

Norges
vassdrags- og
energidirektorat

Olje- og energidepartementet
Postboks 8148 Dep
0033 OSLO

Vår dato: 18.12.2014
Vår ref.: 200802132-76
Arkiv: 312
Deres dato:
Deres ref.:

Saksbehandler:
Ragnhild Stokker

Søknad om konsesjon for vannkraftutbygging i Rullestad og Skromme, Etne kommune i Hordaland – NVEs innstilling

NVE anbefaler at Rullestad og Skromme Energi AS (RSE) får konsesjon etter § 8 i vannressursloven til bygging og drift av Kvernhuselva, Skromme og Bordalen kraftverk etter alternativ 2 eller 3. NVE mener at fordelene ved 88,7 GWh ny, fornybar kraftproduksjon er klart større enn de samlede skadene og ulempene for allmenne og private interesser ved utbygging av Bordalen 2 eller 3, samt Skromme og Kvernhuselva kraftverker. Kravene i vassdragsreguleringsloven § 8, jf. vannressursloven § 19, er dermed oppfylt for disse alternativene.

NVE frarår at det gis konsesjon etter vannressursloven § 8 til Rullestad 2 og Bordalen kraftverk etter alternativ 1. NVE mener at skadene og ulempene for allmenne og private interesser ved utbygging av disse delprosjektene er klart større enn den samfunnsmessige nytten ved hhv. 36,8 og 21 GWh ny, fornybar kraftproduksjon. Kravene i vassdragsreguleringsloven § 8, jf. vannressursloven § 19, er dermed ikke oppfylt for disse alternativene.

Innhold

Sammendrag	3
Utdrag fra søknaden	5
Høring og distriktsbehandling	8
Søkers kommentar til høringsuttalelsene	57
Sluttbefaring	75
NVEs oppsummering av søknaden	78
Om søker	78
Søknaden	78

E-post: nve@nve.no, Postboks 5091, Majorstuen, 0301 OSLO, Telefon: 09575, Internett: www.nve.no

Org.nr.: NO 970 205 039 MVA Bankkonto: 7694 05 08971

Hovedkontor
Middelthunsgate 29
Postboks 5091, Majorstuen
0301 OSLO

Region Midt-Norge
Vestre Rosten 81
7075 TILLER

Region Nord
Kongens gate 14-18
8514 NARVIK

Region Sør
Anton Jenssensgate 7
Postboks 2124
3103 TØNSBERG

Region Vest
Naustdalsvn. 1B
Postboks 53
6801 FØRDE

Region Øst
Vangsveien 73
Postboks 4223
2307 HAMAR

Beliggenhet og eksisterende forhold	80
Utbyggingsplanene	82
Nettilknytning	88
Fallrettigheter og grunneierforhold	88
Kraftproduksjon og utbyggingskostnader	88
Forholdet til offentlige planer	89
Sammendrag av høringsuttalelsene	91
Vurdering av konsekvensutredningen	100
Merknader til KU, krav om tilleggsutredninger og NVEs kommentarer	100
Vurdering av det samlede kunnskapsgrunnlaget	111
Innsigelse fra Fylkesmannen	112
NVEs vurdering av konsesjonssøknaden	113
Alternativer	113
Elektriske anlegg og overføringsledninger	113
Hydrologi	113
Landskap og inngrepsfrie naturområder (INON)	114
Kulturminner og kulturmiljø	119
Friluftsliv, turisme og reiseliv	123
Naturmiljø og naturmangfold	131
Flom	135
Skred	136
Næringsliv, sysselsetting og befolkningsutvikling	136
Kommunal økonomi	138
Sumvirkninger og samlet belastning	139
Samlet kraftproduksjon, næringsliv, sysselsetting og bosetting	143
Forholdet til Nordoverføringen	143
Behovet for kostnadsdekning av ny 66 kV kraftledning	145
Oppsummerende vurdering	146
NVEs konklusjon	148
Vannressursloven	148
Energiloven	149
Vurdering etter forurensningsloven	149
Forholdet til annet lovverk	150
Industrikonsesjonsloven	150
Plan- og bygningsloven	150
EUs vanndirektiv	150
Merknader til konsesjonsvilkårene	150
Skromme kraftverk	151
Kvernhuselva kraftverk	154
Bordalen kraftverk etter alternativ 2	157
Øvrige merknader	161
Private drikkevannskilder	161
Massedepoier, bruk av overskuddsmasse	161
Ny og gammel E 134	161
Videre saksbehandling	162

Sammendrag

Rullestad og Skromme Energi AS søker primært om å få bygge fire kraftverk ved Skromme og i Rullestadområdet. Det er mange muligheter for utbygging av ulike kombinasjoner av de kraftverkene som er beskrevet i søknaden. Det største alternativet består av Kvernhuselva kraftverk som vil gi 9,9 GWh, Skromme kraftverk som vil gi 11,5 GWh, Rullestad 2 kraftverk som vil gi 36,8 GWh og Bordalen 1 kraftverk som vil gi 88,6 GWh. Til sammen vil dette gi 146,8 GWh ny, fornybar kraft. Vi viser til kart over prosjektområdet med de ulike utbyggingsalternativene på side 79 for oversikt.

Høringspartene er delt i synet på om utbyggingen bør gjennomføres. Kommunen, fylkeskommunen, en bedrift og to organisasjoner som på ulike måter representerer lokalt næringsliv, samt en privatperson er positive til full utbygging. Direktoratet for naturforvaltning (Miljødirektoratet), flere organisasjoner for naturvern og friluftsliv og en privatperson er primært imot hele utbyggingsplanen for Rullestad og Skromme. Riksantikvaren tar ikke aktivt stilling til konsesjonsspørsmålet, men ber om at Rullestad 2 tas ut av planen. Dette tilsvarer omtrent Haugesund turistforening sitt sekundære standpunkt, som er at utbygging av Kvernhuselva, Skromme og Bordalen 2 kan aksepteres. Andre høringsparter har også vurdert at dette alternativet vil ha mindre negative konsekvenser enn full utbygging. Fylkesmannen derimot har fremmet innsigelse mot utbygging i Bordalen, men kan akseptere utbygging av Rullestad 2, Skromme og Kvernhuselva.

De største konfliktene ved omsøkt utbygging knytter seg til redusert vannføring i Rullestadjuvet, Skromsfossen og Sagelva. Dette vil ha negative virkninger for landskap, kulturminner og kulturmiljø og dermed negative konsekvenser for friluftsliv, reiseliv og turisme. Høringspartene er særlig opptatt av å ivareta Rullestadjuvet med Postveien, som er turistattraksjoner av regional betydning. De høringspartene som er positive til utbygging legger også stor vekt på at friluftsliv, reiseliv og turisme i området må opprettholdes og videreutvikles, men mener at full utbygging ikke kommer i konflikt med dette målet. Bare Fylkesmannen mener det er viktigere å unngå utbygging i Bordalen enn i Rullestadjuvet.

Det er relativt få vannkraftprosjekter av denne størrelsen til behandling i NVE i dag. Kraftmengden som kan oppnås ved utbyggingen er av stor betydning for lokal og regional kraftforsyning. I tillegg legger NVE vekt på at ny, fornybar kraftproduksjon av denne størrelsen vil være et verdifullt bidrag til å oppfylle våre internasjonale forpliktelser i forhold til fornybardirektivet og elsertifikatordningen. Det er helt nødvendig at flere vannkraftprosjekter blir realisert framover hvis vi skal klare å oppfylle disse forpliktelsene.

NVE mener at det ikke er mulig å gjennomføre full utbygging i Rullestad og Skromme samtidig som grunnlaget for friluftsliv, reiseliv og turisme opprettholdes. Den viktigste forutsetningen for å sikre at aktiviteten opprettholdes på dagens nivå og det viktigste grunnlaget for å trekke flere turister til området er etter vårt syn at attraksjonsverdien av Rullestadjuvet med Postveien opprettholdes. Vesentlig reduksjon av vannføringen gjennom Rullestadjuvet er etter vårt syn ikke forenlig med dette. Stor aktivitet knyttet til friluftsliv, reiseliv og turisme har samfunnsmessig nytteverdi i form av arbeidsplasser og ren økonomisk gevinst som har ringvirkninger for samfunnet for øvrig. Det har også samfunnsmessig nytteverdi i form av mindre målbare størrelser som opplevelsesverdi og folkehelse. Rullestadjuvet med Postveien har stor opplevelsesverdi og er lett tilgjengelig, slik at fysisk utrustning i liten grad er begrensende for muligheten til å oppleve dramatisk natur. NVEs vurdering er at samlede negative virkninger av Rullestad 2 for landskap, kulturminner (Postveien) og dermed for friluftsliv, turisme og reiseliv er klart større enn den samfunnsmessige nytten ved 36,8 GWh ny, fornybar kraft. NVE fraråder derfor bygging av Rullestad 2.

Bordalen kraftverk er presentert med tre ulike alternativer for plassering av inntak i Bordalselva med tilhørende alternativer for overføringer og bekkeinntak. Bygging etter ett alternativ utelukker de andre

alternativene. Når det gjelder Bordalen 1, som er det største alternativet, mener NVE at de negative virkningene for landskap, friluftsliv, turisme og reiseliv er betydelige, og vesentlig større enn for Bordalen 2. Dette skyldes primært at Bordalen 1 innebærer redusert vannføring i Sagfossen, som er et viktig landskapselement i Rullestad. Tilstrekkelig minstevannføring i Sagelva kan imidlertid redusere de negative virkningene. Kraftmengden som oppnås ved utbygging i Rullestad og Skromme er av stor betydning for muligheten til å realisere mye av kraftpotensialet i Åkrafjorden for øvrig, fordi det økonomiske grunnlaget for å få realisert ny overføringsledning med større kapasitet avhenger av en større utbygging i Rullestad og Skromme. På denne bakgrunnen får 21 GWh, som er forskjellen mellom Bordalen 1 og 2, økt betydning. NVE legger imidlertid avgjørende vekt på Stortingets avslag på Nordoverføringen, som var planlagt som en del av Saudautbyggingen. Nordoverføringen innebar overføring av Sagelva og flere bekkeinntak i Bordalselva. Stortinget avslo denne delen av Saudaprojektet på grunn av hensynet til inngrepsfrie naturområder og friluftsliv. Vi fraråder derfor også utbygging av Bordalen 1. Bordalen 2 innebærer ikke inntak av Sagelva og berører inngrepsfrie naturområder og friluftsliv i mindre grad enn Bordalen 1. Etter NVEs syn er ikke Bordalen 2 i nevneverdig konflikt med de hensynene som ble vektlagt da Nordoverføringen ble avslått.

Etter at alle relevante fagtemaer, sumvirkninger og behovet for kostnadsdekning av ny 66 kV kraftledning er vurdert, mener vi at de samlede, negative virkningene av utbygging av Bordalen 2, Skromme og Kvernhuselva vil være fullt ut akseptable, sett i forhold til den samfunnsmessige nytten ved 88,7 GWh ny, fornybar kraftproduksjon. Selv om kraftmengden ved dette alternativet er betydelig mindre enn ved full utbygging er den etter vårt syn likevel stor nok til å ha stor betydning for både lokal og regional kraftforsyning. Den er også stor nok til at NVE legger vekt på at utbyggingen vil bidra til å oppfylle våre internasjonale forpliktelser. Også Bordalen 3, som har inntak i Bordalselva ytterligere nedstrøms inntaket til Bordalen 2, er et fullt ut akseptabelt alternativ. Dersom Bordalen kraftverk blir realisert legger imidlertid NVE til grunn at søker vil prioritere utbygging etter alternativ Bordalen 2 da dette vil produsere 15,2 GWh mer kraft enn Bordalen 3.

Samtidig med denne innstillingen har NVE fattet vedtak i sakene om Håfoss, Ripelselva, Helteflåt og Miljateig/Skålnes kraftverk. Vi har gitt konsesjon til Håfoss, Ripelselva og Hetleflåt kraftverk. Det er gitt avslag til Miljateig/Skålnes kraftverk. NVE har i nødvendig grad sett vedtakene i sammenheng. Ved vurdering av sumvirkninger for et større område øker argumentene for å unngå inntak av Sagelva. Med bakgrunn i vurdering av sumvirkninger mener vi det er en riktig prioritering at det gis konsesjon til utbygging av Håfoss framfor Sagelva.

NVE tar innsigelsen fra Fylkesmannen til etterretning, men ser ingen grunn til å endre vår oppfatning om hvilket utbyggingsalternativ for kraftverk i Rullestad og Skromme som samlet sett er det beste, alle relevante hensyn tatt i betraktning. Vi mener også konflikten med de forholdene som ligger til grunn for innsigelsen er vesentlig mindre ved utbygging etter alternativ Bordalen 2 enn utbygging etter alternativ Bordalen 1.

Utdrag fra søknaden

NVE mottok følgende søknad fra Rullestad og Skromme Energi i september 2011:

"Rullestad og Skromme Energi AS ønsker å utnytte deler av fallet i flere elver som renner inn i Rullestadvatnet i Etne kommune i Hordaland til kraftproduksjon. Disse er Kvernhuselva, Sagelva og Dalelva, samt sistnevntes sideelv Bordalselva med sidebekken Raudbekken. Det foreligger flere alternative utbyggingsløsninger, men det søkes primært om utbygging av hovedalternativet.

Det søkes herved om følgende tillatelser:

1. Lov av 24. november 2000 om vassdrag og grunnvann om tillatelse til:

- *Bygging av 4 kraftverk: Kvernhuselva, Skromme, Rullestad 2 og Bordalen 1 i samsvar med framlagte planer.*

2. Lov av 29.juni 1990, nr 50 om produksjon, omforming, omsetning og fordeling av energi med mer om tillatelse til:

- *Legging av følgende kabler:*
 - *Kvernhuselva: 200 m kabel 3x 95 mm² AI*
 - *Rullestad: 2 500 m enkel kabel 3 x 400 mm² AI*
 - *Bordalen 1, 2, eller 3: 1100 m dobbel kabel 3x 400 mm² AI*
- *Å installere flere generatorer med en samlet ytelse per innmatningspunkt inntil*
 - *15 M VA for Rullestad 2 med nødvendig elektrisk anlegg*
 - *Inntil 30 MVA for alternativene Bordalen 1,2 eller 3 med nødvendige elektriske anlegg*
 - *3,5 MVA for Kvernhuselva med nødvendig elektrisk anlegg*
 - *4 MVA for Skromme med nødvendig elektrisk anlegg*

3. Lov av 13. mars 1981 om vern mot forurensning med mer om tillatelse til:

- *Gjennomføring av tiltaket.*

Det opplyses for øvrig om at Rullestad og Skromme Energi AS har inngått avtale med samtlige 13 grunneiere med tanke på utvikling og realisering av prosjektet."

Nedenfor er referert deler av sammendraget fra søknaden med konsekvensutredning:

"0.1 Bakgrunn

Rullestad og Skromme Energi AS ønsker å utnytte fallet i flere elver som renner inn i Rullestadvatnet i Etne kommune i Hordaland til kraftproduksjon. Flere utbyggingsalternativer er vurdert. Alternativene kan deles i to hovedgrupper:

- *Utbygging av tre selvstendige kraftverk, ett i Kvernhuselva og to i Dalelva.*
- *Alternative måter å utnytte fallressursene i elvene som ligger sør for Rullestadvatnet (Bordalselva, Raudbekken og Sagelva).*

Flere prosjekter i Rullestadiuset har tidligere vært vurdert i forhold til Samla Plan. Disse prosjektene ble da plassert i kategori 1, noe som tilsier at de kan konsesjonsbehandles. Flere av alternativene som omtales i denne meldingen har ikke vært behandlet i Samla Plan, og det ble

derfor søkt om fritak fra Samla Plan-behandling. Denne søknaden ble innvilget i brev fra Direktoratet for naturforvaltning datert 08.10.2009, og følgelig kan prosjektene konsesjonsøkes.

0.2 Utbygging

Midlere årsproduksjon for det største alternativet vil være ca. 147 GWh og utbyggingskostnadene for kraftverkene er beregnet til ca. 391 millioner kroner (jan. 2010). I tillegg kommer kostnader ved tilknytning til sentralnettet som er anslått til ca. 100 mill. kr. Dette gir en utbyggingspris på 3,34 kr/kWh. Utbyggeren søker primært om konsesjon for å bygge ut dette alternativet. Dersom forutsetninger skulle endres, eller konsesjonsprosessen avdekker momenter som kan endre denne prioritering, har utbyggeren sekundært søkt om å bygge ut mindre omfattende alternativer som beskrevet i søknadens kapittel 6.2.

...

Følgende kraftverk og alternativer er behandlet i denne søknaden:

0.2.1 Kvernhuselva kraftverk

Kvernhuselva kraftverk vil nytte fallet i Kvernhuselva fra ca. kote 400 ned til kote 110, ca. 300 m fra samløpet med Dalelva. Vannvegen vil bli nedgravd rørgate.

0.2.2 Skromme kraftverk

Skromme kraftverk vil nytte fallet i Dalelva fra ca. kote 352 ved Ulfoss og ned til Skromme gård på ca. kote 297. Vannvegen vil bli rørgate nedgravd i eksisterende veg.

0.2.3 Rullestad kraftverk

Rullestad 2 kraftverk med minst slukevne vil nytte fallet i Dalelva mellom kote 296 og 105. Vannvegen vil i hovedsak bli tunnel og rørgate i tunnel. Dette alternativet kan kombineres med utbygging av fallet i Bordalen i eget kraftverk.

Rullestad 1 kraftverk med størst slukevne innebærer utnyttelse av vannet i Dalelva som for Rullestad 2 samt overføring av vann fra Bordalselva (fra ca. kote 310) via en tunnel og kanal til inntaksbassenget i Dalelva.

0.2.4 Bordalen kraftverk

Utnyttelse av Bordalselva er utredet i fire alternativer, hvorav ett er overføringen til Dalelva beskrevet ovenfor (Rullestad 1):

Bordalen 1 med inntakshøyde på kote 508

Bordalen 2 med inntakshøyde på kote 495

Bordalen 3 med inntakshøyde på kote 387

Rullestad 1 med overføringen av Bordalselva til Dalelva via en tunnel fra ca. kote 310

Alle alternativene har utløp i Rullestadvatnet, som har en naturlig variasjon i vannstand fra ca. kote 96,5 til ca. kote 100 (100,4 ved 1000-års flom). Vannvegene blir en kombinasjon av tunnel og nedgravd rørgate. En eventuell utbygging av Håfoss kraftverk med inntak i Rullestadvatnet vil ikke påvirke kraftverkene som omsøkes her.

Bordalen 1 kraftverk vil i tillegg til vann fra Bordalselva også nytte vann fra Skårselva, Raudbekken og Sagelva, mens Bordalen 2 bare tar vann fra Skårselva foruten Bordalselva. De øvrige alternativene vil kun nytte vann fra Bordalselva.

Kostnader og produksjonsestimater for hver komponent i hovedalternativet er vist i tabell 0-1 nedenfor. Kostnader for linjetilknytning er ikke fordelt for hvert enkelt kraftverk, men lagt til samlet utbyggingskostnad (kr/kWh) for de forskjellige alternativene.

En samlet utbygging av hovedalternativet som omsøkt viser god lønnsomhet med dagens energipriser, men et betydelig redusert omfang av utbygging vil måtte bære alle kostnader med linjetilknytning på et lavere tall for årsproduksjon. Dermed er det ikke umiddelbart klart at utbygging av enkelte komponenter alene vil være lønnsomt. Dessuten er kostnadsoverslaget basert på en rasjonell kontinuerlig utbyggingsprosess.

Den mest lønnsomme enkeltstående komponenten i søknaden er Bordalselva med tilførselsbekker, eventuelt kombinert med bruk av Sagelva og Raudbekken, mens Skromme kraftverk er den komponenten med mest marginal lønnsomhet. Det er svært lønnsomt å inkludere Bordalselva i planene uansett alternativ. I praksis er alle Bordalenalternativene, inkludert overføringen til daleleva (Rullestad 1) ansett som like i forhold til økonomi (prisvariasjon er fra 2,26 til 2,48 kr/kWh uten nettkostnad). Samlete miljøkonsekvenser anses å være ganske like for alle Bordalenalternativer (se tabell 0-1 nedenfor) med noe mindre negative konsekvenser for landskap og friluftsliv for overføringen til Daleleva. Dessverre gir Rullestad 1 den desidert dårligste utnyttelsen av fallressursene i Bordalselva, og er det minst foretrukne alternativ sett fra Søkerens synspunkt.

Tabell 0 1: Nøkeltall for hovedalternativet

	Kvernhuselva	Skromme	Rullestad 2	Bordalen 1	Sum
Produksjon (GWh)	9,9	11,5	36,8	88,6	146,8
Turbinytelse (MW)	3,2	3,5	14,4	27,5	48,6
Utbyggingskostnad (mill kr)	26,4	42,1	103,0	219,6	391,1
Utbyggingskostnad (kr/kWh)	2,67	3,66	2,80	2,52	2,66
Utbyggingskostnad inkl. linje (kr/kWh)					3,34

Høring og distriktsbehandling

Søknaden ble sendt på høring i slutten av september 2011. Den ble kunngjort i avisene Grannar, Kvinnheringen og Haugesunds Avis og lagt ut til offentlig gjennomsyn på Åkrafjordtunet og på kommunehuset i Etne. I løpet av høringsperioden ble det arrangert et åpent informasjonsmøte på Halvfjordingen i Rullestad, med godt oppmøte fra lokalbefolkningen og også enkelte interesseorganisasjoner.

NVE mottok følgende høringsuttalelser:

Etne kommune gjorde følgende vedtak i kommunestyret 15.12.2011, med 18 mot 3 stemmer:

"1) Etne kommune godkjenner, med dei merknader og tillegg som er omtalt i saksutgreiinga, konsekvensutgreiinga for kraftplanane i Rullestad og Skromme. Planane stetter etter vårt syn krava til kunnskapsgrunnlag i Naturmangfaldlova § 8.

*2) Etne kommune tilrår, basert på vurdering av dei ulike utbyggingsalternativa og samla påverknad, at utbygginga bør skje etter alternativa: **Rullestad 2, Bordalen 1, Kvernhuselva og Skromme kraftverk, inkl. tilhøyrande nettløysingar og transformatorar.** Dette gir ein ny kraftproduksjon på **146,8 GWh.***

For grunngjeving syner vi til saksframstillinga, informasjonsmateriell frå utbyggjar inkl. omsyn til føringane i Naturmangfaldlova §§ 10 og 12. Vidare ser Etne kommune det som særskild viktig at livsgrunnlaget for det levande landbruket og turisme i området vert styrka.

Vi føreset at vassdragsstyresmaktene også ser heilskapeleg på kjente kraftplanar i Fjæravassdraget og Åkrafjorden elles, slik at omsøkt 66 kV linje får kostnadsinndekning frå tilrekkeleg mange anlegg i området totalt.

3) Etne kommune krev ikkje næringsfond for overnemnte løysing, men krev at Småkraft AS også må bidra til det lokale utviklingsfondet. Avtalen må i tillegg gjerast bindande overfor kommune og lokalsamfunn, inkl. vedtekter om virkeområde, deltakande partar, kriterium for støtte mm. Dette må tiltakshavar ta initiativ til så snart som mogleg, for ferdigstilling innan sluttsynfaringa med NVE.

4) Andre punkt:

- Etne kommune støtter dei avbøtande tiltaka som er innarbeidd i planane av søker, inkl. vurdering av tersklar i nedre del av Dalelva. Vi ber vassdragsstyresmaktene vurdere om Skromme kraftverk kan få noko lågare minstevassføring enn det er gjort framlegg om, for å betre økonomien her.*
- Steinsetting av bekkeinntak må vurderast.*
- Motorferdsle i utmark må gå føre seg så skånsamt som mogleg.*
- anbudsdokument for utbygginga må utformast slik at det høver for lokale tilbydarar kan gi inn pristilbod.*
- Etne kommune er positiv til å nytte overskotsmassar som omsøkt, inkl. heving av flaumutsett dyrka mark på Rullestad. Vi føreset at NVE vurderer heilskapen i høve til flaumfaren i Fjæravassdraget.*

5) Etne kommune vil minne om at mykje av kommunen er bandlagt, og meiner at vi har vore rausa med storsamfunnet. Vi vil innstendig be om at både den utbygginga som her er omsøkt, samt tidlegare omsøkt kraftanlegg lenger nede i Fjæra vassdraget, vert behandla på ein slik måte av styresmaktene at ein kan utvikla denne delen av Etne kommune til det beste for innbygarane i nærområdet, ta vare på naturmangfaldet, samt produsere miljøvennleg straum."

Rådmannen gikk inn for et redusert utbyggingsalternativ. Selv det var stor enighet i kommunestyret for å gå inn for full utbygging gir deler av rådmannens innstilling relevant tilleggsinformasjon. Vi siterer derfor deler av saksutredningen som lå til grunn for Rådmannens tilråding:

"Når det gjelder negative konsekvensar, så vel vi allereie no å slå fast at dei for Kvernhuselva og Skromme kraftverk er såpass avgrensa i høve til nytten, at vi ikkje bruker meir plass på desse to, men syner til vedlegg og oppsummeringane der. Frå her av vil vi ha fokus på dei store anlegga i Dalelva og Bordalen med Sagelva. For B 1-3 og R 1-2 vil reduksjon i vassføring i Dalelva gjennom Rullestadjuvet vere den største negative verknaden, særleg dersom der kjem utbygging på begge sider. Inntaket i Bordalselva i B 1 ligg midt i turistløypa, B 2 kjem 250 m lågare og utanfor synsvidd. Bortfall av vatn vil også redusere opplevinga av stølsmiljøa, som frå gamalt er knytt til vassdraget. B 1 er også det alternativet som gir størst reduksjon av urørt natur, rundt 7 km², sjå s. 101-102. Inngrepet er synleg frå stølane. Ikkje minst vil Sagelva i B 1 bli monaleg redusert, stien rundt vatnet og rester av sagbruk blir også påverka. Sagelva er svært synleg i landskapet, inkl. frå Halvfjordingen og E 134, der det passerer i nær 600.000 kjøretøy i året. Foto av Sagelva på ulike vassføringar finst m.a. på s. 56, 57 og 76 i KU-landskap. Utan Sagelva fell heile B 1 ut som alternativ.

R 2 krev ny veg/bru, utlaupskanal og kraftstasjon på Rullestad, som delvis må krysse/kjem nær opptil postvegen. Inntaksdammen i Skromsfossen ligg like ved gamlevegen, postvegen og oppgangen til jettegrytene. Nedst s. 100 står det at inngrepet blir "beskjedent, men dammen vil bli godt synleg". Sakshandsamar meiner fotomontasjen (figur 2-4 bak i rapp.) syner at inngrepet er lite tiltalende, og at verknadane for foss og omgjevnader er monalege; vi kan heller ikkje sjå vekk i frå vatnet som førast vekk. EK hadde eit innspel til KU-programmet om at eit inntak i kulpen nedom fossen burde greiast ut. Til det har søkjar svart at tilkomsten då blir dårlegare, produksjonen blir vesentleg redusert og at fossen likevel vil framstå som avbroten og unaturleg i landskapet. NVE meinte det ikkje var vits å ta urealistiske alternativ med vidare, og vi fekk ikkje gehør for innspelet. Vi er like fullt ikkje overtydd over grunngjevinga, totalfallet er på 191 m og ein mister 13-15 m (7-8 %) ved å seinke seg til neste kulp, i alt mister ein rundt 5-6 % av produksjonen, sidan nedbørsfeltet aukar med eit par prosent. Tilkomst burde i alle høve kunne løysast. Sjølv om rådmannen si tilråding ikkje går i denne retning, meiner vi dette bør nemnast.

Om R 2 står det i KU-landskap (s. 50) at det å lese: "Elveløpet er på strekket preget av mye stein. Minstevassføringen vil derfor trolig ikkje bli merkbar. Frå Rullestadjuvet fram til samløpet med Kvernhuselva vil Dalelva derfor oppleves som nærmest tørrlagt". Dette er ei ganske usminka skildring. Minstevassføring er viktig som avbøtande tiltak, men det er normalt ikkje mogleg å bygge ut store vasskraftanlegg utan at det synast tydeleg i landskapet. Rullestadjuvet vil miste mykje av sin dynamikk, dramatikk og attraksjonskraft. Det er kjent at mykje av restvassføringa ved kraftverk kjem i flaumar, og at det elles kan vere lite vatn i lange periodar. Det hjelper då heller ikkje at delar av vatnet forsvinn mellom steinane.

(...)

Kulturminne og kulturmiljø kjem på s. 126-133. Vi har allereie nemnt postvegen (som dei siste 15 åra er restaurert for kring 600.000 kr.), stølane og restane av sag nedst i Sagelva. Der fins rester av kvernhus ved Kvernhuselva. Ein del nyare tids kulturminne er registrert i planområdet. Einaste automatisk freda kulturminne er pilgrimsvegen mot Røldal, som truleg følgde den gamle stølsvegen (teikna feil på kart s. 128). Hovudalternativet blir rekna som det mest konfliktfylte, m.a. grunna R 2. B 2 har mindre konflikhtar, sidan Sagelva ikkje ligg inne her og det er større avtand til stølane frå bekkeinntaket (s. 131-133).

(...)

Grunneigarane sine inntekter er rekna å gi gode ringverknader, men i alt vil overskota generere ganske få årsverk. Fallrettshavarane har i tillegg inngått avtale (s. 147) om at inntil 20 % av verdiskaping frå kraftproduksjon (etter skatt) skal skytast inn i eit utviklingsselskap, med føremål å investere i støtte ny verksemd, t.d. innan reiseliv. Ein vurderer avtalen som realistisk, men kan ikkje seie noko om sjansane for å lykkast, dette er oppgitt å m.a. vere avhengig av dei årlege overskota og "fallrettshavernes villighet til å følge opp avtalen". Verknaden for kommunen sitt næringsliv i driftsfasen blir karakterisert som liten positiv. Sjølve avtalen ligg ikkje ved, så vi veit ikkje kor bindande den er, kven som får delta (EK?), kva kriterium som gjeld for å få støtte, virkeområde (berre Åkrafjorden?) mm.

På s. 147 står der elles at ein trur ei utbygging i liten grad vil påverke tilstrøyminga av turistar til området, og det "forventes derfor ingen vesentlige konsekvensar for de som driver med næringsvirksomhet knyttet til turisme (hytteutleie etc.)". Konklusjonane i KU for friluftsliv, reiseliv og turisme seier derimot at der samla sett er "flere inngrep som kan redusere områdets attraktivitet i forhold til naturbasert reiseliv og friluftsliv (inkludert fiske)", m.a. s. 168.

(...) Hovudalternativet på 147 GWh gir ein årleg inntekt til EK på kring 3 mill. kr frå 7. driftsår, eigedomsskatten for anleggstida er 5,1 mill. kr. Konsekvensen for EK sin økonomi reknast som middels positiv. Ein kan så kombinere tala i tabellane for dei ulike utbyggingsalternativa. Til samanlikning gir Eikemooverføringa på 63 GWh (inkl. magasinering) kring 2 mill. kr. i årleg inntekt; pluss ein utbyggingsavtale med SKL på 8,5 mill. kr. ved byggeoppstart og opptil 7 mill. kr i tillegg, avhengig av straumprisen dei 6 første åra. Det ligg ikkje inne reglar for næringsfond for elvekraftverk etter Vassressurslova. Vi kan krevje næringsfond, men NVE gav oss ikkje veldig store håp på møtet 23.11.

S. 159-172 gjeld KU for friluftsliv, jakt, fiske, turisme og reiseliv. (...)

(...) Strikkhopping / skrå-wire ved Trolljuv bru burde vore utgreidd meir. Det er sagt i KU-rapporten (s. 50) at Rullestad/ Skromme har lite potensial for "moderne" friluftaktivitetar, noko som ikkje er rett når det gjeld Rullestadvuget. Lars Hertervig er nemnt innimellom, men hans måleri "Rullestadvuget" burde vore nemnt særskilt, sidan det er blant dei meir kjente nasjonalromantiske bileta i landet. Om verdiskapingsprosjektet kunne det vore nemnt at dei to satsingsområda i EK er Langfoss og Rullestad; i alt har kommunane/ Folgefonna nasjonalparksenter fått kr. 4,2 mill. kr. i statlege midlar fordelt på 3 år frå 2010; EK sin eigedel er på 3 x 137.000 kr pluss eget arbeid. I 2011 er sikringa ved jettegrytene utbetra for kring 100.000 kr., skilting følgjer i 2012, sikring i postvegen mm. Om reiselivssatsinga på Halvbjørdingen kan nemnast at her er investert over 10 mill. kr. dei siste åra, dei fleste aksjonærene er lokale (inkl. storparten av fallrettshavarane), og der er ein omsetnad på kring 4 mill. kr. og 2 årsverk. Halvbjørdingen er saman med Åkrafjordtunet og Langfoss dei viktigaste knutepunkta i fjorden, medan vi må leggje til m.a. Eikemo/Eikemostølen, når vi snakkar om attraksjonar. Søknaden kunne sagt meir om Åkrafjorden sin verdi som attraksjon for EK og regionane våre. Åkrafjorden er blant fjortårna for dei interkommunale reiselivssatsingane både på Haugalandet og i Sunnhordland (www.visithaugesund.no og www.visitsunnhordland.no), noko som avspeglast i all marknadsføring selskapa driv, som igjen er med å setje EK på kartet. Sjølv om Langfoss, Eikemostølen, fjordcruise og strikkhopping er mykje i fokus, er Rullestad også ein viktig del av produktet. På Halvbjørdingen er no også kome stort infoskilt om landskapsparken.

(...) Elles så står det s. 167 at Saudautbygginga innebar veg opp Bordalen, dette er ikkje heilt rett; vegen låg inne i tidlege planar, men blei trekt ut. På s. 170 er nemnt at anleggstida kan bli

ein ulempe for friluftslivet og reiselivet i området, inkl. Halvfjordingen, men den kan også gi inntektskjelde for sistnemnte. S. 171 står under avbøtande tiltak at kraftstasjon(ar) er tenkt å kunne opnast for turistar, og det kan lagast infotavlar om vasskraft. Det er positivt at ein vil spreie info om rein og fornybar energi, sjølv om kraftutbygginga som sådann har negative konsekvensar for reiselivet.

På s. 173 finn vi ei oppsummering av KU og vurdering av alternativa. (...) Planane for kraftlinjer er ikkje nemnt i kapitlet. Verre er det at setjefiskanlegget på Fjæra er utegløynt, dette burde vore omtalt, sidan planane har vore kjent ei tid, og fordi det gjeld eit tiltak som også nyttar vatn frå vassdraget (omsøkt 10 m³/min.). NVE vil i alle høve sjå setjefiskanlegget oppimot m.a. kraftplanane på Håfoss, Rullestad /Skromme og eksisterande inngrep, dersom reguleringsplanen går igjennom i Miljøverndepartementet.

(...) I følge NVE sin oversikt ligg inne rundt 10 andre søknader om elvekraftverk i Åkrafjorden, med samla produksjon på 132 GWh. Det blir sagt at dette samla kan gi negative verknader for landskap og reiseliv, pluss natur som t.d. fossesprøytsoner, bekkekløfter og fossefall, som vi også finn litt av på Rullestad/Skromme.

S. 177-178 kjem kapitlet om avbøtande tiltak. (...) NVE bør sjå om det er mogleg å redusere minstevassføringa på Skromme noko, for å auke lønsemda, sidan berre 68 % av vatnet går til kraftproduksjon her, noko som er lågast tal av alle delprosjekta.

(...)

4. Vurdering:

Oppsummering KU: Der er bra med foto i søknaden, men ikkje alle er like illustrative (t.d. dei frå jettegrytene og ein del før-og-etter-montasjar). Der kunne vore elles trekt ut meir info frå fylkesdelplan for små vasskraftverk, t.d. til kapitlet om samla påverknad, sidan Åkrafjorden er mykje omtalt i den planen. Trass våre innlagde merknader om manglar i KU og i søknaden, tilrår rådmannen av vi godkjenner KU; likeeins at krava til kunnskapsgrunnlag etter § 8 i NML er stetta. Vi trur i alle høve ikkje at det er dette som blir avgjerande for utfallet av saka, og høyringa er jo nettopp meint for å få inn tilleggsopplysningar.

(...)

Sluttvurderingar / heilskapsomsyn / samla påverknad:

Vi syner til oppsummering av KU s. 174 og omtale av KU for dei ulike alternativa og samla utbygging. B1 el. 2 tek i kombinasjon med R 2 ut vatn frå Dalelva og Rullestadjuvet tilsvarande rundt 100 GWh. Fråføringa er omtalt til å vere blant dei største negative verknadene i planane, og R 2 er omtalt som det mest konfliktfylte einskildtiltaket. Rådmannen kan ikkje tilrår utbygging på begge sider av Dalelva. Såleis tilrår rådmannen at 3 av 4 prosjekt kan byggast ut, der R 2 (på 36,8 GWh) blir spart. Dette vil då representere restvassføring til Rullestadjuvet. Vidare tilrår rådmannen at Sagelva blir spart, særleg grunna stor landskapsverdi for Rullestad, inkl. Halvfjordingen og dei køyrande på E 134. Isolert sett er B 3 det minst konfliktfylte alternativet i Bordalen, men skilnaden til B 2 er ikkje stor. For å ikkje miste for mange GWh (skilnad B 2 og B 3 er 15,2 GWh) tilrår rådmannen utbygging av B 2, i tillegg til Kvernhuselva og Skromme. I alt utgjer dette 67,3 + 9,9 + 11,5 GWh = 88,7 GWh, totalkostnad 231,7 mill. kr. og pris 2,61 kr/kWh (eks kl. nett), inntekt til EK 1,8 mill. kr. frå 7 år, 3 mill. kr. i anleggsfasen og rundt 62 årsverk. Om vi legg Bergstø og Håfoss kraftverk på toppen med kring 12 + 27 GWh, pluss Vassvikedalen på 10 GWh (vi tviler på om klagen her får medhald, m.a. sidan Bergstø også ligg nær

nasjonalparken), får vi ein kraftproduksjon på rundt 137 GWh for heile Fjæravassdraget. Håfoss pluss tilrådinga gir då rundt 115 GWh ny kraft på vår side av kommunegrensa. I tillegg kjem setjefiskanlegget. Dette har, med opptil 15 arbeidsplassar, investering på kring 200 mill. kr. og etter vårt syn avgrensa ulemper, høg prioritet frå EK si side, når vassdraget skal vurderast som ein heilskap.

Tilrådinga inneber ein god reduksjon i høve til hovudalternativet, tala syner rundt 1,2 mill. kr. mindre pr. år frå 7. driftsår til EK, 2 mill. kr. + 38 årsverk mindre i byggefasen og lågare lokale ringverknader (men også lågare negative effektar). Nær 89 GWh er likevel det største kraftprosjektet i EK på 40 år. Og ein reduksjon her kan ikkje sjåast isolert. Sidan søknaden må vurderast samla i høve til andre inngrep og søknader i nærleiken, vil ein reduksjon i Rullestad/Skromme gi auka sjansa for at andre tiltak får løyve. Mest nærliggjande å tenke på er Håfoss kraftverk, som er sær s viktig som grunnlag for å dekke SKL sin del av kostnadene med linjenett. Andre kraftplanar i indre Åkrafjorden vil truleg også få auka sjansar til å få løyve, noko bortfall i inntekt frå Rullestad/Skromme kan såleis kome tilbake via andre prosjekt. Vi forventar at NVE vil vurdere kostnadene med ny 66 kV -linje som del av heilskapen; slik at der ikkje blir for få kraftanlegg å fordele kostnadene på. Ikkje minst så vil ei balansert utbygging i Fjæravassdraget auke sjansane for setjefiskanlegget, det viktigaste einskildtiltaket. Dersom reguleringsplanen går igjennom i MD, skal NVE vurdere søknad om uttak av prosessvatn. Dei vil måtte vurdere setjefisksaka og kraftplanane samla i høve til NML § 10 (sakshandsamar for setjefisksaka var også med på møtet i Etne 23.11.). NVE har også statlege målsettingar om auka produksjon av fornybar energi i landet å ta omsyn til, og i tillegg kjem NML § 12, som m.a. seier at ein skal søkje å finne lokaliseringar som gir minst skade og dei beste samfunnsmessig resultat, inkl. i høve til økonomi. Rådmannen har tru på at setjefisksaka går igjennom i MD, slik at ho kan gå vidare til handsaming etter særlovane.

EK har gjennom vedtak støtta andre i tiltak i Åkrafjorden, t.d. setjefiskanlegget (10.5.2011), Håfoss kraftverk (23.9.08, minus heving av Rullestadvatnet med 1 m), Tøsse Kraftverk (23.09.2008), Eikemo kraftverk (16.06.2008, austleg trase for røyrgate nedom stølen) og ny 66 kV krafline Tøsse - Brandvik (12.12.06). Tøsse og Eikemo kraftverk gir kring 27 GWh til saman. Vi har fått varsel om at søknad for elvekraftverk på Hetleflåt kjem på høyring snart; moglegvis som del av ein samordna søknad for Kvandal, Djuve, Ripelselva på Teigland og Miljeteig/Skålnes, som også ligg hos NVE. I sum ligg her i følgje tala på nettsida til NVE kraftmengder på kring 47 GWh (NVE tek atterhald om feil i data). Sjølv om rådmannen ikkje har sett alle søknadene, kjenner vi planområda godt. I høve til natur-, landskapsverdiar, friluftslivs- og reiselivsinteresser er der ingen av dei nemnte som kjem oppimot Rullestadvatnet og Sagelva. Til det manglar dei fleste av elvedalane den same krafta og inntrykksstyrken, særpreget, mangfaldet, attraksjonane, historiske djupna og heilskapen som på Rullestad/Skromme, som også kan skilte med sær god tilkomst via både ny og gamal Europaveg, opparbeida stiar og merka løypenett. Ulempene i høve til landskap og reiselivsinteresser i Åkrafjorden ser ut å kunne vere akseptable.

Viskjer, bekk frå Skidalsvatnet på Eikemo og Ømbesbekken på Eljarvik, har alle fått løyve av NVE (rundt 12 GWh i alt, Viskjer utgjør det meste). Nokre av dei omtalte kraftverka i fjorden har nettkostnader lokalt, men det ser like fullt ut å vere eit bra kraftpotensiale til å dele på felleskostnader. Det er mogleg ein har ville skjerma prosjekta i fjorden for ekstrakostnader, for å ikkje gjere dei ulønsame, men vi trur fleire anlegg enn Håfoss og Rullestad/Skromme vil kunne inngå i reknestykket om linje. Dette var også omtalt på møtet i Etne 23.11. Inntektene kan ev. reknast på andre måtar, t.d. via tariffavrekning. Vidare så vil der for anlegg bygd før 2020 kome s.k. grøne sertifikat, som vil gi ein god betring i økonomien, etter sigande kan det bli alt frå 5 til 30 øre/kWh, ein del har tru på rundt 20 øre. God detaljplanlegging gir tidvis litt ekstra

produksjon, og det er også spådd auke i nedbør dei neste tiåra. I sum har vi tru på at økonomien kan bli forbetra for dei involverte prosjekta, og at dette også tyder at reknestykket om linjenett blir løyselig, sjølv med 89 GWh i Rullestad/Skromme. Det er også positivt at SKL sit på avtaler for fleire av dei andre planlagde anlegga i fjorden, inkl. Tøsse (og moglegvis Eikemo), medan Småkraft har i alle høve har Kvandal og Djuve, og Bergstø frå før. Dette bør gjere det lettare å samarbeide om løysingar.

(...)

Med om lag 115 GWh på Håfoss/Rullestad/Skromme og 70-80 GWh i elvekraftverk lenger ute i fjorden, har produksjonen i Åkraffjorden potensiale til å doblast i høve til dei 190 GWh SKL har løyve på i dag, inkl. Eikemooverføringa. Dei utbygde anlegga ved Rafdal, Bergstø og Saltåna kjem i tillegg. Alt i alt snakkar vi då om rundt 20 kraftprosjekt / elvestrengar i fjorden. Frå før har vi rundt 200 GWh i Litledalen, pluss nokre småanlegg. Total ligg summen då rundt 600 GWh. På same tid er rundt 56 % av EK er verna vassdrag eller nasjonalpark (inkl. 113 km² i Folgefonna nasjonalpark), så vi har ytt mykje til storsamfunnet. Såleis meiner vi også at der bør vere rom for utbygging i Fjæravassdraget, vårt største attverande vassdrag, og i Åkraffjorden elles. Mykje av omsøkte 66 kV nett vil gå i eksisterande 22 kV trase.

Om næringsfond/utbyggingsfond: Småkraft AS har til no synt til regelverket for elvekraftverk, og har ikkje kome med noko framstøyt om næringsfond for sin del. Med redusert utbygging vil utviklingsfondet bli mindre, men også ulemper forbundet med utbygging. NVE ser krav om næringsfond m.a. som ein kompensasjon for ulemper. Som nemnt heimlar ikkje Vassdragslova næringsfond. Rådmannen tilrår ikkje krav om dette for den reduserte løysinga, men synast det ikkje er rimeleg at grunneigarane skal ta byrden med heile utviklingsfondet aleine. Vidare bør avtalen formaliserast og gjerast bindande for EK og lokalsamfunnet. Ein bør vurdere om det skal vere mogleg å søkje om driftsstøtte til særleg viktige tiltak innan t.d. reiseliv, noko vi ikkje kan utelukke at det kan bli behov for i framtida. Etter det vi forstår etter siste kontakt er det tanken at utviklingsselskapet vil gi støtte til og investere i utviklingsprosjekt; ikkje avgrensa til Åkraffjorden, slik det tidlegare kom signal om.”

Hordaland fylkeskommune (Fylkesutvalget) har gjort følgende vedtak i saken i møte 26.01.2012, med 12 mot 3 stemmer:

- ”1. Fylkesutvalet viser til konsekvensvurderingane som er utarbeidde for vasskraftutbygging i Rullestad og Skromme i Etne kommune og rår til at Rullestad og Skromme Energi AS får byggje fire kraftverk i Rullestadområdet i Etne kommune.
2. Det vert stilt krav om at undersøkingsplikta etter § 9 i kulturminnelova vert oppfylt i god tid før iverksetjing av tiltak. Dersom det vert avdekt konflikt med automatisk freda kulturminne, må tiltaka justerast eller eventuelt leggjast fram for Riksantikvaren som rette dispensasjonsmynde.
3. Fylkesutvalet ber NVE sjå heilskapeleg på utbyggingsplanar i Åkraffjorden og Fjæravassdraget slik at nettkostnader på ny omsøkt 66kV kraftlinje kan kostnadsdekkjast frå fleire prosjekt i området.
4. Fylkesutvalet ber om at dersom Rullestad 2 vert bygd, vert inntaket plassert slik at Postvegen så langt som mogleg vert spart.”

I likhet med rådmannen i Etne kommune, tilrådde også fylkesrådmannen utbygging etter et redusert alternativ. Vi siterer deler av fylkesrådmannens saksutredning:

”6. Merknader

Samla vurdering

Dei ulike komponentane i kraftprosjektet gir kvar for seg ikkje så store inngrep som vil redusere landskapsverdien. Samla sett vil det likevel bli fleire inngrep som kan redusere områdets attraktivitet i forhold til naturbasert reiseliv og friluftsliv (inkludert fiske). På den andre sida vil tiltaket gi betre tilgjenge til Kvernhuselva, kraftstasjonar kan brukast i reiselivssatsinga, og ein avgrensing av gytemoglegheitene i innlaupselvene til Rullestadvatnet vil truleg gje betre kvalitet på fisken i vatnet, og dermed eit meir attraktivt fiske (det er knytt uvisse rundt dette, og det er derfor ikkje vektlagt i vurderingane). Konsekvensen vurderast å være middels negativ (--).

Rapporten er eit forsøk å sjå fleire utbygningssaker i samanheng, og det er i seg sjølve positivt. Når ein skal vurdere konsekvensen av utbygging er det viktig å sjå det i samanheng med fleire utbyggingar i same område.

Andre planer i Åkraffjorden - Rullestad

I følge NVE føreligg det per 7 juni 2011 konsesjonssøknader for 11 kraftverk i Etne kommune. Samla produksjon for desse er på 132,45 GWh. I tillegg er det gitt 9 konsesjonar for reguleringar og kraftverk med ein samla produksjon på 21,54 GWh. Rullestad og Skromme er einaste i meldingsfasen. I området Åkraffjorden er det fleire konsesjonssøknader, melding eller utkast for prosjekt. Om alle blir realisert vil det føre til negative verknader for totaloppleving av landskapet og med negative konsekvensar for reiseliv.

Rett nedstraums Rullestadvatnet har Sunnhordaland Kraftlag AS søkt om konsesjon for eit småkraftverk i Håfossen. I følge søknaden er det ikkje forventa vesentlege konsekvensar for naturmiljø, fisk eller ferskvatnsbiologi. Redusert vassføring i Håfossen vil redusere fossen sit inntryksstyrke, noko som gjev negative konsekvensar for landskapet.

Vassendelva om lag 10 km aust for Rullestadvatnet, er det og søkt konsesjon. Utbygginga vil røre ved ein foss som er synleg frå E134, og medfører negative konsekvensar for opplevingsverdien for han.

Andre større inngrep er ny og gamal E134 kor veganlegget for ny E134 har medført skjemmande fjellskjeringar langs Rullestadvatnet, noko som har redusert verdien av landskapet.

Marine Harvest Norway AS skal søke konsesjon for eit setjefiskanlegg i Fjæra i Etne kommune. Anlegget er planlagt med ein årleg produksjon på 7,5 millionar sjøklar smolt og vil vere på om lag 35 dekar, eksklusiv tilkomstveg. Tiltaket er plassert inst i Åkraffjorden, i tettstaden Fjæra. Anlegget er basert på ein kombinasjon av gjennomstrøyming og resirkulering. Det er omsøkt 10 m³/min vatn til gjennomstrøyming som sleppast ut igjen. Dette vatnet vert henta frå Fjæravassdraget med inntak i Håfoss kraftverk som igjen har inntak i Rullestadvatnet. Setjefiskanlegget vart påklaga av fylkesmannen, men ser ut til å bli godkjent av Fiskeridepartementet, men må gå igjennom i Miljødepartementet før ein kan søkje konsesjon. Sidan dette gjev 15 nye arbeidsplassar i Etne kommune har anlegget høg prioritet. Dette er ikkje omtala i konsekvensutgreiinga i søknaden og burde vore med. Hordaland fylkeskommune utferdar løyver til akvakulturanlegg og vil handsama søknaden om setjefiskanlegg etter akvakulturlova.

Kulturminne:

Når det gjeld kulturminne bør kraftstasjonen og kanalen ved Rullestad 2 takast ut av planen eller flyttast ettersom det og er i konflikt med opplevingsverdien av postvegen som er ein regionalt verdfullt kulturminne.

Hordaland fylkeskommune vil krevje arkeologisk registrering for å oppfylle undersøkingsplikta i § 9 i Kulturminneloven i samband med eventuelle detaljplanar.

Hordaland fylkeskommune ber om at dei tekniske inngrepa råka så få kulturminne som mogleg og at gjennomføring og utforming av tiltaket vert gjort slik at det vert tilpassa det kulturlandskap dei inngår i og vert så lite synleg som mogleg.

7. Grunnlag for vurdering

Fylkesdelplan for små vasskraftverk 2009-2021 (vedlegg), gir utgangspunktet for handsaminga av søknadene.

(...)

Fylkesrådmannen sine vurderingar

Fylkesrådmannen legg til grunn at konsekvensutgreiingane for miljø, naturressursar, (kultur) og samfunn som følgjer søknadene er tilstrekkeleg og oppfyller naturmangfaldlova §8. På bakgrunn av tabell 1 ovanfor og tilhøyrande kommentarar er følgjande utbyggingsalternativ vurdert å ha middels negativ konsekvens i driftsfasen for eit eller fleire tema innanfor kategoriane miljø, naturressursar og samfunn:

- *Rullestad 2 (Landskap, Friluftsliv/reiseliv)*
- *Bordalen 1 (Landskap, Friluftsliv/reiseliv)*
- *Full utbygging av hovudalternativet (Landskap, Friluftsliv/reiseliv, naturmiljø, fisk)*

*Bordalen 1 eller 2 tek i kombinasjon med Rullestad 2 ut vatn frå Dalelva og Rullestadjuvet tilsvarende rundt 100 GWh. Fråføringa er omtalt til å vere blant dei største negative verknadene i planane, og Rullestad 2 er omtalt som det mest konfliktfylte einskildtiltaket. Desse utbyggjingane vert derfor vurdert til **ikkje** å oppfylle fylkespolitiske retningslinje R1, første ledd. (NVE bemerker at R1 sier følgende: Hordaland er positiv til bygging av små vasskraftverk der omsyn til miljø og andre arealinteresser er ivareteke. Verdiskaping for samfunnet skal også vurderast.)*

Rullestad er med i prosjektet Åkrafjorden landskapsark med Jettegrytene i Rullestadjuvet som eit av satsingsområda. Ei utbygging av Rullestadjuvet vil svekke dette området sin opplevingsverdi. Sagfossen er godt synleg frå E134 og er eit identitetsgivande landskapselement. Ei utbygging av Bordalen 1 vil svekke dette landskapselementet. Utbygging av Bordalen 1 vil òg få konsekvensar for DNT-stigen som må flyttast og Rullestad 2 vil måtte krysse/kjem tett på Postvegen.

*Utbyggjinga av Rullestad og Bordalen 1 vert vurdert til **ikkje** å oppfylle dei fylkespolitiske retningslinje R3, andre ledd om fjordlandskap og R10 om reiseliv. (NVE bemerker at R3, andre ledd sier følgende: I fjordlandskap av stor verdi skal ein vere restriktiv med inngrep som fjernar eksponerte fossar og vassdrag eller reduserer heilskapen i landskapet. Ein skal legge vekt på at terrenginngrep, vegar, røyrgrater mm. ikkje fører til varige sår som reduserer opplevingsverdien i landskapet. Ved inngrep i eksponerte fossar og elvestrekningar skal det stillast krav til minstevassføring som opprettheld landskapskarakteren og opplevingsverdien. Punktet om reiseliv er nummerert R9 og har følgende ordlyd: I område med stor verdi for reiselivet der tiltaket vil*

redusere opplevingskvalitetane skal ein vise varsemd med løyve til ny vasskraftutbygging. Gjennom konkret utforming skal ein søkje å gjere tiltaket til ein positiv ressurs for reiselivet.)

*Utbygginga av Bordalen 1 og Rullestad 2 vert vurdert **ikkje** å oppfylle dei fylkespolitiske retningslinje R8 om kulturminne og kulturmiljø. (NVE bemerker at R8 sier følgende: I område med direkte tilknytning til verneverdige kulturminne og kulturmiljø skal ein vise varsemd med løyve til ny vasskraftutbygging.)*

Kjende kulturminne av regional verdi er postvegen, den freda ferdselsveg id 112739, gardsmiljø og kulturlandskap ved nordaustenden av Rullestadvatnet og stølsmiljø. Bordalen 1 og Rullestad 2 har størst konflikt i høve til kulturminne.

Hordaland fylkeskommune ber om at dei tekniske inngrepa råka så få kulturminne som mogleg og at gjennomføring og utforming av tiltaket vert gjort slik at det vert tilpassa det kulturlandskap dei inngår i og vert så lite synleg som mogleg.

Det er eit visst potensial for funn av hittil ikkje kjende automatisk freda kulturminne i området. Det vert stilt krav om at undersøkingsplikta etter § 9 i kulturminnelova vert oppfylt i god tid før iverksetjing av tiltak. Dersom det vert avdekket konflikt med automatisk freda kulturminne, må tiltaka justerast eller eventuelt leggjast fram for Riksantikvaren som rette dispensasjonsmynde.

Fylkesrådmannen vurderer at full utbygging av hovudalternativet med dei avbøtande tiltak som er nemnt er ein for stor belastning på økosystemet, jamfør naturmangfaldlovas §10. tilrår Fylkesrådmannen, basert på vurdering av ulike utbyggingsalternativa, at utbygging bør skje etter følgjande alternativ:

- Kvernhuselva
- Skromme
- Bordalen 2

Dette utgjer totalt 88,7 GWh (9,9 + 11,5 + 67,3 GWh) med ein totalkostnad på 231,7 mill kr. og pris på 2,61 kr/kWh (ekskl. nett). Etter fylkesrådmannens vurdering vil dette vere tilstrekkelig belastning på området med tanke på sumverknader på landskap, naturmangfald og omsyn til friluftsliv og turisme.

Fylkesutvalet ber NVE sjå heilskapleg på utbyggingsplanar i Åkraffjorden og Fjæravassdraget slik at nettkostnader på ny omsøkt 66 kV kraftline kan kostnadsdekkast frå tilstrekkeleg mange anlegg i området totalt.

Fylkesutvalet ber om at viss Rullestad 2 byggas at inntaket vert plassert nedanfor Skromsfossen og at Postvegen blir spart. Dei minstevassføringane som er satt opp meiner Fylkesutvalet er minstekrav og må ikkje minkast som føreslått for Skromme kraftverk av Etne kommune.”

Fylkesmannen i Hordaland har gitt følgende uttalelse i brev av 28.02.2012:

”Den naturfaglege dokumentasjonen i konsekvensutgreiinga er etter Fylkesmannens syn tilstrekkeleg til å tilfredsstille krav til kunnskapsgrunnlag, jf § 8 i naturmangfaldlova, men den undervurderar negative konsekvensar for nasjonale og regionale verdier knytt til friluftsliv, reiseliv, naturverdier og landskap.

Fylkesmannen prioriterer å sikre dei nasjonale og regionale verdiane knytt til det større samanhengande naturområdet frå Sjødalen mot Etne- og Saudafjella, og fremjar motsegn mot utbyggingsalternativa sør for Dalelva, Bordalen 1, 2 og 3 og Rullestad 1.

Fylkesmannen motsetter seg ikkje utbygging av Kvernhuselva, Skromme og Rullestad 2 dersom vassdrags- og opplevingsverdiane ved Skromsfossen og Rullestadjuvet vert ivaretekne gjennom konsesjonsvilkåra.

(...)

Tidlegare handsaming

Vassdraga er tidlegare vurdert for kraftutbygging. Handsaming av Sauda-utbygginga førte den gong til at overføringa ved Bordalselva og Sagelva vart teke ut av prosjektet på bakgrunn av høg konfliktgrad.

Rullestad og Skromme Energi AS søkte i 2008 om unntak frå Samla Plan. Fylkesmannen rådde frå unntak for Bordalen 1 og Bordalen 2, med spesiell vekt på konflikt med villmarksprega område. I vedtak av 8. oktober 2009 ga Direktoratet for naturforvaltning(DN) unntak for dei aktuelle prosjekta, og opna dermed for å søkje konsesjon. DN presiserte likevel:

”Et unntak fra Samla plan betyr derfor ikke automatisk at konsesjon vil bli gitt, eller at det ikke kan bli stilt strengere krav til miljøtilpasninger enn det som er forutsatt i prosjektsøknaden.”

Konsesjonssøknaden skal no vurderast ut frå betra kunnskapsgrunnlag og etter reglene i naturmangfaldlova.

(...)

Overordna merknader

Fylkesmannen skal sjå til at nasjonale mål for å ta vare på fjellområde, inngrepsfrie naturområde, vassdragsnatur, landskap og friluftsliv vert følgt opp i planlegginga, både hjå kommunar og sektorstyresmakter. Kraftutbygginga vil påverke framtidig utvikling av reiseliv og turisme i området. Omfanget av dette vil avhenge av alternativet som vert godkjent.

Merknader til verdsetting og konfliktvurderingar

Fylkesmannen har konsentrert merknadene til søkjar si verdsetting og fastsetting av konsekvensar, då dette er relevant for konklusjonane, jf. tabell 0-2 i søknaden. Fylkesmannen har konsentrert seg om driftsfasen. Når det gjeld anleggsfasen legg vi til grunn at NVE pålegg tiltakshavar å nytte teknikkar og måtar som tek omsyn til naturverdiar jf. naturmangfaldlova §§ 11 og 12.

Den naturfaglege dokumentasjonen i konsekvensutgreiinga er etter Fylkesmannens syn tilstrekkeleg til å tilfredsstille krav til kunnskapsgrunnlag, jf. § 8 i naturmangfaldlova.

Verdivurdering i fylkesdelplanen

Fylkesmannen legg konklusjonane i fylkesdelplanen for små vasskraftverk i Hordaland til grunn i si vurdering. I planen er det lagt opp til ei samla forvaltning av vassdraga i delområde Matre-Åkrafjorden, eit område som og inkluderar Rullestad og Sjørdalen.

Planen viser tabellar for verdsetting, jf. kap 3. Verditabellar for sårbart høgfjell (tabell 3-1) og inngrepsfrie naturområde (tabell 3-4) er spesielt relevante.

Følgjande har stor verdi: høgfjellsområda og friluftsområda i fjellet, inngrepsfri natur og dei urørde delane av deler av Åkrafjorden.

For reiseliv i Sunnhordland og Haugalandet er området omtala med stor verdi og stort potensiale. Åkrafjorden, Langfoss, Eikemodalen og Rullestadjuvet er spesielle trekkplaster. Det er rimeleg at den faglege dokumentasjonen i fylkesdelplanen vert vektlagt.

Undervurdering av konfliktnivå for landskap og opplevingsverdi

Konklusjonane frå delrapport om naturmiljø og naturmangfald er at omsøkte utbyggingar ikkje fører til store negative konsekvensar. Konfliktgraden er vurdert til liten-middels. Fylkesmannen kan slutte seg til dette.

Analysen som er gjort i delrapport friluftsliv, turisme og reiseliv dokumenterer store verdier, og i tillegg potensiale for stor verdiauke. Også i denne rapporten er konflikt med utbygging sett til liten - middels for hovudalternativet, den same konfliktgrad som for naturmangfaldet.

Analyseverktøyet synest å vere brukt svært ulikt for desse to fagområda.

Eit anna døme er landskapsvurderingane. I Rullestad 2 er konsekvensane for landskap sett til middels negativ med Skromsfossen som blir langt mindre mektig, eit Rullestadjuv som vil framstå som meir eller mindre tørrlagt og godt synleg inntaksdam. Her burde heile skalaen for konfliktnivå vore nytta. Konklusjonane til utbyggar samsvarar heller ikkje med verdisettinga i fylkesdelplanen. Fylkesmannen meiner såleis at dei fleste av utbyggingsalternativa vil ha stor negativ konsekvens for friluftsliv, reiseliv, turisme og landskap.

Inngrep og eigenverdi av urørt natur

Også arealinngrepa knytt til kraftutbygginga er undervurdert som konflikt i søknaden, til dømes dei mange inntaksområda som representerer dammar på 3 til 5 m høgde, med vatnspegl på opp til 500 m², tippområde opp til 75 000 m³, nedgrave røyrgrater og vegar i fleire kilometers lengde. Summen av desse arealinngrepa blir svært høg dersom alle utbyggingsprosjekta vert realisert. Konesjonssøknaden undervurderer sumeffekten av desse inngrepa.

Fleire område vert i konsekvensutgreiinga vurdert å ha liten verdi for friluftsliv og reiseliv fordi dei ikkje er tilgjengelege eller vert nytta av turfolk i dag. Eigenverdi av urørt natur, inkludert vassdragsnaturen, er ikkje vektlagt. Dette kjem spesielt til syne i Bordalen, som er karakterisert ved sitt tronge og dramatiske landskap. Som urørt naturområde representerer dalen ein eigenverdi både no og for framtidige generasjonar. Samstundes har dalen potensiale for framtidig småskala reiselivsutvikling. Verdsettinga og konflikt med landskap, friluftsliv og opplevingsverdi i Bordalen er etter vår vurdering undervurdert i konsekvensutgreiinga.

Usikkert beslutningsgrunnlag om samfunnsmessige konsekvensar

Grunneigarane bak utbygginga har arbeidd med ein avtale for bruk av inntekter frå fallrettane til fordel for einskildbruk og lokalsamfunnet. Planane om å danne eit lokalt utviklingsselskap for næringsutvikling kan ha eit potensiale i seg, men er vanskeleg å vektlegge, slik det er presentert i søknaden.

I følge konsekvensutgreiinga, vil omsøkte utbygging kunne generere tilleggsinntekter til landbruket. Konklusjonane er basert på svak dokumentasjon. Vegar som vert bygd i samband med kraftutbygging må ha standard som skogvegar i tråd med landbruksvegforskrifta dersom dei skal nyttast. Kommunen må avklare tilhøvet til overordna skogplan.

Når det gjeld bruk av tippområde som framtidig dyrkingsareal er det uklårt om dette er økonomisk lønsamt, då ein truleg må importere dyrkingsjord frå andre stader. Konklusjonane som gjeld konsekvensar for befolkningsutvikling og lokalt næringsliv er basert på føresetnader som er vanskeleg å kvalitetssikra.

Fylkesmannen meiner at dei samfunnsmessige konsekvensane er dårleg utgreidd, og at det eventuelt bør setjast krav om tilleggsutgreiingar. Med den kunnskap som så langt ligg føre vurderer fylkesmannen konsekvensane for samfunnsmessige tilhøve for ubetydeleg (0).

Vurdering av samla verknad

Naturmangfaldlova set krav om å vurdere samla belastning på naturmangfaldet jf. § 10. Søkjar har ikkje lagt fram dokumentasjon som viser samla verknader, og NVE har overlete til høyringsinstansane å kommentere dette.

For å vurdere landskapsverdiane bør eksisterande inngrep, konsesjonsgitte tiltak og anna omsøkt utbygging i området takast med. I følgje fylkesdelplanen har delområde Matre - Åkrafjorden eit stort potensiale for småkraft, med 78 moglege småkraftanlegg med til saman 140 GWh ny kraft, jf. fig. 5-14 (2002).

I følgje saksutgreiinga frå fylkesrådmannen ligg det pr juni 2011 føre søknad om utbygging av i alt 11 kraftverk i Etne kommune, med samla produksjon på ca. 132 GWh. Det er gitt 9 konsesjonar med samla produksjon på ca 22 GWh. I saksutgreiing frå Etne kommune er potensialet for kraftutbygging omtala: "Med om lag 115 GWh på Håfoss/Rullestad/Skromme og 70-80 GWh i elvekraftverk lenger ute i fjorden, har produksjonen i Åkrafjorden potensiale til å doblast i høve til dei 190 GWh SKL har løyve på i dag, inkl. Eikemooverføringa. Alt i alt snakkar vi då om rundt 20 kraftprosjekt /elvestrengar i fjorden. Frå før har vi rundt 200 GWh i Litledalen, pluss nokre småanlegg. Total ligg summen då rundt 600 GWh."

Fleire utbyggingar kan nemnast når samla verknad i delområdet skal vurderast: Bergstø kraftverk (utbygd), Vassvikedalen kraftverk og Eikemooverføringa (konsesjon gitt), E134 og andre utbyggingar i Rullestadområdet), Håfoss, Tøsse og Eikemo kraftverk (alle omsøkt), Fjæra setjefiskanlegg (reguleringsplan, ligg i Miljøverndepartementet), omsøkt 66 kV krafline Tøsse - Rullestad med ny Rullestad trafostasjon (omsøkt) og fleire mindre kraftverk med konsesjonsfritak (ulik status).

Utbyggingane representerer både kvar for seg og samla reduserte landskaps- og opplevingsverdiar langs fjorden og i hovuddalføret frå Fjæra. Området sør for Sjørdalen mot Etne- og Saudafjella er enno lite påverka av store arealinngrep. Ut frå prinsippet om samla belastning legg Fylkesmannen vekt på å unngå utbygging som opnar det inngrepsfrie området i og rundt Bördalen, då dette representerer eit større samanhengjande naturområde med nasjonale og regionale verdiar.

Vektlegging av fjellområde og inngrepsfri natur

Tal frå DN viser at energisektoren i perioden 2003 - 2008 sto for det største bortfallet av INON-område i landet med om lag 40 %, inkludert villmarksområde. DN reknar med at energiutbygging også i åra framover vil vere den viktigaste årsak til tap av inngrepsfrie.

Det er eit nasjonalt mål å ta vare på urørt natur. Dette går fram i regjeringa sine nasjonale forventningar til kommunane ved planlegging etter plan- og bygningslova. Nasjonale føringar på planfeltet bør og gjelde for energisektoren, ikkje minst på bakgrunn av den negative utviklinga når det gjeld desse naturkvalitetane.

Tap av inngrepsfri natur gjennom kraftutbygging vart særleg vektlagt av Fylkesmannen i spørsmålet om fritak frå Samla Plan. Konsesjonssøknaden stadfester at omfanget av tap er omfattande, spesielt gjeld dette utbygginga av Bördalselva og dei andre vassdraga mot sør.

Bordalen 1 fører til netto INON-tap på 7,2 km² inngrepsfri natur, i alle soner. Bordalen 2 gir netto tap på 4,7 km², Bordalen 3 gir netto tap på 2,1 km² og Rullestad 1 gir netto tap på 1,0 km² (sone 1 og 2). I tillegg gir Kvernhuselva kraftverk eit mindre netto INON-tap (0,2 km²).

Landskapsrapporten har oversyn over bortfall av område i Hordaland og Rogaland frå 2003 til 2008, sjå tab 4-2. I Hordaland har 4,5 % av INON-arealet gått tapt i perioden, i alt 302,2 km².

Følgjande nye utbyggingsprosjekt bør vere med i vurderingane av samla belastning: Gjennomføring av Eikemooverføringa deler opp INON-sone 2, redusere området med 15,7 km². I alt vil 38 % av sona på 50 km² falle vekk. Bygging av Bergstø kraftverk har ført til INON-tap på 2,1 km² innafør Folgefonna nasjonalpark. Av desse er 0,5 km² villmarksprega område omklassifisert til INON-sone 1. Også bygging av Vassvikelva kraftverk vil føre til tap av INON-areal i sone 1 og 2.

Fylkesmannen viser til OEDs retningslinjer for småkraftverk som beslutningsgrunnlag for konsesjonssaker og korleis tilhøvet til villmarksområde og samanhengande inngrepsfridom skal vektleggjast. Dette er vidareutvikla i fylkesdelplanen, der ein har verdivurdert høgfjellområda med kunnskap og friluftslivsverdiar og større samanhengande inngrepsfrie naturområde (kap 3). Fylkesmannen legg til grunn at desse faglege verdivurderingane vert nytta og vektlagt av NVE i samband med konsesjonshandsaminga.

Saman med arealet på Folgefonna er dette det einaste attverande område med villmarkspreg i regionen. Området har stor regionalt verdi for friluftsliv. Frå Sordalen går det fleire innfallsporter i fjellet, som har mange ruter og turlagshytter. Sikring av det inngrepsfrie naturområdet i Etne- og Saudafjella bør vege tungt ved vurdering av nye inngrep i området.

Vassdragsnatur og minstevassføring som avbøtande tiltak

Langfoss er den mektige og mest kjente fossen i regionen, men også Sagfossen, Håfoss, Skromsfossen og andre mindre fossefall er viktige for oppleving av vassdragnaturen i området. Sagfossen framstår som eit viktig identitetsgivande landemerke ved Rullestadvatnet.

Utbyggar legg til grunn at foreslått minstevassføring for høvesvis sommar og vinter er tilstrekkeleg som avbøtande tiltak for dokumenterte ulemper, sjå foreslått minstevassføring i kap. 14 i søknaden. Ut frå søknaden er det vanskeleg å gjere seg opp til klårt bilde av forskjellen mellom dagens situasjon og foreslått minstevassføring. Slik Fylkesmannen ser det er utbygginga i Bordalen konfliktfylt på grunn av redusert vassføring i Bordalselva ned til samløp med Dalelva, og inngrep i Sagelvas frie fall ned til Rullestadvatnet. Også redusert fossefall i Skromsfossen og fråvær av synleg vatn gjennom Rullestadvuget er konfliktfylt.

Eventuell utbygging må vere basert på betre utgreiingar, med alternative forslag til manøvreringsreglement. Dette er nødvendig for at endringar i vassføring ikkje fører til for store negative konsekvensane av for landskaps- og opplevingsverdi.

Reiseliv og turisme

Eit spørsmål er korleis utbygging vil verke inn på det opplevingsproduktet som reiselivsnæringa og turismen er tufta på. Det er viktig at eventuell utbygging ikkje vert så omfattande at den øydelegg dei sentrale opplevingsprodukt knytt til naturgrunnlaget, vassdraga og landskapet. Rullestadvuget, jettegrytelandskapet, vassdraga og fosselandskapet ligg i botn som det viktigaste grunnlaget for framtidig utvikling av denne næringa.

Det er løyvd både statlege og lokale midlar til å utvikle reiselivsprodukt i Rullestedområdet. I Verdiskapningsprogrammet, eit samarbeid mellom Miljøverndepartementet og Kommunal og regionaldepartementet, er det løyvd fleire hundre tusen kroner til informasjon og merking av

stiar, og rasteplass langs postvegen og ved jettegrytene. Kulturminneverdiane i området er omtala av fylkeskommunen og andre høyringspartar. Ei vassdragsutbygging må i ettertid ikkje svekke grunnlaget for dei investeringane som er gjort. Potensialet for utvikling av reiseliv og opplevingssturisme i framtida vil vere avhengig av at sentrale natur- og kulturverdiar vert hegna om.

Utbyggingspris

Fylkesmannen legg til grunn at alle alternativa vil liggje innfor ein økonomisk akseptable ramme, slik det og går fram av søknaden.

Merknad til utbyggingsprosjekta

Bordalen 1, 2, 3 og Rullestad 1

Alle alternativa vil føre til redusert vassføring i den spektakulære Bordalselva, men i ulik lengde av dalføret og med tilleggsinntak i andre elver som drenerar mot Bordalselva/Dalselva eller Rullestadvatnet. For Bordalen 1 vil inntaket ved stien/brua mellom Bordalstølen og Mjølkestølen bli spesielt synleg. Oppleving av urørt natur vert redusert, og avbøtande tiltak med minstevassføring er ikkje tilstrekkeleg for å redusere negativ effekt av utbygginga. Sagelva representerer eit verdifullt fosselandskap som bør forvaltast i eit langsiktig perspektiv.

Bordalen 3: Det er dårleg opplyst om inntaket midt i den mest ville delen av gjelet vil føre til store arealinngrep. Bygging av Rullestad 1 vil medføre 200 m ny veg opp til ny overføringstunell og tippområde aust for Dalelva.

Alle alternativa vil føre til arealinngrep, som veg, kraftstasjon, tippområde og inntakspunkt ved Rullestadvatnet. Dette vil verke inn på opplevingsverdien langs vatnet, der det er lagt til rette for turgåing, fiske og andre former for friluftsutøving.

Rullestad 2

Skromsfossen vil etter utbygging ha tekniske inngrep og vere eit redusert skode samanlikna med dagens situasjon. Utbygging vil føre til at den mest spektakulære delen av Rullestadjuvet i praksis vil vere tørrlagt. Landskapsrommet har høg verdi. Opplevingsverdien blir sterkt redusert. Utbygging vil redusere grunnlaget for pågåande og framtidige reiselivs- og opplevingsprodukt knytt til Rullestadområdet. Konfliktnivået er etter vår vurdering høgt for lokalt og regionalt reiseliv. Det bør setjast krav om utgreiing av fleire alternativ, som inntak nedafor Skromsfossen og ulike nivå på minstevassføring.

Skromme

Opplevinga knytt til heile Sordalen, frå fjord til fjell vil bli redusert med kraftutbyggingsprosjekta. Opplevingsverdi og heilskapen i landskapet langs gamle E134 og postvegen er inntrykkssterk, og vil verte påverka på uønska måte for tilreisande.

Kvernhuselva

Utbygging vil råke lokalt og regionalt friluftsliv då inngrepa vil bli godt synlege. Frå før er landskapsrommet ved Rullestadvatnet påverka av mange inngrep. I vurdering av samla belastning må ein ta med planlagt ny 66 kV krafline frå Fjæra og trafostasjon som blir liggjande i same landskapsrom som kraftstasjonen. Når dette prosjektet blir presentert som del av ein stor pakke er det vanskeleg å vektlegge dei lokale og regionale verdiane i Kvernhuselva.

Konklusjonar

Konsekvensutgreiinga undervurderer negative verknader for sentrale naturverdiar, landskap, friluftsliv og urørt natur. Dei samfunnsmessige verknadene av utbygginga er dårleg utgreidd.

Søknaden dokumenterer ikkje at fordelene med tiltaket er større enn ulempene, og fylkesmannen meiner at det difor ikkje er grunnlag for å gi konsesjon til hovudalternativet og fleire av dei omsøkte alternativa, jf. Vassressurslova § 25.

Fjellområdet og store samanhengjande naturområde i Etne- og Saudafjella mot Sør-dalen har regionale og nasjonale verdiar for friluftsliv og naturoppleving og må skjermast mot større, irreversible inngrep. Fylkesmannen fremjar motsegn mot utbyggingsalternativa sør for Dalelva, dvs Bordalen 1, Bordalen 2, Bordalen 3 og Rullestad 1.

Fylkesmannen vil ikkje motsette seg utbygging Kvernhuselva, Skromme og Rullestad 2 etter alternativ 6 dersom landskaps- og opplevingsverdiane ved Skromsfossen og Rullestadvuget vert tilstrekkeleg ivareteke gjennom konsesjonsvilkåra.”

Direktoratet for naturforvaltning har i brev av 05.03.2012 uttalt følgende:

”Vi viser til oversendte saksdokumenter fra NVE datert 21.9.2011 som grunnlag for søknad fra Rullestad og Skromme Energi AS om å bygge fire kraftverk i Rullestadsområdet i Etne kommune. Vi viser også til Fylkesmannen i Hordalands vurderinger i saken datert 28.2.2012, til DN's uttalelse av 10.2.2012 og fylkesmannens uttalelse av 28.2.2012, begge angående søknad om bygging av nye kraftlinjer (Rullestad-Blåfalli) og transformatorstasjoner (Rullestad og Blåfalli III) som har sammenheng med herværende søknad om bygging av de fire kraftverkene.

Vår utsatte høringsuttalelse er etter avtale med saksbehandler i NVE.

(...)

DNs vurdering

Vi viser til fylkesmannens vurdering av saken og støtter denne vurderingen i alle dens aspekter. Vi ser imidlertid behov for å understreke noen forhold ved utbyggingsforslaget som har konsekvenser som berører nasjonale verdier og føringer for ivaretagelse og bruk av naturmiljøet. Vår vurdering i det følgende tar utgangspunkt i effekter av hovedalternativet spesielt med hensyn på landskapsverdier, friluftsliv og turisme, men vurderingen vil i stor utstrekning ha gyldighet også for hvert av de alternative utbyggingsforslagene ettersom disse inngrepene også ligger innenfor det influensområdet som vår vurdering omfatter. Vi ser også behov for å kommentere mangler ved søknaden.

Vi vil påpeke at søknaden samlet sett for de fire kraftverkene er å anse som en svært omfattende utbygging som i sum har store negative effekter på naturmiljøet og på opplevelsesverdier i naturmiljøet. Dette gjelder også langt på vei for de enkelte utbyggingsalternativene ettersom hver av disse berører direkte eller indirekte nasjonalpark, landskapsverdier av særlig stor verdi og inngrepsfrie naturområder.

Landskap

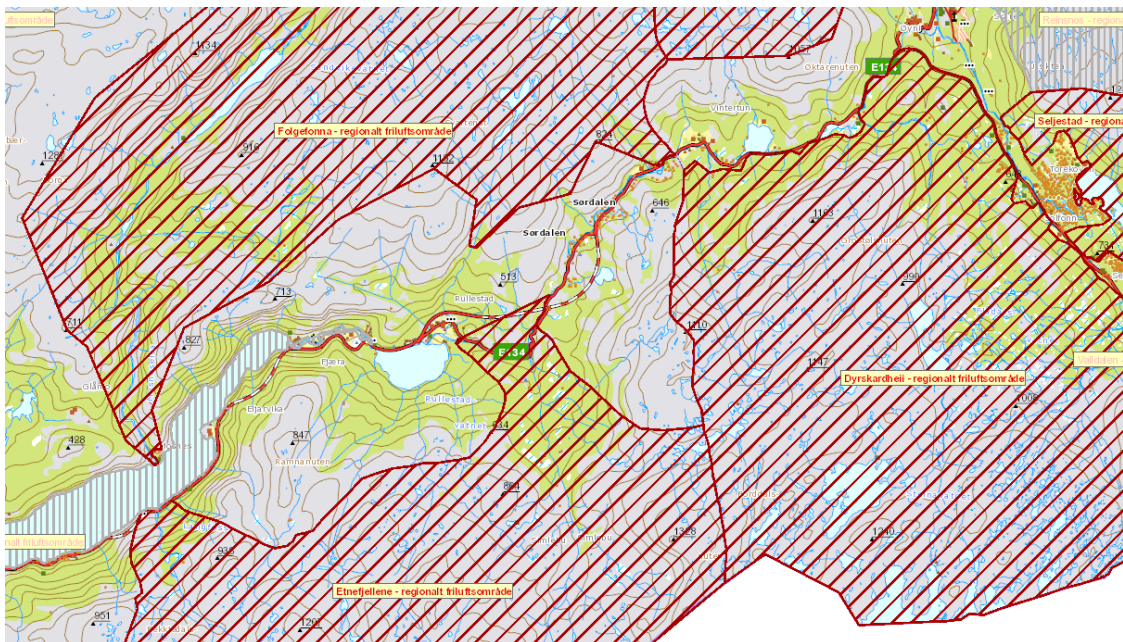
Det omsøkte inngrepet vil føre til betydelige tap av inngrepsfrie naturområder. Dette ikke er i tråd med nedfelte nasjonale føringer og retningslinjer. Siden midten av 1990-tallet har det vært en politisk målsetting at inngrepsfri natur i størst mulig grad skal bevares for framtida. Målet om å bevare gjenværende inngrepsfri natur er uttrykt i flere stortingsmeldinger de senere årene. Blant annet i St.meld. nr. 17 (1998-99) "Verdiskaping og miljø - muligheter i skogsektoren", nr. 39 (2000-2001) "Friluftsliv", nr. 42 (2000-2001) "Biologisk mangfold", nr. 21 (2004-2005) og nr. 26 (2006-2007) "Regjeringens miljøvernpolitikk og rikets miljøtilstand". I Stortingsproposisjon 1 S (2011-2012) frå Miljøverndepartementet er INON et eget arbeidsmål. I proposisjonen er det uttrykt at «Det er eit delmål at slike attverande inngrepsfrie naturområde skal takast vare på».

Utbyggingsområdet har mektige natur som er viktig for opplevingsverdi i samband med reiselivet og ulike former for utøving av friluftsliv. Utbyggingen vil medføre store endringer i landskapsbildet i form av fraført vann over betydelige elvestrekninger i Daleelva, Kvernhuselva, Sagelva, Bordalselva og elver som drenerer til Bordalselva og i form av reduserte fossefall som i dag utgjør svært synlige elementer i landskapsbildet (spesielt Skromsfossen og Sagfossen). Fraføring av vann vil redusere særpreget i det mektige Rullestadjuvet i Dalelva (jfr. Fylkesmannens beskrivelse).

I fylkesdelplanen for små kraftverk i Hordaland er høyfjellsområdene og friluftsområdene i fjellet, inngrepsfri natur og de urørte delene av deler av Åkrafjorden i verdisetting gitt betegnelsen «stor verdi». Verdien av området i samband med reiseliv er omtalt med stort potensial for Sunnhordland og Haugalandet. Mellom annet er Åkrafjorden og Rullestadjuvet omtalt som spesielle trekkplaster. Vi legger til grunn at også NVE benytter denne fylkesdelplanen som redskap ved konsesjonsbehandlingen.

Friluftsliv, turisme og reiseliv

Fylkesmannen i Hordaland og Hordaland Fylkeskommune har utført en kartlegging og verdisetting av fylket med henhold til friluftslivsinteresser. Dette arbeidet er utført med utgangspunkt i metodikk fra «DN-Håndbok 25-2004, Kartlegging og verdsetting av friluftsområder». Betydelige deler av influensområdet ved den omsøkte utbyggingen berører områder som er gitt høyeste score ved denne verdisettingen (svært viktige friluftslivsområder, se figur 1). Dette tilsier at området har høyeste score på opplevelseskvalitet og høy grad av bruk. Området er overlappende med store deler av influensområdet for den omsøkte kraftutbyggingen. I friluftlivssammenheng er dette området vurdert til å være av nasjonal verdi. Fra europavei 134 som går langs Rullestadjuvet og følger hele vassdragsstrengen som påvirkes av utbyggingen i Sør-dalen, er det flere innfallsporter som gir god adkomst til fjellområdene, mellom annet til Folgefonna nasjonalpark.

Figur 1. Områder mellom Åkrafjorden og Hardangervidda vurdert som svært viktig (A-område, skravert) for friluftsliv verddivurdert etter metodikk i «DN-Håndbok 25-2004, Kartlegging og verdsetting av friluftsområder». Kartleggingen er foretatt av Fylkesmannen i Hordaland og Hordaland fylkeskommune.

Friluftslivsinteressene er knyttet til fjellområder på begge sider av Åkrafjorden med et rutenett av stier og turistforeningshytter. Det knytter seg store landskapsverdier til området rundt Åkrafjorden. Åkrafjorden er en av sju "Landskapsarker" i Hordaland, initiert av Fylkesmannens landbruksavdeling. Åkrafjorden er valgt ut på grunn av sin unike natur og kultur, og et av målene er å utvikle området etter prinsippene for geoturisme. I denne sammenheng er også Folgefonna nasjonalpark, som grenser nært opp til influensområdet for den omsøkte kraftutbyggingen, en viktig del av helheten i et mest mulig urørt landskapsbilde som søkes profilert i turismesammenheng. Verneformålet for nasjonalparken er mellom annet å ta vare på et stort og tilnærmet urørt naturområde som sikrer helheten og variasjonen i naturen fra lavlandet til høyereliggende områder med fjell og bre og å ta vare på verdifull vassdragsnatur. Variasjonen er stor, og nasjonalparken er et av landets viktigste reisemål.

Vurdering av konfliktnivå

Fylkesmannen påpeker et forhold ved søkers konfliktvurdering som er uriktig. I søknadens utredning om friluftsliv, reiseliv og turisme er det dokumentert store verdier og i tillegg er det vurdert å være et potensial for stor verdiøkning innenfor dette området. Til tross for denne verdivurderingen er konfliktnivået for dette temaområdet vurdert til liten - middels for søknadens hovedalternativ. Tilsvarende gjelder også for vurdering av landskapsverdier. Sett i relasjon til vår vurdering ovenfor og fylkesmannens mer utdypende begrunnelser, ser vi at denne vurderingen ikke kan være riktig. Det vil si at vi vurderer konsekvensen av utbyggingen til å være «stor negativ» for friluftsliv, reiseliv, turisme og landskap.

Forholdet til Naturmangfoldloven

Ettersom tiltakene berører landskapsverdier av særlig stor verdi, må det legges betydelig vekt på å hindre forringelse av disse verdiene. Naturmangfoldloven gir føringer for hva som er nødvendig og tilstrekkelig beslutningsgrunnlag. I tråd med bl.a. prinsippet om samlet belastning i naturmangfoldloven § 10 skal det foreligge en samlet vurdering av de miljøvirkningene prosjektet innebærer. Dette krever at en vurderer alle typer inngrep og påvirkningsfaktorer området er og vil bli utsatt for. Søker har ikke vurdert prosjektet i en slik sammenheng. Vi forutsetter derfor at NVE gjør en slik vurdering. Direktoratet legger til grunn at naturmangfoldlovens prinsipper i §§ 8 -12 skal legges til grunn som retningslinjer i NVEs behandling av saken, jfr. naturmangfoldloven § 7. Dette for å sikre at tiltakene blir vurdert opp imot naturmangfoldlovens formål om å ivareta naturens mangfold og bærekraftig bruk av naturen.

Konklusjon

Den omsøkte kraftutbyggingen berører et område som har nasjonal stor betydning med henhold til landskap og friluftsliv. DN legger til grunn at konfliktpotensialet er betydelig. Vi anbefaler derfor NVE å avslå konsesjon til de omsøkte anleggene."

Riksantikvaren har kommet med sine merknader i brev datert 11.01.2012:

"Vi viser til oversending frå Norges vassdrags- og energidirektorat datert 21.10.2011 om utbygging av ovannemnde og e-post frå same av 5.1.2012 der ny frist for ytring frå Riksantikvaren vart sett til 1.2.2012.

Riksantikvaren har henta inn faglege merknader frå Hordaland fylkeskommune som eit grunnlag for fråsegna vår.

(...)

Merknader til konsekvensutgreiinga for tema kulturminner og kulturmiljø

Fagrappporten er basert på eksisterande kunnskap og synfaringar av planområdet og til dels av influensområdet. I tillegg er fem personer kontakta angående kulturminne.

I utgreiinga er planområdet delt inn i fire delområder/kulturmiljø. Kvernhuselva, Rullestad, Skromme og Bordalen. Riksantikvaren er einig med fagetaten i Hordaland fylkeskommune i at utgreiinga burde definere meir spesifikke/romlege kulturmiljø og vist alle enkeltminne og kulturmiljø på kart, slik utgreiingsprogrammet seier. I tillegg burde viktige kulturminne og kulturmiljø dokumentarast med foto i utgreiinga.

Det er gitt ei grei skildring av den kulturhistoriske utviklinga i området med Rullestad og Skromme, og av kulturmiljøet i dei fire delområda/kulturmiljøa, i utgreiinga. Det er og gjort ei vurdering av omfanget av tiltaka og konsekvensane av dei for kulturminne og kulturmiljø. For Riksantikvaren er det likevel vanskeleg å vurdere denne verknaden utan illustrasjonar/fotomontasjar. Dette gjeld mellom anna konsekvensane av ei utbygging av Kvernhuselva, der rørgate, kraftstasjon og transformator vert synlege frå kulturmiljøa på Rullestad og kjem i konflikt med kulturlandskapet, og Rullestad 2 der kraftstasjon, tunnelpåhogg, kanal, inntak og riggområde vert synlege frå Postvegen og kjem i konflikt med kulturlandskapet på Rullestad.

Utgreiinga har ikkje følgt opp utgreiingsprogrammet og samordna tema «Landskap» og «Friluftsliv». Dette er svært uheldig då det i det aktuelle området er ei tydeleg kopling mellom desse tema. Tiltaka er planlagde i eit gammalt kulturlandskap, der den tradisjonelle jordbruksdrifta har skapt kulturhistoriske verdiar som gardstun, stolar, geil, beitemark, styvingstrær og gamle vegar, stiar og bruer. Kulturminne som ruinar av sag, kvernhus og naust kjem av nærleiken til elvane og vatnet, som er viktige landskapselement. Det er kulturminna, kulturmiljøet og naturlege landskapselement som til saman skapar landskapsrom med stor kulturhistorisk verdi og opplevingsverdi.

Utgreiinga gjer greie for moglege avbøtande tiltak. Vi kan ikkje sjå at dispensasjon frå kulturminnelova eller dokumentasjon av nyare tids kulturminne som vert råka av tiltak, er avbøtande tiltak. Det same gjeld tilrettelegging for ferdsel til kulturminna og kulturmiljøa med opplysningsskilt. Vi er einige i at eit avbøtande tiltak kan vere å leggje tekniske inngrep i terrenget slik at færrest mogleg kulturminne vert råka og at dei vert minst mogleg synlege frå kulturminne og kulturmiljø. Eit enno viktigare avbøtande tiltak vil vere å leggje kraftbygginga til rette slik at ein kan unngå direkte og indirekte konflikt med kulturminne og kulturmiljø.

Ved utbygging av Rullestad 2 er det tiltak med små moglegheiter for justering som kjem i direkte konflikt med kulturminnet Postvegen og med eit landskapselement med stor verdi, Rullestadjuvet. Riksantikvaren er einig med fagetaten i fylkeskommunen i at Rullestad 2 bør takast ut av planen eller flyttast. Da unngår ein konflikt med kulturminne og landskap i eit område med mange kulturhistoriske verdiar og få større inngrep som har negativ verknad på landskapet. Ein bør også vurdere om utbygginga av Kvernhuselva, som kjem i direkte konflikt med kulturlandskapet og kulturmiljøa på Rullestad, bør takast ut eller flyttast.

Riksantikvaren sluttar seg til fagetaten i fylkeskommunen i at dei ulike tiltaka i kraftprosjektet, samla sett, vil kunne gje landskapet redusert opplevingsverdi og gjere det mindre attraktivt for reise- og friluftsliv.

Riksantikvaren motset seg ikkje at det gis konsesjon for vasskraftutbygginga. Men vi rår til at Rullestad 2 blir tatt ut eller flytta for å unngå konflikt med kulturminne og kulturmiljø. Me gjer

merksam på at dette ikkje tyder at Riksantikvaren har tatt stilling til eventuelle dispensasjonar frå kulturminnelova når det gjeld automatisk freda kulturminne som vert råka av tiltaket.

Statens Vegvesen Region Vest har kommet med følgende uttalelse i brev av 30.12.2011:

”Ein viser og til uttale frå Statens vegvesen til Melding om saka datert 18.10.08. I uttalen ba Statens vegvesen om at konsekvensutgreiinga omtala korleis tiltaka kan ha noko å seie for ny og gamal E134, når det gjeld eksisterande vegtunnel, røyrgatekryssing av vegtrase, nye avkjørslar, tiltak innanfor byggegrense langs vegen og anna.

Vasskraftanlegget på Rullestad er eit omfattande tiltak. Dei 4 alternative anleggja vil i ulik grad få konsekvensar for Statens vegvesen sitt ansvarsområde. Tilhøva til E134 og gammal E134 er kort omtala i konsesjonssøknaden. Det er ein mangel ved konsekvensutgreiinga at infrastruktur ikkje er tema.

Gamlevegen om Rullestadjuvet har fortsatt riksvegstatus. Gamlevegen er sykkeltrase, og er omkjøringsveg ved vedlikehaldsarbeid og i krisesituasjonar i vegtunnelen. Dette må det takast omsyn til. Gamlevegen har og kvalitetar som turistveg. Det må difor takast estetiske omsyn til anlegg langs vegen.

Ingen av kraftverka kjem i direkte konflikt med E134, men 2 alternativ krysser veg og eit er tenkt lagt i sjølve vegtraseen på gamle E134. Alle alternativa vil få atkomst via gammal E134.

Krysset mellom gamal og ny riksvegtrase på Rullestad har ikkje tilfredsstillande stigningsforhold. Dette er påpeika av grunneigarar, og skuldast mest sannsynleg endringar i høve til lokalt veganlegg i anleggsperioden. Ein har så langt ikkje funne midlar til å utbetre dette. Det er ein forutsetnad at stigningsforholdet vert utbetra før anleggsarbeid startar.

Generelt gjer Statens vegvesen merksam på at alle tiltak som berører ny og gamal E134 må handsamast i høve til Veglova og evt. Plan- og Bygningslova på vanleg måte. Sikt og stigningstilhøve i kryss og avkjørslar med gamlevegen må vere i tråd med krava i handbok 017. Eksisterande avkjørslar bør primært nyttast for kraftanlegget. Statens vegvesen minner om at dersom eksisterande avkjørslar skal nyttast til frakt av anleggsmaskiner og materiell i anleggsperioden, må avkjørsla være dimensjonert for dette. Det må søkjast Statens vegvesen om utvida avkjøringsløyve frå eksisterande avkjøringar. Gravearbeid i vegen skal godkjennast av Statens vegvesen. Tiltak innanfor byggegrense langs veg krev dispensasjon. Statens vegvesen forutset at vegen vert sett i stand etter anleggsperioden.

Kvernhuselva kraftverk:

Statens vegvesen ser av søknaden at røyrkata skal krysse E134 under brua. Statens vegvesen forutset at tiltaket ikkje medfører konsekvensar for riksveganlegget, eller restriksjonar på drift og vedlikehald av veganlegget. Røyrkata er tenkt plassert under brua mot austre landkar. Dette landkaret er fundamentert på fjell. Vi legg ved teikningar som viser brua i høve til elveløpet.

Detaljplan med ROS- analyse for røyrgate under brua må godkjennast av Statens vegvesen. Statens vegvesen ber om at det må leggjast fram detaljerte planer om kvar og korleis røyrkata vert plassert oppstrøms, under og nedstrøms brua. Det må takast spesielt omsyn til erosjonsfåren ved inngrepet, spesielt med tanke på at begge søyler er plassert på lausmassar.

Statens vegvesen ber om at eksisterande gardsveg frå gamlevegen via kjørbær undergang Kleivane ca 400 m aust for brua, vert nytta til anleggsveg. Dette er ein kjørbær prefabrikert undergang med BxH=4x4m innvendig.

Det må søkjast om utvida avkjørselsløyve til gammal E134. Anleggsarbeidet må skje i tett samarbeid med Veg- seksjonen i Statens vegvesen.

Skromme Kraft verk:

Inntak i Dalselva og kraftstasjon m/ adkomst og parkering vil liggje nær gamlevegen. Det er behov for utbetring av avkjørsel og bru. Rørgata er tenkt lagt i sjølve vegtraseen. Dette medfører ifølge søknaden, at det ikkje vert mogleg med gjennomgangstrafikk på gamlevegen i anleggsperioden.

Gamlevegen må haldast open for sykkeltrafikk i sommarhalvåret, og må kunne opnast på kort varsel i høve til krisesituasjonar.

Det må frå utbyggars side gjerast greie for kor lang anleggsperiode det er nødvendig å stengje for gjennomkjøring. Detaljplan for tiltaket, med ROS- analyse og faseplan, må godkjennast av Statens vegvesen. Anleggsarbeidet må skje i tett samarbeid med Veg- seksjonen i Statens vegvesen i høve til vedlikehald av vegtunnelen og anna.

Rullestad 2:

Anlegget krev utvida bruk av eksisterande avkjørsle til gamlevegen. Inntaksdam og kraftstasjon ligg nær vegen, og rørgate vil gå under veg. Elles er det vist riggområde langs Dalselva sør for Skromme

Detaljplan med ROS- analyse for rørgate under vegen må godkjennast av Statens vegvesen. Det må søkjast om utvida avkjørselsløyve til gammal E134. Anleggsarbeidet må skje i tett samarbeid med Veg- seksjonen i Statens vegvesen.

Bordalen kraftverk:

Anlegget krev utvida bruk av eksisterande avkjørsle til gamlevegen. Det må søkjast Statens vegvesen om utvida avkjøringsløyve frå eksisterande avkjøringar.

Hovedrigg:

Hovedrigg er vist på nordsida av E134, like ved krysset med gamlevegen på Rullestad. Det finst ein kjørbar undergang i området, men Statens vegvesen oppmodar utbyggjar om å finne ein meir eigna plassering lengre unna E134. Område Saga, aust for Rullestad kan til dømes vurderast. ”

Direktoratet for mineralforvaltning skriver i e-post av 03.10.2011 at de ikke har noen merknader til søknaden eller konsekvensutredningen.

Mattilsynet har i brev av 03.10.2011 gjort følgende vurdering og konklusjon:

”VURDERING:

Etter Mattilsynet si vurdering er det ikkje nokon openbare brot på regelverket Mattilsynet forvaltar. Mattilsynet er klar over at det vil kunna førekoma ein del private vassforsyningskjelder ved utbyggingsområdet.

Desse kan bli råka av den aktuelle utbygginga.

Forskrift av 04.12.2001 nr 1372 om vannforsyning og drikkevann § 4 forbyr forureining av drikkevasskjelder.

KONKLUSJON:

Mattilsynet ber Etne kommune og utbyggjar om å ta omsyn til eventuelle private drikkevasskjelder i utbyggingsområda slik at desse ikkje vert forureina, jmf. Forskrift av 04.12.2001 nr 1372 om vannforsyning og drikkevann § 4.”

Skånevik Ølen Kraftlag meddeler i brev av 12.12.2011 at de ønsker å stå som eier og driver av nødvendige 22 kV-anlegg som må til for å transportere produsert kraft fram til 66/22 kV transformatorstasjon på Rullestad.

Stanett har i brev av 06.01.2012 ingen konkrete merknader til søknaden, men kommenterer generelt om tilknytning av nye regional- og sentralnettsanlegg:

"En viktig forutsetning for vår uttalelse er at konsesjonær følger krav i forskrift om systemansvaret i kraftsystemet (FoS) og forskrift om leveringskvalitet i kraftsystemet (FoL).

Vi ber NVE gjøre konsesjonssøker spesielt oppmerksom på at Statnett legger til grunn at FoS § 14 og veileder for funksjonskrav i kraftsystemet (FIKS) følges og at konsesjonær uten ugrunnet opphold søker/informerer systemansvarlig om anlegget etter at konsesjon er gitt."

Halvfjordingen v/styreleder Tor Petter Stensland har 13.12.2011 sendt følgende uttalelse:

"Halvfjordingen AS er en reiselivsbedrift, lokalisert på Rullestad. Bedriften er en lokal satsing, med lokalt eierskap. Driften er basert på:

- *Utleie av helårsplasser for comingvogner*
- *Tilrettelagte plasser for bobiler/camping*
- *Utleie av fire hytter med høy standard*
- *Drift av kafeteria/selskapslokaler og kiosk*
- *Tematurisme*

Halvfjordingen AS er fremdeles i en oppstartsfase som er krevende, og er avhengig av all bistand som lokalsamfunnet kan gi. Bedriften sysselsetter i dag 2- 3 årsverk, men potensialet er vesentlig høyere.

Utbygging av en slik størrelse, har selvsagt negative konsekvenser for en bedrift som Halvfjordingen AS, men vi mener at de positive konsekvensene er større.

Vi opplever at turistene søker levende bygder med miljølandskapet inntakt. Utbyggingen vil gi positive bidrag til dette, ved at grunneierne vil være i stand til drive gardsbrukene.

I anleggsperioden over 4 -5 år, vil bedriften kunne tilby tjenester som overnatting og bevertning. Dette vil igjen føre til større sysselsetting for bedriften.

Rullestad & Skromme Energi AS forplikter seg til å etablere et lokalt utviklingsselskap, som skal ha 20 % av netto resultatet etter skatt. Dette vil årlig kunne gi 1-1,5 mill kroner. Halvfjordingen AS vil kunne, i stor grad, gjøre seg nytte av dette for videreutvikling.

I slike saker som denne, er det svært viktig at alle parter samarbeider for å kunne få et best mulig resultat. I den anledning er det kanskje et forslag å lage den ene kraftstasjonen til et visningsanlegg?"

Etne næringsutvikling har kommet med følgende uttalelse, datert 04.01.2012:

"Etne Næringsutvikling SA jobbar for alle typar næringar, til dømes kraft, havbruksnæring, reiseliv og landbruk, som ein alle finn i området for planlagd utbygging.

*Ei kraftutbygging kan aldri skje utan inngrep og konsekvensar for andre næringsdrivande og lokalsamfunn. Me vurderer positive konsekvensar opp i mot eventuelle negative konsekvensar, og konkluderar for våre interesser med ei **positiv haldning til full utbygging slik omsøkt**. Dette grunnlegg me blant anna med:*

- *skånsame naturinngrep*
 - *lite røygater i dagen*
 - *små inngrep i inntak*
 - *«høg» minstevassføring*
- *positive ringverknadar for busetnad i området – viktig for reiselivet*
 - *indirekte bidrag til framleis drift ved gardsbruka*
 - *indirekte bidrag til vedlikehald av kulturlandskapet*
- *Visuelt attraktive bygg*
 - *Ser ein på erfaringar frå Småkraft AS (deleigar i RSE) sine prosjekt andre stadar, er sjølve kraftstasjonane heller ein positiv enn negativ tilvekst til miljø og landskap*
- *Kraftproduksjonen er i seg sjølv eit stort positivt bidrag, og ikkje først og fremst lokalt*

Me meiner eventuelle negative konsekvensar i stor grad er lokale (vassføring, synlege inngrep m.m.) og at lokale innspel burde vektleggjast i slike saker.”

Hordaland bondelag har uttalt seg i brev av 05.01.2012:

”Kraftutbyggingsplanane på Rullestad og Skromme representerer samla sett ei stor utbygging med ein totalproduksjon på i alt 147 GWh etter dei omsøkte hovudalternativa, fordelt på to tradisjonelle småkraftverk og to litt større utbyggingsprosjekt. Dei lokale bøndene og grunneigarane har gått saman med ein ekstern, profesjonell aktør for å gjennomføre planane. Grunneigarane har fleirtalet i kraftutbyggingsselskapet som er oppretta. I alt 13 grunneigarar på Rullestad og Skromme er omfatta av planane. Som ein føresetnad for prosjektet ligg det også planar om bygging av nye 66 kV kraftleidningar mellom Rullestad og Kvinnherad. Gjennom medfinansiering av denne linja vil Rullestad og Skromme Energi vere med på å sikre ei nødvendige styrking av nettkapasiteten i området.

Hordaland Bondelag vil gi støtte til utbyggingsplanane etter hovudalternativet. Kraftutbygginga vil gi betydeleg mengder rein, fornybar energi og varige inntekter til dei lokale bøndene. Auka produksjon av fornybar energi er eit viktig klimatiltak og i samsvar offentlege målsetjingar. I tillegg til dei klart positive verknadene for lokal næringsverksemd og lokal verdiskaping av tiltaket, vil utbyggingsprosjektet utløyse nye kraftleidningar som det vil vere trong for i området også for å realisere andre småkraftprosjekt. Når nettsituasjonen gjer det mogleg å realisere desse, får ein ytterlegare positive verknader for den lokale næringsaktiviteten.

Hordaland Bondelag ser samla sett dei påviste ulempene ved realisering av tiltaket som moderate i høve til dei samfunnsmessige nytteverknadene. For fiske er det påvist både positive og negative konsekvensar av utbygginga. For kulturminne, naturmiljø og landskap kan vi heller ikkje sjå at utbygginga er til vesentleg ulempe. For Friluftsliv og turisme ser Hordaland Bondelag det slik at det store fleirtalet av brukarane vil ha nytte og glede av utbygginga. Tilkomsten til utmarka vil bli enklare og kraftinntektene vil gi levande bygder med eit variert kulturlandskap. For mange turistar er dette eit stor aktivum. Fleire av grunneigarane er alt i dag engasjerte i turistaktivitet og vil halde fram med denne verksemda. Grunneigareigde småkraftverk kan representere eit nytt og interessant opplevingstilbod for mange turistar.

At den planlagde vasskraftutbygginga ligg med relativt kort avstand til vassdrag som er verna og til andre verneområde, må ikkje nyttast som argument mot å gjennomføre planane om den nye energiproduksjonen. Tvert imot er det viktig at areal og ressursar som samfunnet ikkje har funne

det nødvendig å verne, aktivt kan utnyttast til næringsføremål og dermed vere med på å oppretthalde levande bygder.

Hordaland Bondelag vil leggje vekt på at den auka lokale verdiskapinga i Rullestad og Skromme som følgje av kraftutbygginga, vil styrkje det samla inntektsgrunnlaget i landbruket i området. Dette vil kunne vere med på å spreie optimisme og satsingsvilje og gjere det mogleg å få gjennomført nødvendige investeringar i fornying av driftsapparatet i landbruket. Hordaland Bondelag ser totalverknadene for landbruk, lokal verdiskaping, busetjing og matproduksjon som klart større enn ulempene ved utbygginga.”

Samarbeidsrådet for naturvernsaker (SRN) har i brev av 06.01.2012 uttalt følgende:

”SRN mener at vannkraftutbygging i Rullestad og Skromme ikke bør tillates. Utbyggingen vil gi uakseptabelt store negative konsekvenser for naturmiljøet i området. SRN anbefaler at Dalelva inkluderes i en ny verneplan for vassdrag. Vi viser til naturmangfoldlovens kapittel II, alminnelige bestemmelser om bærekraftig bruk, og særlig til §§ 5-12 i naturmangfoldloven, som etter vår mening må tillegges betydelig vekt i saken.

Etter vårt syn må det bety at NVE må si nei til utbygging i Rullestad og Skromme.

Viser til brev fra NVE den 21. september 2011 med søknad og konsekvensutredning om utbygging av fire kraftverk i Rullestadområdet i Etne kommune. Samarbeidsrådet for Naturvernsaker (SRN) ønsker å kommentere søknaden og vil i den forbindelse vise til et flerårig engasjement i saken, blant annet gjennom brev den 6. februar 2009 der vi uttrykte skepsis til utbyggingsplanene.

Vannkraft i Norge

Etter hundre år med kraftutbygging er to tredeler av de store norske vassdragene regulert. Sju av de ti høyeste fossene er bygd ut. Den norske vassdragsnaturen er unik. Norge har et internasjonalt ansvar for å sikre fosser og elver som vel fungerende økosystemer samt det arts mangfoldet som her har sine leveormåder. Vassdragene utgjør kanskje den mest livgivende delen av vårt naturmangfold. SRN mener vi må være svært restriktive med videre utbygging av vassdragene og heller prioritere energieffektivisering og modernisering av allerede utbygde kraftverk.

Elver og bekker har stor variasjon i miljøforhold som temperatur, lys og næringstilgang. Det gir økosystemene stor variasjon og et rikt dyre- og planteliv. Mer enn 300 sjeldne og truede arter er knyttet til elveløp i Norge. Flere av disse er sjeldne på verdensbasis. Vannkraft endrer livet i elva fordi mange naturlige prosesser stoppes eller endres ved utbygging og drift. Det er særlig to naturtyper som er spesielt sårbare i vannkraftsammenheng: fossesprøytoner og bekkeløfter. Her finnes det ofte sjeldne arter som er avhengige av spesielle forhold for å leve og som for eksempel ikke vil tåle uttørring som følge av mindre vannføring i elva.

Naturmangfold

Dalelva er et av de siste fjord- til fjellvassdragene igjen uten kraftutbygging på Vestlandet. Slike vassdrag representerer både store naturverdier, og vil bli enda viktigere i årene framover når en rekke arter må flytte sitt utbredelsesområde som følge av et endret klima. SRN vil peke på at § 10 i naturmangfoldloven om samla belastning betyr at utbygging av et slikt vassdrag etter vårt syn vil være i strid med denne lovens intensjoner. Svært mange andre vassdrag i regionen har allerede fått redusert sin økologiske tilstand gjennom kraftutbygginger.

Dalelva er et artsrikt vassdrag som utgjør viktige deler av et større, helhetlig økosystem. Tilknyttet området finnes fugler, hjort og villrein, fisk og mange grupper bunndyr. Nesten 90 ulike

fuglearter er registrert i området, og flere av disse er truet. En utbygging er i konsekvensutredningen angitt å gi middels negative konsekvenser. En av årsakene til denne vurderingen er at fossekallen trolig ikke lenger vil hekke ved en utbygging. SRN savner en ordentlig kartlegging og konsekvensutredning av hekkende fugl, slik det var lagt opp til i utredningsprogrammet.

I utredningsprogrammet står det også at "det skal undersøkes om elvemusling forekommer". Vi kan ikke se at dette er gjort. Elvemusling er en sårbar art (VU, Rødlista 2010) der Norge har en stor del av den europeiske bestanden, og dermed et spesielt ansvar for å ivareta. En egen handlingsplan foreligger fra Direktoratet for naturforvaltning. Elvemusling er avhengig av fisk for å gjennomføre sin livssyklus, og faktorer som påvirker vertsfiskene vil også påvirke elvemuslingen. Vannstandsregulering og tørrlegging er viktige negative påvirkningsfaktorer for arten, og det er derfor svært viktig å undersøke mulige forekomster i forbindelse med planer om vannkraftutbygging.

Ål var tidligere vanlig forekommende, men er ikke påvist under prøvefiske. Et eventuelt kraftverk i Håfoss vil totalt ødelegge mulig restaurering av ålebestanden i Rullestadvatnet. Vassdraget kan ved riktig kultivering også bli et flott fiskevassdrag med anadromt strekk opp til Håfoss.

Kartlegging og kunnskapsgrunnlag

SRN mener at kunnskapsgrunnlaget på en del felter er svakt og ikke i samsvar med naturmangfoldlovens § 8. Denne skal blant annet sikre at "Offentlige beslutninger som berører naturmangfoldet skal så langt det er rimelig bygge på vitenskapelig kunnskap om arters bestandssituasjon, naturtypers utbredelse og økologiske tilstand, samt effekten av påvirkninger" I konsekvensutredningen blir det opplyst at registreringen av planter og dyr i hele vassdraget tok 3 dager og registreringen av fugl 2 dager. Etter vår vurdering er ikke dette tilstrekkelig til å oppfylle kravene i utredningsprogrammet om artssammensetning, kartfesting og dominansforhold, eller kravene i naturmangfoldlovens § 9 om Føre-var-prinsippet. Grunnlaget for å sikre forvaltningsmål for naturtyper, økosystemer og arter (naturmangfoldloven, §§ 4-5) kan heller ikke sies å være oppfylt med et så svakt naturfaglig grunnlag.

De naturfaglige undersøkelsene er gjort i 2008 og 2009. For å sikre at konsekvensutredningen forholder seg til gjeldende naturforvaltning bør arts- og naturtypeforekomstene sjekkes opp mot ny rødliste for arter fra 2010, rødliste for naturtyper fra 2011, prioriterte arter og utvalgte naturtyper etter naturmangfoldloven. Før dette er gjort kan ikke naturmangfoldlovens § 8 om kunnskapsgrunnlaget sies å være ivaretatt.

Turisme og friluftsliv

Dalelva og Rullestadjuvet er svært naturskjønne områder og blant de største turistattraksjonene på Vestlandet. Åkraffjorden er pekt ut av Hordaland fylke som en landskapspark på grunn av sin unike natur og kultur. I området som er på høring finnes det elver i trange juv, en gammel postvei og jettegryter som er Nord-Europas største. Prinsippet for dagens reiseliv og friluftsliv er vern gjennom bruk, og et av målene er å utvikle området til å bli et attraktivt reisemål. Det er etablert lokale initiativ for å utvikle natur- og kulturbasert turisme samt friluftsliv med fotturer, klatring og sykling. Potensialet for økt naturbasert turisme og friluftsliv er stort.

På bakgrunn av dette mener SRN at NVE må si nei til utbygging i Rullestad og Skromme i Dalelva."

Naturvernforbundet har gitt sin uttalelse i saken i brev datert 06.01.2012:

"Viser til brev fra NVE den 21. september 2011 med søknad og konsekvensutredning om utbygging av fire kraftverk i Rullestadområdet i Etne kommune. Naturvernforbundet ønsker å kommentere søknaden og vil i den forbindelse vise til vårt flerårige engasjement i saken, blant annet gjennom brev den 6. februar 2009 fra Samarbeidsrådet for Naturvernsaker der vi uttrykte skepsis til utbyggingsplanene, tidligere brev og deltakelse på NVEs folkemøte fra Naturvernforbundet i Hordaland.

Konklusjon

Naturvernforbundets mener at vannkraftutbygging i Rullestad og Skromme ikke bør tillates fordi utbyggingen vil gi uakseptabelt store konsekvenser for naturmiljøet i området, og at vannkraftutbygging ikke vil være i tråd med naturmangfoldlovens kapittel II. I stedet ønsker Naturvernforbundet at Dalelva inkluderes i verneplanen for vassdrag og at det satses på bærekraftige næringer og natur- og kulturbasert turisme i området.

Dalelva

Dalelva kommer fra Folgefonna og renner sørvestover mot Åkraffjorden gjennom det lille Rullestadjuvet og ut i Rullestadvatnet. Halvveis nede i Rullestadjuvet får Dalelva tilsig fra Bordalselva, som kommer fra sør gjennom et trangt gjel. Rullestadjuvet er et dramatisk og flott naturområde. Her er bratte fjellsider med enorme jettegryter, og elva går i fosser og stryk før landskapet åpner seg med gårder nede med vatnet.

Etnesfjella og Dalelva har fram til nå hatt mye av sine naturverdier intakt. Allerede i en vurdering av nye verneobjekter til supplering av verneplanen i 1994 kom Dalelva med på lista over de 10 høyest prioriterte vassdragene hos alle de store natur- og friluftsansjonerne: Naturvernforbundet, WWF, Den Norske Turistforening og Norges Jeger- og Fiskerforbund. I 2005 vernet Stortinget en rekke nye vassdrag ved suppleringen av Verneplan for vassdrag, men Dalelva kom ikke med til tross for at vassdraget ble tatt ut av Saudautbyggingen i 2003 som følge av vassdragets store verneverdi. På Naturvernforbundets landsmøte i 2009 ble en fortsatt satsing på å bevare Dalelva for natur og friluftsliv vedtatt. Dalelva har så store verneverdier at det er blant de seks mest verdifulle vassdragene som Naturvernforbundet har valgt ut for å vernes mot kraftutbygging.

Vannkraft i Norge

Etter hundre år med kraftutbygging er 60 prosent av det norske vannkraftpotensialet og sju av de ti høyeste fossene bygget ut. Den norske vassdragsnaturen er unik, og Norge har et internasjonalt ansvar for å ta vare på urørte fosser og elver. Vassdragene utgjør kanskje den mest livgivende delen av det norske naturmangfoldet. Naturvernforbundet mener at dette gjør at vi må være restriktive med videre vassdragsutbygging. Elver og bekker har stor variasjon i miljøforhold som temperatur, lys og næringstilgang, noe som gir et stort mangfold av økosystemer og et rikt dyre- og planteliv. Derfor er over 300 sjeldne og truede arter knyttet til elveløp i Norge, hvorav flere er sjeldne på verdensbasis. Vannkraft forringer livet i elva fordi mange naturlige prosesser stoppes eller endres ved kraftverket. Det er spesielt to naturtyper som er sårbare i vannkraftsammenheng: fossesprøyteoner og bekkeløfter. Her finnes det ofte sjeldne arter som er avhengige av bestemte forhold for å leve og som for eksempel ikke vil tåle uttørring som følge av mindre vannføring i elva.

Naturmangfold

Dette er et av de siste fjord- til fjellvassdragene igjen uten kraftutbygging på Vestlandet, noe som bør være et viktig moment i debatten om utbygging skal tillates. Slike vassdrag representerer

store naturverdier, og vil bli enda viktigere i årene framover når en rekke arter må flytte sitt utbredelsesområde som følge av et endret klima. Naturvernforbundet mener at § 10 i naturmangfoldloven om samla belastning tilsier at dette vassdraget ikke bør bygges ut.

Dalelva er et artsrikt vassdrag som er hjem for både fugl, hjort og villrein, fisk og mange grupper bunndyr. Nesten 90 ulike fuglearter er registrert i området, og flere av disse er truet. I Dalelva/Skrommeområdeet er det også hekke- og leveområder for fossekall og trolig vintererle, som er tett knyttet til vassdrag og som kan trues av vannkraftutbygging. En utbygging er i konsekvensutredningen angitt å gi middels negative konsekvenser. En av årsakene til denne vurderingen er at fossekallen trolig ikke lenger vil hekke ved en utbygging. Naturvernforbundet savner en grundig kartlegging og konsekvensutredning av hekkende fugl slik det er lagt opp til i utredningsprogrammet.

I utredningsprogrammet står det også at "det skal undersøkes om elvemusling forekommer". Vi kan ikke se at dette er gjort. Elvemusling er en sårbar art (VU, Rødlista 2010) der Norge har en stor del av den europeiske bestanden, og dermed et spesielt ansvar å ivareta. En egen handlingsplan foreligger fra Direktoratet for naturforvaltning. Elvemusling er avhengig av fisk for å gjennomføre sin livssyklus, og faktorer som påvirker vertsfisk vil også påvirke elvemusling. Vannstandsregulering og tørrlegging er viktige negative påvirkningsfaktorer for arten, og det er derfor svært viktig å undersøke mulige forekomster i forbindelse med planer om vannkraftutbygging.

Mosefloraen i Dalelva er regnet som en truet vegetasjonstype og er en av de mest alvorlige mulige konsekvensene, i tillegg til påvirkning av en fossesprøytsone i Sagelva. Elvemosevegetasjonen er sterkt truet på Vestlandet, men i konsekvensutredningen mangler kartfesting og taksering for Dalelva.

Ål var tidligere vanlig forekommende, men er ikke påvist under prøvefiske. Et eventuelt kraftverk i Håfoss vil ødelegge for mulig ny ålebestand i Rullestadvatnet.

Kartlegging og kunnskapsgrunnlag

Naturvernforbundet mener at kunnskapsgrunnlaget på en del felter er for dårlig og ikke i samsvar med naturmangfoldlovens § 8. I konsekvensutredningen blir det opplyst at registreringen av planter og dyr i hele vassdraget tok tre dager og registreringen av fugl to dager. Etter vår vurdering har ikke dette vært tilstrekkelig til å oppfylle kravene i utredningsprogrammet om artssammensetning, kartfesting og dominansforhold, eller kravene i § 9 om føre var-prinsippet. Grunnlaget for å sikre forvaltningsmål for naturtyper, økosystemer og arter (§§ 4-5) kan heller ikke sies å være oppfylt med et så svakt naturfaglig grunnlag.

De naturfaglige undersøkelsene er gjort i 2008 og 2009. For å sikre at konsekvensutredningen forholder seg til gjeldende naturforvaltning bør arts- og naturtypeforekomstene sjekkes opp mot ny rødliste for arter fra 2010, rødliste for naturtyper fra 2011, prioriterte arter og utvalgte naturtyper etter naturmangfoldloven.

Naturvernforbundet mener også at utredningene viser for få bilder fra vassdraget ved stor vannføring.

Turisme og friluftsliv

Dalelva og Rullestadvatnet er blant de største turistattraksjonene på Vestlandet. Åkraffjorden er pekt ut av Hordaland fylke som en landskapspark på grunn av sin unike natur og kultur. Langfossen er Etne største natur- og turistattraksjon, logo for Etne kommune, og regnes for «porten til Haugalandet». Området er også ein svært viktig innfallsport til Etnefjella, et populært

og mye brukt turområde med et godt utbygd rute- og hyttenett. Her kan en oppleve elva i trange juv, en gammel postveg i fjellsiden og det finnes velutvikla jettegryter som er Nord-Europas største.

Prinsippet for dagens reiseliv og friluftsliv er bevaring gjennom bruk, og et av målene er å utvikle området til å bli et attraktivt reisemål. Flere lokale initiativ er satt i gang for å utvikle natur- og kulturbasert turisme i området, og det skjer stadig mer innenfor fotturer, klatring og sykling. Potensialet for økt turisme angis som stort. Naturvernforbundet ønsker dette velkommen og mener at det er langt mer framtidsrettet lønning enn kraftutbygging.

Naturvernforbundet går mot planene om vannkraftutbygging i Rullestad og Skromme i sin helhet. NVE anmodes om ikke å gi konsesjon til utbyggingen helt eller delvis."

Haugesund Turistforening har sendt uttalelse i brev datert 06.01.2012:

"Friluftsliv, turisme og reiseliv

I sitt "KV-notat 19/2009 – Bakgrunn for fastsatt utredningsprogram" står det at "Forskriftens §8 fastslår at ansvarlig myndighet skal legge utredningsprogrammet frem for Miljøverndepartementet dersom berørte myndigheter vurderer tiltaket å kunne komme i konflikt med nasjonale eller viktige regionale hensyn. Ingen av høringspartene har sagt konkret at de mener prosjektet berører nasjonale eller regionale interesser, men flere er opptatt av at Bordalselva og Sagelva var en del av Sauda-prosjektet. På denne bakgrunn har NVE valgt å forelegge utredningsprogrammet for Miljøverndepartementet (MD) for godkjenning. MD har i brev av 14.12.09 uttalt at de mener det må utredes grundig om de foreliggende planene har like store miljøkonflikter som tiltaket som ble tatt ut i tidligere planlegging. NVE er enig i dette og mener at utredningsprogrammet er dekkende også i forhold til dette spørsmålet. MD mener også at det bør vurderes om videre planlegging er hensiktsmessig dersom det viser seg at miljøkonfliktene i det aktuelle tiltaket ikke er vesentlig mindre enn i forrige runde." I brevet fra MD stod det nemlig at "Nordoverføringen ble tatt ut av Saudaprojektet fordi man mente at konfliktnivået var for høyt. Avslaget ble begrunnet med at det var tilnærmet urørte områder med meget stor betydning for regionalt friluftsliv, og et inngrep ville ha meget store negative konsekvenser for naturvern, friluftsliv og landskapskvaliteter i området." Selv om de nye planene for utbygging av Bordalselva har inntaket lenger ned i vanndraget, mener altså MD likevel at det trengs en vurdering.

HT mener at det må være en misforståelse at ingen av høringspartene har sagt at tiltaket kommer i konflikt med nasjonale eller regionale interesser. Samarbeidsrådet for Naturvernsaker (SRN) er et nasjonalt samarbeidsorgan mellom naturvern- og friluftsforskningsorganisasjoner, og de la i sin forhåndsomtale den 11.2.09 fram krav om at Rullestadvassdraget skulle inn på verneplanen for vassdrag - både på grunnlag av verneverdiene i Dalelva med Rullestadvassdraget og Postvegen, og fordi Bordalselva og Sagelva ble tatt ut av Saudautbyggingen på grunn av vernehensyn. Norges Naturvernforbund har prioritert Dalelva som et av seks vassdrag som de vil prøve å få med på verneplanen, og har derfor hatt en kampanje og arrangert et vassdragsseminar på Åkrafordtunet 29-30.9.09 for å få fram både positive og negative sider ved utbyggingen. Formålet med kampanjen er å samle lokal støtte i området til helt eller delvis vern av Rullestadvassdraget, gjennom konsesjonsbehandlingen. I tillegg har både Hordaland Naturvernforb. og FNF Hordaland uttalt seg for vern av Rullestadvassdraget (Dalelva) da meldingen var på høring i 2009. Disse to er begge regionale organisasjoner for Hordaland og deler av Rogaland fylke. Hansen (2003)* klassifiserer landskapet på Rullestad som "et helhetlig kulturlandskap av nasjonal verdi." Rullestadvassdraget har siden 1800-tallet vært en både nasjonal og regional

turistattraksjon, som er blitt særlig kjent fordi Lars Hertervig hentet motiv til flere av sine mest kjente malerier fra dette området.

I tillegg er det feil som det blir påstått av utbyggerne i deres kommentarer til utredningsprogrammet at inngrepet i Bordalen er mindre enn det som var planlagt i Saudaprosjektet ved den såkalte Nordoverføringen. Det er faktisk det motsatte som er tilfelle: I det siste utkastet til overføring var det ikke planlagt noen anleggsvei opp Bordalen, og inntaket lå mye høyere, slik at det ville ha blitt større restvannføring i Bordalselva enn ved de nye planene til RSE, i tillegg til at Dalelva ikke ville ha blitt berørt.

HT mener at Multiconsult (MC) har tatt for lett på denne delutredningen. Programmet sier at det skal være kontakt med berørte parter. HT er en viktig part i dette området. MC har kun hatt en kort telefonkontakt med vår daglig leder. Det som foreligger fra utreder er etter vår mening allerede avleggs og ikke presist nok. Da det er funnet direkte feil, som påstanden om anleggsveien opp Bordalen (se innledningen) er HT i utgangspunktet skeptisk til det arbeid som er nedlagt i dette kapitlet.

I UP er det stilt opp følgende krav på side 13:

”Utbyggingsområdets verdi for reiseliv skal vurderes i forhold til følgende punkter:

- dagens bruk*
- eksisterende planer for videre satsing både lokalt og for overordnede satsinger i Åkrafjorden.*
- områdets egnethet / potensial for videreutvikling av reiselivsaktiviteter.*

Tiltakets konsekvenser for reiselivet skal utredes for anleggs- og driftsfasen ut fra hvordan utbyggingen vil kunne påvirke verdien av reiselivsattraksjonene. Det bør skilles mellom direkte og indirekte virkninger. Eventuelle erfaringer fra andre områder i Norge skal innhentes.

Opplysninger om reiselivet kan innhentes fra NHO Reiseliv, Innovasjon Norge, fylkeskommunen og fra lokale og regionale reiselivsaktører. Konsekvensene for turisme og reiseliv må sees i nær sammenheng med konsekvensene for relevante temaer som landskap, natur- og kulturmiljø og friluftsliv.”

I KU for friluftsliv, turisme og reiseliv er dagens bruk omtalt, men ”tiltakets konsekvenser for reiselivet” er totalt fraværende. Dette er et av de viktigste spørsmålene i den samlede konsekvensvurderingen, altså om inngrepet (= fraværet av vann i elva) vil påvirke turismen og verdien av Dalelva og Sagelva som turistattraksjoner. Hvor mange turister vil komme for å se Rullestadjuvet og Postvegen dersom det ikke renner vann i elva, slik vi ser det på side 50-51 i KU for landskap? Tilsvarende kunne en spurt hvor mange turister det ville ha kommet til Åkrafjorden dersom vannføringen i Langfossen hadde vært redusert til 5 % av normalvannføring. Dette ville en kunne svart på dersom utbygger hadde gjort en spørreundersøkelse blant brukerne av Rullestad og Åkrafjorden Oppleving, men det er ikke blitt gjort. Hydrologien er her et svært viktig punkt, for det største ankepunktet mot utbyggingen er den sterkt reduserte vannføringen på 5% minstevannføring i sommerhalvåret (mai-september), som i tørrår fører til nær uttørkede elvefar over lange perioder om sommeren, når vannføringen er under den såkalte maksimale slukeevnen i kraftverket. Dette slår negativt ut både for planter, fugl, fisk og bunndyrfauna som er avhengige av rennende vann, men også for turistnæringen. Det er vannet som gir landskapet liv, og når vannet blir lagt i rør, er det ofte et livløst landskap som ligger igjen, slik noen av bildene i rapportene fra Multiconsult AS viser. Også uten utbygging vil elva se slik ut i perioder, men etter en utbygging som planlagt vil dette strekke seg over et mye lenger tidsrom. UP pålegger utbygger å greie ut konsekvensene for reiselivet av redusert vannføring, men det er altså ikke blitt gjort. Det er en fundamental mangel ved konsekvensutredningen. Det eneste som er oppgitt, er hvor stor

kapasitet det er i dag på Halvfjordingen og hvilke priser det er på utleiehyttene, altså dagens situasjon. Men det som er mer interessant å vite, er følgende:

(a) Hvor mange arbeidsplasser i gardsturisme eller naturbasert turisme er det potensiale for på Rullestad?

(b) Hvordan blir arbeidsplassene påvirket av utbyggingen, altså hvor mange vil det være dersom Dalelva får renne fritt, sammenlignet med det som vil komme ut av det lovede næringsfondet på 20% av overskuddet på kraftverket, dersom det blir full utbygging?

HT er enig i at mange av gårdsbrukene langs Åkrafjorden er avhengige av inntektene fra småkraftverk for å få gårdsdriften til å gå i hop, det er ikke nok med bygdeturisme. Men det er vanskelig å se at dette er tilfelle med RSE sitt prosjekt. Dette er ikke noe småkraftverk på under 10 MW (40-50 GWh), men en stor utbygging på 147 GWh. Her er det alt i dag en raskt voksende bedrift, nemlig Halvfjordingen, som er bygd opp på bygdeturisme, gardsmat og naturbasert turisme, og som alt sysselsetter 2-3 årsverk, i følge daglig leder. Denne bedriften vil bli sterkt skadelidende ved en utbygging som planlagt, og særlig vil Rullestad 2 slå negativt ut, både fordi kraftstasjonen og riggområdet vil være et skjemmende inngrep i et kulturlandskap av nasjonal verdi, og fordi Rullestadvuet og Postvegen uten tvil miste mye av sin verdi som nasjonal turistattraksjon. Også Sagelva betyr mye fordi den har et samlet fall på 3-400 meter rett ned i Rullestadvatnet, og er svært synlig over vannet. Rett nok trenger de tre gårdsbrukene på Rullestad ekstraintekter for å kunne drive med overskudd, men det er vanskeleg å se at det trengs ei så stor utbygging for å få dette til. Ei moderat utbygging som den innstillingen fra Etne kommune gjekk ut på, vil være mer enn nok til å styrke bosettingen, og vil heller ikke gå så mye ut over verdiene knyttet til naturmangfold og turisme, som en full utbygging, fordi denne ikke ville ha omfattet Dalelva og Sagelva. Litt populært kan en si at det vil være svært uklokt å ødelegge det en skal leve av i framtida.

Kommentarer til delpunkter i kapitlet:

0.2 Områdebeskrivelse og verdivurdering.

Her beskrives bruken av området i reiselivssammenheng som "forholdsvis liten". Dette er ikke i tråd med det som beskrives i 4.4.2. Her beskrives mangfoldet som er i området, både naturmangfoldet og kvaliteten på produktene som lokalbefolkningen satser på for å bygge opp reiselivs- og turistnæringen på Rullestad.

3.1. Om temaet

Det pågår en nasjonal storsatsing på "Aktiv i friluft", der forebyggende arbeid og helsefremmende tiltak skal prioriteres (brev fra dep). Flere foreninger, deriblant HT, har bygget ut flere av sine hytter for å kunne ta imot skoleklasser og drevet oppsøkende virksomhet mot bl.a skolene. Rullestad har en stor egenverdi for slike tiltak. Stedet er lett tilgjengelig for første kontakt med et flott naturlandskap, en levende elv, en gammel ferdselsvei, kulturminner osv. For barn (leirskole, stedet har kapasitet til det) og voksne uten erfaring, har det aktuelle område stort potensiale som inspirator til videre aktivitet. Samfunnsøkonomisk er en verdien av en sunnere livsstil meget vel dokumentert i årenes løp.

3.5 Datagrunnlaget

HT er en del av datagrunnlaget, men er ikke kontaktet utover en telefonsamtale med daglig leder i foreningen.

Når det gjelder turbøker for området er ikke dette kommentert i det hele tatt. HT har gitt ut Turtips 1 og 2. I hver bok er det 100 turtips for hele regionen. Åtte av turforslagene gjelder

Rullestadområdet. Disse bøkene er å få kjøpt i alle distriktets bokhandlere. HT's 75 års jubileumsbok omhandler også området.

HT har ca 5000 medlemmer og eget foreningshus i Haugesund sentrum. Her er det åpent hver dag, utenom lørdag. Her gis det daglig informasjon om Rullestadområdet som utgangspunkt for turer til og omkring HTs hytte Simlebu.

Den interkommunale turistinformasjonen holder til i samme lokalet. Her informeres det i sesongen daglig til turister som vil inn til Åkraffjorden med Langfossen og Rullestad

4.2. Generelle trekk i områdets opplevelseskvalitet.

I underpunktene er det beskrevet emner som ikke er oppdatert til dagens virkelighet er ikke samsvar mellom det som beskrives her og det som kommer fram i neste kapittel, under 4.3.1 "Dagens bruk". (4.2.5 ...planer om sti rundt vatnet. Motsatt i 4.3.1 Tursti rundt Rullestadvatnet.)

4.3.1. Dagens tilbud og bruk

HT har ved siden av tradisjonell tilrettelegging for fjellvandring arbeidet mye de siste årene for enklere turer og friluftaktiviteter for blant annet funksjonshemmede. Postvegen på Rullestad er et eksempel på tilrettelegging for kulturvandring i kontakt med barsk natur. Rullestad Aktiv Fritid har de siste to årene arrangert guidede turer gjennom hele sommerhalvåret.

S 38 bilde av Postvegen: Er det bevisst å vise veien i en tidligere fase? Veien er ikke i denne tilstanden i dag.

4.3.2. Hytter.

Sandvasshytta har i dag 46 sengeplasser, pluss 10 i sikringshytta. Hovedhytta var ny i 2010. Stien fra Rullestad til Simlebu er lagt om og går i dag fra Halvfjordingen og følger den gamle setervegen (pilgrimsvegen?) opp til Mjølkestølen hvor den treffer stien fra Skromme/Tømmerdalen. Dette medfører at de tiltenkte anleggene kommer i direkte konflikt med denne stien.

4.4.2 Reiseliv

Generelt. HT har gjennom sitt arbeid med to store vannkraftprosjekter, Etne og Sauda, påpekt de naturverdier som ligger i dette fjord og fjellandskapet. Helt siden 1980-tallet har HT vist til sammenhengen mellom Langfossen, Mosneselva (Folgefonna Nasjonalpark), Fjæra, Rullestad, Rullestadvuget med jettegrytene og oppgangen til fjells via Bordalen. Den utviklingen som dette området har hatt i de senere år er etter vår mening i rett retning. Naturbasert turisme er svært populært og Hordaland Fylke har satset på dette med starttilskudd. Det siste tilskudd er organisert klatring gjennom Åkraffjorden Oppleving. Områdets fjellvegger er et eldorado for dette. Utviklingsmulighetene er mange. I Røldal er det nå et nytt prosjekt i gang for å bygge et pilgrimssenter i forbindelse med stavkirka. En arkitektkonkurranse har nettopp samlet en rad norske og internasjonale forslag. Da vil Rullestad, som allerede har vært utgangspunkt for pilgrimsturer bli høyaktuelt som startsted med dette senteret som mål. Stort utviklingspotensiale lokalt på Rullestad! Nytt: Et av turforslagene fra Rullestad, Jettegrytene, Postveien eller Rullestadvatnet rundt vil bli med på "Hordaland fylkes 10 på topp".

Langfossen.

HT har T-merket stien opp fra parkeringen ved fossen, til Langfosstølen og Vaulavatnet, hvor den treffer den T-merkete stien som kommer fra Simlebu/Sandvasshytta. Det arrangeres et populært løp "Langfossen opp" hvert år. Det er gården Eljarvik som driver kiosken ved Langfossen, noe som bør bidra til bedre drift av tilbudet på gården.

4.4.3 Brukere.

Igjen er dette beskrevet med en overfladiskhet som viser den gjennomgående trenden: at utrederen ikke har anstrengt seg for å foreta en detaljert undersøkelse. En har etter vår mening ikke egentlig tatt kontakt med HT, som virkelig kunne ha fremskaffet relevant informasjon om dette temaet. Hva med alle de som bor fast på Halvfjordingen? Og hvem er egentlig: "turlag og lignende"?

Når det gjelder bemerkningen: "Generelt er bruken i dag beskjedne", vil HT igjen hevde at dette ikke er dagens situasjon. HT sitter inne med opplysninger om at utreder i denne KU kun har hatt telefonsamtale i 5 min med daglig leder på Halvfjordingen.

4.4.6. Alternative områder.

Her beskrives selvfølgheter. Det er kun i siste setningen det står noe som har relevans til dette området, da det vil bli langt til lignende områder som har denne tilretteleggingen. Dette er ikke ønskelig sett på bakgrunn av transport, brukere og områdets naturkvaliteter.

4.7.1 Jettegrytene med sti.

Etne kommune har bidratt til mye bedre sikring av stien frem til Jettegrytene.

4.7.1. DNT-nettet.

T-merket sti fra Rullestad, følger i starten postveien og tar av opp setersti opp til Mjølkestølen.

4.7.5 Gamleveien.

Denne er et godt eksempel på at universelle brukere virkelig kan komme i nær kontakt med vill fosse- og elvenatur. Satsingstema fra sentralt hold.

4.7.8. Resterende skogsområde.

Henviser til jaktturisme, som må ha et stort potensiale for hele området. Må ha "stor verdi"!

5.1. Innledning.

Igjen en negativ innledning til et kapittel, og etter HT sin mening, ikke oppgradert til dagens virkelighet.

5.6.3 Rullestad 2.

Oppsummering: Det rimer ikke å bedømme konsekvensen til dette temaet å være "middels negativ" på bakgrunn av at delområdet har en klassifisering "stor verdi". Det er i dette delområdet vannveien har størst betydning for friluftslivet i forbindelse med Postveien og Gamleveien.

5.6.4. Bordalen 1.

Inntak. Inntaket nedenfor Mjølkestølen vil være en markert og fremmed konstruksjon i forbindelse med stien. Det beskrives i "Vannveiene" i samme punkt, at elva bare er synlig fra noen punkter fra DNT-stien. Det er slike punkter som er viktige på turen opp dalen. Elvene/bekkene har sin naturverdi som element i naturen. Her beskrives dette som om elvene er en teknisk ting og at omfanget har en begrenset verdi. Det er helt motsatt, sett fra HT sin side!

Oppsummering. Det vises til innledningen ang anleggsveien opp Bordalen. Videre vil HT påpeke at verdiene er satt for lavt på bakgrunn av feil konklusjoner i dette underpunktet. Det ville også i Saudaprojektet kun være et berøringspunkt med DNT-stien, ved Sagelva. De andre inntakene ville ligge mer skjult til. Minstevassføring var også tema i den sammenhengen.

5.6.5 Samlet vurdering av full utbygging

I dette kapitlet har utreder igjen en lett holdning til konsekvensene ved full utbygging. HT mener at tidspunktet for konklusjonen er feil og gått ut på dato. Halvfjordingen har stor verdi i denne sammenheng. Markedsføringen Halvfjordingen har fått i media i de to siste årene er stor. HT har hatt stor oppgang på sine hytter, nå som Sandvasshytta også kan ta imot skoleklasser. Skoleklasser kan da ta gjennomgående tur fra Rullestad til Blomstølen, noe som nå har økt det siste året.

*HT mener derfor at NVE må forlange ny KU for dette tema med et nytt firma. HT vil påstå at vektingen her må bli at utbygging vil ha **store negative konsekvenser**!*

Forvaltning av naturressursene.

På grunn av det store utbyggingspresset mot små og mellomstore vassdrag, som fornybare alternativ til olje og gass, er det et stort behov for ei samla planlegging av vassdrag som sikrer at ikke naturmangfold, friluftsliv eller store landskapsverdier går tapt. Dette tilsier at Rullestadvassdraget blir vurdert opp mot andre vassdrag, noe som ikke kan skje dersom RSE skulle få konsesjon på prosjektet. De fleste av de større vassdragene i Hardanger og Sunnhordland er alt bygd ut tidligere, slik at behovet for vern av de små og mellomstore vassdragene i regionen som ennå er urørte, har blitt enda større, og verdifulle naturtyper som er knyttet til Vestlandsnaturen, kan gå tapt for alltid.

Konklusjon

HT går primært inn for vern av hele Rullestadvassdraget, men som et kompromiss kan vi sekundært gå med på den løsningen som rådmannen i Etne har gjort framlegg om, og som fikk tre stemmer ved behandlingen i kommunestyret den 15.12.2011. Dette går ut på delvis utbygging som omfatter Bordalen 2, Skromme og Kvernhuselva, der de delene av vassdraget som trolig har størst naturfaglig verdi og størst potensiale for naturbasert turisme, altså Dalelva og Sagelva, blir holdt utenfor og får renne fritt. Det er ikke noen ideell løsning fra et naturvernsynspunkt, men er kanskje det beste som er praktisk mulig i dag.

Men HT mener og at det trengs en grundigere konsekvensutredning som kan oppfylle de kravene som blir stilt i UP, og som fagrapportene som foreligger i dag, ikke gir svar på. Først da kan en gi et tilfredsstillende svar på de spørsmålene som blir stilt i utredningsprogrammet.

***Publikasjon (tillegg)**

Hansen, S. 2003. Kulturlandskapet i Åkrafjorden – registrering av kulturlandskapsverdier og utviklingsmuligheter. Rapport Planteforsk Fureneset. 53 pp.

Kulturminner, kulturmiljø og landskap

I våre konklusjoner er de to rapportene (KU) som gjelder kulturminner og landskap slått sammen, fordi kulturminne og kulturlandskap er to sider av samme sak.

I KU for landskap er verdisettinga av området (s 7) Sjørdalen (der E134 går) gitt stor verdi. Vi mener Rullestadvassdraget og Bordalen bør gis like stor verdi, både som rene landskapselementer og for sin nærhet til jettegrytene. Dette kommer ellers fram i rapportens samlede vurdering, der den kumulative effekten angis som større enn delene. Vi mener at utbygging vil ha stor negativ konsekvens etter alle alternativer, selv om det er noen gradsforskjeller.

Rapporten for kulturmiljø og kulturminner er preget av feil og misvisninger. Konklusjonene blir dermed lite pålitelige. Her bør gjøres en ny og mer kvalifisert gjennomgang.

NVE seier i UP side 10 at det skal avklares med fylkeskommunen hvorvidt det trengs undersøkinger etter §9 i Kulturminneloven, og forutsetter at "kulturminner blir utredet på et slikt nivå at fylkeskommunen kan vurdere om undersøkelsesplikten etter §9 må oppfylles før et konsesjonsvedtak, eller om konfliktnivået ikke er større enn at det kan gjøres i sammenheng med en eventuell godkjenning av detaljplaner." Men dette stemmer ikke med fylkeskommunen sine egne kommentarer, der de eksplisitt ber om at undersøkinger etter §9 blir gjort før konsesjonsbehandling. Riksantikvaren støtter dette synet, og sier dessuten at det er nødvendig med arkeologiske undersøkinger i det området som blir berørt av fysiske inngrep på grunn av utbyggingen. Vi minner også om at Fylkesmannen har stilt strenge krav til landskapet som Dalelvo renner gjennom, "fra der hvor overføring av vann til Rullestad 2 starter, via Rullestadjuvet og til Rullestadvatnet (langs gamle E134) har dramatisk og inntrykkssterk natur, og har viktige natur- og opplevelseskvaliteter. Langs gamle E134 og Dalelva går den gamle postveien. Utbyggingen vil ramme dette området sterkt også i forhold til turistnæringen, dersom vannstrengen blir borte. KU-en bør derfor drøfte hvilke konsekvenser bortfall av denne delen av utbygginga (overføring av vann til Rullestad 2) får for prosjektet. Alle inngrep (fraføring av vann, vegbygging, nye kraftlinjer m.m.) må fotovisualiseres og vises på kart i passende målestokk." Dette siste kravet er da også støtta av NVE i UP.

I følge UP side 10 skal berørte områder synfares og vurderes i høve til automatisk fredet kulturminne og nyere tids kulturminne. Eksisterende og eventuelle nye funn skal kartfestes, og potensialet for nye funn av automatisk fredet kulturminne skal vurderest. Dette kravet er bare delvis oppfylt.

I følge KU for kulturminner side 6 kan utbygginga komme i konflikt med (minst) to automatisk fredet kulturminne. Det ene er trolig den gamle pilgrimsvegen til Røldal, som blir omtalt som "et tidligere registrert automatisk fredet kulturminne". Kulturminnet er angitt, men ble ikke funnet under utreders befaring. En må anta at det er snakk om Pilgrimsvegen, siden den ikke er nevnt andre steder i rapporten. Når en vet at det de to siste somrene har vært arrangert fellesturer nettopp denne vegen til Røldal, vitner det om lettvinnt arbeid og liten kontakt med lokalmiljøet. Pilgrimsvandringar til Røldal, både fra øst og fra vest, har fått økt tilslutning. Betydningen av dette kulturminnet, og dermed graden av autensitet i området rundt, må utredes skikkelig. Den gamle vegtraseen blir trolig berørt i nedre del, mot Rullestadvatnet, i Delområde Rullestad. Dette delområdet har også potensiale for funn av ikke-synlige automatisk fredet kulturminne i riggområdet for Rullestad 2. I KU for kulturminne side 29 heiter det at "Første opplysning om bosetting er fra 1590." Dette er feil, i følge Hansen (2003)* er gården første gang nevnt i 1519 og sannsynlig rydda i vikingtid, som gårdsnavnet tyder på. Gamletunet på Rullestad ("Heimigarden") må derfor regnes som eit automatisk freda kulturminne (eldre enn 1537) i følge definisjonen på side 25-26. Dette betyr etter vår oppfatning at utbygginga av Rullestad 2 ikke kan skje utan løyve og dispensasjon fra Kulturminnelova §9 frå Riksantikvaren.

I KU side 6 står det vidare at utbyggingen kan komme i konflikt med tre nyere kulturminne, nemlig brua på Postvegen og to kvernhusmurer på Rullestad. Postvegen er nevnt under kulturmiljøet i "Delområde Skromme", men ellers ikke kommentert. Dette er sterkt mangelfullt. Postvegen er i dag restaurert med stor dugnadsinnsats og til sammen kr 700 000 – 1 mill kr fra Fylkesmannen i Hordaland, Hordaland Fylkeskommune, Statens vegvesen, Naturskadefondet, Etne kommune, Arild Håland m fl. Den nyttes som turveg i store deler av året og det arrangeres guidete turer flere ganger i uka i sommermånedene. På en enestående måte knytter den sammen Sjørdalen, jettegryteformasjonene, natur- og kulturlandskap, og henger sammen med den nyopprettede turstien rundt Rullestadvatnet. Postvegens historie og betydning i dag må utredes på nytt. Postvegen er uløselig knyttet til vannstrengen i Sjørdalen, slik at den både som fornminne og

som turveg idag vil bli sterkt skadelidende av utbygging. En registrerer at de to bildene rapporten har av Postvegen (side 62) ikke viser vannstrengen den går langs, det gir lite representative bilder for landskapsopplevelsen. Det er grunn til å merke seg at **rapporten om friluftsliv, turisme osv beskriver Postvegen som en attraksjon der den går langs elva** (s 33), altså lite samsvar mellom de forskjellige fagrapportenes vurderinger. Etter at E134 ble lagt i tunnel forbi Rullestadjuvet er også hårnålssvingene opp juvet blitt et tilgjengelig kulturminne for gåing, sykling eller bilkjøring. De forskjellige generasjoner med veger side om side gir en fin opplevelse med fjellsidene rundt. Den gamle brua på postvegen er frå 1875, og er som nevnt restaurert i nyere tid med frivillig innsats og kommunal støtte på 600 000 kroner. Både denne brua og den nyare brua på bilvegen frå 1920 (Pers bru) vil mista det meste av sin verdi som turistattraksjon dersom vannet blir tatt bort fra elva.

Men i tillegg til disse to nyare tids kulturminne som kan komme i konflikt med utbyggingen, er det to kulturminner til. For det første har vi murene etter den gamle flomsaga i Sagelva fra 1804, som kan bli berørt av Bordalen 1, der Sagelva er inkludert. Dette kulturminnet vil også bli indirekte berørt ved at vassføringen i Sagelva blir sterkt redusert. Dersom en i framtiden tenker seg at saga blir restaurert som et kulturminne og turistattraksjon, vil det komme i konflikt med Bordalen 1. Men det er ei sag til, som KU ikke har omtalt, nemlig Skrommesaga, som murene i følge Hansen (2003) framleis er synlige etter, og der utstyret til saga framdeles er intakt. Ei restaurert sag vil her komme i konflikt med Rullestad 2 alternativet.

Det er for øvrig en stor mangel ved KU for kulturminner at den nevnte publikasjonen (Hansen 2003)* ikke er med som referanse. Her er Rullestad-området satt inn i ein helhet som del av hele kulturlandskapet i Åkrafjorden. Rapporten burde være kjent, fordi den er en del av grunnlaget for opprettingen av Åkrafjorden Landskapsark. På side 17 heter det at Rullestadområdet er lett tilgjengelig og har stor pedagogisk verdi som turområde og verdifullt kulturlandskap, der de tradisjonelle driftsformene (sau- og geitehold, gamle styvingstre, utmarksbeite etc.) framdeles er i bruk. I følge kriteriene i Nasjonal Registrering av verdifulle kulturlandskap (1994) blir Rullestadområdet vurdert som et "helhetlig kulturlandskap av nasjonal verdi." Rapporten sier videre i sammendraget om hele Åkrafjordlandskapet, at "Opplevelses verdiene gir områdene som er gått ut av landbruksdrift, men også mange av brukene som er i drift, et stort potensiale for bl.a. natur- og kulturbasert reiseliv. Flere samfunnstrender viser stor etterspørsel etter reisetilbud som gir positive opplevelser, tilfredsstiller historieinteresse, skaper identitet og vekker nysgjerrighet. I denne sammenheng er tilrettelegging av kulturhistoriske verdier og landskapskvaliteter viktige, for eksempel i form av restaurering av gamle stier og informasjonstiltak. Kulturlandskap og tilrettelegging for historie- og landskapsopplevelse øker områdets attraktivitet for besøkende, og bidrar på flere måter til verdiskaping bl.a. ved å øke andre produkters markedsverdi (for eksempel jakt- og fiskekort, ferieleiligheter og husflidsprodukter). Dette gjelder i høyeste grad for Rullestadområdet. På side 5-6 i Hansen (2003) sin rapport er det et oversikt over midler som det kan søkest om fra fylkeskommunen, både til kulturminnevern og kulturlandskap, samt bygdeutviklingsmidler fra Fylkesmannen. Ut fra det som er sagt ovanfor, kvalifiserer Rullestad for slike tilskudd i minst like stor grad som resten av Åkrafjordområdet. En utbygging som planlagt i Rullestad 2, dvs. bortfall av vatn i Dalelva og Sagelva over lengre perioder om sommeren, riggområde med kraftstasjon nær gamletunet på Rullestad m.m. vil sterkt redusere verdien av Rullestad som nasjonalt kulturlandskap, og kan være i konflikt med et automatisk fredet kulturminne (gardsanlegg frå middelalderen).

Noen kommentarer til punkter i kapitlet:

Generelt.

Å splitte opp en så kort elvestrekning fra Skromme til Rullestad er etter HT sin mening ikke hensiktsmessig. Bortfall av vann på denne strekningen er like negativ for landskapet i sin helhet. Vår erfaring er at hele strekningen blir brukt når området blir brukt til rekreasjon. Da vil alle tiltak i utbyggingen bli lik uansett hvor de ligger i forbindelse med elvestrengene.

0.3.1. Rullestad 2

For "Delområde 2, Rullestadjuvet".

HT mener, og er enig i at Dalelva, som landskapselement vil bli svekket. Men er uenig i klassifiseringen, hvor store negative konsekvenser er riktig plassert i tabellen. Det henvises til 5.2.3 i samme rapport hvor det legges vekt på minstevannføringen. Her bekreftes det at minstevannføringen ikke vil bli merkbar. Dett er nok et mer riktig bilde enn hva som presenteres i bildevedleggene.

4.3. ...siste avsnitt.

Hvorfor er ikke "Pilgrimsvegen" her nevnt?

4.5.2 Postveien

Postveien er ferdig og offisielt åpnet, og dermed må vel klassifiseringen øke til stor verdi?

4.5.4. DNT-stier

Avsnittet er ikke oppdatert. Sti er nå merket fra Halvfjordingen opp "Seterveien" til Mjølkestølen. I begynnelsen følger den Postveien til stien tar av i en krapp v-sving. Merket med skilt.

Figur 5-15.

I annen tekst er demningen nedenfor Mjølkestølen beskrevet med lukehus. Også at luken fjernstyres med strøm fra solcelle. Dette betyr antenne, solcellepanel og lukehus, noe som ikke kommer frem av bildet. Feilinformasjon!

Kulturminnerapporten er den dårligste og innholdsmessig tynneste. Her bør det gjøres nye registreringer og vurderinger. Vi mener utbygging vil gi store negative konsekvenser, og at det er liten forskjell på alternativene.

Naturmiljø og naturmangfold.

HT støtter seg i denne faguttalelsen til Hordaland Naturvernforbund sin uttale.

Tjenestetilbud og kommunal økonomi (konsesjonssøknaden s 144 osv)

HT støtter seg i denne faguttalelsen til Hordaland Naturvernforbund sin uttale."

Forum for natur og friluftsliv (FNF) i Hordaland har kommet med følgende uttalelse i brev av 31.01.2012:

"Innleiing

FNF Hordaland er eit forum for samarbeid mellom ulike natur- og friluftorganisasjonar i Hordaland. Med på denne uttalen er Naturvernforbundet i Hordaland, Bergen Turlag og Jeger- og Fiskerforbundet i Hordaland. Vi har til saman ca. 34.000 medlemmer over 40 lokallag i fylket.

Vi viser til brev frå NVE av 21. september 2011 med søknad og konsekvensutgreiing om utbygging av Rullestadvassdraget i Etne kommune med fire kraftverk – to småkraftverk og to større kraftverk. Vi viser til høyringsuttale frå Naturvernforbundet sentralt og til brev frå

Samarbeidsrådet for naturvernsaker (SRN) av 6. februar 2009 og til engasjementet vårt i saka, som omfattar vassdragsseminar på Åkraffordtunet 29-30. august 2009 og deltaking med standsaksjon på Etnemarknaden i 2011 og på folkemøtet på Rullestad 23. november 2011. Naturvernforbundet sentralt har prioritert Rullestadvassdraget med Dalelva som eit av seks nye vassdrag som vi vil arbeida for å få inn på den nasjonale verneplanen for vassdrag.

Samandrag

FNF Hordaland meiner at skadane ved full utbygging av Rullestadvassdraget på naturmiljø, friluftsliv og naturbasert turisme er større enn fordelane, og at ei vasskraftutbygging i Rullestad og Skromme difor ikkje bør tillatast. I staden ønskjer FNF Hordaland at Dalelva blir inkludert i ein ny verneplan for vassdrag og at det blir lagt til rette for ei satsing på bærekraftig og langsiktig utnytting av naturressursane, gjennom natur- og kulturbasert turisme og reiseliv i området.

Generelt.

Dalelva kjem frå Folgefonna og renn sørvestover mot Åkraffjorden gjennom det ville Rullestadvatnet og ut i Rullestadvatnet. Halvvegs nede i Rullestadvatnet får Dalelva tilsig frå Bordalselva, som kjem frå sør gjennom eit trangt gjel. Rullestadvatnet er eit storslått og vilt naturområde. Her er bratte fjellsider med enorme jettegryter, og elva går i fossar og stryk før landskapet opnar seg med gardar nede ved vatnet.

Etnefjella og Dalelva har gjennom lang tid har fått bevare mykje av sin naturverdi. I ei vurdering av nye verneobjekt til supplering av verneplanen i 1994 kom Dalelva med på lista over dei 10 høgast prioriterte vassdraga hos alle dei store natur- og friluftsforsamlingane:

Naturvernforbundet, WWF, Den Norske Turistforeining og Norges Jeger- og Fiskeforbund. I 2005 verna Stortinget ei rekke nye vassdrag i suppleringa av Verneplan for vassdrag, men Dalelva kom ikkje inn. På Naturvernforbundet sitt landsmøte i 2009 blei det likevel vedteke å satsa vidare på å bevare Dalelva for natur og friluftsliv.

Konsesjonssøknaden side 174 har samletabell over dei vurderte positive og negative konsekvensane av utbygging – som vist i fagrapportane i konsekvensutgreiinga. Fleire av karakteristikkane er sterkt misvisande.

Bildebruk Dei aller fleste bileta viser låg sommarvassføring, og dei frå Postvegen viser stort sett ikkje elvefaret. Dette er feilinformasjon og brot på krava i utgreiingsprogrammet (UP). Likevel får ein eit visst inntrykk av enkelte foto, for eksempel på side 50-51 i KU om Landskap er vassføringa i Rullestadvatnet nedanfor Pers bru vist ved normalvassføring og ved minstevassføring, slik at ein kan sjå kor uttørka elva blir etter full utbygging.

Sideomfang. Tilsynelatande omfattande rapportar gir bakgrunnsinformasjon og utbyggingsplanar i ein grad som gjer registreringar og vurderingar lite tilgjengeleg for allmenne interesser som dei vi representerer. Vi meiner at konsekvensutgreiingane bør gjerast meir tilgjengelege i framtida.

Kulturminne, kulturmiljø og landskap

I våre konklusjonar er dei to rapportane (KU) som gjeld kulturminner og landskap slått saman, fordi kulturminne og kulturlandskap er to sider av same sak.

I KU for landskap s. 7 er verdisettinga av området Sjødalen (der E134 går) er gitt stor verdi. Vi meiner at Rullestadvatnet og Sjødalen bør få like stor verdi, både som reine landskapselement og fordi dei ligg nær jettegrytene. Dette kjem elles fram i den samla vurderinga, der den kumulative

effekten blir større enn delane. Vi meiner at utbygging vil ha stor negativ konsekvens etter alle alternativa, sjølv om det er litt gradsskilnad.

Rapporten for kulturmiljø og kulturminne er full av feil og misvisningar. Konklusjonane blir dermed lite pålitelege. Her bør det gjerast ein ny og meir kvalifisert gjennomgang.

NVE seier i utgreiingsprogrammet side 10 at det skal avklarast med fylkeskommunen korvidt det trengs undersøkingar etter §9 i Kulturminnelova, og forutset at "kulturminner blir utredet på et slikt nivå at fylkeskommunen kan vurdere om undersøkelsesplikten etter §9 må oppfylles før et konsesjonsvedtak, eller om konfliktnivået ikke er større enn at det kan gjøres i sammenheng med en eventuell godkjenning av detaljplaner." Men dette stemmer ikkje med fylkeskommunen sine eigne kommentarar, der dei eksplisitt ber om at undersøkingar etter §9 blir gjort før konsesjonshandsaming. Riksantikvaren støttar dette synet, og seier dessutan at det er nødvendig med arkeologiske undersøkingar i det området som blir berørt av fysiske inngrep på grunn av utbygginga. Vi minner også om at Fylkesmannen har stilt strenge krav til landskapet som Dalelvo renn gjennom, "fra der hvor overføring av vann til Rullestad 2 starter, via Rullestadgjuvet og til Rullestadvatnet (langs gamle E134) har dramatisk og inntrykkssterk natur, og har viktige natur- og opplevelseskvatiteter. Langs gamle E134 og Dalelva går den gamle postveien. Utbyggingen vil ramme dette området sterkt også i forhold til turistnæringen, dersom vannstrengen blir borte. Kuen bør derfor drøfte hvilke konsekvenser bortfall av denne delen av utbygginga (overføring av vann til Rullestad 2) får for prosjektet. Alle inngrep (fraføring av vann, vegbygging, nye kraftlinjer m.m.) må fotovisualiseres og vises på kart i passende målestokk." Dette siste kravet er då og støtta av NVE i utgreiingsprogrammet.

I følge Utgreiingsprogrammet (UP) side 10 skal berørte områder synfarast og vurderast i høve til automatisk freda kulturminne og nyare tids kulturminne. Eksisterande og eventuelle nye funn skal kartfestast, og potensialet for nye funn av automatisk freda kulturminne skal vurderast. Dette kravet er berre delvis oppfylt.

I følge KU for kulturminner side 6 kan utbygginga koma i konflikt med (minst) to automatisk freda kulturminne. Det eine er den gamle pilgrimsvegen til Røldal, som blir omtalt som "et tidligere registrert automatisk fredet kulturminne". Kulturminnet er vist, men vart ikkje funne under synfaringa. Truleg er det snakk om Pilgrimsvegen, sidan den ikkje er nemnt andre stader i rapporten. Når ein veit at det dei to siste somrane har vore arrangert fellesturar nettopp denne vegen til Røldal, vitnar det om lettvinnt arbeid og liten kontakt med lokalmiljøet.

Pilgrimsvandringar til Røldal, både frå aust og frå vest, har fått auka tilslutning. Det må greiast ut betre kva dette kulturminnet har å seia for historieoppfatninga vår, og dermed graden av autensitet i området rundt. Den gamle vegtraseen blir truleg påverka i nedre del, mot Rullestadvatnet, i Delområde Rullestad. Dette delområdet har også potensiale for funn av ikkje-synlege automatisk freda kulturminne i riggområdet for Rullestad 2. I KU for kulturminne side 29 heiter det at "Første opplysning om bosetting er fra 1590." Dette er feil, i følge Hansen (2003)* er garden første gong nemnt i 1519 og sannsynleg rydda i vikingtid, som gardsnamnet tyder på (sjå vedlegg 1). Gamletunet på Rullestad ("Heimigarden") må difor reknast som eit automatisk freda kulturminne (eldre enn 1537) i følge definisjonen på side 25-26. Dette betyr etter vår (FNF Hordaland) si oppfatning at utbygginga av Rullestad 2 ikkje kan skje utan løyve og dispensasjon frå Kulturminnelova §9 frå Riksantikvaren.

I KU side 6 står det vidare at utbygginga kan koma i konflikt med tre nyare kulturminne, nemleg brua på Postvegen og to kvernhusmurar på Rullestad. Postvegen er nemnt under kulturmiljøet i Delområde Skromme, men elles ikkje kommentert. Dette er sterkt mangelfullt. Postvegen er i dag restaurert med stor dugnadsinnsats og støtte frå Fylkesmannen, fylkeskommunen, Statens

vegvesen, Naturskadefondet, Etne kommune, Arild Håland m.fl. Den blir nytta som turveg i store deler av året og det blir arrangert guida turar flire gonger i veka i sommarmånadene. På ein eineståande måte bind den saman Sjørdalen, jettegrytene, natur- og kulturlandskap, og heng saman med den nyoppretta turstigen rundt Rullestadvatnet. Postvegen sin historie og verdi som kulturminne må greiast ut på nytt. Postvegen er uløyselig knytt til vasstrengen i Sjørdalen, slik at den både som fornminne og som turveg i dag vil bli sterkt skadelidande av ei utbygging. Dei to bileta som rapporten har av Postvegen (side 62) viser ikkje vasstrengen den går langs, og er lite representative for landskapsopplevinga. I motsetning til dette omtalar rapporten om friluftsliv, turisme og reiseliv Postvegen som ein attraksjon der den går langs elva (s 33), altså lite samsvar mellom vurderingane i dei ulike fagrapportane. Etter at E134 blei lagt i tunnel forbi Rullestadvuget er også hårnålssvingane opp vuget blitt eit tilgjengeleg kulturminne for gåing, sykling eller bilkjøring. Den gamle brua på postvegen (Pers bru) er frå 1875, og er som nemnt restaurert i nyare tid med frivillig innsats og kommunal støtte på 600 000 kroner. Både denne brua og den nyare brua på bilvegen frå 1920 (Juv bru) vil missa det meste av sin verdi som turistattraksjon dersom vatnet blir teke bort frå elva.

Men i tillegg til desse to nyare tids kulturminne som kan koma i konflikt med utbygginga, er det to kulturminne til. For det første har vi murane etter den gamle flaumsaga i Sagelva frå 1804. Dersom ein i framtida tenkjer seg at saga blir restaurert som eit kulturminne og turistattraksjon, vil det koma i konflikt med Bordalen 1, ved at Sagelva blir nær tørrlagt. Men det er ei sag til, som KU ikkje har omtalt i det heile, nemleg Skromme-saga, som murane i følgje Hansen (2003) framleis er synlege etter, like nedanfor Skromsfossen, og der utstyret til saga framleis er intakt. Ei restaurert sag vil her koma i konflikt med Rullestad 2 alternativet.

Det er også ein stor mangel ved KU for kulturminner at den nemnde publikasjonen (Hansen 2003)* ikkje er med som referanse. Her er Rullestad-området sett inn i ein heilskap, som del av det samla kulturlandskapet i Åkrafjorden. Rapporten burde vera kjent, fordi den er ein del av grunnlaget for opprettinga av Åkrafjorden Landskapspark. På side 17 heiter det at Rullestadområdet er lett tilgjengeleg og har stor pedagogisk verdi som turområde og verdifullt kulturlandskap, der ei tradisjonelle driftsformene (sau- og geitehald, gamle styvingstre, utmarksbeite etc.) framleis er i bruk. I følgje kriteria i Nasjonal Registrering av verdifulle kulturlandskap (1994) blir Rullestadområdet vurdert som eit "helhetlig kulturlandskap av nasjonal verdi." Rapporten seier vidare i samandraget om heile Åkrafjordlandskapet at "Opplevelses verdiene gir områdene som er gått ut av landbruksdrift, men også mange av brukene som er i drift, et stort potensiale for bl.a. natur- og kulturbasert reiseliv. Flere samfunnstrender viser stor etterspørsel etter reisetilbud som gir positive opplevelser, tilfredsstiller historieinteresse, skaper identitet og vekker nysgjerrighet. I denne sammenheng er tilrettelegging av kulturhistoriske verdier og landskapskvaliteter viktige, for eksempel i form av restaurering av gamle stier og informasjonstiltak. Kulturlandskap og tilrettelegging for historie- og landskapsopplevelse øker områdets attraktivitet for besøkende, og bidrar på flere måter til verdiskaping bl.a. ved å øke andre produkters markedsverdi (for eksempel jakt- og fiskekort, ferieleiligheter og husflidsprodukter). Dette gjeld i høgste grad for Rullestadområdet. På side 5-6 i Hansen (2003) sin rapport er det eit oversyn over midlar som det kan søkast om frå fylkeskommunen, både til kulturminnevern og kulturlandskap, samt bygdeutviklingsmidlar frå Fylkesmannen. Ut frå det som er sagt ovanfor, kvalifiserer Rullestad for slike tilskot i minst like stor grad som resten av Åkrafjordområdet. Ei utbygging som planlagt i Rullestad 2, dvs. bortfall av vatn i Dalelva og Sagelva over lengre periodar om sommaren, riggområde med kraftstasjon nær gamletunet på Rullestad m.m.) vil sterkt redusere verdien av Rullestad som nasjonalt

kulturlandskap, og kan vera i konflikt med eit automatisk freda kulturminne (gardsanlegg frå middelalderen).

Kulturminnerapporten er den dårlegaste og innhaldsmessig tynnaste av rapportane i KU. Her bør det gjerast nye registreringar og vurderingar, før NVE kjem med si tilråding. Vi meiner utbygging vil gi store negative konsekvensar, og at det er liten skilnad mellom alternativa.

Naturmiljø og naturmangfold

I konsekvensutgreiinga (KU) for naturmangfald er det så mange av krava i utgreiingsprogrammet (UP) som ikkje er oppfylt at vi har måtta lista dei opp i samsvar med oppstillinga i UP for å få oversyn over dei, slik det er gjort i det følgjande:

Kommentarar:

0.2.2. Pattedyr, krypdyr og amfibier

- Elvemusling er ikkje nemnt (i UP s.9 står det at "det skal undersøkjes om elvemusling forekommer")

0.2.3. Fugl.

- det manglar kartlegging av hekkande fugl (UP s.8) som fossekall, det er ikkje nok med "påvisning".
- Kartlegging av trekkruiter manglar (UP s.8)
- Stær (NT) ikkje omtalt (UP s.8)

0.2.4. Tabell 0-5

- Sagelva, Dalelva, Bordalselva – konsekvensar av redusert vassføring påkravd (sml. UP s.5)
- Dalelva, Skromme – potensiale for sjeldne mosar, truga vegetasjonstypar, og registrering og konsekvensar av redusert vassføring påkravd (UP s.5)

0.3. Konsekvensvurdering

0.3.4. Rullestad 2

- Det stemmer ikkje at det berre er "en liten del av vegetasjonstypen" (elvemose) som blir påverka, for det er ca. 400 meter frå inntaket for Rullestad 2 til møtet med Bordalselva.
- Konsekvensar for fugl (fossekall) av redusert vassføring er påkravd (UP s.8), det er ikkje nok å seia at med minstevassføring på 524 l/s (5%) vil "trolig ikke bortfall av vann ha særlig negativ betydning for fuglelivet i nedre del av elva."

0.3.5. Bordalen 1 og 2.

- konsekvensar for mosevegetasjonen i bekkeløfter er påkravd (UP s.5), det er rein synsing å seia at det vil "sannsynligvis kun medføre små endringer." Like etter står det at "I den grad fossefall hekker langs elva vil restvannføringen etter utbygging bli såpass lav at eventuell hekking vil opphøre", så heilt sikker er ein ikkje.
- Konsekvensar av Bordalen 1 er vurdert for lågt, det burde vore middels negativ.

0.6. Samandrag

- Det er rein synsing å påstå at "ingen av utbyggingsalternativene har spesiell sterke negative konsekvenser for naturmiljøet, inngrepene er begrensede". Her er føre var-prinsippet ikkje følgt og krava i UP ikkje etterlevd.

0.7. Avbøtande tiltak

- Her blir det opplyst at registrerina av planter og dyr i heile vassdraget tok 3 dagar og registreringa av fugl 2 dagar. Dette er altfor kort tid til å oppfylle krava i UP om kartlegging av artsmangfald og dominans. Det er ikkje nok med ei oppramsing av artar, slik det er gjort her.

4.1. Berggrunn og lausmassar

- Dette er for tynt – her er ikkje krava i UP s.7 oppfylt (fotodokumentasjon, område med aktive prosessar, skredsoner m.m.)

4.4. Vern.

- Her manglar altså omtale av "Nordoverføringen" vs. RSE sine planter i MD sitt brev av 14.12.09 der det står: "Vi mener likevel at det må utredes grundig om de foreliggende planene har like store miljøkonflikter som tiltaket som ble tatt ut i tidligere planlegging. Dersom det viser seg at miljøkonfliktene i det aktuelle tiltaket ikke er vesentlig mindre enn i forrige runde, bør hensiktsmessigheten av videre planlegging vurderes." NVE har slutta seg til dette i brev av 18.12.09.

4.6. Naturtypar og plantegeografi.

- Bordalselva – her er det potensiale (kravfull vegetasjon) for sjeldne mosar, men området er ikkje kartlagt, det er berre "påtrufne arter" som er oppgitt (s. 41-42). Her trengs også artsregistrering (taksering) og kartfesting, cf. UP s.8).
- Dalelva – elvosevegetasjonen er sterkt truga (EN) på Vestlandet, likevel manglar kartfesting og taksering. Stikkprøve gjort av oss 4.11.11 ved samløpet med Bordalselva viste at registreringa ikkje er fullstendig, her veks det også andre moseartar enn dei som er oppgitt, for eksempel tjønnmose (*Calliergon giganteum*).
- Sagelva – her gjeld det same som for Bordalselva.

4.7. Dyreliv

- Fugleregistreringane er svært mangelfulle (cf. Sammendrag). Her er referert eit eksempel på artssamansetning (s. 59) av fugl, som blei gjort i samband med Saudautbygginga, med taksering, dette burde vore gjort for heile influensområdet for RSE, både for fugl og planteliv.
- Fiskeregistreringar manglar totalt bortsett frå prøvefiske i Rullestadvatnet, i strid med krava i UP

Artsmangfald – det er angitt middels negative konsekvensar av utbygging ved at fossekallen truleg ikkje lenger vil hekka, og at det ikkje er påvist raudlisteartar. Vi meiner likevel at konsekvensane er større for det samla naturmiljøet fordi det må vurderast som ein heilskap og ei ramme rundt viktige landskapselement som jettegrytene og Rullestadvatnet, og det tilseier middels til store negative konsekvensar.

For ordens skuld minner vi om føre var-prinsippet og kravet om kunnskapsbasert forvaltning som no er nedfelt i den nye Naturmangfaldlova §8, der det heiter: "Når det treffes en beslutning uten at det foreligger tilstrekkelig kunnskap om hvilke virkninger den kan ha for naturmiljøet, skal det tas sikte på å unngå mulig vesentlig skade på naturmangfoldet. Foreligger det en risiko for alvorlig eller irreversibel skade på naturmangfoldet, skal ikke mangel på kunnskap kunne brukes som begrunnelse for å utsette eller unnlate å treffe forvaltningstiltak."

Utbyggerane (RSE) har ikkje teke omsyn til føre var-prinsippet i Naturmangfaldlova og kravet om kunnskapsbasert forvaltning i si konsekvensutgreiing for naturmangfald, og etter FNF Hordaland si oppfatning bør det derfor ikkje gjerast noko vedtak om utbygging før dette er gjort.

Friluftsliv, turisme og reiseliv

I "KV-notat 19/2009 – Bakgrunn for fastsatt utredningsprogram" står det at "Forskriftens §8 fastslår at ansvarlig myndighet skal legge utredningsprogrammet frem for Miljøverndepartementet dersom berørte myndigheter vurderer tiltaket å kunne komme i konflikt med nasjonale eller viktige regionale hensyn. Ingen av høringspartene har sagt konkret at de mener prosjektet berører nasjonale eller regionale interesser, men flere er opptatt av at

Bordalselva og Sagelva var en del av Sauda-prosjektet. På denne bakgrunn har NVE valgt å forelegge utredningsprogrammet for Miljøverndepartementet (MD) for godkjenning. MD har i brev av 14.12.09 uttalt at de mener det må utredes grundig om de foreliggende planene har like store miljøkonflikter som tiltaket som ble tatt ut i tidligere planlegging. NVE er enig i dette og mener at utredningsprogrammet er dekkende også i forhold til dette spørsmålet. MD mener også at det bør vurderes om videre planlegging er hensiktsmessig dersom det viser seg at miljøkonfliktene i det aktuelle tiltaket ikke er vesentlig mindre enn i forrige runde." I brevet fra MD stod det nemlig at "Nordoverføringen ble tatt ut av Saudaprojektet fordi man mente at konfliktnivået var for høyt. Avslaget ble begrunnet med at det var tilnærmet urørte områder med meget stor betydning for regionalt friluftsliv, og et inngrep ville ha meget store negative konsekvenser for naturvern, friluftsliv og landskapskvaliteter i området." Sjølv om dei nye planane for utbygging av Bordalselva har inntaket lenger ned i vassdraget, meiner MD likevel at det trengs ei vurdering.

FNF Hordaland meiner at det må vera ei mistyding at ingen av høyringspartane har sagt at tiltaket kjem i konflikt med nasjonale eller regionale interesser. Samarbeidsrådet for Naturvernsaker (SRN) er eit nasjonalt samarbeidsorgan mellom naturvern- og frilufsorganisasjonar, og dei la i sin førehandsomtale den 11.2.09 fram krav om at Rullestadvassdraget skulle inn på verneplanen for vassdrag - både på grunnlag av verneverdiane i Dalelva med Rullestadvassdraget og Postvegen, og fordi Bordalselva og Sagelva blei teke ut av Saudautbygginga på grunn av verneomsyn. Norges Naturvernforbund har prioritert Dalelva som eit av seks vassdrag som dei vil prøva å få med på verneplanen, og har difor hatt ein kampanje og arrangert eit vassdragsseminar på Åkraffordtunet 29-30.9.09 for å få fram både positive og negative sider ved utbygginga. Formålet med kampanjen er å samla lokal støtte i området til heilt eller delvis vern av Rullestadvassdraget, gjennom konsesjonsbehandlingen. I tillegg har både Haugesund Turistforening (HT) og FNF Hordaland uttalt seg for vern av Rullestadvassdraget (Dalelva) då meldinga var på høyring i 2009. Desse to er begge regionale organisasjonar for Hordaland og deler av Rogaland fylke. Hansen (2003)* klassifiserer landskapet på Rullestad som "et helhetlig kulturlandskap av nasjonal verdi." Rullestadvassdraget har sidan 1800-talet vore ein både nasjonal og regional turistattraksjon, som er blitt særleg kjent fordi Lars Hertervig henta motiv til fleire av sine mest kjente målarstykker frå dette området.

I tillegg er det feil som det blir påstått av utbyggjarane i deira kommentarar til utgreiingsprogrammet at inngrepet i Bordalen er mindre enn det som var planlagt i Saudautbygginga ved den såkalla Nordoverføringa. Det er faktisk det motsette som er tilfelle. I det siste utkastet til overføring var det nemlig ikkje planlagt nokon anleggsveg opp Bordalen, og inntaket låg mykje høgare, slik at det ville ha blitt større restvassføring i Bordalselva enn ved dei nye planane til RSE, i tillegg til at Dalelva ikkje ville ha blitt berørt.

I UP er det stilt opp følgjande krav på side 13:

"Utbyggingsområdets verdi for reiseliv skal vurderes i forhold til følgende punkter:

- dagens bruk
- eksisterende planer for videre satsing både lokalt og for overordnede satsinger i Åkrafforden.
- områdets egnethet / potensial for videreutvikling av reiselivsaktiviteter.

Tiltakets konsekvenser for reiselivet skal utredes for anleggs- og driftsfasen ut fra hvordan utbyggingen vil kunne påvirke verdien av reiselivsattraksjonene. Det bør skilles mellom direkte og indirekte virkninger. Eventuelle erfaringer fra andre områder i Norge skal innhentes.

Opplysninger om reiselivet kan innhentes fra NHO Reiseliv, Innovasjon Norge, fylkeskommunen og fra lokale og regionale reiselivsaktører. Konsekvensene for turisme og reiseliv må sees i nær sammenheng med konsekvensene for relevante temaer som landskap, natur- og kulturmiljø og friluftsliv.”

I KU for friluftsliv, turisme og reiseliv er dagens bruk relativt godt omtalt, men ”tiltakets konsekvenser for reiselivet” er totalt fråverande. Dette er eit av dei viktigaste spørsmåla i den samla konsekvensvurderinga, altså om inngrepet (= fråveret av vatn i elva) vil påverka turismen og verdien av Dalelva og Sagelva som turistattraksjonar. Kor mange turistar vil koma for å sjå Rullestadjuvet og Postvegen dersom det ikkje renn vatn i elva, slik vi ser det på side 50-51 i KU for landskap? Tilsvarende kunne ein spurt kor mange turistar det ville ha kome til Åkrafjorden dersom vassføringa i Langfossen hadde vore redusert til 5% av normalvassføring. Dette ville ein kunna svart på dersom utbyggjar hadde gjort ei spørjeundersøking blant brukarane av Halvfjordingen på Rullestad og Åkrafjorden Oppleving, men det er ikkje blitt gjort. Hydrologien er her eit svært viktig punkt, for det største ankepunktet mot utbygginga er den sterkt reduserte vassføringa på 5% minstevassføring i sommarhalvåret (mai-september), som i tørrår fører til nær uttørka elvefar over lange periodar om sommaren, når vassføringa er under den såkalla maksimale slukeevna i kraftverket. Dette slår negativt ut både for planter, fugl, fisk og botndyrfauna som er avhengige av rennande vatn, men også for turistnæringa. Det er vatnet som gir landskapet liv, og når vatnet blir lagt i røyr, er det ofte eit livlaust landskap som ligg att, slik nokre av bileta i rapportane frå Multiconsult AS viser. Også utan utbygging vil elva sjå slik ut i periodar, men etter ei utbygging som planlagt vil dette strekkja seg over eit mykje lenger tidsrom. I KU for hydrologi s. 70 og 75 kan ein sjå av figurane at både Rullestad 2 og Sagelva får vassføringa redusert til minstevassføring i 2/3 av perioden juni-juli. Ei slik vassføring fører til at vassdraga verkar nesten uttørka, og dette blir også nemnt i KU landskap s. 50 der det står ”Elveløpet er på strekket (nedre delen av Rullestadjuvet) preget av mye stein. Minstevassføringa vil derfor trolig ikke bli merkbar. Fra Rullestadjuvet fram til samløpet med Kvernhuselva vil Dalelva derfor opplevast som nærmest tørrlagt”. Tilsvarende fører Rullestad 2 til at talet på periodar med høg vassføring i Skromsfossen (>10 m³/s) blir nær halvert. Fossen blir også negativt påverka av det planlagde inntaket like ovanfor fossen.

UP pålegg utbyggjar å greia ut konsekvensane for reiselivet av redusert vassføring, men det er altså ikkje blitt gjort, og det er ein fundamental mangel ved konsekvensutgreeinga. Det einaste som er oppgitt, er kor stor kapasitet det er i dag på Halvfjordingen og kva prisar det er på utleigehyttene, altså dagens situasjon. Men det som er meir interessant å vita, er følgjande:

- a) Kor mange arbeidsplassar i gardsturisme eller naturbasert turisme er det potensiale for på Rullestad ?*
- b) Korleis blir desse arbeidsplassane påverka av utbygginga, altså kor mange vil det vera dersom Dalelva får renna fritt, samanlikna med det som vil koma ut av det lova næringsfondet på 20% av overskotet på kraftverket, dersom det blir full utbygging.*

FNF i Hordaland er einig i at mange av gardsbruka langs Åkrafjorden er avhengige av inntektene frå småkraftverk for å få gardsdrifta til å gå i hop, det er ikkje nok med bygdeturisme. Men det er vanskeleg å sjå at dette er tilfelle med RSE sitt prosjekt. Dette er ikkje noko småkraftverk på under 40 GWh, men ei stor utbygging på 147 GWh. Her er det alt i dag ei raskt veksande bedrift, nemleg Halvfjordingen, som er bygd opp på bygdeturisme, gardsmat og naturbasert turisme, og som alt sysselset 2-3 årsverk, i følgje dagleg leiar [og med ei årleg omsetning på 4 mill. kroner og mange lokale partshavarar, i følgje Etne kommune.] Denne bedrifta vil truleg bli skadelidande ved ei utbygging som planlagt, og særleg vil Rullestad 2 slå negativt ut, både fordi riggområdet i

anleggsfasen vil vera eit skjemmande inngrep i eit kulturlandskap av nasjonal verdi, og fordi Rullestadjuvet og Postvegen utan vatn vil missa mykje av sin verdi som nasjonal turistattraksjon. Også Sagelva betyr mykje fordi den har eit samla fall på 3-400 meter rett ned i Rullestadvatnet, og er svært synleg over vatnet. Inngrepet i Bordalen 1 med Sagelva representerer åleine ein reduksjon i inngrepsfrie områder (INON) på 7 km³ i tillegg til sterkt redusert vassføring, og restane etter sagbruket nede ved vatnet og turstien rundt vatnet vil også bli påverka. Rett nok treng dei tre gardsbruka på Rullestad ekstrainntekter for å kunna driva med overskot, men det er vanskeleg å sjå at det trengs ei så stor utbygging for å få dette til. Ei moderat utbygging som den innstillinga frå Etne kommune gjekk ut på, vil vera meir enn nok til å styrkja busettinga, og vil heller ikkje gå så mykje ut over verdiane knytt til naturmangfald og turisme, som ei full utbygging, fordi denne ikkje ville ha omfatta Dalelva og Sagelva. Litt populært kan ein seia at det vil vera svært uklokt å øydeleggja det ein skal leva av i framtida.

Konsekvensutgreiinga (KU) i fagrapporten for friluftsliv og turisme skriv innleiingsvis (0.2) at bruken av området i reiselivssamanheng i dag er "forholdsvis liten". Dette stemmer ikkje, og er heller ikkje i samsvar med det som står i kapitlet om reiseliv (4.4.2), der området store verdi som en av HTs hovedtilkomster til indre Etnesfjell blir understreka. Potensialet for auka turisme blir angitt som stort. Ein noterer seg visjonen for Hordaland fylkeskommunes reiselivsstrategi: Hordaland skal vera best i Norden innan natur- og kulturbaserte opplevingar. Med eit slikt utgangspunkt må den planlagde utbygginga gi store/svært store negative konsekvensar, få stader heng natur- og kulturverdiar så tett saman som her. Rapporten er likevel mangelfull. Daglig leiar ved Halvfjordingen AS opplyser at ei telefonsamtale på under fem minutt er den einaste kontakten han har hatt med utgreiarane. Utviklinga av aktivitetar i området ser dermed ut til å vera både mangelfullt registrert, og heller ikkje oppdatert, og konsekvensane av utbygginga for turismen langt mindre. Av kartmaterialet kan ein sjå at når det gjeld Bordalen, så vil inntaket for Bordalen 1 bli liggjande midt i turistløypa, mens Bordalen 2 vil ha inntaket 250 m lågare og vera mindre synleg. Dette blir ikkje nemnt i rapporten. Turstigen rundt Rullestadvatnet har sommaren 2011 (etter at rapporten blei skriven) vore svært mykje brukt, og vil bli påverka av Bordalen-utbygginga.

Rapporten nemner ikkje utviklinga av klatreruter i området. Den verdskjente norske klatraren Håkon Hansen har i to somrar arbeidd med å etablera bortimot 50 klatreruter, inkludert ein del bolting for teknisk klatring, i området. Han er til vanleg busett i Spania. Han meiner det er eit stort klatrepotensiale i fjella rundt Rullestad og Fjæra, og var i sommar heilt klar på at naturinngrep som kraftutbygging vil innverka negativt på aktiviteten.

Postvegen (sjå kommentarar ovanfor) – bileta i rapporten er tatt før vegen var restaurert ferdig, og er misvisande. Det er bilete av den uferdige Per bru, no er ei permanent bru på plass. Teksten er også utdatert. Rullestad 2 er det klart mest konfliktfylte alternativet når det gjeld Postvegen.

Samla meiner vi at konsekvensane for friluftsliv, turisme og reiseliv er meir negative enn det som er vist i KU. Det er likevel ein klar skilnad mellom alternativa. Full utbygging blir klassifisert som middels til stor negativ verknad, men dersom Rullestad 2 + Bordalen 1 blir erstatta med Bordalen 2, blir verknaden redusert til middels negativ.

Fiske

Aure er einaste art i Rullestadvatnet nå. Bestanden er overbefolka men kan kultiverast. Viktigaste gytebekker blir ikkje berørt av utbygging. Ål var tidligare vanlig, men er ikke påvist under prøvefiske. Det svekker tilliten til rapporten at en av utbyggerane i RSE (Martin Rullestad) også har vært ansvarlig for prøvefisket. Et eventuelt kraftverk i Håfoss vil skape problem for en mulig

ny ålebestand i Rullestadvatnet. I KU om fiske blir konsekvensane av utbygginga for fisken i Rullestadvatnet likevel klassifisert som middels negativ.

Tjenestetilbud og kommunal økonomi (konsesjonssøknaden s 144 osv)

Utbygging kan gi sysselsettingseffekt (ca. 62 årsverk) lokalt i anleggsperioden, dersom lokale utbyggere får entreprisen. Men et så stort prosjekt (3-400 mill kroner) må trulig ut på anbod i hele EØS-området, og det blir da høyst usikkert om sysselsettingseffekten blir så stor. I driftsfasen blir det trulig grunnlag for 2-3 årsverk i drift og vedlikehald av kraftstasjonen.

På s. 150-158 i KU for næring og sysselsetting er det oppgitt at full utbygginga vil gi 2.6 mill kroner/år i kommunale inntekter som trappes opp til 3 mill kroner etter 7 driftsår pluss 5.1 mill kroner/år som eidegdomsskatt i anleggstida, med svak nedtrapping over 40 år, i følge Etne kommune. Naturressursskatten vil trappes opp fra kr 80 000 til kr 550 000 over 7 år, etter at inntektsutjamning for kommunen er trekt fra. Konsesjonsavgiften blir ca kr 40 000 per år, etter Vannressursloven. Industrikonsesjonsloven og Vassdragsreguleringsloven kommer ikke til anvendelse. Det blir ingen konsesjonskraft, derimot blir det trulig bortfall av statlige overføringer på grunn av kommunen får betre inntektsgrunnlag.

Grunneigarar skal få falleie de første 40 år, som vel betinger overskot – i forhold til investeringa på 400 mill kr (+ 100 mill kr om nytt linjenett skal regnast med). Sidan bare noen av grunneigarane bur lokalt, og de som gjør det kan flytte eller selje og behalde fallrettane, har en ingen garanti for at inntektene vil tilfalle lokalsamfunnet.

Lokalt næringsfond (s 147) - utbygger vil sette av 20% av overskuddet til dette. På s. 147 i KU for næring og sysselsetting står det at dette er "avhengig av fallrettshavers villighet til å følge opp avtalen". Her er mange ubesvarte spørsmål, bl.a. når forventar overskudd, og hvordan utbygger vil forplikta av disse midlane? Kven skal styre dei, Rullestad og Skromme Utvikling AS eller Småkraft AS?

Det er en motsetning mellom det som står på s. 147 i KU for næring og sysselsetting (" - det forventes ingen vesentlige konsekvenser") og på s. 168 i KU for friluftsliv og turisme (" - flere inngrep som kan redusere området attraktivitet i forhold til naturbasert reiseliv og friluftsliv").

Etne kommune oppsummerer i sin innstilling de samlede konsekvensane av full og delvis utbygging. FNF er ueinig med Rådmannen i at kravet til kunnskapsbasert forvaltning i Naturmangfaldloven §8 er oppfylt, men elles har kommunen sine saksbehandlarar gjort et godt arbeid og fått fram mange konsekvensar som utbygger har utelate. I følge kommunen vil en delvis utbygging, der Rullestad 2 er holdt utanfor og Bordalen 1 er erstatta med Bordalen 2 (utan Sagelva og Raudbekken) kunne gi same sysselsettingsgevinst som full utbygging, fordi de negative konsekvensane av redusert utbygging (58 GWh mindre produksjon) blir oppveid av at delvis utbygging vil gi færre skadevirkninger på naturverdiane i Rullestadvuget og Sagelva, og dermed styrke grunnlaget for turismen i området. Den delvise utbygginga vil samtidig være stor nok til å oppretthalde og styrke busettinga på Rullestad og i hele Åkrafjordområdet. Etne kommune nemner også at delvis utbygging på Rullestad vil styrke settefiskanlegget i Fjæra, som vil kunne sysselsette 15 årsverk, og vil bli delvis oppveid ved bygging av Håfoss kraftverk (28 GWh) og de mange småkraftverkene langs Åkrafjorden, som til saman vil kunne produsere 132 GWh. Settefiskanlegget kan komme i konflikt med en full utbygging av Rullestadvassdraget, fordi det er avhengig av en sikker tilførsel av vann (10m³/min) for å kunne fungere.

KU for næring og sysselsetting har klassifisert prosjektet med liten positiv effekt, men dette er sterkt avhengig av sysselsettingseffekten.

Forvaltning av naturressursar

På grunn av det store utbyggingspresset mot små og mellomstore vassdrag, som fornybare alternativ til olje og gass, er det eit stort behov for ei samla planlegging av vassdrag som sikrar at ikkje naturmangfald, friluftsliv eller store landskapsverdiar går tapt. Dette tilseier at Rullestadvassdraget blir vurdert opp mot andre vassdrag, noko som ikkje kan skje dersom RSE skulle få konsesjon på prosjektet. Dei fleste av dei større vassdraga i Hardanger og Sunnhordland er alt bygd ut tidlegare, slik at behovet for vern av dei små og mellomstore vassdraga i regionen som enno er urørde, har blitt endå større, og verdfulle naturtypar som er knytt til Vestlandsnaturen, kan gå tapt for alltid.

Utilbørleg press frå utbyggjar

Etter at Kultur- og Ressursutvalet i Hordaland fylkeskommune gjorde samrøystes vedtak om å gå inn for fylkesrådmannen sitt framlegg, som var identisk med rådmannen i Etne sitt framlegg (vedlegg 2), har ein av utbyggjarane, Martin Rullestad (styremedlem i RSE) skrive eit langt brev til alle i fylkesutvalet to dagar før møtet om å gå inn for full utbygging. Dette brevet kan ha medvirka til at fleirtalet i fylkesutvalet gjekk mot kultur- og ressursutvalet og røysta for full utbygging. Noko liknande skjedde og i Etne kommunestyre. Rådmannen hadde der gått inn for delvis utbygging, men kommunestyret snudde etter press frå blant anna Rullestad-Skrømme Energi og vedtok full utbygging mot tre røyster frå Arbeidarpartiet. FNF Hordaland meiner det er beklageleg at dei folkevalde utsettes for utilbørleg press og dermed tek meir omsyn til personar som har klare økonomiske eigeninteresser i ei utbygging, enn til sine egne fagfolk.

Konklusjon

FNF Hordaland går imot utbygging av Rullestadvassdraget, fordi skadane og ulempene det vil påføra naturmiljøet og den naturbaserte turismen, klart overstiger fordelane i form av meir fornybar energi. Vi vil likevel understreka at den løysinga som rådmannen i Etne har gjort framlegg om, og som fekk tre stemmer ved behandlinga i kommunestyret den 15.12.2011, er eit klart betre alternativ enn full utbygging, fordi det tek omsyn både til behovet for fornybar energi og sikrar busettinga på Rullestad og dei verdiane som er knytt til naturmangfaldet og den naturbaserte turismen, der rennande vatn er eit sentralt element. Den delvise utbygginga omfattar Bordalen 2, Skrømme og Kvernhuselva, der dei delane av vassdraget som truleg har størst naturfagleg verdi og størst potensiale for naturbasert turisme, altså Dalelva og Sagelva, blir halde utanfor og får renna fritt. Det er ikkje noko ideell løysing frå eit naturvernsynspunkt, men er kanskje det beste som er praktisk mogeleg i dag.

Men FNF Hordaland meiner og at konsekvensutgreiinga ikkje oppfyller dei krava som blir stilt i UP, ut frå dei fagrapportane som ligg føre i dag, og mange av dei spørsmåla som blir stilt i utgreiingsprogrammet, får ein ikkje svar på. Det er svært beklageleg at dette ikkje er blitt gjort.”

Trond Solvang har følgende innspill i e-post av 24.11.2011:

«Jeg viser til 55 års bruk av landskapet som berøres av den omsøkte kraftutbyggingen, og kan bare se at det er begrenset til små inngrep i naturen som ikke på noen må vil ødelegge tur eller naturopplevelsene.

Jeg beundrer prosjekteringen som bruker små og smekre betongkonstruksjoner på inn og utløp i vannveiene. Dessuten så er kraftstasjonsbygningene meget pene bygg som er plassert slik at de glir naturlig inn i landskapet.

Etter min mening så er prosjektet meget godt og miljøvennlig, og stemmer med det nasjonale målet som er politisk vedtatt at Norges bidrag for å redusere bruk av forslitt brennstoff er å bygge

ut nye vettuge og velfunderte kraftverk, oppgradere eksisterende kraftverk og fortsette å bygge ut vindkraft.

Spesielt for Dalelva så er det så mange flomperioder at ingen vil merke eller skjønne at det er strømproduksjon uten magasiner på inntakssiden. I tørkeperioder så er alle vandt til at da er vannstanden lav, nesten tørrlagt elvebunn.

Ja, prosjektet er så godt at det er bare synd at overskuddsmassene fra tunellene ikke er tiltenkt brukt for å bygge vei fra Skrommesvingene i dalen til turløypen til Simlebu under eksisterende taubanen opp til begynnelsen av myren hvor veien avsluttes med parkeringsplass. Dette vil lette adkomsten for hytter og stølshus på Rullestadstølene samt lette å få frem forsyning og materialer for vedlikehold. Dessuten så er det områder med hogstmoden furuskog som det da ville være mulig å ta ut. Dette må også være i Turistforeningen sin interesse som ellers gjør et fantastisk arbeid med stier, bruer, vedlikehold og drifting av turisthyttene.

Jeg holder til på hytteeiendommen 103/39 like ovenfor inntaket til Skromme Kraftverk på toppen av Ulsfoss, er pensjonist fra anleggsbransjen og vil bruke og trives i terrenget like godt etter kraftutbyggingen som før.

Ellers så var folkemøtet til kraftsøknaden på Halvbjørdingen onsdag 23.november 2011 et meget informativt med stort fremmøte. Det fremkom etter min mening ikke merknader eller kommentarer som skulle hindre full kraftutbygging med tilhørende linjebygging for å få kraften ut på nettet. ”

Anton Rogde og Maria Ribesen har sendt e-post 24.11.2011 og 02.12.2011. De har hytte som grenser til det planlagte inntaksområdet for Skromme kraftverk. Adkomst til hytta er over ei hengebru. De har planer om å bygge ny, fast bru over elva som adkomst. De er bekymret for at inntaksdammen skal medføre forverring av flomforholdene på stedet. De har lagt ved bilder som viser at vannstanden i elva under flom er like oppunder hengebrua og at deler av eiendommen er oversvømt. Under en høstflom i slutten av november skal vannet ha tatt oppi hengebrua.

Øystein Rullestad har sendt følgende høringsuttalelse datert 28.12.2011:

”Søknad fra Rullestad og Skromme Energi A/S, RSE, dat. sept.2011, ligger nå ute til høring. Med grunnlag fra Søknaden og Konsekvens utredningen har jeg noen merknader/spørsmål til søknaden. Jeg prøver å ordne dette ved å vise til sidetall i søknad og- eller de forskjellige rapportene i konsekvensutredningen fra Multikonsult A/S.

Først en liten presentasjon av meg selv: Jeg er 78 år, er født og oppvokst på Rullestad, etter endt skolegang og fagopplæring utdannet jeg meg som ingeniør innen Krafteknikk. Etter utdanning var jeg ansatt i forskjellige industribedrifter, bl. a. Rich Pfeiffer transformatorfabr.Sarpsborg, Greaker Cellose, Greaker og Det Norske Zinkkompani, Odda. Etter 11 år i industrien, fortsatte jeg som lærer i Den Videregående Skole hvor jeg var til oppnådd pensjonsalder.

Jeg har hus og eiendom som grenser til Rullestadvannet. Her bor jeg nå, og jeg mener at jeg er godt kjent i traktene her på Rullestad/Skromme etter oppvekst her og siden hyppig bruk av landskap og fritidstilbud her i nærområdet.

Så til Søknaden og Konsekvensutredningen:

De omsøkte planer er etter min mening altfor omfattende og utsetter det unike turområdet her i Rullestadtraktene og spesielt Rullestaddjuvet for inngrep som vil forringe naturopplevelsen her betydelig.

Jeg har merket meg uttalelser gitt i brev fra Miljøverndepartementet til NVE dat. 14. des. 2009, og brev av 18. des. 2009 fra NVE til RSE, og vil vise til disse brev ved mine kommentarer.

Pkt. 1: I ovennevnte brev fra MD av 14. des 2009 siterer jeg deler av brevet: "Bordalselva og Sagelva var en del av nordoverføringen i Saudaprojektet. ... Nordoverføringen ble tatt ut av Saudaprojektet fordi man mente konfliktnivået var for høyt. (...) det må utredes grundig om de foreliggende planer har like store miljøkonflikter som tiltaket som ble tatt ut i tidligere planlegging." Sitat slutt.

I søknaden side 167 gjøres det et forsøk på å få de nåv. planene til å bli mindre konfliktfylt enn forrige gang. Jeg siterer fra søknaden: "En utbygging høyere til fjels ville har gitt større og mer synlige inngrep i områder som har mye mer urørt preg, og ville dermed ha vært betydelig mer konfliktfylt. (...) .. !! I planene om Saudautbyggingen innebar nordoverføringen bygging av anleggsveger langt oppover Bordalen" sitat slutt. Dette er igjen direkte feilinformasjon. Den nemte anleggsveg ble tatt ut av planene på et tidlig tidspunkt i planleggingen, og var ikke med i søknaden. En utbygging etter de planene som er omsøkt nå vil vannføringen i nedre del av Bordalen og Rullestadsdjuvet bli langt mer redusert, og dermed langt mer konfliktfylt enn forrige gang da en vil fange opp mye mer av det vannet som renner ned gjennom dalen. Dessuten var ikke Dalelva med i planene den gang.

Jeg skal nedenfor redegjøre for hva nordoverføringen ville innebåret for Bordalenområdet og Rullestadsdjuvet.

Jeg holder meg til beskrivelse av planene for nordoverføringen som er gjengitt i møtebok i sak nr.65 i Etne kommunestyre 03.10.2000. Jeg siterer fra side 369 i saksdok. til EK sak: "Nordoverføringen er ei overføring etter s.k. takrenne-prinsipp, der ein tek med seg mange elver via inntakstunellar, og fører vatnet vidare med fall i ei hovudtunnel. Elveinntaka er oppmurte konstruksjonar, der ein terskel og ein inntaksrist leder vatnet ned i grunnen. Elveløpet blir tørrlagt nedestrøms inntakspunktet, og får restvassføring ettersom nytt vatn kjem inn i vassdraget nedanfor inntaket. Nordoverføringa blir teke inn i høgder rundt 750 m.o.h., og all sprengningsstein blir ført ut av tunnelen på Saudasida". Det var den gang. Etne Kommune sa som kjent nei til dette.

Enhver kan gjøre seg opp en mening om planene denne gang er betydelig mindre konfliktfylt enn forrige gang. Svaret gir seg selv etter min mening.

Hva hadde nordoverføringen påført landskapet og vannføringen i Bordalsområdet og Rullestadsdjuvet?

Vi hadde fått elveinntak av oppmurte (stein-jordterskler) konstruksjoner på ca 750 m.o.h.. All restvannføring under dette nivå ville fortsatt komme inn i elvene, Bordalselva og Sagelva nedenfor. En hadde blitt spart for inngrep i naturen lenger nedover dalen. Og i tillegg, Dalelva hadde blitt spart.

Hva får vi etter de omsøkte planene?:

Inntaksdammer i Bordals elveområdet på nivå ca. 315 - 510 m.o.h. alt etter hvilke alt. som velges, tapping av Sagelva og Raubekk på kote 510. Kraftstasjoner i dagen. For Rullestad 2, inntaksdam helt inn til tidligere E 134. Kraftstasjon i dagen ca 40-50 m fra bebyggelse, ny ("elv") kanal på ca 250m som krysser Postvegen. Vassføringen i Rullestadsdjuvet blir kraftig redusert. Anleggsvei til tunellpåhugg i Storehaugen. Tunellsteintipper, selv om disse skal arronderes og tildekkes, så er

det inngrep i naturen. Kraftstasjon i dagen nedenfor Storehaugen, utslepp, faktisk en stor "elv" av vatn nedenfor Storehaugen, ved Storevika, på en plass som det i dag ikke er noen elv.

Jeg vil vise til høringsuttale om nordoverføringen fra de samme grunneiere som denne gang søker om utbygging, ført i pennen av adv. Gunnar Sætre dat. 29.09.00. Ved å ta inn vannet på kote 750 m.o.h. mener de at det ville føre til, jeg siterer:

"Tørrelagging av vassdragene vil etter grunneiernes oppfatning ha som generell konsekvens at landskapet taper identitet. (...). Videre påpekes at det er lagt betydelig lokal innsats ned i restaurering og gjenoppbygging av den gamle postvegen mellom Rullestad og Odda. Dette er ett av flere tiltak for å styrke næringsgrunnlaget i området. Der denne krysser vassdraget som blir tørrlagt vil mye av opplevelsesverdien forsvinne." Sitat slutt. Det var den gang!!!

Så vil jeg sitere utbyggerne om en del av det samme forholdet denne gang. Jeg gjengir en del fra søknaden side 131: "Opplevelsen av Rullestadjuvet kan bli noe forringet med redusert vannføring. Dette kan være i konflikt med dette som kulturmiljø (Postvegen, Hertervig).

Bortføringen av Bordalselva står imidlertid alene for en liten del av vannmengden her,.. " sitat slutt. En kan også vise til uttalelser på side 141 i søknaden: "Videre vil det også etter utbygging være betydelig vannføring i Dalelva." Dette er denne gang!! Kan det være same elva som de dengang påstod ble "tørrlagt" ved å tappe den på nivå 750 m.o.h.?

Jeg vil her føye til at når det gjelder dette tema om vassføring i Rullestadjuvet etter en ev. utbygging er både Konsekvensutredning og Søknad tendensiøs og den bagatelliserer alle negative følger.

Pkt. 2 Fugleliv - Fisk:

Fossekall: I Konsekvensutredning og Søknaden er fossekallen nevnt. "Det er observert en del fossekall, men hekkende par er ikke observert." Jeg vil for min del si at på mine nesten daglige turer på Postvegen Perbru- Djuvbru, kan jeg se Fossekall hver gang. Jeg vil tru at for å få øye på hekkende par av denne sky fuglen kreves det lang og grundig observasjon. Jeg vil her igjen vise til brev fra MD av 14. des. hvor fossekallen er fylidig kommentert. Der blir det pekt på endringer i naturmangfoldloven side 6 Fugl, hvor fossekall er omhandlet. Da vil jeg gjengi fra "Konsekvensutredning Naturmiljø og naturmangfold" kap. 5.3.4 side 70.: "I den grad fossekall hekker langs elva (ikke påvist under feltarbeid), vil restvannføring etter utbygging bli såpass lav at eventuell hekking opphører." Meget betenkelig!

Fisk: I Konsekvensutredningen og Søknaden er spørsmålet om forekomst av ål i Rullestadvatnet nevnt, og det konkluderes med at etter grundig prøvefiske etter ål kan det konstateres at ål ikke er til stede. I brev fra NVE til RSE datert 18- des.2009 ang. UP side 2 sies det: "Det er viktig at de som er ansvarlige for utredningen er faglig kvalifisert for oppgaven, og at utredningsarbeidet gjennomføres med faglig integritet." En kan jo da lure på om dette er oppfylt da vi vet at prøvefiske etter ål i Rullestadvannet ble foretatt av en av de mest ivrige utbyggerne og fallrettshaverne.

Pkt. 3. Eiere:

Det blir av utbyggerne pekt på at en utbygging vil styrke økonomien for de som prøver å leve av jordbrukene på Rullestad og Skromme og dermed sikre bosetningen i dalen. Dette er igjen dessinformasjon da eventuelle inntekter fra kraftproduksjon vil tilfalle FALLRETTSHAVERNE, og det er ikke det samme som eierne av brukene. Det forholder seg nemlig slik at fallrettane som tilhørte både på Rullestad og Skromme ble i 1917 fradelt brukene og solgt til et "Fossekompani"

Låtefoss A/S. Fallrettane fikk eget Gnr. og br. nr. Rettane på Rullestad fikk Gnr. 102 br.nr 4., og på Skromme Gnr. 103 br. nr 2.

Fossekompaniet gikk konkurs før krigen. Rettane ble dermed solgt på tvangsauksjon. Det kom imidlertid ikke til noen utbygging, og etter en midlertidig lov vedtatt av Nygårdsvollregjeringen under krigen skulle alle "sovende egedommer" tilfalle staten etter krigen. Statskraft satt da med fallrettane frem til nordoverføringene ved Saudautbyggingen ble tatt ut av planene. Da sa Statskraft seg "uinteressert" i rettane da de ansåg vassdraget nærmest som fredet. Statskraft overlot da til Sorenskriveren å finne frem til nye eiere. Etter en del juridiske dragkamper kom rettsystemet til at fallrettane skulle gis til personane som i 2006 satt som eigarar gardene på Rullestad og Skromme, men da til personene og ikke til brukene hvor fallrettane i 1917 ble fradelte. I dag er allerede fallrettane på halve garden på br. no 3 her på Rullestad og fallrettane på Skromme splittet opp og overført til arvingene til de som fikk fallrettane. Disse arvingene er bosatt på forskjellige steder i landet. Dette viser at verdiskapningen ved en ev. utbygging ikke nødvendigvis vil tilfalle gardbrukerne. Ser en på dette i et tidsperspektiv på 15- 20 år er det nok så sikkert nye eigere på samtlige bruk her i dalen, og de nye eigere har da sannsynligvis bruk uten fallrettar. Fallrettseierne kan være bosatt hvor som helst i landet eller utlandet.

Feilinformasjon må en vel kalle den måten en omtaler postvegen (og bilder) på side 38 i Konsekvensutredning friluftsliv, jakt, fiske, turisme og reiseliv." Omtalen, og bildene, her må være temmelig gamle. Her står det bl. annet, - et lite parti er rast ut, men det er ikke spesielt vanskelig å ta seg forbi. Det foreligger planer om å utbedre strekningen som er rast ut." Denne strekningen ble utbedret sommeren 2009, og offisielt åpnet for alle 3. Juli 2009. Veien er nå god å gå selv for folk som ikke er helt "god til beins".

Til slutt vil jeg si litt om min generelle vurdering av Konsekvensutredningen og Søknaden. Disse to dokumentene er temmelig tendensiøse, alle negative konsekvenser ved en utbyggig er nedtonet og bagatellisert. De er fulle av dessinformasjon og feilinformasjon. Noen av disse har jeg allerede omtalt, men det mange flere, men det ville føre for langt å ta alle disse med.

Jeg vil likevel ta med en åpenbar feilinformasjon som er tatt med i søknaden side 171 under Pkt. 11.15.5 Avbøtende tiltak: " Parkeringmulighetene Rullestadområdet er meget begrenset i dag....." Det som står i dette avsnittet er direkte feilinformasjon. Nå er det så at dette som nevnes i avsnittet her ikke er så avgjørende for utbygging- ikke utbygging, men det er så merkelig at denne dessinformasjonen er så viktig å servere. Det faktiske forholdet når det gjelder dagens parkeringsforhold i Rullestadsjuvet og oppover dalen er.: Ved DNT-stien opp Tømmerdalen er det iallefall plass til 10-12 biler uten at det vil gå ut over trafikken på gamle E 134. Ved stien opp til Jettegrytene er det plenty plasser, jeg vil påstå at det er plass til 7-8 biler på den første plassen en kommer til opp dalen, og på den tidligere vegen langs elven lenger oppe kan det om det skulle være behov for det parkeres minst 2 busser. Ved stien via Bjørnastølen er det parkering til minst 4-5 biler.

Det er mange andre momenter jeg kunne tenke meg å komme med, men jeg gir meg her. "

Søkers kommentar til høringsuttalelsene

Søker har i brev datert 22.05.2012 kommentert de innkomne høringsuttalelsene slik:

”Uttalelsene kommenteres i den rekkefølge de er mottatt fra NVE. Siden det er flere uttalelser som berører A: friluftsliv, reiseliv/ turisme og landskap, B: Naturmiljø og C: Kulturminner og kulturmiljø er det henvist til kommentarer i egne punkt sist i dokumentet.

1 Direktoratet for mineralforvaltning:

Direktoratet har ingen kommentarer til søknaden eller konsekvensutredningen.

2 Mattilsynet:

Mattilsynet ber Etne kommune og utbygger om å ta hensyn til eventuelle private drikkevannskilder i utbyggingsområdet slik at disse ikke blir forurensset.

RSE kommentarer:

RSE vil ta hensyn til de eventuelt berørte drikkevannskilder og opprettholde vannforsyning for disse, både i anleggsfasen og i driftsfasen. RSE mener at kraftverkene ikke medfører noen risiko av betydning for drikkevann eller vannkvalitet etter at anleggsperioden er forbi.

3 Trond Solvang:

Jeg viser til 55 års bruk av landskapet som berøres av den omsøkte kraftutbyggingen, og kan bare se at det er begrenset til små inngrep i naturen som ikke på noen må vil ødelegge tur eller naturopplevelsene.

Jeg beundrer prosjekteringen som bruker små og smekre betongkonstruksjoner på inn og utløp i vannveiene. Dessuten så er kraftstasjonsbygningene meget pene bygg som er plasert slik at de glir naturlig inn i landskapet.

Etter min mening så er prosjektet meget godt og miljøvennlig, og stemmer med det nasjonale målet som er politisk vedtatt at Norges bidrag for å redusere bruk av forslitt brennstoff er å bygge ut nye vettuge og velfunderte kraftverk, oppgradere eksisterende kraftverk og fortsette å bygge ut vindkraft.

Spesielt for Dalelva så er det så mange flomperioder at ingen vil merke eller skjønne at det er stømproduksjon uten magasiner på inntakssiden.....

RSE kommentarer:

RSE legger merke til at Trond Solvang ser de skritt RSE allerede har tatt for å redusere de miljømessige konsekvensene av kraftutbyggingen og samtidig maksimalisere de mulighetene utbyggingen gir til lokalt næringsliv, sysselsetting og jordbruk.

4 Anton Rogde og Maria Ribesen:

A.R og M.R har i vedlagte bilder vist til at det ved stor vannføring kommer vann opp mot deres eiendom. De ber om kommentar til hvordan inntak på Skromme vil endre vannføringen oppstrøms inntak.

RSE kommentarer:

RSE takker for innsendt bilder og vil inngå dialog med Rogde og Ribesen om å etablere avlesing av flomvannstand under fremtidige flommer. Slike målinger, kombinert med samtidig avlesing av vannføringer vil gi et statisk grunnlag for å bedømme flomrisiko til grunneierne i dagens situasjon. RSE vil dernest planlegge utforming og høyden på overløpsterskelen for å i minimal grad forverre flomsituasjonen for hytteeierne. Dette er allerede tatt hensyn til i planene i at overløpsterskelen ikke legges mer enn noen få centimeter høyere enn dagens fjellterskel, og

terskelutformingen skal gjøres hydraulisk optimal for å ha omtrent samme overløpskapasitet som dagens fjellterskel.

5 Halvfjordingen:

Halvfjordingen kommenterer at de er i en oppstartfase som er krevende og at de sysselsetter i dag 2-3 årsverk. De mener utbyggingen vil gi positive konsekvenser. Turister søker levende bygder og i anleggsperioden vil Halvfjordingen kunne tilby tjenester som overnatting og bevertning.

De kommer med forslag om å lage til et av kraftverkene som visningsanlegg.

RSE kommentarer:

RSE takker for positiv tilbakemelding og er enig i den positive virkningen kraftutbyggingen kan ha for Halvfjordingen. Vi er også positiv til å tilrettelegg et av kraftverkene til visningsanlegg.

6 Skånevik Ølen kraftlag:

Skånevik skriver at de ønsker å stå som eier og drifter av nødvendig 22kV – anlegg som må til for å transportere kraftproduksjon frem til 66/22 kV transformatorstasjon på Rullestad.

RSE kommentarer:

RSE vil etter at en eventuell konsesjon er gitt avklare eier- og driftsansvar med SØK. Vi er innstilt på at SØK vil stå som eier og drifter av linjen.

7 Etne kommune:

K-134/11 VEDTAK: (18 mot 3 røyster)

1) Etne kommune godkjenner, med dei merknader og tillegg som er omtalt i saksutgreiinga, konsekvensutgreiinga for kraftplanane i Rullestad og Skromme. Planane stetter etter vårt syn krava til kunnskapsgrunnlag i Naturmangfaldlova § 8.

2) Etne kommune tilrår, basert på vurdering av dei ulike utbyggingsalternativa og samla påverknad, at utbygginga bør skje etter alternativa: **Rullestad 2, Bordalen 1, Kvernhuselva og Skromme kraftverk, inkl. tilhøyrande nettløysingar og transformatorar**. Dette gir ein ny kraftproduksjon på **146,8 GWh**.

For grunngjeving syner vi til saksframstillinga, informasjonsmateriell frå utbygger inkl. omsyn til føringane i Naturmangfaldlova §§ 10 og 12. Vidare ser Etne kommune det som særskild viktig at livsgrunnlaget for det levande landbruket og turisme i området vert styrka.

Vi føreset at vassdragsstyresmaktene også ser heilskapeleg på kjente kraftplanar i Fjærevassdraget og Åkrafjorden elles, slik at omsøkt 66 kV linje får kostnadsinndekning frå tilrekkeleg mange anlegg i området totalt.

3) Etne kommune krev ikkje næringsfond for overnemnte løysing, men krev at Småkraft AS også må bidra til det lokale utviklingsfondet. Avtalen må i tillegg gjerast bindande overfor kommune og lokalsamfunn, inkl. vedtekter om virkeområde, deltakande partar, kriterium for støtte mm. Dette må tiltakshavar ta initiativ til så snart som mogleg, for ferdigstilling innan sluttsynfaringa med NVE.

4) Andre punkt:

- Etne kommune støtter dei avbøtande tiltaka som er innarbeidd i planane av søker, inkl. vurdering av tersklar i nedre del av Dalelva. Vi ber vassdragsstyresmaktene vurdere om Skromme kraftverk kan få noko lågare minstevassføring enn det er gjort framlegg om, for å betre økonomien her.

- Steinsetting av bekkeinntak må vurderast.
- Motorferdsle i utmark må gå føre seg så skånsamt som mogleg.
- anbodsdokument for utbygginga må utformast slik at det høver for lokale tilbydarar kan gi inn pristilbod.
- Etne kommune er positiv til å nytte overskotsmassar som omsøkt, inkl. heving av flaumutsett dyrka mark på Rullestad. Vi føreset at NVE vurderer heilskapen i høve til flaumfaren i Fjæravassdraget.

5) Etne kommune vil minne om at mykje av kommunen er bandlagt, og meiner at vi har vore rause med storsamfunnet. Vi vil innstendig be om at både den utbygginga som her er omsøkt, samt tidligere omsøkt kraftanlegg lenger nede i Fjæra vassdraget, vert behandla på ein slik måte av styresmaktene at ein kan utvikla denne delen av Etne kommune til det beste for innbygarane i nærområdet, ta vare på naturmangfaldet, samt produsere miljøvennleg straum.

RSE AS kommentarer:

- 1) RSE AS takker for positiv uttale fra Etne kommune. Det er et betydelig arbeid som er gjort i utredningsfasen og vi mener oppfølging av det enkelte lovverk med krav til utredninger er fulgt.
- 2) Etne kommune har i sin uttale bekreftet viktigheten av å opprettholde et levende landbruk i området og at utbygging av Rullestad / Skromme er viktig for å gjennomføre en helhetlig nettløsning i området.
- 3) Kraftverksprosjektene behandles etter vassdragsloven og Småkraft AS vil forholde seg til regelverket og følge de krav som settes av NVE. Grunneierne har opprettet et lokalt fond der formål og servitutter ikke er Småkrafts anliggende.
- 4) - RSE AS har foreslått en minstevannføring for Skromme kraftverk. Det er også fremsatt alternativ til minstevannføring. Det vil være opp til NVE på bakgrunn av den informasjon som er i prosjektet til å bestemme minstevannføringen.
 - Det er ikke lagt opp til steinsetting av bekkeinntakene i søknaden. NVE kan i sin innstilling legge opp til at det skal vurderes steinsetting av inntak med stedlige masser i detaljplanleggingen. Det vil ikke være hensiktsmessig å transportere masser inn med helikopter for å plastre.
 - RSE AS er opptatt av at inngrepene skal gjøres skånsomt og vil følge dette opp under utbyggingen.
 - RSE AS vil gjennomføre prosjektet med den erfaring Småkraft AS har opparbeidet. Det medfører at lokale entreprenører vil kunne være med å levere anbud på utbyggingen. Erfaringsmessig vil lokale entreprenører også være med i utbyggingsprosjekter som underleverandører.
 - Dersom NVE gir tillatelse til å plassere overskuddsmasser på flomutsatt mark ved Rullestadvatnet vil det bli innsendt egen søknad for dette til kommunen. RSE AS mener løsningen for plassering av masser underbygger den lokale verdiskapningen ved å øke kvaliteten på landbruksareal.
- 5) RSE AS ber NVE ta hensyn til kommunens ønske om utbygging.

RSE AS tar til etterretning kommunens vurderinger og ønsker om avbøtende tiltak og restriksjoner i anleggsperioden. RSE vil informere Etne kommune i prosessen og vurdere de innspill som kommunen fremmer.

8 Øystein Rullestad:

Øystein Rullestad henviser til det samme i sin høringsuttalelse, og peker i likhet med Etne kommune på at det er feil som står i søknaden om at Nordoverføringen ville ha medført

anleggsveg langt oppover Bordalen, da denne vegen ble tatt ut av planene og ikke ble med i søknaden. Rullestad mener foreliggende utbygging vil ha større negative konsekvenser enn Nordoverføringen pga. mindre restfelt, at inngrep kommer lengre ned i Bordalen, at Dalelva blir utbygd, atkomstveg til tunnelpåhugg i Storehaugen og andre tekniske inngrep. Rullestad henviser videre til grunneiernes negative høringsuttalelser til Nordoverføringen, og Rullestad mener at de samme grunneierne nå bagatelliserer konsekvensene av en utbygging med større konsekvenser.

Øystein Rullestad lister opp 25 parkeringsplasser for biler og 2 for busser i området, og at det derfor er feil som det står under "avbøtende tiltak" at parkeringsmulighetene i Rullestadområdet er meget begrensede".

Øystein Rullestad skriver at det i KU og søknad står at det ikke er registrert hekkende fossefall i området.

Øystein Rullestad mener det er feil som det hevdes i konsesjonssøknaden at utbyggingen vil styrke økonomien for de som lever av jordbruk på Rullestad og Skromme, og henviser til at fallrettigheter ikke følger grunneierne.

RSE AS kommentarer:

Fallrettene tilhørende gårdene Rullestad og Skromme ble utskilt med egne gårds/bruksnummer i 1917, hhv. 102/4 for Rullestad og 103/2 for Skromme. Det ble foretatt hjemmelsoverføring på 2/3 av 102/4, og 103/2 til AS Laatefoss. Selskapet maktet ikke overholde sine forpliktelser, det ble ikke søkt om konsesjon og noen utbygging ble aldri realisert. Staten ervervet selskapets aksjer og derved selskapets eiendeler med hjemmel i midlertidig lov av 05.09.1945, og Kgl. Res. av 09.07.1948 nr.8. Dette ble meddelt selskapet ved brev av 14. februar 1951. Statkraft begjærte 12.03.1993 under henvisning til statens erverv i 1951, hjemmelsoverføring til sorenskriveren i Sunnhordland i medhold av tinglysingslovens § 38a for 102/4 og 103/2. Ved brev datert 18.09.2003 og 07.10.2004 fra Statkraft, ble det opplyst at Statkraft ikke har noen innsigelser mot at hjemmelen til 102/4 og 103/2 blir overført til eierne av 102/1, 102/2, 102/3 og 103/1. Det ble fra Øystein Rullestad m.fl. reist innsigelse mot at dette ble gjort, etter deres oppfatning burde fallrettene fordeles på etterkommere etter de opprinnelige eierne fra 1917. Øystein Rullestad m.fl. tapte saken i lagmannsretten, og den 14.06.2007 ble deres anke avvist av høyesterett sitt kjæremålsutvalg.

Det er riktig som Øystein Rullestad bemerker at fallretten ikke nødvendigvis følger grunneiedommen den er utskilt fra, noe den heller ikke ville gjort om han hadde vunnet fram i rettssystemet med sitt syn. Inntektene fra en eventuell kraftproduksjon vil åpenbart styrke grunneierenes økonomi, enten de driver jordbruksproduksjon eller annet.

For ytterligere kommentarer vises det til punkt A, B og C nedenfor.

9 Etne Næringsutvikling:

.....Me vurderer positive konsekvensar opp i mot eventuelle negative konsekvensar, og konkluderar for våre interesser med ei positiv haldning til full utbygging slik omsøkt....

Etne Næringsutvikling begrunner sin positive uttale med skånsomme naturinngrep, positive ringvirkninger for bosetning i området – viktig for reiselivet, visuelt attraktive bygg og positivt kraftbidrag.

RSE AS kommentarer:

RSE AS takker for positiv uttale.

10 Hordaland Bondelag:

....Hordaland Bondelag vil gi støtte til utbyggingsplanane etter hovudalternativet. Kraftutbygginga vil gi betydeleg mengder rein, fornybar energi og varige inntekter til dei lokale bøndene. Auka produksjon av fornybar energi er eit viktig klimatiltak og i samsvar offentlege målsetjingar. I tillegg til dei klart positive verknadene for lokal næringsverksemd og lokal verdiskaping av tiltaket, vil utbyggingsprosjektet utløyse nye kraftleidningar som det vil vere trong for i området også for å realisere andre småkraftprosjekt. Når nettsituasjonen gjer det mogleg å realisere desse, får ein ytterlegare positive verknader for den lokale næringsaktiviteten.....

.....At den planlagde vasskraftutbygginga ligg med relativt kort avstand til vassdrag som er verna og til andre verneområde, må ikkje nyttast som argument mot å gjennomføre planane om den nye energiproduksjonen. Tvert imot er det viktig at areal og ressursar som samfunnet ikkje har funne det nødvendig å verne, aktivt kan utnyttast til næringsføremål og dermed vere med på å oppretthalde levande bygder.....

RSE AS kommentarer

RSE AS takker for positiv uttale.

11 Samarbeidsrådet for naturvernsaker

Samarbeidsrådet for naturvernsaker og Naturvernforbundet har tilnærmet sammenfallende høringsuttalelser. For utdrag av uttalelsen se under Naturvernforbundet.

12 Naturvernforbundet

Naturvernforbundet mener at vannkraftutbygging i Rullestad og Skromme ikke bør tillates fordi utbyggingen vil gi uakseptable konsekvenser for naturmiljøet i området og ikke vil være i tråd med naturmangfoldlovens (nmfl) kapittel II. Naturvernforbundet ønsker Dalelva vernet.

Naturvernforbundet mener § 10 i nmfl om samla belastning tilsier at vassdraget ikke bør bygges ut, begrunnet ut i fra at dette er et av de siste fjord- til fjellvassdragene tilbake uten kraftutbygging på Vestlandet, og at slike vassdrag blir viktigere som følge av endret artsutbredelse fra klimaendringer.

Naturvernforbundet savner en grundig kartlegging og konsekvensutredning av hekkende fugl jfr. utredningsprogrammet.

Det pekes på at konsekvensvurderingen mangler kartfesting og taksering av den truede vegetasjonstypen elvemosevegetasjon for Dalelva.

Kunnskapsgrunnlaget er i følge Naturvernforbundet for dårlig, og sikter til kravene i utredningsprogrammet om artssammensetning, kartfesting, dominansforhold og "føre var"-prinsippet. Naturvernforbundet ønsker at arts- og naturtypeforekomstene sjekkes opp mot ny rødliste for arter, naturtyper, prioriterte arter og utvalgte naturtyper etter naturmangfoldloven.

For kommentarer vises det til punkt A, B og C nedenfor.

13 Haugesund turistforening

Haugesund turistforening går inn for vern av hele Rullestadvassdraget, men kan som et kompromiss gå inn for utbyggingsløsning som foreslått av Rådmannen i Etne kommune og framlagt ved behandlingen i kommunestyret den 15.12. 2011.

Foreningen mener datagrunnlaget for konsekvensutredningen er for dårlig, og henviser til at foreningen selv er kontaktet kun via en telefonsamtale med daglig leder, og gjeldende turbøker som bl.a. beskriver 8 turer i Rullestadområdet er ikke beskrevet.

Generelle trekk i områdets opplevelseskvalitet – ikke oppdatert til dagens virkelighet, og uoverensstemmelse mellom kapittel 4.3.1 og 4.2.5 (sti rundt vannet vs. planlagt sti rundt vannet).

HT spør om det er bevisst om bilder av Postvegen er fra en tidligere fase.

HT påpeker at stien fra Rullestad til Simlabu er lagt om og i dag går fra Halvfjordingen langs den gamle setervegen opp til Mjølkestølen. Dette medfører direkte konflikt med kraftutbyggingen.

HT viser til etablering av pilgrimssenter i Røldal og mulighetene for Rullestad som startsted for (flere) pilgrimsvandringer. Det vises også til at et av turforslagene fra Rullestad, Jettegrytene, Postveien eller Rullestadvatnet rundt vil bli med på "Hordaland fylkes 10 på topp", og at HT har T-merket stien fra p-plassen ved Langfossen til Vaulavatnet hvor den treffer stien fra Simlebu/Sandvasshytta.

HT mener beskrivelsen av brukere av området og alternative områder er for overfladisk, og det er ikke gjennomført detaljerte undersøkelser.

HT mener også at verdien av området må være "stor" i når det gjelder jaktturisme, at konsekvensene ved utbygging av Rullestad 2 og Bordalen 1 er vurdert for lavt, og verdien av området Bordalen 1 bygges i er vurdert som for lav. Videre at vurderingene av samlet konsekvens er satt for lavt (bør være stor negativ), og vurderingene ikke er oppdaterte. Halvfjordingen har stor verdi i følge HT.

HT mener oppsplitting av Dalelva i flere strekninger mellom Rullestad og Skromme i landskapsrapporten ikke er hensiktsmessig.

Det stilles spørsmål ved hvorfor ikke Pilgrimsvegen ikke er nevnt i kapittel 4.3 i landskapsrapporten og påpekes at avsnitt om DNT-stier må oppdateres.

HT mener også at etter at Postvegen er ferdig og offisielt åpnet må "klassifiseringen øke til stor verdi".

For kommentarer vises det til punkt A, B og C nedenfor.

14 Statens Vegvesen

Statens Vegvesen kommenterer at omsøkte vannkraftverk vil i forskjellig grad få konsekvenser for ny og gammel E134. Det påpekes at gamlevegen er sykkeltrase og omkjøringsveg for vegtunnelen. Den har kvaliteter som turistveg og det må derfor tas estetiske hensyn til anlegg langs vegen.

Generelt gjør Statens Vegvesen oppmerksom på at alle tiltak som berører ny eller gammel E134 så skal dette behandles i forhold til Vegloven og evt Plan og Bygningsloven på vanlig måte.

RSE AS kommentar

Etter en eventuell konsesjon er gitt vil vi ta kontakt med Statens Vegvesen for å gjennomgå planer som berører E134. Det vil bli utarbeidet detaljplaner for gjennomføringen av tiltakene og de forhold som krever avklaring til Vegloven vil bli omsøkt.

RSE AS har samme intensjon som vegkontoret når det gjelder den estetiske utforming på tiltakene.

15 Statnett

Statnett har ingen konkrete merknader til saken. En viktig forutsetning for uttalelsen er at konsesjonær følger krav i forskrift om systemansvaret i kraftsystemet (FoS) og forskrift om leveringskvalitet i kraftsystemet (FoL).

RSE AS kommentar

RSE AS vil følge de krav som settes av Statnett.

16 Riksantikvaren

Riksantikvaren peker på mangler i konsekvensutredningen, nærmere bestemt at kulturminner/kulturmiljø ikke er vist på kart og fotodokumentert, samt at temaet kulturminner/kulturmiljø ikke er samordnet med temaene landskap og friluftsliv. Riksantikvaren mener det er vanskelig for dem å vurdere konsekvensen av utbyggingen uten illustrasjoner/fotomontasjer. Eksempelvis gjelder dette utbyggingen av Kvernhuselva mtp. som blir synlig fra kulturmiljøene på Rullestad og Rullestad 2 som kommer i konflikt med kulturlandskapet på Rullestad.

Riksantikvaren mener videre at dispensasjon fra kulturminneloven, dokumentasjon av kulturminner som blir berørt og tilrettelegging for ferdsel til kulturminnene/kulturmiljøene med opplysningsskilt ikke kan ses på som avbøtende tiltak.

Riksantikvaren mener Rullestad 2 bør tas ut av planene eller flyttes for å unngå konflikt med kulturminner og landskap i et område med mange kulturhistoriske verdier og få større inngrep. Videre mener Riksantikvaren at Kvernhuselva bør vurderes fjernet fra planene eller flyttet pga. direkte konflikt med kulturlandskapet og kulturmiljøene på Rullestad.

Riksantikvaren går ikke i mot konsesjon, men anbefaler at Rullestad 2 tas ut av planene. Det gjøres også oppmerksom på at Riksantikvaren ikke har tatt stilling til eventuelle disposisjoner fra kulturminneloven når det gjelder automatisk fredede kulturminner som blir berørt av tiltaket.

For kommentarer vises det til punkt A, B og C nedenfor.

17 FNF Hordaland

FNF Hordaland refererer i sin høringsuttalelse til MDs brev av 14.12.09 hvor MD mener det bør vurderes om videre planlegging av kraftutbyggingen ved Rullestad og Skromme dersom det viser seg at miljøkonfliktene i prosjektet ikke er vesentlig mindre enn ved "Nordoverføringen" foreslått i Saudaprosjektet. FNF Hordaland mener konsekvensene av utbygging av Bordalselva er større, da inntaket er plassert lengre ned (tar inn mer av nedbørsfeltet) og det etableres anleggsveg opp gjennom Bordalen og bygges kraftverk også i Dalelva.

FNF Hordaland mener KU for friluftsliv, reiseliv og turisme ikke omtaler konsekvenser for reiselivet, og videre at redusert vannføring vil påvirke turismen og verdien av Sagelva og Dalelva som turistattraksjoner. FNF ønsker også å vite antall arbeidsplasser det er potensiale for på Rullestad innenfor gardsturisme eller naturbasert turisme, og hvordan disse arbeidsplassene blir påvirket av utbyggingen (redusert vannføring og 20 % avkastning fra næringsfondets overskudd).

Videre mener FNF Hordaland at inngrepene vil redusere opplevelsesverdien av området mer enn de positive effektene en utbygging kan ha for reiselivet veier opp for.

FNF Hordaland mener bruken av området i reiselivssammenheng er større enn konsekvensutredningen sier. Det henvises til utvikling av klatreruter, Postvegen er ferdigrestaurert og at det i 2011 var mye ferdsel langs stien rundt Rullestadvatnet.

FNF Hordaland kritiserer følgende momenter i naturmiljørapporten:

- Elvemusling er ikke nevnt iht. UP
- Det mangler kartlegging av hekkende fugl som fossekall
- Det mangler kartlegging av trekkruiter
- Stær er ikke omtalt
- Det er feil å si at "kun en liten del av vegetasjonstypen "elvemose" i Dalelva som blir påvirket
- Konsekvens for fugl i nedre del av elva er ikke tilstrekkelig begrunnet
- Konsekvensvurdering for mosevegetasjon i bekkekløft er ren synsing. Konsekvensvurdering "små endringer" harmonerer ikke med redusert hekkesuksess for fossekall på samme strekning.
- Konsekvensen for Bordalselva er vurdert for lavt
- Det er synsing og ikke i tråd med "føre var"- prinsippet å hevde at utbyggingsalternativene ikke vil medføre spesielt sterke negative konsekvenser
- 3 dagers registrering av planter og dyr samt 2 dagers fugleregistrering er ikke nok
- UPs krav til dokumentasjon av områder med aktive prosesser, skredsoner m.m. er ikke oppfylt
- Under tema "vern" mangler omtale av Nordoverføringen jfr. brev fra MD av 14.12.09 og tilslutning til dette fra NVE i brev av 18.12.09.
- Bordalselva er ikke kartlagt mtp. sjeldne moser, og det trengs her artsregistrering (taksering) og kartfesting jfr. UP s. 8
- Kartfesting og taksering av elvemosevegetasjon i Dalelva mangler, og det vokser flere andre moser enn de som er oppgitt, for eksempel tjønnmose
- Det samme gjelder for Sagelva som for Bordalselva
- Fiskeregistreringer mangler totalt bortsett fra prøvefiske i Rullestadvatnet. Dette er i strid med kravene i UP.

FNF Hordaland mener de samlede konsekvensene for naturmiljøet er større da det må vurderes som en helhet og en ramme rundt viktige landskapselement som jettegrytene og Rullestadjuvet.

"Føre var"-prinsippet menes ikke tatt hensyn til.

FNF Hordaland mener det svekker tilliten til konsekvensutredningen at utbyggerne i RSE har vært ansvarlige for prøvefiske. Det skrives også at et eventuelt kraftverk i Håfoss vil skape problemer for en mulig ny ålebestand i Rullestadvatnet, og at konsekvensen til tross for dette er vurdert som middels negativ.

FNF Hordaland peker på at NVE forutsetter at kulturminner utredes på et slikt nivå at fylkeskommunen kan vurdere om undersøkelsesplikten etter § 9 (i kulturminneloven) må oppfylles før et konsesjonsvedtak, eller om konfliktnivået ikke er høyere enn at dette kan gjøres i sammenheng med evt. godkjenning av detaljplaner. Fylkeskommunen ber på sin side om at undersøkelsene blir gjort før konsesjonsbehandlingen.

FNF Hordaland henviser til Fylkesmannen som mener KU bør drøfte hvilke konsekvenser bortfall av overføringen av vann til Rullestad 2 får for prosjektet. Videre at alle inngrep må fotovisualiseres og vises på kart i passende målestokk, noe som er støttet av NVE i utredningsprogrammet.

FNF påpeker at eksisterende og nye funn av kulturminner iht. UP skal kartfestes.

FNF Hordaland henviser til omtalen av et automatisk freda veganlegg i kulturminnerapporten, som antas å være Pilegrimsvegen til Røldal, og mener rapporten ikke tilstrekkelig utgreier konsekvensene av utbyggingen for denne.

FNF Hordaland henviser til en rapport som oppgir gamletunet på Rullestad å stamme fra før-reformatorisk tid, og at det derfor må regnes som automatisk freda kulturminne, og at utbyggingen av Rullestad 2 dermed ikke kan skje uten dispensasjon fra § 9 innvilget av Riksantikvaren.

Videre mener FNF Hordaland at Postvegen ikke er tilstrekkelig utredet.

Det henvises videre til saga ved Sagelva som FNF Hordaland mener vil bli sterkt skadelidende ved en utbygging av elva om den blir restaurert, og Skromme-saga som det i følge en tidligere rapport står murer av ved Skromsfossen. Sistnevnte vil bli skadelidende ved bygging av Rullestad 2.

Det kritiseres også at KU for kulturminner/kulturmiljø ikke refererer til S. Hansen (2003) sin rapport "Kulturlandskapet i Åkrafjorden – registrering av kulturlandskapsverdier og utviklingsmuligheter" (Planteforsk Furuneset) som vurderer Åkrafjordlandskapet til å ha nasjonal verdi som kulturlandskap. FNF Hordaland mener Rullestad 2 kommer sterkt vil redusere verdien av Rullestad som nasjonalt kulturlandskap.

For kommentarer vises det til punkt A, B og C nedenfor.

18 Hordaland fylkeskommune

VEDTAK

- 1. Fylkesutvalet viser til konsekvensvurderingane som er utarbeidde for vasskraftutbygging i Rullestad og Skromme i Etne kommune og rår til at Rullestad og Skromme Energi AS får bygge fire kraftverk i Rullestadområdet i Etne kommune.*
- 2. Det vert stilt krav om at undersøkingsplikta etter § 9 i kulturminnelova vert oppfylt i god tid før iverksetjing av tiltak. Dersom det vert avdekt konflikt med automatisk freda kulturminne, må tiltaka justerast eller eventuelt leggjast fram for Riksantikvaren som rette dispensasjonsmynde.*
- 3. Fylkesutvalet her NVE sjå heilskapeleg på uthyggingssplanar i Åkrafjorden og Fjæravassdraget slik at nettkostnader på ny omsøkt 66kV kraftilinje kan kostnadsdekkjast frå fleire prosjekt i området.*
- 4. Fylkesutvalet ber om at dersom Rullestad 2 vert bygd, vert inntaket plassert slik at Postvegen så langt som mogleg vert spart.*

RSE kommentarer

- 1 RSE AS takker for positiv uttale.*
- 2 RSE AS har informert fylkeskommunen ved kulturavdeling og avventer at det vil bli gjort undersøkelser etter § 9 i kulturminneloven. Vi vil følge opp undersøkelsene og rette oss etter de i detaljplanene.*
- 3 Utbygging av ny 66 kV linje ut Åkrafjorden er avgjørende for utbygging av småkraftpotensiale i området og prosjektene på Rullestad og Skromme er den viktigste og største kostnadsbæreren for å oppfylle dette. Ved å redusere utbygging på RS vil kostnaden øke for de mindre prosjektene lengre ut i fjorden.*
- 4 RSE AS har sammen med utreder foreslått plassering av inntak på Rullestad 2 der forholdet til Postvegen er en av faktorene som har vært med i beslutningsgrunnlaget. Utbygger er opptatt av å bevare Postvegen og mener den omsøkte plassering vil redusere inngrepene.*

19 Fylkesmannen i Hordaland

Fylkesmannen i Hordaland mener konsekvensutredningen undervurderer negative konsekvenser for sentrale naturverdier, landskap, friluftsliv og urørt natur, og at de samfunnsmessige virkningene av utbyggingen er dårlig utredet og begrunnet. Fylkesmannen mener fjellområdet og store sammenhengende naturområder i Etne- og Saudafjellene mot Sordalen har regionale og nasjonale verdier for friluftsliv og naturopplevelse og må skjermes mot større, irreversible inngrep.

Fylkesmannen går i mot utbyggingsalternativene sør for Dalelva, dvs. Bordalen 1-3 og Rullestad 1. Begrunnelsen er særlig redusert vannføring i Bordalselva og Sagelva, at inntaket til Bordalen 1 blir synlig fra stien/brua mellom Bordalstølen og Mjølkestølen, og andre tekniske inngrep som gir konsekvenser for opplevelsesverdien. Skromme kraftverk er også vurdert å være negativt for områdets opplevelsesverdi, og Kvernhuselva kraftverk å ramme lokalt og regionalt friluftsliv pga. synligheten.

Fylkesmannen går ikke i mot utbygging av Kvernhuselva, Skromme og Rullestad 2 etter alternativ 6 dersom landskaps- og opplevelsesverdiene ved Skromsfossen og Rullestadjuvet blir tilstrekkelig ivarettatt gjennom konsesjonsvilkårene. For Rullestad 2 innebærer dette vurdering av flere alternativ, inkludert å legge inntaket nedstrøms Skromsfossen og ulike minste vannføringsnivå.

Fylkesmannen viser til konklusjonene i fylkesdelplanen for små kraftverk i Hordaland, hvor høgfjellsområdene og friluftsområdene i fjellet, inngrepsfri natur og de urørte delene av Åkrafjorden har "stor verdi". Videre er området omtalt med stor verdi for reiselivet i Sunnhordaland og Haugalandet.

Fylkesmannen mener urørt naturs egenverdi ikke er vektlagt i konsekvensutredningen for friluftsliv og reiseliv.

Det understrekes at det er viktig å opprettholde områdets opplevelsesverdi knyttet til natur- og kulturgrunnlaget for å ikke svekke grunnlaget for de reiselivsmessige investeringene som er gjort.

Fylkesmannen i Hordaland mener den naturfaglige dokumentasjonen i konsekvensutredningen er tilstrekkelig for å tilfredsstille krav til kunnskapsgrunnlag, jfr. § 8 i naturmangfoldloven.

Fylkesmannen, Direktoratet for naturforvaltning og flere andre høringsparter mener imidlertid at søknaden mangler en vurdering av samlet belastning iht. naturmangfoldloven, og henviser til flere utbyggingsprosjekter som bør være med i vurderingen av samlet belastning. Det henvises spesielt til konsekvensen for INON, nærmere bestemt i Etne- og Saudafjellene, og settefiskanlegget i Fjæra og ny kraftlinje gjennom området.

Fylkesmannen i Hordaland mener temaet samfunn er dårlig utredet.

RSE AS kommentarer:

RSE tar til etterretning at Hordaland Bondelag, Etne Næringsutvikling og den viktigste reiselivsbedriften i området er positive til utbyggingen til tross for at det også er knyttet negative konsekvenser til utnyttelsen av vannkraftressursene i området. RSE viser til egne temarapporter på friluftsliv, reiseliv og til utredninger om virkninger for kommunaløkonomi og lokal næringsliv, jord og skogbruk osv. RSE mener at utredningsplikten er oppfylt til vanlig standard i detaljeringsgrad, og står godt i sammenligning med lignende søknader.

Når det gjelder minste vannføring, mener Fylkesmannen at en evt. utbygging bør være basert på bedre utredning med alternative forslag til manøvreringsreglement for å unngå for store negative konsekvenser for landskaps- og opplevelsesverdi.

RSE påpeker at alle kraftverk er planlagt som elvekraftverk uten regulering og har dermed ingen forslag til manøvreringsreglement.

For ytterligere kommentarer vises det til punkt A, B og C nedenfor.

20 Direktoratet for naturforvaltning

Direktoratet for naturforvaltning støtter Fylkesmannens vurdering i alle dens aspekter, men understreker noen forhold ved utbyggingsforslaget som har konsekvenser som berører nasjonale verdier og føringer for ivaretagelse og bruk av naturmiljøet:

Landskap:

- Tiltaket (hovedalternativet) innebærer betydelig tap av INON, noe som ikke er i tråd med nasjonale føringer og retningslinjer
- Tiltaket gir store endringer i landskapsbildet i form av fraført vann over betydelige elvestrekninger i et område med mektig natur som er viktig for opplevelsesverdi i sammenheng med reiseliv og friluftsliv, inkludert det mektige Rullestadjuvet
- Det legges til grunn at NVE benytter fylkesdelplanen for små kraftverk i Hordaland som redskap ved konsesjonsbehandlingen

Friluftsliv, turisme og reiseliv:

- Betydelige deler av influensområdet berører områder som er gitt høyeste score og nasjonal verdi ved Fylkesmannens/ Hordaland fylkeskommunes kartlegging av friluftsområder
- Det er flere innfallsporter til fjellområdene, bl.a. til Folgefonna nasjonalpark, fra E134 som går langs Rullestadjuvet
- Det er store landskapsverdier knyttet til området rundt Åkrafjorden, og Åkrafjorden er pga. sin unike natur og kultur valgt ut som Landskapspark i Hordaland. Folgefonna nasjonalpark som grenser opp mot influensområdet er en del av helheten i et mest mulig urørt landskapsbilde som søkes profilert i turismesammenheng. Verneformålet for nasjonalparken er bl.a. å ta vare på et stort og tilnærmet urørt naturområde som sikrer helheten og variasjonen i naturen fra lavlandet til høyereliggende områder med fjell og bre og ta vare på verdifull vassdragsnatur. Variasjonen er stor, og nasjonalparken er landets viktigste reisemål
- Direktoratet er uenig i konsekvensutredningens konfliktvurdering, og mener konsekvensen av utbyggingen er "stor negativ" for friluftsliv, reiseliv, turisme og landskap.

Direktoratet for naturforvaltning konkluderer at kraftutbyggingen berører et område av stor betydning med henhold til landskap og friluftsliv, og legger til grunn at konfliktpotensialet er betydelig. Direktoratet anbefaler derfor NVE å avslå konsesjon til de omsøkte anleggene.

For kommentarer vises det til punkt A, B og C nedenfor.

A: Friluftsliv, reiseliv/turisme og landskap

RSE tar til etterretning at Direktoratet for naturforvaltning går imot konsesjon, og at Fylkesmannen kan akseptere en utbygging som foreslått for vassdraget nord for Dalelva gitt visse begrensninger om omforming av løsninger

RSE vil påpeke at vår søknad ikke omtaler konsekvensene av kraftlinjeutbyggingen som er konsesjonsøkt av en annen tiltakshaver og besvares av den. Heller ikke konsekvensen av andre kraftutbygginger omtales her, men disse er tatt i betraktning i vurdering av sumvirkninger. Likevel

er influensområdet til RSE sine tiltak begrenset i utstrekning og alle høringsuttalelser må vurderes i lys av denne begrensningen, noe som illustreres godt gjennom INON kart, og det faktum at vassdraget nedenfor Rullestadvatn forblir uberørt av RSE sine tiltak og at også snauffellet forblir uberørt.

RSE noterer at disse to høringsinstansene vektlegger natur- og landskapsverdier også utenfor influensområdet til kraftutbyggingen, og mener at områder utenfor influensområder ikke er beslutningsrelevant. Tiltakene omsøkt her ligger i overveiende grad i områder med eksisterende inngrep. Unntaket er utbyggingen av Bordalen og Sagelva. Bordalen inngår i friluftsområder som i fylkesdelplanen for små vannkraftverk er vurdert å ha stor verdi. RSE mener imidlertid at Bordalsutbyggingen er relativt skånsom i og med at tiltaket i sin helhet ligger i skogen, og at elva er lite synlig fra DNT-stien med unntak av inntakene for Bordalen 1 og ellers noen kortere strekninger. RSE vurderer det slik at nærheten til eksisterende inngrep, i motsetning til lokalisering i fjellet (som var tilfellet med Nordoverføringen) er mindre negativt for landskap og friluftsliv.

Med henblikk på kommentarene fra FNF Hordaland og Øystein Rullestad om foreliggende prosjekts konsekvenser i forhold til konsekvensene av Nordoverføringen, så vil heller ikke foreliggende utbygging medføre anleggsveger i Bordalen som det påstås i høringsuttalelsen.

Det er også en skjønnsmessig vurdering om inntak høyere oppe (Nordoverføringen) er et større eller mindre negativt inngrep. Nordoverføringen medfører lengre berørt elvestrekning; inntaket kommer høyere oppe (snauffell) og blir gjerne mer synlig, og vassdraget helt ned til Åkrafjorden, inkludert lakseførende strekning og fossestrekninger nedenfor Rullestadvatnet hadde blitt fraført vann, og ikke bare til Rullestadvatnet som ved foreliggende planer. RSE har fremmet flere alternativer for kotehøyden hvor vannet tas inn til Bordalen kraftverk nettopp for å kunne belyse og vurdere denne problemstillingen under høringsprosessen og utrederen står fortsatt ved sine konsekvensvurderinger av alternativene beskrevet i fagrapporten.

Høringspartene mener generelt at verdien av området i reiselivs- og friluftslivssammenheng og konsekvensen av kraftutbyggingen er satt for lavt i konsekvensutredningen. RSE og utreder mener at verdisettingen av området er gjort etter beste skjønn, og at områdets potensial for videre utvikling også er tatt med i vurderingen. I den aktuelle temarapporten er delområdene jettegrytene med sti, DNT-stier, Postveien, Gamleveien og Sagfossen gitt "stor verdi", mens Halvfjordingen og Rullestadvatnet er gitt hhv. "middels til stor" og "middels" verdi. Området er dermed vurdert å ha betydelige verdier med tanke på friluftsliv og reiseliv. På den andre siden har regionen og landet for øvrig langt større turistattraksjoner og viktigere friluftsområder enn Rullestadorrådet (eksempelvis Langfossen) med tanke på opplevelsesverdi (unikhet) "berømthet", besøkstall m.m., og det ville derfor være misbruk av verdiskalaen om Rullestadorrådet totalt sett skulle ha stor eller meget stor verdi for temaet.

DN peker på at flere innfallsporter til fjellområdene, bl.a. til Folgefonna nasjonalpark, ligger ved E134. Dette framgår også av konsekvensutredningen. RSE peker imidlertid på at utbyggingsområdet ligger nær utbygde områder og områder med tekniske inngrep, blant annet E134 som i seg selv er et stort inngrep i landskapet. Flere av inngrepene som planlegges langs veien og Dalelva (Rullestadvuget) er vurdert å ha liten betydning for opplevelsen av området (eksempelvis Kverhuselva utbyggingen).

FNF Hordaland mener at konsekvensutredningen ikke omtaler konsekvenser for reiselivet. RSE og utreder er uenige i dette. Det er det naturbaserte reiselivet som dominerer i området, slik at

omtale av friluftsliv i stor grad er relevant for reiselivet. Sentrale attraksjoner for reiselivet, som Postveien, er også omtalt. Det henvises videre til formuleringer som:

”Denne positive effekten kan en neppe forutsette for turister i området, men det er sannsynlig at turister på Halvfjordingen vil benytte den nye anleggsveien som turtrasé. Veien vil imidlertid bli synlig oppover denne dalsida, og vil dermed innebære et naturinngrep som kan oppleves negativt for gjester på Halvfjordingen” (side 61 i temarapporten);

”Utbyggingen medfører redusert vannføring i Sagelva. Fossen i elva er meget godt synlig fra hele Rullestadområdet inkludert E134. Den ligger midt mot campingplassen på Halvfjordingen og således godt synlig for campinggjester. Den er på lang nær så mektig som Langfoss, men er et landemerke i dette området” (s 64 i temarapporten); og

”Reiselivssatsingen i dette området er basert på naturen og opplevelser knyttet til den. Selv om utbyggingen er planlagt skånsomt med bruk av tunnel som anleggsvei, og dermed ikke innebærer store inngrep, vil de små inngrepene samlet sett medføre en forringelse” (s. 66 i temarapporten).

RSE er enig med fylkesmannen i at det er viktig å opprettholde områdets opplevelsesverdi knyttet til natur- og kulturgrunnlaget for å ikke svekke grunnlaget for de reiselivsmessige investeringene som er gjort. Dette mener RSE imidlertid er ivaretatt gjennom utformingen av utbyggingen og de avbøtende tiltakene som er foreslått.

RSE noterer seg for øvrig at en av de største reiselivsaktørene i området, Halvfjordingen, er positivt innstilt til utbyggingen, og mener i motsetning til bl.a. FNF Hordaland, Fylkesmannen og DN at fordelene for reiselivet vil oppveie ulempene (se høringsuttalelsen under tema næringsliv og samfunn).

Tallfesting av antall arbeidsplasser det er potensiale for innen naturbasert turisme og gardsturisme vil måtte bli basert på spådom og skjønn, og inngår heller ikke i utredningsprogrammet for kraftutbyggingen. Det vises til erfaringer fra Halvfjordingen etter utbygging av E134 for å underbygge utrederens vurdering.

Haugesund turistforening v/daglig leder ble kontaktet som en av flere interessenter i konsesjonssaken. Utreder beklager dersom turistforeningen sitter på informasjon som utreder ikke har fått, men telefonsamtalene førte ikke til at utrederen ble klar over de informasjonskildene som omtales i høringsuttalelsene. RSE og utreder er likevel av den oppfatning at bruken av området og alternative områder er beskrevet i en detaljgrad som tilsier at beslutningsrelevant informasjon er framskaffet og kravene i utredningsprogrammet er tilfredsstillt.

Det henvises flere steder i høringsuttalelsen til HT og i FNF Hordalands uttalelse at KU ikke er oppdatert, og at bilder for eksempel av Postvegen er for gamle. Det meste av bilder ble tatt av utreder under befaringen i august 2008. I de 3 årene det har tatt å utrede og saksbehandle (NVE) en utbygging av et sånt omfang må det forventes at det skjer endringer i utbyggingsområdet som ikke fullt ut reflekteres i KU. Det tas til etterretning at det har vært en videreutvikling av reiselivet i området etter at konsesjonssøknaden har blitt skrevet, og påpeker at dette har skjedd til tross for store landskapsmessige inngrep som E134. RSE og utreder er imidlertid av den oppfatning at oppdatert informasjonen ikke vil ha en vesentlig innvirkning på konsekvensvurderingen, da potensialet for økt bruk av området ble vurdert i foreliggende KU.

Det tas til etterretning at det nå går en DNT-merket sti fra Rullestad langs setervegen opp til Mjølkestølen. Denne endringen kan ha funnet sted etter at kraftutbyggingsplanene i området ble forhåndsmeldt, og RSE kan heller ikke se at planene kommer i konflikt med stien da de ikke vil

hindre ferdsel langs stien eller vesentlig forringe opplevelsesverdien. Det samme gjelder vandring langs pilegrimsvegen til Røldal. Opplevelsesverdien av Dalelva fra stien og pilegrimsvegen vil imidlertid ved en utbygging bli noe redusert i forhold til dagens situasjon. Det tas også til etterretning at flere turmuligheter i området er aktuelle for "Hordaland fylkes 10 på topp", men forslagene kan ha kommet opp etter at kraftutbyggingsplanene ble kjent. For øvrig kan ikke RSE se at T-merking av sti fra Langfossen til Vaulavatnet er av vesentlig beslutningsrelevans for den omsøkte utbyggingen i at det ligger i all vesentlig grad utenfor tiltakets influensområde.

HT mener det ikke er hensiktsmessig at Dalelva er delt inn i flere landskapsrom (i landskapsrapporten). En slik inndeling brukes i konsekvensutredninger for landskap. Naturlige landskapsrom avgrenses, beskrives og verdisettes da mer "nøyaktig".

Pilegrimsvegen burde ha vært nevnt i kapittel 4.3 i landskapsrapporten, og utreder beklager denne utelatelsen. Åpning av postvegen har imidlertid lite å si for den totale verdivurderingen av landskapet. Postvegen har større betydning for verdien av reiseliv/friluftsliv og kulturminner/kulturmiljø.

HT mener figur 5.15 i landskapsrapporten er feilinformasjon. RSE påpeker at en detaljrik fremstilling av nøyaktig utforming av et inntak er tidskrevende og kan heller ikke gjøres i dagens situasjon i at området ikke ferdig undersøkt og inntaksutforming ikke er fastlagt. Mange andre inntakssteder er ikke forsøkt visualisert i det hele tatt, men dette ble valgt ut som viktig på grunn av umiddelbar nærhet til turstien. Illustrasjonen må ses sammen med bildet av dagens bru uten fotomontasje, og tolkes sammen med RSEs forslag at turstien gjøres om i sørlig retning for å ikke lenger passere inntaket og heller krysse over en uberørt elv. Dagens bru utgjør allerede et inngrep i elvens visuelle karakter, men RSE har valgt å ikke foreslå ny bru her nettopp for å dempe det visuelle inntrykket og for å opprettholde turens opplevelsesverdi. Det kan fortsatt komme endringer i utformingen av inntaket, bl. a. gjennom bruk av nye inntaksdesign (Coanda eller Tyroler type inntak). Lukeanordningen med tilhørende utstyr vil høyst sannsynlig plasseres bak trærne og utenfor bildets høyre kant. Det tilbakevises at denne illustrasjon er feilinformasjon, og RSE fremhever at detaljutformingen vil gjøres i tett samarbeid med NVE og berørte parter som HT, inkludert best mulig løsning for plassering av en ny fotgjengerbru som RSE vil bekoste.

RSE og utreder kan ikke se at influensområdet skal ha "stor verdi" for jaktturisme som HT mener.

Angående antall parkeringsplasser så er RSE av den oppfatning at oppstillingsplass for 25 biler og 2 busser er å betrakte som begrenset med tanke på det potensialet området i følge både RSE selv og en rekke andre høringsparter har for friluftsliv.

RSE og utreder er av den oppfatning at noen av kommentarene til landskap reflekterer at høringsparten selv ikke benytter den standardiserte metodikken som legges til grunn i konsekvensutredningen. Ved vurderingen av landskapets verdi vurderes landskapets kvaliteter, unikhet/representativitet m.m., men også inngrepssituasjonen i området. Deler av området er preget av en del inngrep, herunder veger, som trekker verdien noe ned. Andre deler av området er ikke unikt eller spektakulært til tross for gode visuelle kvaliteter. Deler av området er på sin side vurdert å ha stor verdi. Omfanget av inngrepene avhenger av faktorer som størrelse og synlighet, materialbruk, tilpasning til terreng og avbøtende tiltak. Det er i høringsuttalelsene naturlig nok fokusert spesielt på vannføringen etter utbygging. Konsekvensutredningen for landskap har også spesielt omtalt og tatt hensyn til dette, og utreder står fast ved de vurderingene som er gjort, og påpeker at konsekvensen av hovedalternativet samlet sett er vurdert som "middels til stor negativ", og dermed ikke er "bagatellisert" som det påstås. Flere av enkeltkomponentene i

utbyggingen, som for eksempel Kvernhuselva kraftverk, er vurdert å ha langt mindre konsekvens delvis begrunnet ut i fra beliggenheten ved skjemmende inngrep som europavegen og begrenset synlighet.

RSE mener også at DN's henvisning til Folgefonna nasjonalpark og verneformålet der er beslutningsmessig irrelevant, da verneformålet allerede er ivaretatt innenfor nasjonalparkens grenser. Utbyggingen på Rullestad og Skromme berører ingen verneområder eller verneobjekter.

Full utbygging som i hovedalternativet vil medføre betydelig tap og omklassifisering av INON. Dette er som det påpekes ikke i tråd med nasjonale retningslinjer. Samtidig mener RSE at Bordalen 1, som gir mest bortfall, medfører inngrep som er lite synlige i landskapet, slik at området fremdeles vil framstå som inngrepsfritt med unntak av lokalt langs elvestrengen og anleggskomponentene. RSE mener NVE må ta hensyn til dette i sin vurdering av konsesjonsspørsmålet og anbefaling av valgt alternativ for Bordalen.

B: Naturmiljø

RSE tar til etterretning at fagmyndigheten Fylkesmannen i Hordaland mener konsekvensutredningen tilfredsstillende kravene til kunnskapsgrunnlaget i naturmangfoldloven.

Flere av høringspartene har kritisert søknadens omtale av samlet belastning. INON, settefiskanlegget ved Fjæra og nye krafledninger er viktige punkt som utreder er enig i burde ha vært omtalt i denne diskusjonen, men er likevel tatt i betraktning i utrederens vurderinger. Utreder mener at belastningene påført av andre tiltak, nevnt ovenfor, påvirker andre deler av vassdraget, andre landskapsrom og andre verdier enn de som blir påvirket av RSEs kraftverk. Vurdering av sumvirkningen har likevel tatt hensyn til disse og til andre inngrep, spesielt planer for andre kraftverk.

For øvrig har Naturvernforbundet, Samarbeidsrådet for naturvernsaker, FNF Hordaland og Øystein Rullestad uttalt seg kritisk til prosjektet og konsesjonssøknad/konsekvensutredning. Noen av påstandene i høringsuttalelsene er feilaktige. Se etterfølgende kommentarer med henvisninger til konsekvensutredning og konsesjonssøknad.

Det fokuseres i høringsuttalelsene mye på vegetasjonstypen elvemosevegetasjon, som tidligere var truet pga. sur nedbør. Den er oppført som truet vegetasjonstype i Fremstad og Moen (2001), men per i dag kan ikke vegetasjonstypen lenger betraktes som truet, men vanlig forekommende med en artssammensetning som varierer ut ifra bl.a. topografiske og næringsmessige forhold. Det er ikke registrert arter av elvemosevegetasjon i de berørte elvene som er oppført på den nasjonale rødlisten. Ut i fra dette ser utreder ikke det som relevant å vektlegge vegetasjonstypen i konsekvensvurderingene.

For øvrig er alle elvestrekninger, inkludert tilgjengelig strekning av Bordalselva og Sagelva, kartlagt med tanke på moser og andre relevante artsgrupper som er omtalt i naturmiljørapporten. Registrerte arter er nevnt i naturmiljørapporten, og er altså "taksert". Lokaliteten av elvemosevegetasjon i Dalelva er for øvrig vist på kartet i figur 4-14 som lokalitet 7 i naturmiljørapporten. Formuleringen om at kun en liten del av elvemosevegetasjonen i Dalelva blir påvirket står under omfangsvurderingen av Rullestad 2, som vil påvirke under 1/3 av strekningen med elvemose i Dalelva. Skromme kraftverk vil påvirke ytterligere en strekning, slik at påvirkningen til sammen blir vesentlig. Verdien av mosevegetasjonen er imidlertid liten.

Det ser ut til at begrepsbruken "påtrufne arter" har skapt noe usikkerhet hos høringspartene om hvordan registreringen har foregått. Vannmosevegetasjonen er kartlagt av Cand. scient

Agnieszka Wyspianska som skrev hovedoppgave om vannmosevegetasjon, slik at vi regner dette fagfeltet som godt ivaretatt.

Med taksering antar RSE det er snakk om artsbestemmelse. Det er i naturmiljørapporten gitt en opplisting av arter som er registrert. Dette er ikke en uttømmende liste, men det vil ikke for noe prosjekt av denne størrelsesordenen være mulig å kartlegge absolutt alle arter innenfor ulike artsgrupper. I stedet fokuseres det på vegetasjons- og naturtyper, og man søker å kartlegge potensial og faktisk forekomst av de viktigste artene, herunder de mest dominerende og de som er sjeldne eller truede.

Det kritiseres videre at feltarbeid over 5 dager ikke er tilstrekkelig til å dokumentere artene i området. Vanlig praksis i kartleggingssammenheng er å på bakgrunn av faktorer som region, klima, topografi, berggrunnforhold m.m. lokalisere områder hvor det er potensial for å påtreffe interessante naturtyper, vegetasjonstyper og arter. I tillegg baserer man seg på egen kunnskap og kontakt med fagmiljøet for øvrig som har kjennskap til det aktuelle området som skal kartlegges. Vel ute i felt gjøres ytterligere en lokalisering av de interessante områdene i forbindelse med at man befarer berørte elvestrekninger og andre områder som blir berørt av utbyggingen. Størst innsats legges ned i delområder hvor de naturgitte forholdene tilsier sjansen er tilstede for å gjøre interessante funn med relevans for verdisetting og dermed relevant for konsesjonsspørsmålet. I enkelte tilfeller er områder som blir berørt av utbyggingen vanskelig tilgjengelig eller utilgjengelig, som i tilfellet med bekkekløfta i Bordalselva. I disse tilfellene anvendes kunnskap som beskrevet over til å vurdere potensialet for verdifulle forekomster, samtidig som man inn tar en "føre var"- holdning. Dette innebærer ikke at man automatisk vurderer utilgjengelige områder å ha "stor verdi".

Når det gjelder tid i felt brukt på fugl, så er det klart at 2 dager ikke er tilstrekkelig for å gi et fullstendig bilde av fuglefaunaen i seg selv. For å gjøre dette vil det vært nødvendig med flere observasjonsdøgn spredt ut over årstidene. Det man imidlertid vektlegger er å kartlegge de artsgruppene som kan bli berørt av en utbygging, og som dermed har relevans for konsesjonsbeslutningen. I første rekke er dette vassdragstilknyttede arter, arter som er spesielt sårbare ovenfor forstyrrelse og støy og rødlistede arter typisk tilknyttet miljøer som blir berørt av utbyggingen. Dette gjøres på bakgrunn av foreliggende informasjon, egen befaring og kunnskap om fuglefaunaen i regionen.

I konsekvensutredningen for naturmiljø står på side 58 at fossekall ble påvist hekkende på to steder i Dalelva i Rullestadjuvet og i stryket ovenfor brua ved Skromme. Det ble også påvist fossekall nedenfor fossen i Sagelva. Reiret her ble ikke funnet, men ett individ returnerte flere ganger til et egnet hekkeområde med mat i nebbet, noe som er en tydelig indikasjon på hekking. I konsesjonssøknaden står det på s 109: Fossekal l er med sikkerhet påvist hekkende på to steder i Dalelva (i Rullestadjuvet og ved Skromme). Arten hekker med stor sannsynlighet også i Sagelva. RSE kjenner seg derfor ikke igjen i uttalelsen fra Øystein Rullestad om fossekal l.

Når det gjelder trekkru ter, sier UP følgende: Områdets verdi som trekk-lokalitet skal vurderes og undersøkes under trekket vår og høst dersom viktige trekklokaliteter berøres av tiltaket. Ettersom tiltaket ikke berører viktige trekklokaliteter er dette ikke undersøkt nærmere. Rullestadvatnet er omtalt i naturmiljørapporten på s. 59 i kraft av å være et lokalt viktig viltområde på grunn av vannets funksjon/betydning som overvintringsområde og delvis trekkområde. Områdets betydning som trekkområde blir ikke påvirket av utbyggingen.

Når det gjelder arten stær (NT), så er denne nevnt på s. 59 og 63 i naturmiljørapporten. Dette er en kulturlandskapstilknyttet art som ikke er spesielt utsatt ved vassdragsutbygging, og RSE og utreder kan ikke se relevansen av å omtale stær i større grad enn hva som er gjort.

Når det gjelder artssammensetning og dominansforhold mener RSE og utreder at KU-rapporten ivaretar kravene i UP og gir en grundig framstilling av beslutningsrelevant informasjon.

At konsekvensene for fossefall og mose i Bordalselva skal være lik er en misforståelse. Det er ikke kartlagt og ingen grunn til å forvente en spesielt interessant moseflora i Bordalselva. Moser har også på generell basis andre miljøkrav enn fossefall. At konsekvensen for mose i Bordalselva vurderes som såpass små begrunnes ut i fra små verdier og slipp av minstevannføring.

Temaet skred er etter RSEs og utreders mening tilstrekkelig behandlet i konsesjonssøknaden.

Påstanden om at det ikke er utført fiskeundersøkelser andre steder enn i Rullestadvatnet er feil. Bunndyr og fisk ble samlet fra henholdsvis 3 og 15 lokaliteter i de berørte elvene. Undersøkelsene og rapporten som ligger til grunn for konsekvensutredningen for fisk og ferskvannsbibliologi er gjort av Laboratorium for ferskvannsekologi og innlandsfiske (LFI) ved Universitetet i Oslo. Det framgår også av sammendraget for naturmiljø og naturmangfold i konsesjonssøknaden at det er elektrofisket i berørte elver/bekker. De undersøkte lokalitetene er også kartfestet i figur 11-36 i konsesjonssøknaden i tillegg til i rapporten fra LFI. LFI gjennomførte også søk etter elvemusling, og arten ble ikke påvist. Dette framgår også av sammendraget for tema naturmiljø og naturmangfold i konsesjonssøknaden.

Arten ål er ivaretatt gjennom en grundig undersøkelse utført av NINA. Elfiske i tilløpsbekker til Rullestadvatnet og prøvefiske med ruser og teiner i to og en halv måned om høsten i Rullestadvatnet i 2009 resulterte ikke i fangst av ål. Det er LFI som står som faglig ansvarlige for vurderingene av vassdragets verdi og konsekvens med tanke på denne arten. Det har tidligere forekommet ål i Rullestadvatnet, men bestanden har gått tilbake de siste 30 årene i tråd med nedgang i bestander i Sør-Norge og Europa for øvrig. Håfossen er sannsynligvis vandringshemmende. De planlagte bekkene til Rullestadvatnet er trolig av liten verdi for ål, slik at en utbygging av disse til vannkraft vil være av liten betydning for en eventuell ålebestand i Rullestadvatnet.

At Nordoverføringen ikke er omtalt under tema vern i naturmiljørapporten skyldes at overføringen ikke har noe med vern å gjøre, og ikke er relevant for temaet.

RSE og utreder er for øvrig av den oppfatning at konsekvensene for tema naturmiljø er riktig vurdert innenfor den usikkerhetsmarginen som nødvendigvis må foreligge som følge av den kunnskapsstatus man i dag har både om naturmangfoldet og generelle konsekvenser av kraftutbygging.

C: Kulturminner og kulturmiljø

Verdisetting, omfangs- og konsekvensvurdering baserer seg på etablert metodikk som brukes i denne typen konsekvensvurderinger. Det henvises til metodikken gjengitt i rapportene, og for øvrig Håndbok 140 fra Vegdirektoratet.

RSE har forholdt seg til NVEs utredningsprogram, og ikke gjennomført § 9-undersøkelser på dette tidspunktet. Slike undersøkelser medfører betydelige kostnader pga. detaljeringsnivået, og er mer hensiktsmessige å foreta når man vet hvilke alternativer som evt. får konsesjon, og helst når alle prosjektkomponentene er lokalisert i detaljeringsfasen. Dersom det ikke hadde vært anledning til å justere plasseringer av enkelte inntak, stasjonsbygninger osv ville § 9

undersøkelser blitt ansett som relevante for en beslutning om konsesjon, men her er all beslutningsrelevant informasjon fremlagt, og man har store muligheter til å kunne justere planene i tilfelle § 9 undersøkelser på et senere tidspunkt finner noen fornminner før oppstarten på utbygging tillates av NVE.

Utelatelse av Rullestad 2 fra utbyggingsplanene er vurdert gjennom alternativ 4 og 5. Det er utarbeidet flere fotovisualiseringer, alle delene av tiltaket er vist på kart, og det er foto av ulike vannføringer i konsekvensutredningen og konsesjonssøknaden. I NVEs utredningsprogram heter det at "utredningen skal inneholde gode visualiseringer av tiltaket", og videre at "utredningen skal visualisere landskapseffektene av tiltaket med bilder, inkludert nye kraftlinjer fram til planlagt koblingspunkt på Rullestad, og vise hvilke landskapsrom som blir påvirket på kart. Det er en fordel om de største inngrepene visualiseres ved hjelp av bilder fra området". RSE mener konsekvensutredning og konsesjonssøknad ivaretar disse punktene i utredningsprogrammet.

Angående kartfesting av kulturminner henvises det til figurer i temarapporten hvor automatisk freda kulturminner, veganlegg, Postvegen og områder med potensial for funn av kulturminner er inntegnet. Det mangler imidlertid et kart som viser alle nyere tids kulturminner.

Når det gjelder pilegrimsvegen, så vil den bli krysset av atkomstvegen inn til Bordalen 1 kraftstasjon nede ved Rullestadvatnet. Imidlertid går denne atkomstveien langs eksisterende skogsbilvei som allerede krysser pilegrimsvegen. I følge kartfestingen som framgår av kulturminnedatabasen Askeladden krysser pilegrimsvegen Bordalselva mellom inntaket for Bordalen 1 og Bordalen 2. Redusert vannføring vil være negativt for opplevelsen av landskapet dersom Bordalen 1 bygges ut, men ingen av de to inntakene vil være synlige fra pilegrimsvegen.

RSE AS er ikke kjent med at Gamletunet på Rullestad blir berørt av utbygging. Garden Rullestad hadde to hovedtun, "Heimigardstunet" og "Innigardstunet". Begge var plassert på østsiden av Smielva, i tilknytning til gamle E-134.

Postvegen er behandlet i temarapport for kulturminner/kulturmiljø, friluftsliv/reiseliv og landskap. RSE og utreder er derfor av den formening at Postvegen er tilstrekkelig utredet for konsesjonsspørsmålet.

Konsekvensene for saga ved Sagelva ved utbygging av elva er vurdert i kulturminnerapporten. Vurderingen tar utgangspunkt i kulturminnet slik den framstår i dag, da det ikke er kjent restaureringsplaner for denne. Saga ved Skromsfossen burde ha vært omtalt i kulturminnerapporten; en utelatelse som utreder beklager. Det vi vet er at sagen var plassert på en flate et stykke nedstrøms Skromsfossen, med tilkomstveg fra europavegen ved Tømmerdalen. Vi vet at sagen var i bruk etter 1935, i 1946 vart plassen kor de veltet tømmeret utfor og ned til sagen ødelagt under vegutvidelse. På den tid var ikke sagen lenger i bruk. Sagen hadde vannrenne i tre med inntak på Skromsfossen.

Åkraffjorden har ikke status som nasjonalt kulturlandskap. Likevel har området klare kulturlandskapsverdier, og rapporten det henvises til (S. Hansen 2003) kunne gjerne ha vært nevnt og brukt i kulturminnerapporten og landskapsrapporten. RSE er imidlertid ikke enige i at Rullestad 2 "sterkt vil redusere" verdien av kulturlandskapet.

Oppsummering:

I høringsrunden har det kommet frem innspill på prosjektet, både positive og negative. RSE er innforstått med at et slikt prosjekt vil engasjere nærmiljøet og andre som har interesser for

området, private som offentlige. Vi kan ikke se ut fra de uttalelser som er kommet inn at det fremkommer vesentlig ny kunnskap som ikke har vært vurdert i KU rapportene.

RSE AS mener kraftverkene på Rullestad og Skromme, med Småkraft AS sin utbyggingskompetanse vil bli en positiv aktivitet på Rullestad. Småkraft AS har bygget 30 kraftverk og har opparbeidet lang erfaring i gjennomføring og slutføring av kraftverksutbygginger. Både tekniske og estetiske forhold vil bli ivaretatt.

RSE AS er av den oppfatning at fordelene ved utbygging av Rullestad og Skromme, skånsom utbygging, inntekter og positive virkninger for bosetning og næring overstiger ulempene slik at konsesjon kan gis.”

Sluttbefaring

Sluttbefaring ble gjennomført 5. september 2012 med 30 deltakere, hvorav 4 fra NVE, 3 fra Småkraft og 6 fra gruppen av grunneiere som har gått sammen om søknaden. Etter sluttbefaringen ble det gitt en kort frist for å komme med tilleggsuttalelser om forhold som ble diskutert på befaringen.

NVE mottok følgende uttalelser i etterkant av sluttbefaringen:

Etne næringsutvikling vedtok en tilleggsuttalelse i styremøte 13. september 2012:

”I prosessen så langt har næringslivet hatt ein tett dialog med Etne Kommune. Då ein har vore på linje med dei politiske vedtaka har næringslivet sjølv i mindre grad lagt vekt på eigne innspel i prosessen. På bakgrunn av at me i det seinare opplever at aktørar som ikkje representerer næringslivet nyttar argumentasjon knytt opp til næringsinteresser, vil me med dette utdjupe kva næringslivet faktisk meiner om planlagde utbyggingar.

Ulike næringer - felles interesser

Etne Næringsutvikling SA representerer til saman 87 næringsaktørar i mange ulike bransjar. I det aktuelle området (Åkrafjorden) har me blant anna åtte næringsaktørar innan reiseliv, tre innan landbruk, to innan energi og ein innan havbruk. Alle viktige aktørar for utvikling av næringslivet og lokalsamfunnet i området og Etne Kommune forøvrig.

Planar om utbygging av kraft og etablering av settefiskanlegg i området aktualiserte spørsmålet om ulike næringer har motstridande interesser. Sidan 2009 har det vore ein tett dialog mellom dei ulike næringsaktørane, siste åra med Etne Næringsutvikling som koordinerande ledd i prosessen. Fokus for alle i dette arbeidet har vore korleis ein kan få til størst mogleg samla verdiskaping i området, utan at den eine næringa slår beina under den andre.

Tiltaka samla sett positive for reiselivet

Eit samla næringsliv har gått opp grensene i den einskilde bransje for kva type og kor store tiltak andre kan gjera utan at dei negative effektane for ein bransje isolert sett vert negative. Dette kan for reiselivet sin del illustrerast ved at ei eventuell kraftutbygging av Langfoss ville hatt for store negative konsekvensar i form av tap av ein hovudattraksjon, medan planlagd utbygging på Rullestad og Skromme har ei positiv samla vurdering, blant anna grunna skånsom utbygging, mindre visuelle inngrep, og positiv effekt for busetnad i området og vidare drift og forvaltning av landbruket og kulturlandskapet. Kulturlandskap og levande bygdar er ved sida av naturopplevingane sjølv, dei to viktigaste enkeltfaktorane for attraksjonskrafta for reiselivet i vårt område og fjordane på Vestlandet elles.

Landsdelsselskapet for reiseliv (www.fjordnorway.com) marknadsfører fjordane på Vestlandet som den sterkaste attraksjonen. Det regionale reiselivsselskapet (www.visithaugalandet.no) framhevar Åkrafjorden og Langfoss i alt sitt materiale og arbeid, særleg internasjonalt. Også desse framhevar viktigheten av å bevare Langfoss urørt, samstundes som ein understrekar betydningen av levande bygder og kulturlandskapet, og opnar for skånsom kraftutbygging i området. Det lokale reiselivet seier i 2009 i eit skriv til utbyggjar at ein stiller seg positiv til planlagd utbygging, og kjem samstundes med innspel på saman med utbyggjar å sjå på høve til utvikling av «kraftturisme».

Ny kraftlinje har positiv effekt for reiselivet

Planane om oppgradert kraftlinje i Åkrafjorden har ingen negativ effekt for reiselivet. Det viktige i denne samanheng er den visuelle effekten av kraftlinja sett frå fjorden, der ein har fjordcruise fast fleire dagar i veka gjennom heile sommarsesongen. Då det allereie er ei eksisterande kraftlinje i området vil oppgradering av denne ikkje påvirke reiselivet nemneverdig. På den positive sida vil ein opprydning i lågspentnett som følgje av oppgradering vera ein god konsekvens.

Avslutningsvis vil me hevde at Etne Næringsutvikling sine vurderingar står sterkt grunna sine ulike næringsaktørar og -interesser involvert i våre prosessar. Det er få forunt å berre sjå ei side av ei sak. Det at me til ein kvar tid gjer ei totalvurdering av konsekvensar for ei samla næringsutvikling, meiner me fører til betre vurderingar og konklusjonar, for næringslivet.”

Naturvernforbundet har også kommet med noen tilleggskommentarer i brev av 19. september 2012

”Naturvernforbundet Hordaland (NVH) vil gjerne koma med tilleggsinformasjon om eit par moment i denne saka etter å ha vore med på synfaringa 5. september, som ikkje kom så klart fram i vår høyringsuttale tidlegare.

- (1) Sumverknader. Ordførar Sigve Sørheim i Etne har argumentert med at det alt er verna altfor mykje i Etne kommune, så no må det bli slutt på vern. Han vil difor ha full utbygging. Forum for Natur og Friluftsliv (FNF) i Hordaland, som NVH er ein del av, saman med Bergen Turlag og Hordaland Jeger- og Fiskeforening, meiner derimot at dersom vi ser utover Etne kommune og tek med heile regionen som omfattar Hardanger, Sunnhordland og Ryfylke, så er det ein så stor del av dei større vassdrag (>10 MW) som alt er utbygd eller tilrådd utbygd, at omsynet til samla belastning tilseier at ein del av det som er igjen, bør vernast frå utbygging. Rullestad er eit slikt vassdrag, og det var då og på tale å verna det for 20 år sidan, då Etnevassdraget med Langfossen kom med på verneplanen. Etter den tid er ein heil del nye vassdrag i regionen utbygd eller vedtatt utbygd, dei siste er Eikemovassdraget i Etne og Kvinnherad og Stølselva og Vassvikelva i Odda kommune, i tillegg ei lang rekkje småkraftverk.*
- (2) Etter å ha synfart heile Rullestadvassdraget er vi blitt meir og meir klar over verneverdiane i Bordalen, og at det er litt ulike grunnar for vern i Dalelva og Bordalselva. I den sistnemnte er det omsynet til naturmangfald og inngrepsfrie område, og kulturlandskapet rundt stølane, men i Dalelva er det både omsynet til kulturvern og naturbasert turisme i samband med Postvegen og den gamle bilvegen gjennom Rullestadvjuvet, så vel som omsynet til dei mange fossesprøytonene nedover i juvet – som vi også har i Bordalsjuvet og Sagfossen. Vårt primære standpunkt om å gå mot heile utbygginga er difor blitt styrka i den grad dette gjeld Rullestad 2 og Bordalen 1-3.*

Naturvernforbundet Hordaland vil igjen understreka at fossesprøytsoner er ein av naturtypene som er definert som truga i den nye Naturmangfaldlova frå 2009."

Øystein Rullestad har sendt inn tilleggsuttalelse i brev av 16.09.2012. Han påpeker at han er den eneste fastboende som har ytret seg kritisk til utbyggingsplanene og antyder at han har fått negative reaksjoner på disse ytringene. Han gjentar de viktigste grunnene til at han er imot den omsøkte utbyggingsplanen:

"Grunn nr. 1:

Jeg er kraftig i mot at vannføringen i SAGELVA/SAGFOSSEN blir borte.

Grunn nr. 2:

Jeg er kraftig i mot at vannføringen i Dalelva i RULLESTADDJUVET blir kraftig redusert, selv om utbygger i søknaden på side 141 hevder at, sitat: "Videre vil det etter full utbygging være betydelig vannføring i Dalelva" sitat slutt."

Øystein Rullestad hevder at han har foreslått et redusert alternativ for noen av fallrettshaverne, som ville ivareta en større del av vannføringen i Rullestadjuvet og spart Sagelva, uten å få gehør for sitt syn. Han hevder også at RSE har oppgitt både til kommunen og fylkeskommunen at de ikke er interessert i en utbygging etter et mindre alternativ enn hovedalternativet.

For øvrig mener Rullestad at søker i sine kommentarer til hans høringsuttalelse kommer med uberettigede angrep på hans person og ellers at hans meninger og påstander blir vridd på og forsøkt undergravet.

Trond Solvang har også kommet med noen kommentarer etter sluttbefaringen, bl.a. angående inntaket til Skromme kraftverk, sendt til NVE med e-post 06.09.2012:

"Ved dette inntaket mener jeg det er vettugt og fremtidsrettet å pålegge utbygger i konsesjonen å bygge kjøresterk bro over damkronen. Dette vil lette adkomsten til den vertikaldelte hytten og en annen hytte rett ovenfor. Dessuten så vil denne broen kunne brukes til turgåing og nyttetransport for Skromme gård. Videre så vil det med en brobane ta bort, i allefall dempe inntykket av kraftverksutbygging med inntak og dam / elveterskel.

Når vi gikk over broen ved Skromme gård for å befare inntaket til Rullestad 2 så såg vel alle at denne broen var mildest talt elendig og uten rekkverk. Jeg vil her også hevde at det er rimelig at utbygger pålegges i konsesjonen å ruste opp denne broen til kjøresterk bro som kan sikre fremtidig adkomst til Postveien, fremtidig bro for nyttetransport for Skromme gård og bro som kan brukes under byggingen av inntaket til Rullestad 2 istedenfor for å utsette eleveløpet for kryssende anleggstrafikk."

NVEs oppsummering av søknaden

Om søker

Selskapet Rullestad og Skromme Energi AS er dannet i samarbeid mellom Småkraft AS og samtlige rettighetshavere som er berørt av utbyggingsplanene i Rullestad og Skromme. Småkraft AS eier ca 1/3 (35%) av aksjene i selskapet, mens de øvrige 2/3 (65%) er fordelt mellom rettighetshaverne etter ideelle andeler av det totale fallet som det søkes om å utnytte. Falleierne beholder eiendomsretten til de ressursene som eventuelt skal tas i bruk.

Småkraft AS ble etablert i 2002 og eies av fire selskaper i Statkraftalliansen: Skagerak Energi AS, Agder Energi AS, BKK AS og Statkraft SF. Det er Småkraft som har koordinert og fulgt opp søknadsprosessen mot NVE fra søker sin side, og som har styrelederen i Rullestad og Skromme Energi. Multiconsult AS har vært engasjert til å utforme selve søknaden med konsekvensutredning.

Søknaden

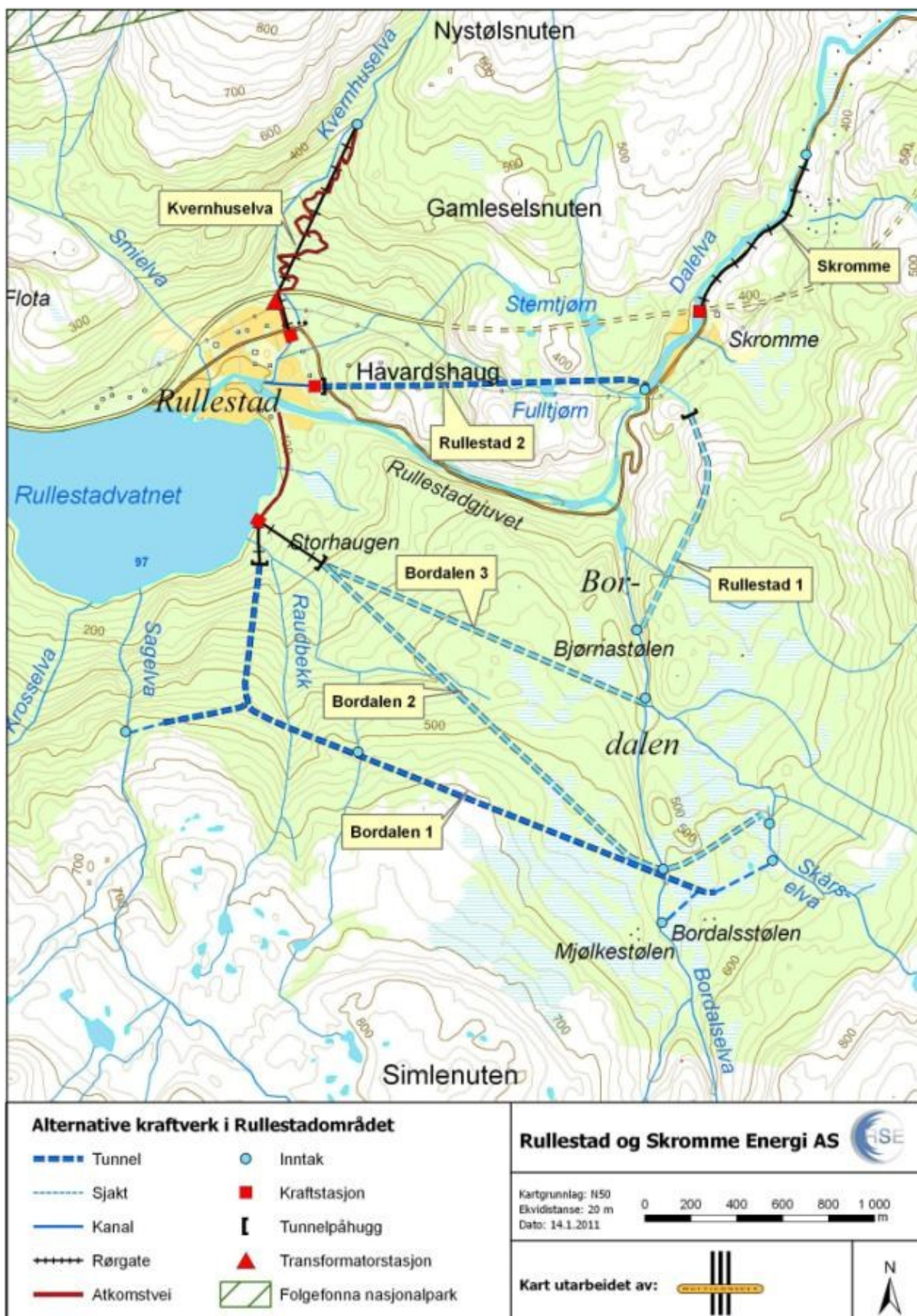
Rullestad og Skromme Energi AS søker primært etter vannressursloven § 8 om bygging av fire kraftverk: Kvernhuselva, Skromme, Rullestad 2 og Bordalen 1. Søknaden omfatter ulike varianter av reduserte alternativer.

Videre er det søkt etter energiloven om å installere planlagte generatorer i kraftverkene og om å legge følgende kabler for tilknytning av kraftverkene til strømnettet:

- 200 m kabel fra Kvernhuselva kraftverk
- 2 500 m kabel fra Rullestad kraftverk
- 1 100 m kabel fra Bordalen kraftverk

Det er også søkt etter forurensningsloven om tillatelse til gjennomføring av tiltaket.

Bygging av de omsøkte kraftverkene i Rullestad forutsetter at det bygges ny 66 kV kraftledning mellom Rullestad og Tøsse, og videre til Blåfalli III. Søknad om bygging av en slik kraftledning er derfor sendt til NVE og behandlet parallelt med søknaden om kraftverk i Rullestad.

Kart fra søknaden som viser prosjektorrådet med de ulike utbyggingsalternativene.

Beliggenhet og eksisterende forhold

Rullestadområdet

Rullestad ligger ved Rullestadvatnet i Etne kommune, ca 2,5 km østover inn i landet fra Åkrafjorden. Rullestadvatnet ligger ca 97 moh. og er ca 800 daa stort. Vannet er stort sett omgitt av fjell, men fjellsidene er slake nok til at de i stor grad er skog- og vegetasjonsdekket. Deltaområdet ved utløpet av Dalelva/Kvernhuselva på nordøstsiden av vannet har gitt grunnlag for jordbruksdrift. Sammen med vannflaten medvirker deltaet til at området virker relativt åpent selv om det er fjell på alle kanter. Gamle bygninger, styvingstrær og steingjerder vitner om et kulturlandskap med lang tradisjon. Et par gårdsbruk er i drift i dag, noe som hittil har ivaretatt det gamle kulturlandskapet. I tillegg er det noen få bolighus.

Flere elver og bekker renner inn i Rullestadvatnet. Dalelva er hovedvassdraget og kommer inn fra vest. Kvernhuselva og Smielva kommer inn fra nord, men ingen av dem er spesielt fremtredende i landskapet. Begge løper sammen med Dalelva nede på deltaområdet. Elveløpene her er preget av flomforbygging. På sørsida av Rullestadvatnet er Sagelva med Sagfossen mest fremtredende. Fossen ligger rett ovenfor Halvfjordingen, med campingplass og hytteutleie.

Det er bygget ny E 134 gjennom Rullestad, langs nordsiden av Rullestadvatnet. Videre er veien lagt i en ca 3 km lang tunnel fra Rullestad og opp til et stykke oppstrøms det planlagte inntaket til Skromme (Langebu). Nye E 134 med veiskjæringer og bru over Kvernhuselva preger området sterkt.

Rullestad preges også av den relativt nyetablerte campingplassen Halvfjordingen, som ligger mellom E 134 og Rullestadvatnet. I tillegg til oppstillingsplass for campingvogner og telt har Halvfjordingen et servicebygg, fire hytter til utleie og et sanitæranlegg.

Kraftstasjonsbyggene for både Kvernhuselva, Rullestad og Bordalen kraftverk, samt felles massetipp er planlagt innenfor dette landskapsrommet.

Dalelva

Utbyggingsplanene vil videre berøre Dalelva omtrent fra utløpet i Rullestadvatnet og oppover på nærmere 3,5 km av elvestrekningen totalt (til inntak for Skromme kraftverk). I nedre del av Dalelva mot Rullestad, byr Rullestadjuvet på dramatisk og vill natur der elva har skjært seg loddrett ned og bruser kraftig i bunnen av juvet ved høy vannføring. Langs sørsiden av juvet går Postvegen, som er en gammel kløvveg, stedvis innfelt i fjellskrenten ned mot juvet. Postvegen er restaurert og satt i stand langs en strekning på over 2 km. På toppen av juvet går Postvegen over ei nyoppført bru til den andre siden av Dalelva og går videre oppover langs elva helt til Skromme. Også denne delen av Postvegen byr på en flott natur- og kulturopplevelse. Bl.a. går den oppå en støttemur av stein og blokk fra elva, som er bygget opp for å kunne passere en strekning der fjellet går loddrett ned i elva. Adgangen til Postvegen fra Skromme er over ei gammel kjørebru med steinkar rett ved Skromme gård. Elva går i flotte fosser og kraftige stryk på hele strekningen, hvorav Skromsfossen er mest fremtredende. Stien opp til jettegrytene tar av fra Postvegen et stykke nedstrøms Skromme.

Fra toppen av Skromsfossen, der inntaket til Rullestad kraftverk er planlagt, og et lite stykke oppover er det et lite parti av elva som er mer stilleflytende, med noen mindre, flattere arealer langs elva som har gitt grunnlag for gården Skromme. I dag brukes gården som feriested. Bortsett fra Skromme gård er det ingen andre boliger eller hytter på strekningen mellom det planlagte inntaket for Skromme kraftverk og Rullestad.

Kraftstasjonen på Skromme er planlagt på nedsiden av gamle E 134, rett ovenfor det gamle gårdstunet. Inntaket er planlagt bortimot 1 km oppstrøms, nedenfor hengebrua som er adkomst til hytta til Anton Rogde og Maria Ribesen.

Gamle E 134 går langs Rullestadjuvet og følger Dalelva hele veien. Gamleveien har nå funksjon som turistvei og adkomstvei til eiendommene langs strekningen og er lite trafikkert. Den er også omkjøringsvei dersom tunnelen må stenges.

Ved inntaksområdet til Skromme kraftverk er området nærmest elva bevokst med trær og kratt, men fjellene rundt er blankskurte og med svært liten vegetasjonsdekning. Nedover i dalen mister en stadig mer av utsikten til og inntrykket av blankskurte fjellknauser. Fjellskråningene ned mot elva er i større grad bevokst av skog og kratt, men det er åpenbart lite løsmasser. Selve elva går hele veien over svaberg, grov stein og blokk, i små kløfter og rett før Rullestad ender den altså opp i det dype Rullestadjuvet.

Naturopplevelsen både ved å gå Postvegen og ved å bevege seg langs gamle E 134 er sterkt knyttet til Dalelva, som gjør sterkt inntrykk både visuelt og lydmessig. Aller sterkest inntrykk gjør elva på strekningen fra toppen av Skromsfossen og ned til bunnen av Rullestadjuvet med den nyrestaurerte Pers bru.

Bordalen

Bordalselva løper sammen med Dalelva et lite stykke oppstrøms den nye brua på Postvegen. Sammenløpet mellom elvene er synlig fra Postvegen, og fra det rette utsiktspunktet kan en også se et stykke innover den trange kløfta nederst i Bordalen. Bordalselva går hvit og er godt synlig ved større vannføring, men framstår likevel ikke som noe svært viktig landskapselement verken på litt avstand eller ved sammenløpet med Dalelva. Dalelva tar det meste av oppmerksomheten når en går langs Postvegen. Fra gamle E 134 må en kjøre sakte/stoppe for å få med seg Bordalselva og en har ikke utsikt særlig langt innover i elvekløfta.

Det går to merkede stier innover Bordalen. Den ene starter ved Juv bru på toppen av Rullestadjuvet og går innover på vestsida av Bordalselva. Den andre starter litt nedenfor Skromme og går opp Tømmerdalen øst for Bordalselva. Stiene møtes ved Mjølkestølen og går videre inn til den selvbetjente DNT-hytta Simlebu. Simlebu har hatt drøyt 500 besøkende i året de siste 10 årene.

Stien opp Tømmerdalen går i flott terreng oppover mot fjellet, gjennom litt glissen skog og myr med krokete bjørkestammer. Det er tidvis bra stigning, men likevel lett framkommelig. Stien passerer flere sidebekker til Bordalselva, hvor Skårselva er den største. Stien går i nærheten av elva et kort stykke på den siste strekningen mot stølsområdet, før den passerer Bordalselva over ei moderne DNT aluminiumsbru. Inntaket til alternativ Bordalen 1 er tenkt plassert rett nedstrøms denne brua.

I tillegg til DNT-stiene brukes "Stølsvegen" av lokale på vei opp Bordalen. Denne krysser Bordalselva ved samløpet mellom Bordalselva og Skårselva, der inntaket til alternativ Bordalen 3 er planlagt.

Mjølkestølen og Bordalsstølen ligger på hver sin side av Bordalselva, men utgjør ett felles stølsmiljø. Inntrykket av tradisjonell seterdrift er fortsatt til stede, men driftsbygningene og beitevollene er likevel preget av at det er lenge siden det foregikk aktiv seterdrift her. Det går ikke vei inn til setrene, men de brukes fortsatt som hytter. Bordalselva er hørbar, men ikke synlig fra setervollene.

For øvrig er det få tegn til menneskelig påvirkning innover i Bordalen. Den øvre halvdel av strekningen som vil bli direkte berørt ved alternativ Bordalen 1 er klassifisert som inngrepsfritt naturområde (INON) 1-3 km fra inngrep.

Utbyggingsplanene

Kvernhuselva og Skromme er begge småkraftverk (mindre enn 10 MW installert effekt). Rullestad 1 og alle alternativer av Bordalen kraftverk er elvekraftverk større enn 40 GWh, slik at deler av vassdragsreguleringsloven kommer til anvendelse. Kraftverk over 40 GWh er også automatisk underlagt reglene om konsekvensutredning etter plan- og bygningsloven. Siden de fire kraftverkene må sees i sammenheng er det utarbeidet konsekvensutredning som omfatter alle kraftverkene, inkludert de som isolert sett er småkraftverk.

Skromme kraftverk

Inntaket til Skromme kraftverk er planlagt på ca kote 352, rett nedstrøms hengebrua som er adkomst til hytta til Anton Rogde og Maria Ribesen. Det planlegges å bygge en 22 m lang og maks 4 m høy betongdam med fast overløp, bunnappeluke og arrangement for slipp av minstevannføring. Driftsmessig planlegges det å kjøre så jevnt som mulig på det aktuelle tilsiget, slik at vannstanden i inntaksbassenget ikke vil variere mye.

Tilløpsrøret er planlagt bygget av duktile støpejernsrør. Røret vil bli ca 1 km langt og planlegges lagt under gamle E 134.

Kraftstasjonen vil bli et bygg i dagen rett nedenfor gamle E 134, ved Skromme gård, på ca kote 297. Tomten må sprenges ut og det planlegges å lage plass nok for parkering av noen få personbiler.

Middelavrenningen ved Skromme kraftverk er beregnet til 3,38 m³/s. Brutto fallhøyde er 55 m. Det vil bli installert to Francisaggregater med samlet effekt på 3,5 MW. Dette vil gi største slukeevne på ca 8,0 m³/s og minste driftsvannføring på ca 0,8 m³/s. Det er foreslått å slippe minstevannføring lik 5-persentilen for sommer og vinter, hhv. 488 og 239 l/s.

Det er beregnet at årlig middelproduksjon ved Skromme kraftverk vil bli ca 11,5 GWh.

Det vil ikke være behov for bygging av noen nye veier i forbindelse med Skromme kraftverk. Gamle E 134 vil bli brukt som adkomst. I perioden tilløpsrøret skal graves ned i veien vil det ikke være mulig med gjennomgangstrafikk, men det vil likevel være adkomst til Skromme fra Rullestad, og til inntaksområdet fra øst (Langebu). Etter at tilløpsrøret er lagt, vil veien bli istandsatt og asfaltert igjen. Det er ingen hytter eller boliger langs den strekningen som blir midlertidig uframkommelig.

Bygging av Skromme kraftverk vil gi lite overskuddsmasser. Masser som tas ut ved nedgraving av tilløpsrøret vil så langt som mulig bli lagt tilbake. De massene som måtte bli til overs vil bli brukt til veiutbedring eller kjørt til tippen i Bordalen.

Små, midlertidige riggområder vil bli anlagt på egnede steder i nærheten av inntaket og ved kraftstasjonen.

Kraftverket vil bli knyttet til eksisterende 22 kV ledning som passerer like ved via en ca 200 m lang kabel. Søknaden oppgir at bygging og drift av kabelen vil skje i medhold av Skånevik Ølen Kraftlag (SØK) sin områdekonsesjon.

Kvernhuselva kraftverk

Inntaket til Kvernhuselva kraftverk er planlagt på ca kote 400. Det planlegges å bygge en 25 m lang og maks 5 m høy betongdam med fast overløp, bunnappeluke og arrangement for slipp av minstevannføring. Driftsmessig planlegges det å kjøre så jevnt som mulig på det aktuelle tilsiget, slik at vannstanden i inntaksbassenget ikke vil variere mye. Inntaksdammen vil ligge godt skjult i terrenget og vil bare være synlig på nært hold.

Tilløpsrøret er planlagt bygget av duktile støpejernsrør, eventuelt glassfiberrør på den øvre delen av strekningen. Vannveien vil bli drøyt 1 km lang og vil gå på østsiden av elveløpet i åpen furuskog. Søknaden er ikke helt konsistent på om det meste av røret vil bli nedgravd i løsmasser (pkt. 4.3.2), eller om det for en stor del må sprenges ned i fjell (pkt. 4.3.7). Planen er å legge røret under vegbrua på nye E 134 over Kvernhuselva. Nedenfor brua må tilløpsrøret krysse elva og vil gå langs vestre bredd av elva det siste stykket ned til kraftstasjonsbygget.

Kraftstasjonen vil bli et bygg i dagen ca 200 m nedstrøms nye E 134, i kanten av et jorde rett sør for gamleveien, ca på kote 110. Det vil bli anlagt en liten parkeringsplass ved stasjonen.

Middelavrenningen er beregnet til 0,57 m³/s. Brutto fallhøyde er 290 m. Det vil bli installert et vertikalt Peltonaggregat med effekt på 3,1 MW. Største slukeevne vil være ca 1,3 m³/s og minste driftsvannføring vil bli ca 0,06 m³/s. Det er foreslått å slippe en minstevannføring lik 50 % av 5-persentilen for sommer og vinter, hhv. 29 og 15 l/s.

Det er beregnet at årlig middelproduksjon ved Kvernhuselva kraftverk vil bli ca 9,9 GWh.

Som adkomst til inntaket planlegges det å ruste opp eksisterende traktorvei som slynger seg oppover i lia øst for Kvernhuselva. Søknaden oppgir at denne må forlenges mot toppen med ca 600 m fra ca kote 300 og fram til inntaket. På befaringen så det ut som om eksisterende traktorvei strekker seg noe lenger opp i lia enn det som er angitt i søknaden. Ellers vil det bli bygget ca 50 m adkomstvei fra gamleveien og fram til kraftstasjonsbygget.

Det forventes ikke å bli overskudd av masser. Masser som tas ut ett sted forventes å bli tatt i bruk andre steder, for eksempel til omfylling av røret og vegfylling.

Et lite, midlertidig riggområde vil bli anlagt på dyrka mark der Rullestadvegen krysser Kvernhuselva.

Kraftverket vil bli knyttet til nettet via en ca 200 m lang kabel direkte inn til ny transformatorstasjon i Rullestad.

Rullestad kraftverk

Rullestad 2

Hovedalternativet for Rullestad kraftverk er alternativet kalt Rullestad 2. Inntaket til Rullestad 2 er planlagt på toppen av Skromsfossen i Dalelva, ca på kote 296. Det planlegges å bygge en ca 42 m lang betongterskel/inntaksdam på toppen av fossenakken. Høyden på terskelen er tenkt å være omtrent lik dagens vannstand ved normalt høye vannføringer, slik at vannstanden oppstrøms ikke vil oppleves som endret.

Inntaksarrangementet vil bli bygget som en del av damkonstruksjonen på høyre side av elveløpet og vil få større høyde enn terskelen. For å få nok vanddyp må det sprenges en kanal fram til inntakssjakten. Det må også bygges en bunntappeluke i forbindelse med kanalen, slik at vannet om nødvendig kan slippes i elveløpet/fossen. Videre vil det bli bygget et lite lukehus ved høyre elvebredd. Arrangement for slipp av minstevannføring blir integrert i dammen.

Driftsmessig planlegges det å kjøre på det aktuelle tilsiget, slik at vannstanden i inntaksbassenget ikke vil variere mye.

Tilløpstunnelen blir 1350 m lang og skal drives fra en portal i bunnen av fjellskråningen ved stasjonsområdet på Rullestad. Den skal drives under gamle E 134 og tilnærmet flatt videre innover et stykke, før stigningen mot inntaket starter. Det lages en betongpropp ca 250 m inne i tunnelen. Herfra legges det rør ut til kraftstasjonen. Det installeres en rørbruddsventil nedstrøms proppen.

Kraftstasjonen vil bli et bygg i dagen helt øst i Rullestad i kanten av et jorde nedenfor gamle E 134, ved foten av fjellskrenten opp mot Håvardshaug. Det anlegges montasjeplass for mobilkran ovenfor tunnelportalen og/eller ved siden av kraftstasjonen, med tanke på montasje og senere vedlikehold.

Middelavrenningen til Rullestad 2 er beregnet til $3,8 \text{ m}^3/\text{s}$. Brutto fallhøyde er 191 m. Det er foreslått å installere to like Francisturbiner med samlet effekt på ca 14 MW. Største slukeevne vil være ca $8,5 \text{ m}^3/\text{s}$ og minste driftsvannføring vil bli ca $0,9 \text{ m}^3/\text{s}$. Det er foreslått å slippe en minstevannføring lik 5-persentilen for sommer og vinter, hhv. 524 og 257 l/s.

Det er beregnet at årlig middelproduksjon ved Rullestad 2 kraftverk vil bli ca 36,8 GWh.

Fra kraftstasjonen vil det bli gravd/sprengt en ca 200 m lang utløpskanal fram til Kvernhuselva, ca 70 m oppstrøms samløpet med Dalelva.

Fra gamle E 134 går det i dag vei ned til Dalelva, videre over ei bru og et stykke langs østsida av Rullestadvatnet, fram til to-tre hus eller hytter. Veien er videreført innover i terrenget som traktorvei og går etter hvert over i turstien rundt Rullestadvatnet som er etablert av Halvfjordingen. Veien tenkes utbedret for å kunne håndtere anleggstrafikk. Adkomstvei til både kraftstasjonen og massetippen er tenkt som avgreininger fra den eksisterende veien. Søknaden oppgir at avgreiningen til kraftstasjonen vil bli ca 100 m lang. På detaljkartet er adkomstveien inn til massetippen tegnet inn som en kort forlengelse av eksisterende vei inn til tippen.

Det er beregnet at tunneldrivingen vil gi ca $43\,000 \text{ m}^3$ masse. Noe av tunnelmassene vil bli benyttet til omfyllingsmasse for nedgravde tilløpsrør og til lokal veibygging. Søknaden angir også at en del av massene antas å bli brukt til generell veiopprustning. Overskuddsmasser vil bli plassert i en tipp i et myrområde rett øst for Rullestadvatnet. Myrområdet ligger som en senkning i terrenget og er lite synlig før en kommer på nært hold. Planen er å dekke tippen med matjord slik at arealet kan dyrkes opp. Dette vil gi ca 15 daa nytt landbruksareal. Søknaden nevner ellers at det vil bli vurdert å bruke masser til å heve flomutsatt dyrka mark ved Rullestadvatnet. Dette er ikke tegnet inn på detaljkartet og var heller ikke noe tema det ble fokusert på under befaringen.

Søknaden foreslår å anlegge hovedriggområdet rett nord for Halvfjordingen. Da vil det være enkelt å knytte avløpsvannet fra riggen til renseanlegget for Halvfjordingen. Søker tenker seg også at det vil være positivt om anleggsarbeiderne kan benytte fasilitetene som allerede er etablert på stedet.

Det vil også være behov for et lite riggområde ved inntaksdammen.

Kraftverket vil bli knyttet til nettet via en ca 500 m lang kabel direkte inn til ny transformatorstasjon i Rullestad.

Rullestad 1

Alternativ Rullestad 1 er kun aktuelt dersom det ikke gis tillatelse til noen av alternativene for Bordalselva.

Men henvisning til beskrivelsen av Bordalen-alternativene vil Rullestad 1 innebære et inntak i Bordalselva ytterligere nedstrøms inntaket til Bordalen 3 (ca på kote 310). Som øvrige bekkeinntak i de ulike alternativene for Bordalen planlegges dette inntaket som et veiløst Tyrolerinntak med ca 3 m høyde på overløpet/dammen. Vannet overføres herfra til Dalelva via en tunnel fra inntaket i Bordalselva og nordover, som vil kunne ut ca 200 m øst for inntaket til Rullestad kraftverk. Overføringskapasiteten begrenses til $7\text{--}8 \text{ m}^3/\text{s}$. Det må bygges en kanal for å lede vannet det siste stykket fra tunnelmunningen og fram til Dalelva. Kanalen vil bli ca 8 m bred, med ca 10 m fall og vannet må gå i kulvert under gamle E 134.

Søknaden oppgir av vannstanden i inntaksbassenget til Rullestad kraftverk vil bli den samme som for Rullestad 2. Inntaket, inntakskonstruksjonen, tilløpssystemet, plasseringen av og størrelsen på kraftstasjonsbygget, utløpskanal og adkomst til kraftstasjonen blir likt for begge alternativer.

Totalt må det bygges ca 2390 m tunnel ved Rullestad 1. Massene fra tilløpstunnelen til kraftverket deponeres som beskrevet for Rullestad 2. Massene fra den ca 1040 m lange overføringstunnelen fra Bordalen vil utgjøre ca 32 000 m³ (totalt 75 000 m³ – 43 000 m³ fra driving av tilløpstunnelen). Disse vil bli deponert i en tipp rett ved tunnelpåhugget hvor det er en skjermet kløft som etter utbyggers mening egner seg godt til formålet.

Middelavrenningen til Rullestad 1 er beregnet til 6,7 m³/s. Brutto fallhøyde er den samme som for Rullestad 2: 191 m. Installasjonen (to like Francisturbiner) får en samlet effekt på ca 25,2 MW. Største slukeevne vil være ca 15,1 m³/s og minste driftsvannføring vil bli ca 1,5 m³/s. I Dalelva er det foreslått å slippe en minstevannføring tilsvarende forslaget for Rullestad 2, dvs. 524 og 257 l/s for hhv. sommer og vinter. Inntaket i Bordalselva vil bli vanskelig tilgjengelig nede i juvet og det foreslås derfor å slippe en jevn minstevannføring over året på 273 l/s, som tilsvarer 5-persentilen for året.

Det er beregnet at årlig middelproduksjon ved Rullestad 1 kraftverk vil bli ca 73,7 GWh.

Riggområdene blir som for Rullestad 2, med unntak av et ekstra riggområde ved tunnelpåhugget for overføringstunnelen til Bordalen. NVE tolker søknaden slik at det da ikke vil være behov for noe riggområde ved inntaksdammen for Rullestad 1.

Nettilknytning blir som for Rullestad 2.

Bordalen kraftverk

Bordalen kraftverk er beskrevet med tre ulike alternativer. Bordalen 1 er det største alternativet og er også hovedalternativet.

Bordalen 1

Hovedinntaket til Bordalen 1 er planlagt rett nedenfor Bordalsstølen og Mjølkestølen, der DNT-stien fra Tømmerdalen krysser Bordalselva, ca på kote 508. Det planlegges å bygge en ca 20 m lang og maks 4,5 m høy inntaksdam. Inntaksbassenget vil få et areal på ca 500 m². Søknaden angir at selve inntaket vil bli plassert på venstre side oppstrøms dammen. Det vil også bli bygget et lite lukehus.

Inntaket vil bli forsynt med strøm via aggregat/solcellepanel/batterianlegg og signaloverføringen blir trådløs.

I tillegg til hovedinntaket planlegges det elve-/bekkeinntak i Skårselva, Raudbekken og Sagelva. Alle disse inntakene vil bli av typen Tyrolerinntak. Slike inntak egner seg i bratte bekker med stor transport av løsmasser, is og drivgods. Inntaket består av en terskel fulgt av en grind som ligger over en kanal som samler vannet og fører det til inntakssjakten. Inntaksdammen i Skårselva blir ca 15 m lang og maks 3 m høy. Inntaksdammen i Raudbekken blir ca 10 m lang og maks 3 m høy. Begge disse får et inntaksbasseng med ca 50 m² overflate. Inntaksdammen i Sagelva blir ca 15 m lang og maks 4 m høy, og vil få et inntaksbasseng med ca 100 m² overflate. Alle inntaksdammene får faste overløp på ca kote 508, dvs. samme høyde som hovedinntaket.

Både hovedinntaket og elve-/bekkeinntakene blir utstyrt med bunntappeluke og arrangement for slipp av minstevannføring.

Alle inntak og sjakter vil bli bygget veiløst. Nødvendig transport vil foregå med helikopter eller via tunnelsystemet.

Driftsmessig planlegges det å kjøre på det aktuelle tilsiget, slik at vannstanden i inntaksbassenget ikke vil variere mye.

Kraftstasjonen vil bli et bygg i dagen med grunnflate på nærmere 190 m², ved bredden av Rullestadvatnet rett vest for Storhaugen. Det vil også bli anlagt noen parkeringsplasser ved stasjonen. Utløpet fra kraftverket vil bli direkte i Rullestadvatnet.

Søknaden oppgir at de første 350 m av vannveien fra kraftstasjonen vil bestå av nedgravd rørgate. Ut fra detaljkartene ser det imidlertid ut som det bare vil bli ca 150 m nedgravd rørgate for dette alternativet. Deretter drives en enkelt tilløpstunnel 700 m innover i fjellet, omtrent rett sørover. Fra tunnelåpningen og ca 600 m innover vil det bli lagt en dobbel rørgate i tunnelen, bestående av duktile støpejernsrør. I overgangen mellom rørgate og trykktunnel blir det støpt en betongpropp og det vil bli installert en rørbruddsventil nedstrøms proppen.

Etter de første 700 m av tunnelen deler den seg i to. Den ene grenen blir ca 700 m lang og går vestover til inntaket i Sagelva, mens den andre grenen blir ca 1870 m lang og går østover til hovedinntaket i Bordalselva. Fra hovedinntaket fortsetter tunnelen enda 650 m videre til inntaket i Skårselva. Raudbekken tas inn på hovedtunnelen mot Bordalselva via en 250 m lang sjakt.

Totalt må det bygges ca 3220 m tunnel og 500 m boret sjakt fra inntakene og ned til tilløpstunnelen. Dette vil gi ca 120 000 m³ med masser. Overskuddsmasser vil bli plassert i samme tipp og ellers benyttet til samme formål som massene fra tunneldrivingen til Rullestad kraftverk.

Middelavrenningen for Bordalselva 1 er beregnet til 3,51 m³/s. Brutto fallhøyde er 407 m. Det er foreslått å installere to like, vertikale Pelton-turbiner med samlet effekt på ca 27,5 MW. Største slukeevne vil være ca 7,9 m³/s og minste driftsvannføring vil bli ca 0,2 m³/s. Det er foreslått å slippe en minstevannføring lik 5-persentilen for sommer og vinter, hhv. 167 og 60 l/s i Sagelva. For Bordalselva foreslås det å slippe kun halvparten av 5-persentilen for sommer og vinter, hhv. 216 og 78 l/s. Det samme foreslås for Skårselva. Under omtalen av Bordalen 2 er halvparten av 5-persentilen for Skårselva oppgitt til 78 l/s om sommeren og 28 l/s om vinteren. I Raudbekken er det ikke foreslått å slippe minstevannføring.

Det er beregnet at årlig middelproduksjon ved Bordalen 1 kraftverk vil bli ca 88,6 GWh.

Adkomstveien til Bordalen kraftverk vil bli en ytterligere forlengelse/opprustning (søknaden oppgir 200 m) av den samme veien som planlegges anlagt inn til massetippen for Rullestad og Bordalen kraftverk. Dette er nærmere omtalt under Rullestad kraftverk. Det er også oppgitt i søknaden at det må bygges 400 m vei opp til tunnelportalen. Tilsvarende som for lengden på rørgata ser det ut fra detaljkartet ut til at denne opplysningen ikke er riktig og at anleggsveien fram til tunnelportalen bare blir ca 150 m for alternativ Bordalen 1.

Som for Rullestad kraftverk foreslås det å anlegge hovedriggområdet rett nord for Halvfjordingen. Det vil også bli etablert anleggsrigg ved kraftstasjonen, samt små brakkerigger og helikopterlandingsplass ved bekkeinntakene i anleggsperioden.

Kraftverket vil bli knyttet til nettet via en ca 1100 m lang kabel direkte inn til ny transformatorstasjon i Rullestad.

Bordalen 2

Alternativ Bordalen 2 har hovedinntak et lite stykke nedstrøms planlagt inntak for Bordalen 1 (ca kote 495), slik at Bordalsstølen, Mjølkestølen og DNT-stien fra Tømmerdalen ikke blir direkte visuelt berørt. Bekkeinntaket i Skårselva blir tilsvarende lenger nedstrøms for at høyden skal korrespondere med høyden på hovedinntaket. Sagelva og Raudbekken er ikke med i dette alternativet. Søknaden oppgir at

inntaksbassenget ved hovedinntaket for Bordalen 2 får mindre areal (300 m²) enn for Bordalen 1 (500 m²) og at inntaksdammen i Skårselva blir 10 m lang istedenfor 15 m i Bordalen 1, mens ellers vil utformingen av inntakene i hovedsak bli den samme i begge alternativer.

Plasseringen av og størrelsen på kraftstasjonsbygget vil bli tilsvarende som for Bordalen 1 og adkomst til kraftstasjonen blir derfor den samme.

Som for Bordalen 1 oppgis det i søknaden at de første 350 m av vannveien fra kraftstasjonen vil bestå av nedgravd rørgate fram til tunnelportalen. For Bordalen 2 ser dette tallet ut til å stemme med detaljkartet. Plasseringen av tunnelportalen for Bordalen 2 innebærer lengre anleggsvei mellom kraftstasjonen og tunnelportalen enn ved Bordalen 1.

Tekniske løsninger inne i tunnelen blir i hovedsak de samme som for Bordalen 1 når det gjelder rørgate, trykktunnel, betongpropp og rørbruddsventil. Selve tunnelen blir noe kortere fordi bekkeinntakene i Raudbekken og Sagelva ikke er med. Totalt må det bygges ca 2480 m tunnel ved Bordalen 2, noe som vil gi ca 100 000 m³ med masser, dvs. 20 000 m³ mindre enn ved Bordalen 1. Tipplassing og bruk av overskuddsmasser vil bli den samme som for øvrige alternativer for Bordalen kraftverk.

Middelavrenningen til Bordalen 2 er beregnet til 2,7 m³/s. Brutto fallhøyde er 394 m. Installasjonen i kraftverket vil bli som for Bordalen 1, bare nedskalert for lavere vannføring og fallhøyde. Det planlegges å installere to like, vertikale Peltonturbiner med samlet effekt på ca 20,5 MW. Største slukeevne vil være ca 6,2 m³/s og minste driftsvannføring vil bli ca 0,15 m³/s. Det er foreslått å slippe samme minstevannføring som for Bordalen 1, dvs. 215 og 78 l/s for hhv. sommer og vinter. Det samme gjelder Skårselva, dvs. 78 l/s om sommeren og 28 l/s om vinteren.

Det er beregnet at årlig middelproduksjon ved Bordalen 2 kraftverk vil bli ca 67,6 GWh.

Riggområdene blir de samme som for Bordalen 1.

Nettilknytning blir som for Bordalen 1.

Bordalen 3

Alternativ Bordalen 3 har inntak ytterligere nedstrøms planlagt inntak for Bordalen 2 (ca kote 387), rett nedstrøms samløpet mellom Bordalselva og Skårselva. Bordalen 3 har ingen bekkeinntak.

Terrengforholdene ved inntaksstedet for Bordalen 3 medfører at inntaksdammen blir lengre (ca 35 m mot 20 m) og høyere (ca 6 m mot maks 4,5 m) enn for de to andre Bordalen-alternativene. Arealet på inntaksbassenget blir også større (1300 m² mot 300/500 m²). For øvrig vil tekniske løsninger bli som for hovedinntaket ved de andre alternativene.

Plasseringen av og størrelsen på kraftstasjonsbygget, adkomst til kraftstasjonen, rørgate og anleggsvei fram til tunnelportal vil bli tilsvarende som for Bordalen 2. Tekniske løsninger inne i tunnelen blir i hovedsak de samme som for Bordalen 1 og 2 når det gjelder rørgate, trykktunnel, betongpropp og rørbruddsventil. Selve tunnelen blir ytterligere forkortet i forhold til Bordalen 2. Totalt må det bygges ca 1550 m tunnel ved Bordalen 3, noe som vil gi ca 50 000 m³ med masser. Dvs. vesentlig mindre enn ved Bordalen 1 og 2. Tipplassing og bruk av overskuddsmasser vil bli den samme som for øvrige alternativer.

Middelavrenningen til Bordalen 3 er beregnet til 2,9 m³/s. Brutto fallhøyde er 286 m. Også dette alternativet planlegges med to like, vertikale Peltonturbiner. Samlet effekt for Bordalen 3 vil bli ca 15,6 MW. Største slukeevne vil være ca 6,5 m³/s og minste driftsvannføring vil bli ca 0,15 m³/s. Det er foreslått å slippe en minstevannføring lik halvparten av 5-persentilen for sommer og vinter, hhv. 317 og 114 l/s.

Årlig middelproduksjon for Bordalen 3 er beregnet til ca 52,2 GWh.

Riggområdene blir de samme som for Bordalen 1 og 2.

Nettilknytning blir som for Bordalen 1 og 2.

Fjellanlegg

Kraftstasjon i fjell er vurdert for alle Bordalenalternativene, men søker ønsker ikke en slik løsning. Det er teknisk mulig å bygge kraftstasjonen i fjell, men søker anser at et slikt anlegg vil bli uforholdsmessig stort og anleggsteknisk utfordrende i forhold til størrelsen på kraftstasjonen. Det vil også bli vesentlig dyrere. For alternativ Bordalen 3 vil stasjon i fjell være ulønnsomt.

Nettilknytning

Kabelføringene for de tre kraftverkene i Rullestad legges i en felles grøft som så langt det er mulig legges i veiskulderen på eksisterende og nye veianlegg. I søknaden er det oppgitt at SØK ikke ønsker å bygge og drive disse kablene i medhold av sin områdekonsesjon. Rullestad og Skromme Energi AS har derfor søkt om anleggskonsesjon etter energiloven for disse kabelanleggene. I forbindelse med høringsrunden for vannkraftsøknaden har SØK imidlertid meddelt at de ønsker å stå som eier og driver av nødvendige 22kV-anlegg som må til for å transportere kraftproduksjonen fram til 66/22 kV transformatorstasjon på Rullestad.

Eventuell konsesjon etter energiloven for nødvendige høyspentanlegg i kraftverkene vil bli vurdert i et eget notat i sammenheng med vurdering av eventuell konsesjon til ny transformatorstasjon i Rullestad og ny 66 kV ledning fra Rullestad til Tøsse (og videre til Blåfalli). Notatet og utkast til nødvendige konsesjoner etter energiloven vil følge som vedlegg til denne innstillingen dersom vi tilrår at det blir gitt konsesjon til hele eller deler av prosjektet.

Fallrettigheter og grunneierforhold

Alle fallrettigheter og grunnrettigheter som er nødvendig for å gjennomføre utbyggingen er eid av personer som deltar i prosjektet med hver sin ideelle andel. Nødvendige avtaler er inngått. Det vil derfor ikke være nødvendig å søke om ekspropriasjon av rettigheter dersom det blir gitt konsesjon til prosjektet.

Kraftproduksjon og utbyggingskostnader

Det er mange muligheter for utbygging av ulike kombinasjoner av de kraftverkene som er beskrevet i søknaden. Søker har selv satt opp 6 ulike alternativer. Alle kombinasjonsmulighetene vil ikke bli omtalt her.

Det største alternativet består av Kvernhuselva kraftverk som vil gi 9,9 GWh, Skromme kraftverk som vil gi 11,5 GWh, Rullestad 2 kraftverk som vil gi 36,8 GWh og Bordalen 1 kraftverk som vil gi 88,6 GWh. Til sammen vil dette gi 146,8 GWh ny kraft. Utbyggingsprisen er i søknaden oppgitt til 3,34 kr/kWh. Utbyggeres anslag for prosjektets andel av kostnadene for ny 66 kV ledning fra Rullestad til Tøsse/Blåfalli er inkludert.

Reduserte alternativer kan være at et eller flere av kraftverkene ikke bygges i det hele tatt og/eller at en velger et av alternativene for utbygging av Rullestad og Bordalen kraftverker som gir mindre kraft enn kombinasjonen av Rullestad 2 og Bordalen 1. Det minste alternativet som er omtalt av søker er en kombinasjon av Kvernhuselva, Skromme og Rullestad 2. Dette vil gi 58,2 GWh ny kraft til en utbyggingspris på 4,66 kr/kWh inkludert kostnader til ny kraftledning.

Søker oppgir at utbyggingskostnaden ikke er vesentlig forskjellig for de seks ulike alternativene for utbygging som er oppgitt i søknaden. Hovedalternativet er likevel det alternativet som både gir størst produksjon og som kommer økonomisk mest gunstig ut. Dette skyldes at kostnadene til ny 66 kV ledning fra Rullestad til Tøsse/Blåfalli kan fordeles på flere kWh.

NVE har kontrollert de fremlagte beregningene over produksjon og kostnader. Vi har ingen merknader til søkers kostnads- og produksjonsoverslag eller ressursutnyttelsen for noen av utbyggingsprosjektene. Søkers kostnadsoverslag er basert på prisnivå januar 2010. Med indeksjustering basert på NVEs kostnadsindeks for vannkraft til prisnivå 1.1.2013, så har det vært en samlet prisøkning på om lag 11 %.

Det er i alle tilfeller søkers ansvar å vurdere den bedriftsøkonomiske lønnsomheten i prosjektet.

Kostnad ved ny overføringsledning

Foruten kraftverkene i Rullestad og Skromme er det mange søknader om vannkraftverk til behandling rundt Åkrafjorden. Kraften fra alle disse kraftverkene skal eventuelt inn på samme overføringsledning. Det er begrenset med ledig kapasitet i dagens nett. Dersom flere av de planlagte kraftverkene i Rullestad og ved Åkrafjorden blir realisert vil det derfor være nødvendig å bygge ny overføringsledning med større kapasitet. Kostnadene ved en slik ledning må fordeles mellom kraftverkene. Tilleggskostnadene pr kraftverk blir høyere jo færre kraftverk som kan være med å dele på utgiftene. Avslag eller redusert utbygging ved noen av de omsøkte prosjektene i Åkrafjorden eller Rullestad vil derfor ha betydning for den totale utbyggingskostnaden for de prosjektene som eventuelt får konsesjon. Blir tilleggskostnadene for ny overføringsledning for høy pr kraftverk kan dette gjøre utbyggingen ulønnsom. Dersom det gis konsesjon til for få av prosjektene i Åkrafjorden/Rullestad vil ikke ny overføringsledning kunne realiseres. Dette vil medføre at en stor andel av de prosjektene som eventuelt får konsesjon heller ikke vil bli realisert. Derfor kan ikke vurderingene av de enkelte søknadene om konsesjon for vannkraftverk skje uavhengig av spørsmålet om ny overføringsledning. Dersom en ønsker at i alle fall deler av kraftpotensialet i dette området skal utløses er det avgjørende at det blir gitt konsesjon til tilstrekkelig mange prosjekter.

Ved vurderingene rundt kraftproduksjon og utbyggingskostnader og eventuelt valg av alternativ for prosjektene i Rullestad og Skromme må en derfor både se på økonomien i de aktuelle alternativene isolert sett, inkludert deres andel av kostnadene til ny ledning, men også hvordan det vil virke inn på totalkostnaden for andre prosjekter i området dersom en velger et redusert alternativ for utbygging i Rullestad og Skromme eller avslår søknaden. Samtidig kan ikke hensynet til nettilgang for øvrige kraftverk alene veie så tungt at det skal ha avgjørende betydning for våre konklusjoner dersom vi mener at tiltakene vil være uakseptable for allmenne interesser.

Forholdet til offentlige planer

Kommuneplan

Størstedelen av prosjektområdet har status som LNF-område i kommuneplanen til Etne. Mindre arealer i Rullestad er LNF-område med spredt bolig- og hyttebygging.

For området rundt Halvfjordingen er det utformet en reguleringsplan. Reguleringsplanen omfatter bl.a. arealer til campingplass, rasteplass og landbruksområde.

Fylkeskommunale planer

Av fylkeskommunale planer som er relevante for prosjektene i Rullestad og Skromme refereres det i søknaden til Fylkesplan for Hordaland 2005 – 2008 (som er forlenget inntil videre), Regionalt

utviklingsprogram 2010, Klimaplan for Hordaland, Fylkesdelplan for energi og Fylkesdelplan for små vannkraftverk.

I sammenheng med målsettingen om økt bruk av fornybare energikilder sier Fylkesplan for Hordaland at det skal satses på bl.a. småkraftverk. De arealpolitiske retningslinjene angir bl.a. at det skal legges til rette for småkraftverk i egnede områder.

Regionalt utviklingsprogram (RUP) er fylkeskommunen sitt handlingsprogram for næringsutvikling og lokal samfunnsutvikling i Hordaland. I søknaden refereres det til RUP 2010. Det oppgis at det gjennom dette programmet har vært et eget prosjekt for å stimulere til småkraftutbygging i fylket. Fylkesmannen i Hordaland ved Landbruksavdelingen har med støtte fra fylkeskommunen, kraftlag og kommuner bidratt med råd og gitt tilskudd til utarbeidelse av grunnlagsmaterieell for potensielle nye småkraftverk i fylket. RUP var gjennom en større revisjon i 2012. RUP 2013 er i hovedsak en videreføring av versjonen fra 2012. Også i 2013 er stimulering til økt bruk av bærekraftig produksjon av fornybar energi, bl.a. småkraftverk, et av flere særlige satsningsområder når det gjelder energi.

Klimaplan for Hordaland (2010–2020) er en regional plan som tar mål av seg til å finne bærekraftige løsninger bl.a. innenfor temaet energi. Et viktig mål er at energibehovet i størst mulig grad skal dekkes av fornybare energikilder uten tap av naturmangfold. Søker mener også at målet om å redusere klimagassutslippene i Hordaland er relevant i forhold til søknaden om utbygging i Rullestad.

Fylkesdelplan for energi 2001–2012 omtales også i søknaden. Det vises til at energiplanens mål og retningslinjer ble utformet i en periode da langt de fleste søknadene omfattet større utbyggingsprosjekter der det stilles krav om egne konsekvensutredninger. Retningslinjene har ikke fanget opp utfordringer knyttet til de mange småkraftprosjektene i fylket eller sumvirkninger av flere prosjekter. Noen mål og retningslinjer er likevel relevante for prosjektene i Rullestad og Skromme. Det er satt som mål at ny produksjon og bruk av energi i Hordaland må ta hensyn til miljø og arealkonflikter og at tilgangen på energiressurser skal gi verdiskapning og danne grunnlag for næring. Noen konkrete retningslinjer er sitert i søknaden:

"A1. Hordaland skal satse på utnyttelse av miljøvennlige og fornybare energikilder, uten store konsekvenser for verdifulle natur-, friluftsliv- og kulturlandskap og større sammenhengende inngrepsfrie naturområder.

A2. Nye anlegg for produksjon og overføring av energi må ikke lokaliseres i områder som er vernet etter naturvernloven, kulturminneloven, i nasjonalpark eller i vernet vassdrag. Man bør være forsiktig med plassering av nye anlegg tett opp til vernede områder.

A3. Nye anlegg for produksjon og overføring av energi bør lokaliseres slik at de ikke kommer i vesentlig konflikt med viktige natur- og kulturlandskap, kulturmiljø, større inngrepsfrie områder, strandsonen og viktige områder for friluftsliv. Det vises til egne fylkesdelplaner for kulturminner, friluftsliv og kystsonen.

A4. Samlokalisering med tekniske inngrep og etablert arealbruk er ønskelig for å samle inngrep, og det er ønskelig at etablering av nye energianlegg skjer nær eksisterende infrastruktur.

A12. Alternativ bruk av tunnelmasser skal vurderes fremfor etablering av tipper i terrenget."

Hordaland var i 2009 det første fylket i landet som vedtok en egen fylkesdelplan for små vannkraftverk. Målsettingen med denne planen var å samle kunnskap om viktige regionale og nasjonale verdier i mulige utbyggingsområder for å bedre grunnlaget for veiing av verdier/interesser og vurdering av sumvirkninger i småkraftsaker. I tillegg å utarbeide fylkespolitiske retningslinjer for å sikre at ny fornybar energiproduksjon i små-, mini- og mikrokraftverk ikke fører til tap av naturmangfold,

friluftslivsområder eller landskap av stor verdi. I fylkesdelplanen ligger de planlagte kraftverkene i Rullestad/Skromme i delområde 13: Matre –Åkrafjorden. Rullestadjuvet og jettegrytene i Dalelva er trukket fram som spesielle landskapselement. Rullestadjuvet er også nevnt som et spesielt trekkplaster i forbindelse med reiseliv. Borddalselva og Dalelva med Sagfossen og Håfoss er nevnt som viktige elvestrekninger i dette området med fosser som gir landskapet karakter. Simlebu er nevnt som en av hyttene som er viktige for friluftslivet.

Samlet plan (SP)

DN ga fritak for SP-behandling av utbyggingsplanene den 08.10.09.

Verneplan for vassdrag

Ingen deler av prosjektet berører vernede vassdrag. Ingen deler av vassdraget som prosjektet berører ble heller vurdert vernet i forbindelse med suppleringen av verneplan for vassdrag i 2005.

Inngrepsfrie områder (INON)

Ved utbygging av hovedalternativet vil en få et netto tap av INON-areal på 7,4 km². Det alt vesentlige av dette, 7,2 km², kommer som følge av utbygging av Bordalen 1. Bordalen 2 gir netto tap på 4,7 km², Bordalen 3 gir netto tap på 2,1 km² og Rullestad 1 gir netto tap på 1,0 km² (sone 1 og 2). Kvernhuselva kan medføre at 0,2 km² INON-område går tapt. Ved så små arealer er imidlertid beregningene av INON usikre.

I tillegg til tap av INON-areal i forbindelse med utbygging av Bordalen 1 vil noe areal (6,7 km²) bli omklassifisert fra sone 1 (3-5 km fra inngrep) til sone 2 (1-3 km fra inngrep). Det er også oppgitt at 0,1 km² (100 daa) vil bli omklassifisert fra villmarkspreget område (> 5 km fra inngrep) til sone 1. Som nevnt er beregningene usikre for så små arealer.

Andre verneområder

Store deler av nedbørfeltene til Kvernhuselva og Dalelva ligger innenfor grensene til Folgefonna nasjonalpark, men nasjonalparken berøres ikke direkte av noen tekniske inngrep.

Sammendrag av høringsuttalelsene

Etne kommune mener at KU oppfyller utredningsprogrammet og kravene til kunnskapsgrunnlag i naturmangfoldloven.

Kommunen tilrår at det gis tillatelse til utbygging etter hovedalternativet (full utbygging), inkludert utbygging av nødvendig nett og transformatorstasjon. En viktig grunn for tilrådingen er at kommunen mener utbyggingen vil styrke grunnlaget for videre landbruksdrift og turisme i området. Kommunen mener også at det må gis tillatelse til tilstrekkelig mange av de øvrige planlagte anleggene i Fjærevassdraget og Åkrafjorden, slik at ny 66 kV kraftledning får nødvendig kostnadsdekning. Kommunen anser at mye av kommunens areal allerede er båndlagt til verneområder (56 % er verna vassdrag eller nasjonalpark) og mener derfor at en må kunne utvikle de resterende arealene.

Kommunen krever ikke næringsfond, men mener at også Småkraft må bidra til det planlagte, lokale utviklingsfondet. Det kreves at planene for utviklingsfondet må konkretiseres og gjøres bindende overfor kommunen og lokalsamfunnet før sluttbefaringen.

Etne kommune har ellers noen kommentarer om ulike avbøtende tiltak. Bla. nevnes det at Skromme kraftverk bør pålegges lavere minstevannføring enn det er foreslått i søknaden for å bedre økonomien for dette kraftverket.

Rådmannens saksutredning går nærmere inn på virkninger av utbyggingen. Rådmannen gikk imidlertid inn for et redusert utbyggingsalternativ, slik at Rådmannen og kommunestyret har vektlagt fordeler og ulemper ved full utbygging ulikt. NVE anser likevel at vurderingen av konkrete virkninger av utbyggingen må anses å ligge til grunn også for kommunestyrets vedtak. Vi nevner derfor enkelte forhold fra saksutredningen som supplerer kommunens vedtak.

Kvernhuselva og Skromme kraftverk anses å være uproblematisk. For de to større kraftverkene anses redusert vannføring i Dalelva gjennom Rullestadjuvet å være den største negative virkningen.

Av alternativene i Bordalselva anses Bordalselva 1 å være mest negativt fordi inntaket da vil bli liggende midt i turistløypa, stølsmiljøene vil bli negativt påvirket av redusert vannføring og dette alternativet vil gi størst reduksjon av urørt natur. I tillegg vil Sagelva, som er svært synlig i landskapet, bli sterkt berørt.

Ulike anleggsdeler i Rullestad 2 vil bli synlige fra postveien, gamleveien og oppgangen til jettegrytene. I saksutredningen anses dette som en betydelig negativ virkning. Redusert vannføring vil føre til at Rullestadjuvet mister mye av sin dynamikk, dramatikk og attraksjonskraft.

Saksutredner mener at Rullestadjuvet har større potensial for ”moderne” friluftaktiviteter (strikkhopping / skrå-wire) enn hva som kommer fram av KU. Kommunen nevner videre verdiskapingsprosjektet, der Etne kommune har Langfoss og Rullestad som satsningsområder. I alt har kommunene/Folgefonna nasjonalparksenter fått 4,2 mill. kr i statlige midler fordelt på 3 år fra 2010. Etne kommune bidrar med en egenandel på 3 x 137.000 kr pluss eget arbeid. I 2011 er sikringen ved jettegrytene utbedret for ca 100.000 kr., skilting fulgte i 2012, samt sikring i postvegen mm. Kommunen angir at det er investert over 10 mill. kr de siste årene i forbindelse med Halvfjordingen, hvor de fleste aksjonærene er lokale (inkl. mange av fallrettshaverne). Halvfjordingen beskrives sammen med Åkrafjordtunet og Langfoss som de viktigste knutepunktene i fjorden. Åkrafjorden oppgis å være blant fyrtårnene for de interkommunale reiselivssatsingene både på Haugalandet og i Sunnhordland. Langfoss, Eikemostølen, fjordcruise og strikkhopping er mest i fokus, men Rullestad er også en viktig del av produktet.

Rådmannens tilråding var utbygging av Bordalen 2, i tillegg til Kvernhuselva og Skromme.

Av andre prosjekter i kommunen nevnes settefiskanlegget i Fjæra spesielt. Med opptil 15 arbeidsplasser, investering på 200 mill. kr. og etter kommunens syn begrensede ulemper, har dette høy prioritet fra Etne kommune sin side, når vassdraget skal vurderes som en helhet. NVE bemerker at konsesjon til settefiskanlegget i Fjæra ble gitt 16. oktober 2013.

Hordaland fylkeskommune går inn for full utbygging. Det kreves at undersøkelsesplikten etter kulturminneloven § 9 blir oppfylt i god tid før iverksetting av tiltak. Dersom Rullestad 2 blir bygd ber fylkeskommunen om at Postvegen så langt som mulig blir spart. I likhet med kommunen er fylkeskommunen opptatt av at NVE skal se helhetlig på utbyggingsplanene i Åkrafjorden og Fjæravassdraget, slik at kostnadene for omsøkt, ny 66 kV kraftledning kan dekkes fra flere prosjekter.

I likhet med rådmannen i Etne kommune, tilrådte også fylkesrådmannen i sin saksutredning utbygging etter et redusert alternativ med utbygging av Bordalen 2, Kvernhuselva og Skromme. Som for Etne kommune refererer vi enkelte vurderinger fra saksutredningen, som supplerer fylkeskommunens vedtak.

Fylkesrådmannen legger til grunn at konsekvensutredningen er tilstrekkelig og oppfyller naturmangfoldloven § 8.

Etter fylkesrådmannens syn vil det føre til negative virkninger for reiselivet og for totalopplevelsen av landskapet dersom alle de omsøkte kraftprosjektene i Etne kommune blir realisert. Redusert vannføring i Håfossen og redusert vannføring i en foss som blir berørt av Vassendelva kraftverk nevnes. Fra før har

ny E134 medført skjemmende fjellskjæringer langs Rullestadvatnet. Full utbygging av hovedalternativet for Rullestad og Skromme anses å medføre for stor belastning på økosystemet, jf. naturmangfoldloven §10.

Fylkesrådmannen har for øvrig vurdert søknaden i forhold til fylkesdelplan for små vannkraftverk 2009-2021. Han har kommet til at Rullestad 2, Bordalen 1 og til dels Bordalen 2 bryter med flere av de fylkespolitiske retningslinjene (R1, R3, R8, R10). Disse handler om forholdet til miljø, arealinteresser, verdiskaping, fjordlandskap, reiseliv, kulturminner og kulturmiljø. Begrunnelsen for dette er sterkt redusert vannføring i Dalelva og Rullestadjuvet, negativ påvirkning for Åkrafjorden landskapspark med bla. jettegrytene i Rullestadjuvet, Sagfossen som viktig landskapselement, negativ virkning for Postvegen, DNT-stien opp Bordalen, den fredede ferdselsvegen, gårdsmiljø og kulturlandskap ved nordøstenden av Rullestadvatnet og stølsmiljø.

Fylkesutvalget innstilte på at dersom Rullestad 2 bygges ut, så bør inntaket flyttes nedstrøms Skromsfossen, samt at Postvegen må bli spart. Utvalget bemerker at de minstevannføringene som er foreslått i søknaden må være minimumskrav og må ikke reduseres slik Etne kommune foreslår for Skromme kraftverk.

Fylkesmannen i Hordaland anser at KU tilfredsstiller kravet til kunnskapsgrunnlag i naturmangfoldloven § 8.

Fylkesmannen har brukt fylkesdelplan for små vannkraftverk i Hordaland som grunnlag for sine vurderinger. Rullestad og Sjørdalen inngår i delområde Matre-Åkrafjorden. Høyfjells- og friluftsområdene i fjellet, inngrepsfri natur og de urørte delene av Åkrafjorden er gitt stor verdi i fylkesdelplanen. Området er også vurdert til å ha stor verdi og stort potensial for reiseliv i Sunnhordland og Haugalandet. Åkrafjorden, Langfoss, Eikemodalen og Rullestadjuvet er spesielle attraksjoner. Fylkesmannen mener at konklusjonene i KU ikke samsvarer med verdisettingen i fylkesdelplanen, og anser at de fleste alternativene vil ha stor negativ konsekvens for friluftsliv, reiseliv, turisme og landskap. Derfor er de negative konsekvensene for nasjonale og regionale verdier i forbindelse med disse temaene etter Fylkesmannens syn undervurdert i KU. Fylkesmannen er kritisk til at disse temaene får samme konfliktgrad som naturmiljø og naturmangfold. Fylkesmannen mener ellers at forskjellene i konfliktnivå for de ulike alternativene er større enn hva som kommer fram i KU.

Fylkesmannen mener også at den samlede effekten av alle arealinngrepene er undervurdert i KU og at egenverdien av urørt natur ikke er vektlagt. Bordalen nevnes spesielt i denne sammenhengen. Flere av de berørte områdene er i KU vurdert å ha liten verdi for friluftsliv og reiseliv fordi de er lite tilgjengelige og blir lite brukt av turfolk i dag.

Når det gjelder de tre alternativene for Bordalen kraftverk, samt Rullestad 1, fremmer Fylkesmannen innsigelse mot at det gis konsesjon til disse.

Fylkesmannen viser til eksisterende og planlagte utbygginger av vannkraftverk i området, omsøkt kraftledning og settefiskanlegg i Fjæra og mener at samlet belastning i området vil bli stor. På bakgrunn av dette legger Fylkesmannen vekt på å unngå utbygging i området sør for Sjørdalen mot Etne- og Saudefjellene, som ennå er lite påvirket av store arealinngrep og som er et større, sammenhengende naturområde med nasjonale og regionale verdier. Fylkesmannen påpeker at Bordalselva og Sagelva tidligere ble tatt ut av Sauda-prosjektet pga høy konfliktgrad.

Fylkesmannen oppgir at energisektoren var årsak til det største bortfallet av INON-områder i perioden 2003-2008. I Hordaland gikk totalt 4,5 % (302,2 km²) av INON-arealet tapt i denne perioden. Det er et nasjonalt mål å ta vare på urørt natur. Alternativene for utbygging i Bordalselva vil etter Fylkesmannens syn medføre til dels betydelige tap av inngrepsfri natur (opptil 7,2 km²). Fylkesmannen mener at tap av

INON-areal som følge av Eikemo-overføringen (15,7 km²), Bergstø kraftverk (2,1 km²) og Vassvikelva kraftverk også må tas inn i vurderingen av samlet belastning. Fylkesmannen viser til OEDs retningslinjer for småkraftverk og mener at denne må danne grunnlaget for hvordan forholdet til villmarksområder og sammenhengende inngrepsfrie naturområder skal vurderes.

Ut fra foreliggende beslutningsgrunnlag vurderer Fylkesmannen konsekvensene for samfunnsmessige forhold som ubetydelig.

Rullestadjuvet, jettegrytelandskapet, vassdragene og fosselandskapet trekkes fram som det viktigste grunnlaget for videre utvikling av reiseliv og turisme i området. I likhet med saksutreder i Etne kommune nevner Fylkesmannen investeringer og satsning som er gjort gjennom Verdiskapningsprogrammet, og mener at sentrale natur- og kulturverdier må vernes om, dersom en skal ivareta potensialet for utvikling av reiseliv og opplevelsesturisme i framtida.

Fylkesmannen kan akseptere utbygging av Kvernhuselva, Skromme og Rullestad 2 forutsatt at vassdrags- og opplevelsesverdiene ved Skromsfossen og Rullestadjuvet blir ivaretatt. Konfliktnivået for Rullestad 2 vurderes likevel som høyt.

Direktoratet for naturforvaltning støtter Fylkesmannens uttalelse. DN konkluderer imidlertid med at søknaden bør avslås i sin helhet fordi utbyggingen berører et område som har nasjonalt stor betydning for landskap og friluftsliv, og at konfliktpotensialet er betydelig.

Når det gjelder landskap supplerer DN Fylkesmannen med å vise til flere stortingsmeldinger som uttrykker at bevaring av gjenværende inngrepsfri natur er en nasjonal målsetting.

DN viser også til at Fylkesmannen i Hordaland og Hordaland fylkeskommune har gjennomført en kartlegging og verdisetting av friluftslivsinteresser i fylket etter DN-håndbok 25-2004. Betydelige deler av influensområdet for utbyggingen på Rullestad/Skromme er i denne verdisettingen gitt høyeste score.

Landskapsverdiene rundt Åkrafjorden og Åkrafjordens status som "Landskapspark" i Hordaland nevnes også, samt Folgefonna nasjonalpark sin betydning for helheten i landskapsbildet som søkes profilert i turismesammenheng.

I likhet med Fylkesmannen mener DN at konsekvensen av en utbygging vil være "stor negativ" for friluftsliv, reiseliv, turisme og landskap og ikke "liten – middels" slik det er vurdert i KU.

DN mener at KU ikke gir noen vurdering av samlet belastning etter prinsippet i naturmangfoldloven § 10 og forutsetter at NVE gjør en slik vurdering, samt at naturmangfoldloven §§ 8-12 legges til grunn som retningslinjer for NVEs videre behandling av saken.

Riksantikvaren støtter seg på innspill fra Hordaland fylkeskommune i sin uttalelse. Riksantikvaren tilrår at Rullestad 2 blir tatt ut av planen eller flyttet pga direkte konflikt med Postvegen og Rullestadjuvet. Det er små muligheter for å gjøre tilpasninger for å redusere konflikten. Riksantikvaren er også skeptisk til Kvernhuselva kraftverk, som kommer i direkte konflikt med kulturlandskapet og kulturmiljøet på Rullestad, og foreslår at også denne tas ut eller flyttes.

Riksantikvaren mener at prosjektet samlet sett vil kunne medføre redusert opplevelsesverdi av landskapet og gjøre det mindre attraktivt for reise- og friluftsliv.

Riksantikvaren påpeker flere mangler ved KU. Han mener bl.a. at vurderingene rundt kulturminner og kulturmiljø burde vært mer samordnet med temaene "Landskap" og "Friluftsliv" slik det er angitt i utredningsprogrammet, fordi kulturminner, kulturmiljø og naturlige landskapselement til sammen skaper landskapsrom med stor kulturhistorisk verdi og opplevelsesverdi.

Riksantikvaren presiserer at avbøtende tiltak kan være tilpasning av tekniske inngrep i terrenget, slik at kulturminner og kulturmiljø blir minst mulig berørt. Andre ting som nevnes i KU anses imidlertid ikke som avbøtende tiltak, for eksempel dispensasjon fra kulturminneloven.

Statens Vegvesen Region Vest påpeker at alle de fire kraftanleggene som inngår i søknaden vil berøre Statens vegvesen sitt ansvarsområde.

Vegvesenet beskriver en rekke forhold ved Gamlevegen om Rullestadiuset og ny E134 som det må tas hensyn til ved en eventuell utbygging. Dette omfatter både estetiske og tekniske hensyn. Alle tiltak som berører ny og gammel E134 må behandles etter vegloven og eventuelt plan- og bygningsloven og må avklares med Statens vegvesen.

Vegvesenet har ingen synspunkter på om det bør gis konsesjon eller ikke.

Direktoratet for mineralforvaltning har ingen merknader til søknaden eller konsekvensutredningen.

Mattilsynet påpeker at det er forbudt å forurense drikkevannskilder, og ber Etne kommune og utbygger om å ta hensyn til eventuelle private drikkevannskilder i utbyggingsområdet slik at disse ikke blir forurenset.

Skånevik Ølen Kraftlag ønsker å stå som eier og driver av nødvendige 22 kV-anlegg som må til for å transportere produsert kraft fram til 66/22 kV transformatorstasjon på Rullestad.

Stanett har ingen merknader til søknaden.

Halvfjordingen v/styreleder Tor Petter Stensland mener at de positive konsekvensene av utbyggingen er større enn de negative. Erfaringer fra Halvfjordingen tilsier at turistene søker levende bygder med miljölandskapet intakt. Stensland mener at utbyggingen vil gi positive bidrag til dette, ved at grunneierne vil være i stand til drive gardsbrukene. Halvfjordingen vil kunne tilby overnatting og bevertning i anleggsperioden. Dette anses å gi grunnlag for større sysselsetting for bedriften.

Halvfjordingen ser for seg å kunne nyttiggjøre seg mulighetene for støtte fra det lokale utviklingsselskapet som planlegges etablert i forbindelse med utbyggingen. Stensland foreslår også å legge til rette for at en av kraftstasjonene kan bli et visningsanlegg.

Etne næringsutvikling er positive til full utbygging. Dette begrunner de med at de mener naturinngrepene vil bli skånsomme, det vil bli positive ringvirkninger for bosetningen i området (opprettelse av gardsbruk og kulturlandskap som igjen er viktig for reiselivet), byggene vil bli visuelt attraktive og ny kraftproduksjon anses som positivt

De negative konsekvensene anses som lokale. Etne næringsutvikling mener derfor at lokale innspill må vektlegges.

Etne næringsutvikling har for øvrig i sin tilleggsuttalelse presisert at de uttaler seg på vegne av mange ulike næringsaktører. I Åkrafjorden har de åtte innen reiseliv, tre innen landbruk, to innen energi og en innen havbruk. Etne næringsutvikling har de senere årene hatt en koordinerende rolle i arbeidet med å få til størst mulig samlet verdiskaping i området uten at den ene næringa slår beina under den andre.

Hordaland bondelag går inn for full utbygging og legger vekt på at landbruket i området vil få varig økte inntekter som kan spre optimisme og gjøre det mulig å gjennomføre nødvendige investeringer i fornyelse av driftsapparatet. Totalvirkningene for landbruk, lokal verdiskaping, bosetting og matproduksjon anses som klart større enn ulempene ved utbyggingen.

Det påpekes også at prosjektet vil gi betydelige mengder ren, fornybar energi. Bondelaget legger også til grunn at utbyggingen vil ha klare positive virkninger for lokal næringsvirksomhet og verdiskaping. Den nye kraftledningen som er nødvendig i forbindelse med prosjektet vil også gjøre det mulig å realisere andre småkraftprosjekter. Dette vil forsterke de positive virkningene for lokal næringsaktivitet.

Bondelaget mener det er viktig at arealer som ikke er vernet kan utnyttes til næringsformål og dermed være med på å opprettholde levende bygder.

Samarbeidsrådet for naturvernsaker (SRN) går imot utbygging fordi de mener at dette vil gi for store negative konsekvenser for naturmiljøet. SRN viser til at en stor andel av de store norske vassdragene og fossefallene allerede er bygget ut, og mener vi må satse på energieffektivisering og opprustning av eksisterende anlegg framfor ytterligere utbygging.

SRN anbefaler at Dalelva inkluderes i ny verneplan for vassdrag. Dalelva omtales som et av de siste fjord-til-fjellvassdragene uten kraftutbygging på Vestlandet.

SRN mener at utbygging i Dalelva vil være i strid med naturmangfoldloven § 10 om samlet belastning.

SRN trekker fram at Dalelva, med Rullestadjuvet, Postvegen og jettegrytene, er blant de største turistattraksjonene på Vestlandet, og at Åkrafjorden er pekt ut som landskapspark. Potensialet for økt naturbasert turisme og friluftsliv anses som stort.

Naturvernforbundet går imot utbygging. Uttalelsen er i grove trekk lik SRN sin uttalelse. Motstanden mot utbygging begrunnes med uakseptabelt store konsekvenser for naturmiljøet i området, og at vannkraftutbygging ikke vil være i tråd med naturmangfoldlovens kapittel II.

Naturvernforbundet påpeker at Dalelva allerede i forbindelse med supplering av verneplanen i 1994 var et av de 10 høyest prioriterte vassdragene fra Naturvernforbundet, WWF, DNT og NJFF sin side. Selv om vassdraget foreløpig ikke har blitt vernet, satser Naturvernforbundet videre på å bevare Dalelva, og den er i dag ett av de seks vassdragene som Naturvernforbundet har valgt å jobbe videre med for å få vernet mot kraftutbygging

I likhet med SRN beskriver Naturvernforbundet hvordan en stor andel av vassdragene og fossefallene i Norge allerede er bygget ut, og mener at Norge har et internasjonalt ansvar for å ta vare på urørte fosser og elver. Det omtales på generelt grunnlag hvor verdifulle vassdragene er for naturmangfoldet i Norge pga stor variasjon i miljøforhold og dermed stort arts mangfold. Fossesprøytoner og bekkekløfter nevnes som spesielt sårbare naturtyper.

Som SRN argumenterer Naturvernforbundet med at Dalelva er et av de siste fjord-til-fjellvassdragene uten kraftutbygging på Vestlandet, og mener at utbygging i Dalelva vil være i strid med naturmangfoldloven § 10 om samlet belastning.

Negative konsekvenser for mosefloraen i Dalelva og for fossesprøytonen i Sagelva regnes som en av de mest alvorlige konsekvensene for naturmangfoldet.

Avslutningsvis har Naturvernforbundet nærmest likelydende betraktninger som SRN om turisme og friluftsliv, der Dalelva, Rullestadjuvet, Åkrafjorden landskapspark, Langfossen, Etnefjellene, Postvegen og jettegrytene trekkes frem. Naturvernforbundet mener satsing på økt naturbasert turisme og friluftsliv vil være langt mer framtidsrettet enn kraftutbygging.

Haugesund Turistforening (HT) tar først for seg friluftsliv, turisme og reiseliv og innleder sin uttalelse med å påpeke at det er nasjonale og regionale interesser knyttet til vassdraget og utbyggingsområdet. Turistforeningen mener at NVE ikke har oppfattet dette i tilstrekkelig grad, og viser til høringsuttalelser fra regionale og nasjonale organisasjoner i forbindelse med meldingen, saksbehandling og

argumentasjon for at Nordoverføringen ble tatt ut av Saudaprojektet, Naturvernforbundets aktive arbeid med å få Dalelva vernet med mer.

Turistforeningen mener at dagens planer for utbygging av Bordalselva er mer omfattende enn den planlagte Nordoverføringen fordi Nordoverføringen ikke ville medført anleggsvei opp Bordalen, inntaket ville blitt høyere opp slik at en ville fått høyere restvannføring og Dalelva ville ikke blitt berørt.

Turistforeningen mener at KU er svært overfladisk hva angår hvem som er brukere av området, og bestrider påstanden i KU om at "Generelt er bruken i dag beskjedent".

Turistforeningen ser at småkraftverk er en viktig tilleggsnæring for gårdsbrukene langs Åkrafjorden, men mener den omsøkte utbyggingen på Rullestad/Skromme ikke kommer i denne kategorien. Rullestad/Skromme anses som en stor utbygging, som etter HTs mening vil være svært skadelig for virksomheten på Halvfjordingen som er en bedrift i vekst og som baserer seg på bygdeturisme, gårdsmat og naturbasert turisme. Særlig mener HT at Rullestad 2 vil ha negative konsekvenser i denne sammenhengen, og nevner negativ påvirkning på et nasjonalt viktig kulturlandskap, Rullestadvuget og Postvegen gjennom redusert vannføring i Dalelva og Sagelva. Det påpekes også at redusert vannføring er negativt for planter, fugl, fisk og bunndyrfauna.

HT mener at Rullestad er godt egnet til å bygge opp aktiviteter i forbindelse med helsefremmende/forebyggende arbeid, som å ta imot skoleklasser, leirskole og voksne uten erfaring fordi stedet er lett tilgjengelig og har mange attraksjoner som kan inspirere til videre friluftaktivitet. Det egner seg derfor også til enklere turer og friluftaktiviteter for bl.a. funksjonshemmede. Videre nevnes jaktturisme som et mulig satsningsområde.

Turistforeningen har ellers en rekke kommentarer til delpunkter i kapittelet om friluftsliv, turisme og reiseliv. Bl.a. kommer de med utfyllende og oppdatert informasjon i forhold til datagrunnlaget i KU om bruken av Rullestadområdet, HTs aktivitet og reiselivssatsning i området. HT beskriver økende bruk av området, bl.a. p.g.a. satsningen på Halvfjordingen og oppgradering av DNT-hytta Sandvasshytta. Det nevnes at stien fra Rullestad til Simlebu er lagt om og går i dag fra Halvfjordingen langs den gamle setervegen opp til Mjølkestølen. De tiltenkte anleggene kommer i direkte konflikt med denne stien.

HT mener det ikke rimer at Rullestad 2 bare har "middels negativ" konsekvens for friluftsliv når delområdet har fått "stor verdi". De mener det er her vannføringen har størst betydning for friluftslivet p.g.a. Postvegen og Gamlevegen. For Bordalen 1 mener HT at inntaket ved Mjølkestølen vil være svært negativt, og at selv om elva bare er synlig fra enkelte punkter langs DNT-stien er det nettopp slike punkter som er viktige på turen opp dalen.

HT mener at utbyggingen vil ha store negative konsekvenser for friluftsliv, reiseliv og turisme.

Turistforeningen fremhever også temaene kulturminner, kulturmiljø og landskap. De har en rekke kritiske kommentarer om kvaliteten på fagrapporten. Postvegen er et av elementene som trekkes spesielt fram. HT oppgir at vegen brukes som turveg store deler av året og at det i sommermånedene arrangeres guidede turer flere ganger i uka. Vegen anses som sterkt knyttet til vannstrengen i Sør-dalen, slik at redusert vannføring i Dalelva vil være svært negativt.

Turistforeningen påpeker at restene etter flomsaga i Sagelva vil bli negativt berørt av Bordalen 1 og at restene etter Skrommesaga, som ikke er nevnt i KU, vil bli negativt berørt av Rullestad 2.

HT viser til at Hansen (2003) har en utfyllende omtale av Rullestadområdet og at denne rapporten er en del av grunnlaget for opprettelsen av Åkrafjorden landskapspark. Rullestadområdet beskrives her som et helhetlig kulturlandskap av nasjonal verdi.

HT går primært inn for vern av hele Rullestadvassdraget, men som et kompromiss kan de sekundært gå med på utbygging av Skromme, Kvernhuselva og Bordalen 2. Dette vil spare Dalelva og Sagelva, som trolig har størst naturfaglig verdi og størst potensial for naturbasert turisme.

Forum for natur og friluftsliv (FNF) i Hordaland har uttalt seg på vegne av Naturvernforbundet i Hordaland, Bergen Turlag og NJFF Hordaland.

FNF Hordaland går imot utbygging fordi de mener at skadene på naturmiljø, friluftsliv og naturbasert turisme vil bli større enn fordelene i form av økt produksjon av fornybar energi. FNF Hordaland mener at Dalelva heller må inkluderes i verneplan for vassdrag og at det bør satses på bærekraftig og langsiktig utnyttelse av naturressursene gjennom natur- og kulturbasert turisme og reiseliv i området. Det refereres til Naturvernforbundets arbeid med å få Dalelva vernet.

Dersom det likevel gis konsesjon til utbygging mener FNF at rådmannen i Etne sitt forslag til redusert utbygging (Bordalen 2, Skromme og Kvernhuselva) er et betydelig bedre alternativ enn full utbygging. Da vil Dalelva og Sagelva, som etter FNF sitt syn trolig har størst naturfaglig verdi og størst potensial for naturbasert turisme, bli spart.

FNF Hordaland har likelydende uttalelse som Haugesund Turistforening når det gjelder kulturminner, kulturmiljø og landskap. Et sammendrag av dette er gitt ovenfor.

Om naturmiljø og naturmangfold mener FNF at det er svært mange av kravene i utredningsprogrammet som ikke er oppfylt. FNF har listet opp det de anser som mangler i samsvar med oppsettet i UP. Dette går dels på manglende omtale av ulike forhold, dels mener FNF at enkelte forhold er for dårlig utredet og dels er FNF uenige i vurderingene i KU.

Også når det gjelder friluftsliv, reiseliv og tursime har FNF i stor grad likelydende uttalelse som Haugesund Turistforening. Et sammendrag av dette er gjort ovenfor. I tillegg påpeker FNF at Hordaland fylkeskommune har som strategi å bli best i Norden innen natur- og kulturbaserte opplevelser. FNF mener på den bakgrunnen at en utbygging må få store negative konsekvenser. FNF opplyser også om at det jobbes med å utvikle området som klatredestinasjon, og at Håkon Hansen, som var pådriver for dette arbeidet, mente at kraftutbygging vil virke negativt på denne aktiviteten.

FNF mener at konsekvensene for friluftsliv, turisme og reiseliv er mer negative enn det som er vist i KU, men ser likevel et klart skille mellom alternativene. Det påpekes at full utbygging i følge KU vil ha middels til stor negativ virkning, mens dersom Rullestad 2/Bordalen 1 blir erstattet med kun Bordalen 2 reduseres virkningen til middels negativ.

Om tjenestetilbud og kommunal økonomi bemerker FNF at det er høyst usikkert om den lokale sysselsettingseffekten i anleggsperioden blir så stor som det antydes i KU, fordi prosjektet trolig må ut på anbud i hele EØS-området. Det påpekes også at en ikke har noen garanti for at inntektene fra falleien vil komme lokalsamfunnet til gode, fordi fallrettene ikke er knyttet til gårdsbrukene, men til personer. Alle fallrettshaverne bor ikke lokalt. Det står fallrettshaverne fritt å flytte fra kommunen eller overdra fallrettene til personer som ikke er bosatt i kommunen. Videre ser FNF mange ubesvarte spørsmål og usikkerhet omkring det planlagte, lokale næringsfondet. I likhet med rådmannen i Etne kommune mener FNF at Bordalen 2 vil kunne gi samme sysselsettingseffekt som full utbygging. Begrunnelsen for dette er at skadevirkningene blir mindre, slik at grunnlaget for turisme i området og sysselsetting i slik virksomhet i større grad opprettholdes. Samtidig vil også en redusert utbygging styrke grunnlaget for bosetting på Rullestad og Åkrafjordområdet. FNF mener dessuten at redusert utbygging på Rullestad vil styrke grunnlaget for å få konsesjon til settefiskanlegget i Fjæra og Håfoss kraftverk. FNF mener settefiskanlegget vil kunne komme i konflikt med full utbygging på Rullestad fordi settefiskanlegget er avhengig av sikker vanntilførsel.

På grunn av stort utbyggingspress mot små og mellomstore vassdrag mener FNF det er et stort behov for samlet planlegging som sikrer at ikke naturmangfold, friluftsliv eller store landskapsverdier går tapt.

Trond Solvang har hytte like ved inntaket til Skromme kraftverk. Han er positiv til utbyggingen og anser at naturinngrepene vil bli relativt små, slik at tur- og naturopplevelsene ikke vil bli ødelagt. Solvang mener prosjektet er i tråd med nasjonale mål om å øke utbyggingen av ny, fornybar energi. Han mener at restvannføringen i form av flomepisoder, spesielt i Dalelva, vil være så stor at få vil legge merke til at en del av vannet er fraført. Han påpeker at elvebunnen også i dag er nærmest tørrlagt i tørkeperioder.

Solvang foreslår at overskuddsmasser blir brukt til å bygge vei fra Skrommesvingene til turløypa til Simlebu med parkeringsplass her for å lette adkomsten til Rullestadstølene. I tillegg vil det da bli mulig å ta ut hogstmoden furuskog.

Anton Rogde og Maria Ribesen har også hytte ved det planlagte inntaksområdet for Skromme kraftverk. De er bekymret for at inntaksdammen skal medføre forverring av flomforholdene på stedet, da de må over ei noe flomutsatt hengebru for å komme til hytta.

Øystein Rullestad er født og oppvokst på Rullestad og bor i dag ved Rullestadvannet.

Øystein Rullestad mener at full utbygging vil forringe naturopplevelsen betydelig, spesielt for Rullestadjuvet. Han mener søknaden fremstiller den nå omsøkte utbyggingen som mindre konfliktfylt enn Nordoverføringen. Rullestad mener det omvendte er tilfelle og viser til at vannføringen i nedre del av Bordalen og Rullestadjuvet vil bli langt mer redusert med dagens planer. De tekniske inngrepene, som inntaksdammer og kraftstasjoner, vil i langt større grad påvirke landskapet, med bla. Postvegen og Rullestadjuvet, enn hva Nordoverføringen ville gjort. Dalelva ville ikke blitt berørt ved Nordoverføringen. Rullestad påpeker også at opplysningen i KU om planlagt anleggsvei opp Bordalen i forbindelse med Nordoverføringen er feil, da denne delen av planen ble tatt ut på et tidlig tidspunkt. Han minner om at Etne kommune gikk imot Nordoverføringen. Også grunneierne som nå søker konsesjon var imot Nordoverføringen og Rullestad mener det ikke er sammenheng og samsvar mellom argumentasjonen da og nå.

Rullestad opplyser at han alltid ser fossefall på sine daglige turer på Postvegen og mener det er meget betenkelig dersom en utbygging fører til at denne forsvinner.

Rullestad understreker at fallrettene ikke er knyttet til gårdsbrukene på Rullestad og Skromme, men til personene som i 2006 var eier av brukene. Allerede i dag er det flere fallrettshavere som ikke er bosatt i området. Rullestad mener således at verdiskapingen ikke nødvendigvis vil komme gårdsbrukene til gode og at det ikke kan være noe argument for utbygging at bosettingen vil sikres.

Rullestad påpeker også at Postvegen er utbedret etter at KU ble skrevet, og at den nå er fullt brukbar selv for folk som ikke er spesielt gode til beins.

Rullestad mener at KU er tendensiøs og generelt underkommuniserer og bagatelliserer de negative konsekvensene ved den omsøkte utbyggingen. Særlig nevner han negative konsekvenser av redusert vannføring i Rullestadjuvet. Han mener KU inneholder mye desinformasjon og feil. Som eksempel nevner han at KU beskriver parkeringsmulighetene i Rullestadområdet som meget begrenset, mens det etter Rullestads oppfatning er godt med parkeringsplass for den som vil gå tur opp Tømmerdalen, ta stien opp til jettegrytene eller gå stien via Bjørnastølen.

Vurdering av konsekvensutredningen

Plan- og bygningslovens forskrift om konsekvensutredninger legger en del overordnede føringer for utredning av ulike typer planer, bl.a. bygging av vannkraftverk. Detaljerte krav til utredninger i denne saken er fastsatt av NVE i et eget KU-program, som ble forelagt Miljøverndepartementet før endelig fastsettelse.

På bakgrunn at kravene i KU-programmet har Rullestad og Skromme Energi AS fått laget egne fagrapporter for følgende temaer:

- Hydrologi (SWECO)
- Landskap (Multiconsult)
- Kulturminner og kulturmiljø (Multiconsult)
- Bunndyr og fisk i elver og bekker (Laboratorium for ferskvannsøkologi og innlandsfiske)
- Fisk i Rullestadvatnet (Laboratorium for ferskvannsøkologi og innlandsfiske)
- Naturmiljø og naturmangfold (Multiconsult)
- Friluftsliv, jakt, fiske, turisme og reiseliv (Multiconsult)

I det følgende vil vi kommentere de merknadene som har kommet inn om innholdet i konsekvensutredningen og krav til tilleggsutredninger. Så vil vi ta en oppsummerende vurdering av om kravet til kunnskapsgrunnlag etter naturmangfoldloven § 8 er tilfredsstilt og deretter om det samlede kunnskapsgrunnlaget gir tilstrekkelig grunnlag til å ta stilling til konsesjonsspørsmålet.

Merknader til KU, krav om tilleggsutredninger og NVEs kommentarer

Flere høringsparter er uenige i verdivurderinger og konklusjoner som er gjort i KU. NVE mener at uenighet om hvilken verdi som skal settes på et område for ulike temaer og hvilken konsekvens tiltaket da kan få ikke nødvendigvis er et signal om at KU ikke oppfyller utredningsprogrammet. Vi vil i det følgende i liten grad kommentere slik uenighet, men konsentrere oss om å vurdere innspill om mangler ved selve faktagrunnlaget som KU skal gi. Vi tar likevel kommentarene om vurderingene som er gjort i KU til etterretning og vil ta det med ved vurderingen av selve konsesjonsspørsmålet.

Noen høringsparter har vurdert at KU er tilfredsstillende og/eller at kravet til kunnskapsgrunnlag jf § 8 i naturmangfoldloven er tilfredsstilt, men har likevel kritiske merknader til deler av KU. NVE har kommentert de fleste av disse merknadene, selv om høringspartene overordnet sett har ment at KU kan godkjennes.

Enkelte høringsparter har ellers svært detaljerte og lange lister over det de oppfatter som mangler ved KU og avvik fra kravene i utredningsprogrammet. NVE har kommentert dette så langt vi har funnet det hensiktsmessig.

Innkomne kommentarer til innholdet i KU presenteres og kommenteres temavis.

Landskap og inngrepsfrie naturområder

Fylkesmannen mener at konfliktnivået for landskap er undervurdert. Eksempelvis viser Fylkesmannen til store dokumenterte verdier i Rullestad 2, som Skromsfossen og Rullestadjuvet. Likevel er samlet konsekvens bare satt til middels negativ. Etter Fylkesmannens mening samsvarer disse konklusjonene heller ikke med verdisetningen i fylkesdelplan for små kraftverk. Fylkesmannen mener at de fleste utbyggingsalternativene vil ha stor negativ konsekvens for landskap. Denne vurderingen støttes av DN

(nå Miljødirektoratet). Haugesund turistforening og Forum for natur og friluftsliv (FNF) Hordaland er heller ikke enig i alle vurderingene om verdsetting av landskapselementer.

RSE og Multiconsult mener at noen av kommentarene om landskap bunner i at høringsparten ikke har tatt utgangspunkt i metodikken som legges til grunn i konsekvensutredningen. De påpeker at det ikke bare er landskapets unikhet og representativitet som vurderes, men også hvilke inngrep som finnes i området. Der hvor ulike inngrep er med på å prege området vil dette trekke verdien noe ned. Det kan også være at deler av området ikke er unikt eller spektakulært selv om det har gode visuelle kvaliteter. Multiconsult står fast ved de vurderingene som er gjort, og påpeker at konsekvensen av hovedalternativet samlet sett er vurdert som "middels til stor negativ", selv om noen av enkeltkomponentene i utbyggingen, for eksempel Kvernhuselva kraftverk, er vurdert å ha langt mindre konsekvens.

NVE oppfatter at dette dreier seg om uenighet om vurderingene og konklusjonene i KU mer enn manglende faktagrunnlag. Det er ikke fremsatt noe direkte krav om tilleggsutredning om landskap. Høringsuttalelsene supplerer KU med utfyllende informasjon og vurderinger. Vi ser ingen grunn til å kreve supplerende utredning om landskap.

NVE tar innspillene til etterretning og vil ta det med videre i vurderingen av konsesjonsspørsmålet.

Naturmangfold

SRN og Naturvernforbundet mener at KU ikke er tilfredsstillende i forhold til krav i naturmangfoldloven. De nevner både § 8 om kunnskapsgrunnlaget, § 9 om føre-var-prinsippet og §§ 4-5 om forvaltningsmål for naturtyper, økosystemer og arter. Det vises til at feltarbeidet ble gjennomført på tre dager for planter og dyr og to dager for fugl. Dette mener de er for kort tid til å oppfylle kravene både i utredningsprogrammet og i naturmangfoldloven. Også FNF Hordaland mener at det er brukt for lite tid på feltarbeid til å tilfredsstille kravene i utredningsprogrammet om å kartlegge artsmangfold og dominans.

Når det gjelder de ulike paragrafene i naturmangfoldloven, mener NVE det er § 8 om kunnskapsgrunnlaget som er relevant å vurdere i sammenheng med vurderingen av konsekvensutredningen. Vurderinger etter § 9 og §§ 4-5 mener vi er aktuelt først i sammenheng med selve konsesjonsspørsmålet.

Om tidsbruken på feltarbeidet kommenterer RSE at det er vanlig praksis i kartleggingssammenheng å se på faktorer som region, klima, topografi, berggrunnforhold m.m. og ut fra det forsøke å finne områder med potensial for å finne interessante naturtyper, vegetasjonstyper og arter. I felt gjøres en konkret lokalisering av de interessante områdene ved befaring av berørte elvestrekninger og andre områder som blir berørt av utbyggingen. Det legges størst innsats i de delområdene en på forhånd har antatt at det er mulighet for å gjøre interessante funn som vil ha betydning for verdsettingen. RSE kommenterer selv at 2 dager ikke er tilstrekkelig for å gi et fullstendig bilde av fuglefaunaen. For å gjøre det måtte en hatt flere observasjonsdøgn spredt ut over årstidene. Under fugleregistreringen som er gjort, har man lagt vekt på å kartlegge de artsgruppene som kan bli direkte berørt av en utbygging. Dvs. særlig vassdragstilknyttede arter, arter som er spesielt sårbare for forstyrrelse og støy og rødlistede arter.

NVE viser til de konkrete fagutredningene som er gjort i forbindelse med temaet naturmiljø og naturmangfold. Det er utført feltundersøkelser med vekt på planter og dyreliv 18.-21. august 2008. Det er også utført tilleggsundersøkelse med hovedvekt på forekomst av lav, i tillegg til supplerende bidrag om øvrig naturmiljø 5. juni 2009. Fuglefaunaen i området ble undersøkt 2.-3. juni 2009. Ål ble undersøkt i 2009 i forbindelse med søknaden om utbygging av Håfoss kraftverk. Denne undersøkelsen er like gyldig for søknaden om kraftverk i Rullestad. Ved åleundersøkelsen ble det el-fisket etter ål i

Fjæraelva/Rullestadvatnet 19.-20. september 2009. I tillegg ble det prøvefisket etter ål i Rullestadvatnet i perioden 20. august til 6. november 2009. Det var utplassert ruser sammenhengende i denne perioden, etter hvert på 17 stasjoner. Nye ruser ble satt ut/eksisterende ruser kontrollert for fangst 10-11 ganger i løpet av perioden. Innsamling av fisk og bunndyr ble gjennomført 16. til 18. juni 2009. Bunndyr ble samlet fra tre stasjoner, mens det ble elektrofisket på ti stasjoner i Dalelva (en av disse i Bordalselva) og fire stasjoner i Kvernhuselva. I tillegg ble det gjennomført egen fiskeundersøkelse i Rullestadvatnet i 2010, inkludert dykking etter ål i nedre del av Dalelva samt i littoralsonen i Rullestadvatnet som et supplement til tidligere åleundersøkelse. Det ble fisket til sammen 18 garnnetter.

Etter NVEs syn er det lagt ned et betydelig feltarbeid i forbindelse med søknaden om utbygging i Rullestad og Skromme. Utredningene er også så vidt vi kan se gjennomført etter standard, nasjonalt anerkjente metoder i tråd med føringene i utredningsprogrammet. Metodene setter ingen krav til hvor stort eller lite areal som kan befares pr tidsenhet. Dette vil åpenbart kunne variere i ulike områder, avhengig av naturtyper og artsrikdom, slik RSE er inne på. NVE finner ikke grunn til å stille spørsmål ved tidsbruken og grundigheten i dette tilfellet og mener feltarbeidet som er gjort både tilfredsstillende kravene i KU og kravene til kunnskapsgrunnlag i naturmangfoldloven.

SRN og Naturvernforbundet mener at arts- og naturtypeforekomstene fra KU bør sjekkes opp mot ny rødliste for arter fra 2010 og rødliste for naturtyper fra 2011, samt prioriterte arter og utvalgte naturtyper etter naturmangfoldloven.

Artsmangfoldet i området er generelt beskrevet som relativt trivielt. NVE har som en stikkprøve sjekket mange av mose- og lavartene som er nevnt i KU mot rødlista fra 2010 og har ikke funnet noen av dem på lista. Sannsynligheten for at noen av de registrerte artene har kommet inn på rødlista i 2010 synes relativt liten. Vi tror ikke at en mer omfattende sjekk mot rødlista fra 2010 vil gi noen nevneverdig endring i den overordnede vurderingen og verdisettingen av naturmangfoldet i området. Dermed vil det heller ikke ha betydning for konsesjonsspørsmålet. Vi ser det derfor ikke som hensiktsmessig å bruke tid og ressurser på dette.

Rødliste for naturtyper er foreløpig ikke differensiert nok på vannforekomster til at det har noen verdi å se på denne i forbindelse med en konsekvensutredning om vannkraftutbygging.

Både NVE, Fylkesmannen og Miljødirektoratet må anses å ha god oversikt over aktuelle prioriterte arter og utvalgte naturtyper. Verken Fylkesmannen eller Miljødirektoratet har nevnt at utbyggingen kan ha konsekvenser for noen av disse. NVE er heller ikke kjent med nye prioriterte arter eller utvalgte naturtyper etter at KU ble skrevet, som er av betydning for konsesjonssøknaden om utbygging i Rullestad og Skromme.

FNF Hordaland gjentar flere ganger at de mener konsekvensene av redusert vannføring for naturmangfoldet ikke er utredet. NVE er uenig i dette. Når konsekvensene av utbyggingen vurderes i KU gjøres dette nettopp på bakgrunn av bl.a. redusert vannføring.

Geofaglige forhold

FNF Hordaland mener at beskrivelsen av geofaglige forhold ikke er god nok med hensyn på fotodokumentasjon, områder med aktive prosesser, skredsoner m.m. NVE viser til at disse opplysningene er spredt på flere kapitler i KU; kap. 2 om naturforhold, kap. 11.5 om skred og kap. 11.7 om naturmangfold. Flere av temaene i utredningsprogrammet er delvis overlappende. NVE råder konsulenter som arbeider med KU til å unngå unødige gjentakelser. Det er akseptabelt å omtale deler av et tema under et annet kapittel enn hva standardoppsettet legger opp til. Etter vårt syn gir KU til sammen et godt bilde av geofaglige forhold i området og oppfyller kravene i utredningsprogrammet.

Karplanter, moser og lav

Naturvernforbundet og FNF Hordaland etterlyser kartfesting og taksering av elvemosevegetasjonen i Dalelva. Elvemosevegetasjonen karakteriseres som sterkt truet på Vestlandet. FNF Hordaland viser til en stikkprøve de selv har gjort ved samløpet med Bordalselva der de fant tjønnmose, som ikke er nevnt i konsekvensutredningen. Ut fra dette anser de at registreringen i KU ikke er fullstendig. FNF Hordaland mener dessuten at potensialet for forekomst av sjeldne moser ikke er vurdert for Dalelva og Skromme, samt at truede vegetasjonstyper ikke er registrert. Videre mener de at KU viser at det er potensial for funn av sjeldne mosearter i Bordalselva og Sagelva, og mener at området ikke er kartlagt godt nok. Artsregistrering (taksering) og kartfesting etterlyses også for disse områdene.

RSE mener at vegetasjonstypen elvemosevegetasjon, som tidligere var truet pga. sur nedbør, per i dag ikke lenger kan betraktes som truet. Den er nå vanlig forekommende med en artssammensetning som varierer ut fra bl.a. topografiske og næringsmessige forhold. RSE påpeker at alle tilgjengelige elvestrekninger er kartlagt med tanke på moser og andre relevante artsgrupper. De viser til at lokaliteten av elvemosevegetasjon i Dalelva er vist på kart og at vannmosevegetasjonen er kartlagt av Cand. scient Agnieszka Wypianska som skrev hovedoppgave om vannmosevegetasjon. RSE mener derfor at dette fagfeltet er godt ivarettatt.

RSE oppfatter at taksering er det samme som artsbestemmelse. De viser til naturmiljørapporten som lister opp hvilke arter som er registrert. De påpeker at dette ikke er en uttømmende liste, fordi det ikke vil være mulig å kartlegge absolutt alle arter innenfor ulike artsgrupper for et prosjekt av denne størrelsesordenen.

Etter NVEs syn har fagrapporten om naturmiljø og naturmangfold en fyldig omtale av naturtypen elvemosevegetasjon. I omtalen inngår angivelse av hvilke arter som er funnet på lokaliteten. Også når det gjelder andre mose- og lavararter langs både Dalelva, Bordalselva og Sagelva oppgir fagrapporten en lang rekke arter som er funnet på de ulike lokalitetene. NVEs oppfatning er at området er tilstrekkelig kartlagt. Utredningsprogrammet krever ikke en "fullstendig kartlegging". NVE er enig med RSE i at dette ville være et urimelig krav, som ville være umulig å tilfredsstille. Krav til kartfesting av enkeltarter er knyttet til funn av rødlistearter. Ingen av artene som ble funnet i forbindelse med elvemosevegetasjonen eller øvrige mose- og lavararter i og langs vassdragene var rødlistet da feltundersøkelsene ble gjort. NVE har som nevnt heller ikke funnet noen av de nevnte artene på rødlista for 2010. Tjønnmose, som er funnet av FNF Hordaland, er heller ikke rødlistet. Fagrapporten vurderer ellers potensialet for forekomst av sjeldne moser som relativt lite både i Dalelva og i den definerte naturtypen bekkekløft i Bordalselva. For Sagelva er ikke potensialet for funn av rødlistearter vurdert eksplisitt, men det er ikke funnet arter her som var rødlistet da feltundersøkelsene ble utført. Etter NVEs syn er KU tilfredsstillende på disse punktene.

FNF Hordaland etterlyser en vurdering av konsekvenser for mosevegetasjonen i bekkekløfter for Bordalen 1 og 2 og mener det er ren synsing å si at det "sannsynligvis kun (vil) medføre små endringer." NVE viser til fagrapporten om naturmiljø og naturmangfold som omtaler både moser og lav langs Bordalselva på artsnivå. På denne bakgrunnen er konsekvensene av redusert vannføring i Bordalselva vurdert til å gi "små negative konsekvenser for naturmiljøet" fordi at selv om "plante- og bunndyrsamfunnet vil endres" er det "ingen sjeldne eller sårbare arter her". Om selve bekkekløfta nederst i juvet i Bordalen sies det at mye av fuktigheten kommer fra bergveggen og terrenget ovenfor. Derfor er vurderingen at redusert vannføring sannsynligvis vil medføre kun små endringer for denne naturtypen. På grunn av vanskelig tilgjengelighet er eventuell lavflora i bekkekløften ikke undersøkt. Ut fra faglig skjønn vurderes potensialet for rødlistede lavararter som lavt.

RSE kommenterer selv at når området som skal vurderes er utilgjengelig, baserer man seg på kunnskap om bla. region, klima, topografi, berggrunnforhold og kjennskap til omkringliggende områder for å

vurdere potensialet for verdifulle forekomster, samtidig som man inntar en "føre var"-holdning. Dette innebærer likevel ikke at man automatisk vurderer utilgjengelige områder til å ha "stor verdi".

NVE vil påpeke at det kan medføre risiko for liv og helse å ta seg inn i bekkekløfta nederst i Bordalen. NVE kan ikke pålegge at det gjennomføres undersøkelser på slike steder. Slik vi ser det er mose- og lavfloraen langs Bordalselva undersøkt så langt det lar seg gjøre på en tilfredsstillende måte. Ut fra dette er konsekvensene vurdert. Vi mener KU oppfyller utredningsprogrammet på dette punktet.

Fugl

SRN, Naturvernforbundet og FNF Hordaland savner en bedre kartlegging og konsekvensutredning av hekkende fugl. FNF Hordaland mener det ikke er tilstrekkelig at hekking av fossekall er "påvist". De er heller ikke tilfreds med vurderingen i KU som sier at med den foreslåtte minstevannføringen vil "trolig ikke bortfall av vann ha særlig negativ betydning for fuglelivet i nedre del av elva", og mener konsekvensene for fossekall av redusert vannføring er for dårlig utredet. Videre mener FNF Hordaland at kartlegging av trekkruiter mangler samt at stær skulle vært omtalt.

NVE er usikker på hva høringspartene legger i "bedre kartlegging". KU-programmet angir at fuglebestandene skal kartlegges i hekketida. Fagrapporten om naturmiljø og naturmangfold, som bl.a. omhandler konsekvenser for fugl, angir at det ble gjennomført feltregistrering i hekkesesongen (2.-3. juni). Det går også fram at kartleggingen "fokuserte på forekomsten av hekkefugl i og langs vassdraget" samtidig som styrker og svakheter ved kartleggingen beskrives. Eksempelvis at støy fra elva gjør det vanskelig å høre fuglesang og dermed vanskelig å oppdage fugl som sjelden viser seg. NVE mener at dette må aksepteres. Dette forholdet vil være det samme ved en eventuell tilleggsutredning.

Slik NVE oppfatter konsekvensutredningen er ellers fossekall en av de artene som er trukket spesielt fram (i samsvar med kravene i utredningsprogrammet). RSE mener også at KU gjør grundig rede for hekking av fossekall i området. NVE kan ikke se at ytterligere utredning vil gjøre det mulig å si noe mer fornuftig om konsekvensene av dette tiltaket for fossekall enn det som sies i KU. En eventuell konsesjon må gis med viten om at gode hekkel plasser for fossekall kan forsvinne.

Når det gjelder kartlegging av trekklokaliteter angir KU-programmet at verdien av området som trekklokalitet skal vurderes og undersøkes "dersom viktige trekklokaliteter berøres av tiltaket". Vi mener det er rimelig å ta utgangspunkt i at viktige trekklokaliteter for fugl i Norge er kjent. Det er i slike tilfeller det er mest aktuelt å gå nærmere inn på dette temaet. Dette er også RSEs tolkning av utredningsprogrammet. I KU er Rullestadvatnet kategorisert som et viltområde av lokal verdi, mest på grunn av vannets betydning som overvintringsområde og i mindre grad på grunn av betydningen som trekkområde. NVE ser ingen grunn til å pålegge nærmere kartlegging av trekkruiter i dette tilfellet.

Om stær er det oppgitt at arten er observert, men konsekvensene for stær er ikke spesielt omtalt. RSEs kommenterer at stæren er en kulturlandskapstilknyttet art som ikke er spesielt utsatt ved vassdragsutbygging. De ser derfor ikke at det er relevant å omtale stær i større grad enn hva som er gjort. Siden stæren er en rødlistet art er NVE enig med FNF Hordaland i at konsekvensene for stær burde vært nevnt i KU. NVE er imidlertid også klar over at stæren er sterkt knyttet til åpent lende, som eng, beitemark eller plen. Slike arealer vil i svært liten grad bli berørt av en eventuell utbygging i Rullestad og Skromme. En mulig utbygging vil kanskje virke forstyrrende på stær i anleggsfasen, men vil neppe ha negativ innvirkning i driftsfasen. Vi ser ingen grunn til å be om tilleggsopplysninger om konsekvensene for stær.

Etter NVEs syn er kravene i utredningsprogrammet oppfylt når det gjelder temaet fugl.

Fisk

FNF Hordaland mener at det ikke er gjort fiskeregistreringer utover prøvefiske i Rullestadvatnet. NVE viser til fagrapporten om effekt på bunndyr og fisk i elver og bekker i Rullestad. Av denne går det fram at det har blitt gjennomført elektrofiske på ti stasjoner i Dalelva (en av disse i Bordalselva) og fire stasjoner i Kvernhuselva. Dette påpekes også av RSE.

Elvemusling

SRN, Naturvernforbundet og FNF Hordaland mener det ikke er gjort noen nærmere undersøkelse av om det finnes elvemusling på noen av de berørte elvestrekningene, slik utredningsprogrammet ber om. NVE viser til fagrapporten om bunndyr og fisk. Her går det fram at en lette etter elvemusling på flere stasjoner, men at elvemusling ikke ble observert. Dette påpekes også av RSE. NVE anser at utredningsprogrammet er oppfylt på dette punktet.

Kulturminner og kulturmiljø

Fylkesrådmannen i Hordaland fylkeskommune har kommentert at KU med fordel kunne ha definert mer spesifikke kulturmiljø, ikke bare større delområder, samt vist alle enkeltminner og kulturmiljø på kart. Dette støttes av Riksantikvaren. Riksantikvaren mener i tillegg at viktige kulturminner og kulturmiljø burde vært dokumentert med bilder og at det burde vært laget fotomontasjer for å illustrere hvordan ulike deler av prosjektet, eksempelvis utbygging av Kvernhuselva, vil påvirke kulturmiljøet. Riksantikvaren mener videre at utredningsprogrammet ikke er fulgt opp ved at temaene "Landskap" og "Friluftsliv" er mer samordnet.

Haugesund turistforening og FNF Hordaland mener at fagrapporten om kulturmiljø og kulturminner er den dårligste og innholdsmessig tynneste av alle fagrapportenene. De mener rapporten er preget av feil og misvisninger og at det derfor bør gjøres en ny og mer kvalifisert gjennomgang. Det påpekes en del forhold som Turistforeningen og FNF Hordaland mener er eksempler på manglene ved rapporten. Bl.a. mener de at Postvegen må utredes på nytt og at vegen må få stor verdi.

RSE viser til at det er utarbeidet flere fotovisualiseringer, at alle delene av tiltaket er vist på kart og at KU inneholder foto av ulike vannføringer. Om kartfesting av kulturminner henvises det til figurer i temarapporten hvor automatisk fredede kulturminner, veganlegg, Postvegen og områder med potensial for funn av kulturminner er inntegnet. RSE ser imidlertid at det mangler et kart som viser alle nyere tids kulturminner. RSE mener likevel at KU oppfyller kravene i utredningsprogrammet.

Når det gjelder kulturminner vil NVE påpeke at det er fylkeskommunen og Riksantikvaren som er både faginstanser og myndighetsorganer. NVE oppfatter ikke at kulturminnemyndighetene mener det bør utføres noen tilleggsutredninger. Heller ikke at kulturminner og kulturmiljø er så dårlig utredet at det ikke er tilstrekkelig grunnlag for å vurdere konsesjonsspørsmålet. Både fylkeskommunen og Riksantikvaren har gitt sine anbefalinger om konsesjonssøknaden. Samtidig avviser vi ikke at andre kan ha kvalifiserte innspill om dette temaet. Haugesund Turistforening/FNF Hordaland kommer med en rekke opplysninger om kulturminner som gir et verdifullt supplement til KU og disse vil vi ta med oss videre i vurderingen av konsesjonsspørsmålet. Likevel mener vi det er grunn til å legge vekt på fylkeskommunens og Riksantikvarens innspill ved vurderingen av om KU er tilfredsstillende. Vi anser at KU sammen med høringsuttalelsene gir nok kunnskap om kulturminner til å kunne vurdere konsesjonsspørsmålet. Vi kan ikke se at en tilleggsutredning om dette temaet vil kunne gi vesentlig ny, beslutningsrelevant informasjon.

Mange høringsparter har for øvrig gått grundig inn på sammenhengen mellom landskap og friluftsliv.

Haugesund Turistforening og Forum for natur og friluftsliv (FNF) Hordaland påpeker at utredningsprogrammet sier at det skal avklares med fylkeskommunen hvorvidt det trengs undersøkelser

etter § 9 i Kulturminneloven. De mener både fylkeskommunen og Riksantikvaren har bedt om at undersøkelser etter § 9 blir gjort før konsesjonsbehandling. NVE viser til fylkeskommunens vedtak som sier at ”*Det vert stilt krav om at undersøkingsplikta etter § 9 i kulturminnelova vert oppfylt i god tid før iverksetjing av tiltak.*”. Fylkesrådmannens formulering i sine merknader er at Hordaland fylkeskommune vil kreve arkeologisk registrering for å oppfylle undersøkelsesplikten etter § 9 i sammenheng med eventuelle detaljplaner. RSE sier i sine kommentarer til fylkeskommunens uttalelse at de har informert fylkeskommunen ved kulturavdelingen og avventer at det vil bli gjort undersøkelser etter § 9 i kulturminneloven. NVE anser dette spørsmålet som avklart.

Friluftsliv, jakt, fiske, turisme og reiseliv

Etne kommune mener at KU i hovedsak er tilfredsstillende og har ingen krav om tilleggsutredninger eller tilleggsopplysninger. Saksutredningen har likevel enkelte kommentarer til KU og påpeker bl.a. motstridende utsagn i KU om forventede konsekvenser for friluftsliv, reiseliv og turisme. Det bemerkes at KU framstiller det som om Rullestad/Skromme har lite potensial for ”moderne” friluftaktiviteter. Dette mener kommunen ikke er riktig når det gjelder Rullestadjuvet. Omtale av mulighetene for strikkhopping ved Tolljuv bru etterlyses. Saksutredningen viser også til omtalen av verdiskapingsprosjektet i KU (Naturarven som verdiskaper) og kommer med utfyllende opplysninger om lokale satsningsområder. Det er investert både tid og penger i tilrettelegging ved bla. jettegrytene og Postvegen i Rullestad. Videre mener saksutreder at KU kunne vært tydeligere på Åkrafjorden sin verdi som attraksjon både for Etne kommune og regionene rundt. Satsingen på Halvfjordingen og Rullestad trekkes frem som en viktig del av dette.

Som for landskap mener Fylkesmannen at konfliktnivået for opplevelsesverdi er undervurdert. Fylkesmannen viser til at KU dokumenterer store verdier for friluftsliv, reiseliv og turisme og i tillegg stort potensial for verdiøkning. Likevel er konfliktnivået satt til middels stort for hovedalternativet. Dette står tilsynelatende ikke i samsvar med andre temaer, eksempelvis naturmangfold, der de dokumenterte verdiene er lavere, men KU likevel kommer ut med samme samlede konfliktnivå. Fylkesmannen mener at de fleste utbyggingsalternativene vil ha stor negativ konsekvens for friluftsliv, reiseliv og turisme. DN (nå Miljødirektoratet) støtter Fylkesmannens vurderinger.

Fylkesmannen mener også at KU ikke anerkjenner og vektlegger at urørt natur har en egenverdi. Verdien av et område for friluftsliv og reiseliv vurderes primært ut fra tilgjengelighet og bruk. Derfor mener Fylkesmannen at verdisettinga og konflikten i Bordalen med landskap, friluftsliv og opplevelsesverdi er undervurdert i KU.

RSE kommenterer at utreder har verdisatt området etter beste skjønn, og at områdets potensial for videre utvikling også er tatt med i vurderingen. Området er vurdert å ha betydelige verdier med tanke på friluftsliv og reiseliv. RSE påpeker samtidig at regionen og landet for øvrig har langt større turistattraksjoner og viktigere friluftsområder enn Rullestadorrådet (eksempelvis Langfossen) med tanke på opplevelsesverdi (unikhet), ”berømtethet”, besøkstall m.m. RSE mener derfor det ikke ville være riktig bruk av verdiskalaen hvis Rullestadorrådet totalt sett skulle ha stor eller meget stor verdi for temaet.

NVE viser til våre tidligere kommentarer om uenighet om vurderinger og konklusjoner i KU. Vi tar innspillene om undervurdering av konfliktnivået for dette temaet til etterretning og vil ta det med videre i vurderingen av konsesjonsspørsmålet.

Haugesund turistforening (HT) mener at fagutredningen om bla. friluftsliv, turisme og reiseliv ikke er grundig nok. De er kritiske til at KU ikke går mer konkret inn på hvem som faktisk er brukere av området, for eksempel hvordan gjester på Halvfjordingen bruker området. Turistforeningen anser seg

selv som en viktig part i dette området og kunne selv bidratt med opplysninger om friluftslivet. Derfor er de svært kritiske til at den eneste kontakten som har funnet sted fra Multiconsult sin side er en kort telefonsamtale med daglig leder i HT. FNF Hordaland oppgir at også daglig leder for Halvfjordingen kun har vært i kontakt med utrederne ved en kort telefonsamtale. Turistforeningen og FNF Hordaland bestrider beskrivelsen om at "Generelt er bruken i dag beskjeden". Begge organisasjoner påpeker at KU ikke er helt oppdatert på flere områder.

RSE kommenterer at Haugesund turistforening v/daglig leder ble kontaktet som en av flere interessenter i konsesjonssaken. Multiconsult beklager at kontakten med Turistforeningen ikke førte til at de ble klar over de informasjonskildene som omtales i høringsuttalelsen. Både RSE og Multiconsult mener likevel at kravene i utredningsprogrammet er oppfylt og at KU gir beslutningsrelevant informasjon om dette temaet. Om gamle bilder og oppdatert informasjon oppgir RSE at de fleste bildene ble tatt i august 2008. De kommenterer at både utredning og offentlig saksbehandling av en utbygging av dette omfanget tar tid. Det må forventes at det skjer endringer i utbyggingsområdet som ikke fullt ut reflekteres i KU. RSE tar til etterretning at det har vært en videreutvikling av reiselivet i området etter at konsesjonssøknaden ble skrevet. RSE og Multiconsult mener imidlertid at oppdatert informasjonen ikke vil ha en vesentlig innvirkning på konsekvensvurderingen, fordi potensialet for økt bruk av området ble vurdert i KU.

I likhet med RSE vil NVE bemerke at arbeidet med en konsekvensutredning ofte foregår over lengre tid fordi arbeidet er omfattende og det er mange forhold som skal samordnes. Det vil sjelden være mulig å få med informasjon om endringer som har skjedd den siste tida før søknaden blir sendt på høring. Ut fra hva HT og FNF Hordaland sier om kontakten som har vært mellom utreder og organisasjoner som bør ha innsikt i friluftslivsbruken av Rullestadoområdet, kan det imidlertid synes som om utreder kunne lagt noe mer arbeid i å innhente relevant informasjon. Etter at både HT og FNF Hordaland har supplert KU med en rekke tilleggsopplysninger om hvordan Rullestadoområdet brukes til friluftsliv i ulike sammenhenger, og hvordan utviklingen har vært etter at fagrapporten ble skrevet, kan vi likevel ikke se at en tilleggsundersøkelse vil få fram vesentlig ny, beslutningsrelevant informasjon.

Turistforeningen og FNF Hordaland mener at KU mangler omtale av tiltakets konsekvenser for reiselivet. RSE er ikke enig i dette og viser til at både friluftsliv og attraksjoner som Postveien er sentrale temaer i forhold til reiselivet i området. RSE gir flere eksempler fra fagrapporten der mulige effekter på reiselivet omtales. NVE viser også til fagrapporten, som omhandler temaene friluftsliv, jakt, fiske, tursime og reiseliv samlet. Konsekvenser for reiselivet er derfor ikke skilt ut som noe eget punkt, men er en del av vurderingen av "Konsekvenser av tiltaket". Turistforeningens innspill om dette temaet supplerer fagrapporten.

HT og FNF Hordaland mener at utredningsprogrammet pålegger utbygger å utrede konsekvensene for reiselivet av redusert vannføring og at det er en fundamental mangel ved KU at dette ikke er gjort. De mener bl.a. at det burde vært gjennomført en spørreundersøkelse blant brukerne av Rullestad og Åkrafjorden oppleving for å finne ut hvordan redusert vannføring vil påvirke turiststrømmen.

NVE er ikke enig i dette. Det er ingen slike konkrete føringer i utredningsprogrammet. Programmet sier at konsekvensene for turisme og reiseliv må sees i nær sammenheng med konsekvensene for relevante temaer som landskap, natur- og kulturmiljø og friluftsliv. Hydrologien, deriblant beregninger av redusert vannføring, ligger til grunn for vurderingene innen alle disse temaene. Etter vårt syn vil vurdering av konsekvensene av redusert vannføring implisitt ligge til grunn for vurderingene av konsekvenser for både reiselivet og de andre temaene som henger sammen med dette. Vi anser også at vurderingene av konsekvenser for reiselivet nødvendigvis må basere seg på et visst skjønn. Vi kan ikke se at det vil være mulig for eksempel å tallfeste sammenhengene mellom redusert vannføring og mulig redusert tilstrømming av turister.

Turistforeningen og FNF Hordaland etterlyser konkret svar på hvor mange arbeidsplasser i gardsturisme eller naturbasert turisme det er potensial for på Rullestad med og uten utbygging. RSEs kommentar til dette er at en slik tallfesting vil måtte bli basert på spådom og skjønn. Det er ikke satt krav om dette i utredningsprogrammet. NVE kan heller ikke se at det vil være mulig å gi et konkret, troverdig svar på dette spørsmålet. Vi anser at KU og høringsuttalelsene til sammen gir en god pekepinn angående potensialet for videreutvikling av reiselivet i området.

Turistforeningen er på flere områder uenige med vurderingene og konklusjonene i KU. Det forlanges at det gjennomføres ny KU med annet konsulentfirma på dette temaet. NVE viser til våre kommentarer innledningsvis. Vi anser at uenighet om vurderingene og konklusjonene ikke er grunnlag for å kreve ny KU. Formålet med høringsrunden er nettopp å få supplert/korrigert opplysningene i KU, samt å få fram ulike syn på saken. Dette har Haugesund turistforening gitt et verdifullt bidrag til, som NVE vil ta med videre i vurderingen av konsesjonsspørsmålet.

Samfunn

Fylkesmannen mener at de samfunnsmessige konsekvensene er dårlig utredet og at det eventuelt bør settes krav om tilleggsutredninger. Eksempelvis mener Fylkesmannen at planene om å danne et lokalt utviklingsselskap er for lite konkretisert, slik at det vanskelig å vite hvordan dette skal vektlegges og at påstanden om at utbygginga vil generere tilleggsinntekter til landbruket ikke er underbygget med tilstrekkelig dokumentasjon.

FNF Hordaland mener også at mange spørsmål angående det planlagte næringsfondet ikke er besvart i KU, bl.a. på hvilket tidspunkt en forventer at det blir overskudd, hvordan utbygger blir forpliktet og hvem som egentlig skal styre over midlene.

RSE mener selv at utredningene om virkninger for kommuneøkonomi og lokalt næringsliv, jord og skogbruk med mer holder normal detaljeringsgrad og standard for denne typen saker. NVE mener at særlig redegjørelsen om konsekvenser for kommunal økonomi er svært god og konkret sammenlignet med tilsvarende saker. Også redegjørelsen av konsekvenser for næringsliv og sysselsetting er etter vårt syn god. NVE har forståelse for at det er vanskelig å være mer konkret nå når det gjelder det planlagte lokale utviklingsselskapet. Vi viser til at det ikke er krav i utredningsprogrammet om egne fagutredninger verken for næringsliv og sysselsetting eller for tjenestetilbud og kommunal økonomi. Tvert imot er kravet at disse temaene skal beskrives kort og mest mulig konkret. I motsetning til høringspartene som har uttalt seg om dette mener NVE at KU mer enn oppfyller kravene i utredningsprogrammet. Vi ser ingen grunn til å kreve tilleggsutredninger om samfunnsmessige konsekvenser.

Kraftledning

Etne kommune mener at planene om ny kraftledning burde vært nevnt i forbindelse med oppsummering av KU og vurdering av alternativene.

NVE mener det går klart fram av søknaden at en eventuell utbygging i Rullestad og Skromme betinger at det bygges ny overføringsledning mot Tøsse med større kapasitet enn dagens ledning. Kraftledningen er behandlet i egen søknad. Vi viser til vedlagt notat/bakgrunn for vedtak som omhandler denne saken.

Settefiskanlegg i Fjæra

Etne kommune mener det er en mangel ved KU at planene om settefiskanlegget i Fjæra ikke er vurdert i KU i sammenheng med vurderingen av de ulike alternativene, siden settefiskanlegget også vil benytte vann fra vassdraget. Dette påpekes også av Hordaland fylkeskommune.

NVE bemerker at settefiskanlegget i Fjæra ligger nedstrøms Rullestadvatnet. Anlegget vil ikke medføre ytterligere redusert vannføring på noen av elvestrekningene som vil bli berørt ved en eventuell utbygging i Rullestad og Skromme. Derimot har byggingen av settefiskanlegget relevans for vurderingen av søknaden om Håfoss kraftverk, som eventuelt vil benytte vann fra samme kilde. NVE er imidlertid enig i at settefiskanlegget burde vært nevnt i sammenheng med vurderingene rundt samlet belastning. Anlegget er likevel godt kjent, både internt i NVE og i kommunen. NVE vil inkludere settefiskanlegget i våre vurderinger der vi finner det nødvendig.

Illustrasjoner

Etne kommune mener at det er godt med bilder i KU, men at kvaliteten på en del av dem kunne vært bedre. Naturvernforbundet etterlyser flere bilder av vassdraget ved høy vannføring. FNF Hordaland mener også at bildene i KU i for liten grad viser vassdraget ved høy vannføring og at det mangler bilder som viser sammenhengen mellom Postvegen og elvefaret. Dessuten påpeker de at bildene fra Postvegen er tatt før vegen var ferdig restaurert. FNF mener dette ikke oppfyller kravene i utredningsprogrammet.

NVE vil bemerke at en aldri kan få et fullverdig inntrykk av forholdene gjennom bilder. Det er helt nødvendig å oppleve vassdraget og landskapet i virkeligheten. Dette har vi gjort gjennom flere befaringer. Bildene i KU er en støtte i ettertid. NVE anser som Etne kommune at det er bra med bilder i konsekvensutredningen og ser det ikke som nødvendig med flere eller bedre illustrasjoner for å kunne ta stilling til konsesjonsspørsmålet.

Forhold til ny og gammel E134

Etter innspill fra Statens vegvesen er det fastsatt i konsekvensutredningsprogrammet at det skal gjøres rede for konsekvensene for ny og gammel E134, inkludert nærhet til eksisterende veitunnel, rørgatekryssing av veitrasè, nye avkjørsler og tiltak innenfor byggegrensen langs veien. Vegvesenet bemerker at dette er kort omtalt i KU, men at det er en mangel ved utredningen at infrastruktur ikke er et eget tema.

Når konsekvensutredningsprogrammet er fastsatt må utbygger og andre forholde seg til det. Infrastruktur er vanligvis ikke noe eget tema i en konsekvensutredning og Vegvesenet ba heller ikke om det i denne saken. Derimot ble Vegvesenets uttrykte ønske tatt i følge i utredningsprogrammet. Søker har besvart dette, om enn kort. Vegvesenet utfyller selv om disse forholdene. Etter NVEs syn er konsekvensene for ny og gammel E 134 tilstrekkelig belyst til at konsesjonsspørsmålet etter vassdragslovgivningen kan vurderes. Det er imidlertid flere forhold som må avklares med Statens Vegvesen etter et eventuelt konsesjonsvedtak. I sine kommentarer til Statens Vegvesen sin uttalelse bekrefter også RSE at de er klar over dette og at de vil følge opp overfor Vegvesenet dersom det blir gitt konsesjon.

Samlet belastning

Fylkesmannen mener at søker ikke har lagt fram dokumentasjon som viser samlet belastning jf. kravene i naturmangfoldloven § 10 og at NVE har overlatt til høringspartene å kommentere dette. Fylkesmannen oppsummerer deretter alle planene om kraftverkutbygging som finnes i området. NVE bemerker at dette også er oppsummert i KU. I tillegg til disse nevner Fylkesmannen planene om Fjæra settefiskanlegg og ny overføringsledning mot Tøsse, samt trafostasjon i Rullestad. Fylkesmannen tar også med tap av INON-områder i sin vurdering, inkludert påvirkning av andre kraftutbyggingsprosjekter i området. Fylkesmannen mener at konfliktene knyttet til sumeffektene av alle arealinngrepene ved full utbygging er undervurdert i søknaden.

Multiconsult er enig i at INON, settefiskanlegget ved Fjæra og nye kraftledninger burde ha vært omtalt i denne diskusjonen. De mener imidlertid at disse punktene likevel er tatt i betraktning i vurderingene som

er gjort. Samtidig mener de at belastningene som påføres av disse tiltakene påvirker andre deler av vassdraget, andre landskapsrom og andre verdier enn de som blir påvirket av RSE sine kraftverk.

NVE vil påpeke at vurdering av samlet belastning er et vanskelig tema. Som søker bemerker i KU finnes det ingen etablert metodikk. Gjennom KU, høringsuttalelsene og flere befaringer i området anser NVE likevel at vi har et godt grunnlag for å vurdere samlet belastning. Vi ser ikke hvordan søker skulle kunne legge fram ytterligere dokumentasjon som vil gi vesentlig, beslutningsrelevant informasjon om samlet belastning.

Utredning av andre alternativer

For Rullestad 2 mener Fylkesmannen at det må settes krav om å utrede flere alternativer, som inntak nedenfor Skromsfossen og ulike nivå på minstevannsføring.

NVE minner om at utredning av inntak nedenfor Skromsfossen ble vurdert allerede ved fastsettelse av KU-programmet, da etter innspill fra kommunen. NVE avviste dette kravet fordi vi ikke anså det som et reelt alternativ. Vi har ikke endret standpunkt. Temaet var også oppe på befaringen. Det kom da fram at i tillegg til å gi vesentlig dårligere økonomi i prosjektet, så vil inntak nedenfor Skromsfossen være en dårligere teknisk løsning fordi fjellet nedenfor fossen er mer oppsprukket og mindre egnet til å forankre inntaket på.

Når det gjelder utredning av ulike nivåer på minstevannføringen, så inneholder KU flere enn ett alternativ for slipp av minstevannsføring, men konsekvensene av å slippe mer enn Q95 er ikke vurdert. Vedlegg 4.2 – 4.14 inneholder imidlertid en rekke bilder av ulike vannføringer fra ulike steder på berørte elvestrekninger. Det er både vist bilder ved vannføringer i størrelsesorden med de foreslåtte minstevannføringene og vesentlig større vannføringer, 4-5 ulike vannføringer for hvert punkt. Etter NVEs syn er det tilstrekkelig dokumentert hvordan vassdraget framstår ved ulike vannføringer. Vi mener KU gir et godt nok utgangspunkt for å vurdere størrelsen på eventuelle pålegg om minstevannsføring og ser ikke behov for å utrede dette ytterligere for å kunne ta stilling til konsesjonsspørsmålet.

Forholdet til tidligere planer om utnyttelse av Bordalselva i forbindelse med Sauda-utbyggingen

FNF Hordaland etterlyser omtale av ”Nordoverføringen” vs. RSE sine planer i KU. De viser til Miljøverndepartementet (MD) sine kommentarer til forslaget til utredningsprogram i brev av 14.12.09. MD uttalte at det må utredes grundig om de foreliggende planene har like store miljøkonflikter som tiltaket som ble tatt ut i tidligere planlegging. NVE sa seg enig i dette og mente at utredningsprogrammet ga tilstrekkelige føringer for KU, slik at en ville få grunnlag for å vurdere dette spørsmålet. Etter vårt syn gir også foreliggende KU sammen med høringsuttalelsene et godt nok bilde av konsekvensene av prosjektene i Rullestad og Skromme til å kunne vurdere disse opp mot de tidligere planene for ”Nordoverføringen”. Vi er enige i at søknaden kunne presentert en mer konkret sammenligning av RSE sine planer og ”Nordoverføringen”, men det er ikke lagt noen slik føring i utredningsprogrammet. Vi mener likevel at vi selv har såpass innsikt i hva ”Nordoverføringen” gikk ut på at vi i nødvendig grad skal kunne ta denne med i betraktningen ved vurderingen av konsesjonsspørsmålet for kraftverkene i Rullestad og Skromme.

Øystein Rullestad er også opptatt av at Nordoverføringen ble tatt ut av Saudaprojektet fordi man da mente at konfliktnivået var for høyt. Han gir en rekke eksempler på hvordan han mener at de samme forholdene framstilles ulikt i forbindelse med Sauda-utbyggingen og i nåværende søknad om utbygging i Bordalen og sammenligner konsekvensene av de to ulike prosjektene. Bortsett fra et eksempel på feil informasjon i KU (om anleggsvei opp Bordalen) har han imidlertid ikke noen konkrete innspill på mangler ved KU. Det går mer på uenighet i hvordan KU framstiller konsekvensene av dagens prosjekt.

NVE tar uttalelsen som et innspill til vurderingen som må gjøres om konfliktnivået ved omsøkt utbygging i Rullestad sammenlignet med bakgrunnen for at Nordoverføringen ble tatt ut av Saudaprosjektet og viser ellers til vår kommentar til FNF Hordaland ovenfor.

Andre kommentarer

Etne kommune ser at Lars Hertervig er nevnt i KU, men mener at maleriet ”Rullestadjuvet” burde vært trukket frem spesielt, siden dette er blant de mer kjente nasjonalromantiske bildene i landet.

NVE kan ikke se at dette har særlig relevans for konsesjonsspørsmålet.

Vurdering av det samlede kunnskapsgrunnlaget

Krav til kunnskapsgrunnlag i naturmangfoldloven

Det følger av naturmangfoldloven § 8, første ledd, at beslutninger som berører naturmangfoldet så langt det er rimelig skal bygge på vitenskapelig kunnskap om arters bestandssituasjon, naturtypers utbredelse og økologiske tilstand, samt effekten av påvirkninger. Videre skal kravet til kunnskapsgrunnlag stå i et rimelig forhold til sakens karakter og risiko for skade på naturmangfoldet.

Kunnskapen om naturmangfoldet og antatte effekter av den planlagte utbyggingen er basert på den informasjonen som er lagt fram i søknaden med KU, høringsuttalelser, samt NVEs egne erfaringer. NVE har kontrollert noen av artene som er funnet opp mot rødliste for arter fra 2010.

Vi viser til våre kommentarer og vurderinger om de delene av konsekvensutredningen som angår naturmangfoldet. Vi mener at kunnskapsgrunnlaget i denne saken er i samsvar med kravet til kunnskapsnivå som er satt i naturmangfoldloven § 8. NVE har lagt til grunn at risikoen for skade på naturmiljøet i denne saken er relativt høy, slik at kravet til kunnskapsnivå er tilsvarende høyt.

Konsekvensutredningen

Konsekvensutredningen skal gi den informasjonen og dokumentasjonen som er etterlyst i utredningsprogrammet. Kravene i utredningsprogrammet er satt bl.a. med tanke på å skaffe tilstrekkelig kunnskapsgrunnlag til å tilfredsstille kravene i naturmangfoldloven. Dette er en svært viktig del av KU. Samtidig inneholder utredningsprogrammet en rekke krav som går ut over kravene som følger av naturmangfoldloven. Selv om kravet til kunnskapsgrunnlag etter naturmangfoldloven § 8 er tilfredsstilt kan det derfor være at konsekvensutredningen har mangler på andre områder.

NVE viser til ovenstående kommentarer og vurderinger om de innspillene som har kommet om innholdet i KU. I dette tilfellet anser vi at den samlede konsekvensutredningen oppfyller de krav som ble satt i KU-programmet.

Konklusjon

NVE mener at kravet til kunnskapsgrunnlag etter naturmangfoldloven § 8 er oppfylt og at konsekvensutredningen for søknad om vannkraftutbygging i Rullestad og Skromme, sammen med eksisterende kunnskap, høringsuttalelser og tiltakshavers kommentarer til disse, gir tilstrekkelig informasjon til å kunne avgi innstilling i saken.

Innsigelse fra Fylkesmannen

I sin høringsuttalelse av 28.02.2012 fremmet Fylkesmannen i Hordaland innsigelse til søknaden om konsesjon til bygging av kraftverk som utnytter vann fra Bordalselva, dvs. Bordalen 1, Bordalen 2, Bordalen 3 og Rullestad 1. Innsigelsen omfatter ikke kraftverkene som vil utnytte vann fra Dalelva og Kvernhuselva.

I forbindelse med befaringsav områdene 5. september 2012 gjennomførte NVE et møte med Fylkesmannen i Hordaland. Formålet med møtet var å gi Fylkesmannen anledning til å utdype begrunnelsen for innsigelsen, samt å finne ut om det finnes løsninger/alternativer for utbygging i Bordalen som Fylkesmannen mener er akseptable slik at innsigelsen kan trekkes.

Bakgrunnen for innsigelsen er at Fylkesmannen prioriterer å sikre de nasjonale og regionale verdiene for friluftsliv og naturopplevelse som knytter seg til det større, sammenhengende naturområdet fra Sørdaalen mot Etne- og Saudafjella. Fylkesmannen har spesielt ansvar for å sørge for at nasjonale mål for å ta vare på fjellområder, inngrepsfrie naturområder, vassdragsnatur, landskap og friluftsliv blir fulgt opp i planleggingen, både hos kommuner og sektormyndigheter. Fylkesmannens prioritering av Bordalen er primært gjort på bakgrunn av dette. Tema som ligger litt på siden av Fylkesmannens hovedansvar, for eksempel reiseliv, kulturminner, næringsliv og kommunal økonomi er ikke vektlagt i særlig grad i vurderingen som er gjort.

I møtet understreket Fylkesmannen at urørt natur har en egenverdi som må vektlegges. Dette er også tatt opp i høringsuttalelsen. Fylkesmannen mener at egenverdi av urørt natur ikke er tilstrekkelig vektlagt i konsekvensutredningen (KU). Dette gjelder spesielt Bordalen, som Fylkesmannen beskriver som et trangt og dramatisk landskap. Som urørt naturområde mener Fylkesmannen at dalen har en egenverdi både nå og for framtidige generasjoner. Verdisettingen og konflikten med landskap, friluftsliv og opplevelsesverdi i Bordalen er etter Fylkesmannens syn undervurdert i KU.

Fylkesmannen anser at tapet av urørt natur ved utbygging i Bordalen er omfattende og at dette må vurderes opp mot bortfall av urørt natur i et større område. Eikemooverføringen, Bergstø kraftverk og Vassvikelva kraftverk bør etter Fylkesmannens vurdering inngå i en samlet vurdering av tap av inngrepsfrie naturområder.

NVE påpekte at samtlige av de høringsinstansene som har prioritert mellom alternativene, mener at Rullestadvuget bør spares, mens utbygging i Bordalen etter alternativ Bordalen 2 lettere kan aksepteres. Det ble diskutert hvorvidt Fylkesmannen så noen mulighet for å trekke innsigelsen på ett eller flere av alternativene i Bordalen på bakgrunn av hvordan de øvrige høringspartene har prioritert. Fylkesmannen gjorde det klart at han uansett må søke å ivareta sine ansvarsområder og sto fast på at han ikke ønsker utbygging i Bordalen, uansett hvordan andre myndigheter og organisasjoner prioriterer. Fylkesmannen kunne heller ikke se noen avbøtende tiltak eller justeringer av prosjektet som kunne gjøre at han ville endre oppfatning.

Konklusjonen fra møtet ble at innsigelsen opprettholdes og at det ikke er grunnlag for å ha flere møter for å diskutere innsigelsen videre.

Fylkesmannen gjorde det ellers klart at prioriteringen av Bordalen ikke betyr at det ikke knytter seg store konflikter også til alternativet Rullestad 2 og utbygging i Dalelva/Rullestadvuget.

NVEs vurdering av konsesjonssøknaden

Konsekvensutredningen inneholder omtale av tiltakets konsekvenser for en lang rekke fagtemaer, jf. kravene i utredningsprogrammet. Etter konsekvensutredningen og høringsrunden er det enkelte tema som peker seg ut som mer konfliktfylte enn andre. I det følgende vil vi først og fremst gå inn på de mest konfliktfylte temaene, som er av størst betydning for vurderingen av konsesjonsspørsmålet. Vi vil også vurdere temaer dersom vi selv mener de har betydning, selv om verken KU eller høringsuttalelsene indikerer nevneverdige konflikter knyttet til dette temaet. De temaene hvor verken KU, høringspartene eller vi selv mener det knytter seg nevneverdige negative virkninger til, vil ikke bli kommentert.

Flere høringsparter har omtalt landskap, kulturlandskap, kulturminner, friluftsliv og reiseliv mer eller mindre i sammenheng. NVE er enig i at dette henger tett sammen, men vil i første omgang forsøke å isolere temaene fra hverandre. Hensikten er å gjøre forskjellene mellom de ulike alternativene for utbygging tydeligere. Vi vil også vurdere disse temaene i sammenheng og gå inn på samlede virkninger.

Alternativer

Søknaden omfatter fire ulike kraftverk: Kvernhuselva, Skromme, Rullestad og Bordalen. Rullestad kraftverk er presentert med to alternativer og Bordalen kraftverk er presentert med tre alternativer. Til sammen gir dette et stort antall muligheter for reduserte alternativer. Det vil være svært krevende og lite hensiktsmessig å forsøke å vurdere alle mulige alternativer. Derfor forholder vi oss primært til det omsøkte hovedalternativet, dvs. bygging av Kvernhuselva, Skromme, Rullestad 2 og Bordalen 1. Ut fra det vil vi forsøke å sortere ut om det er enkelte deler av prosjektet som vil ha uakseptable negative virkninger og som vi ikke kan anbefale at det gis konsesjon til.

Elektriske anlegg og overføringsledninger

For å transportere kraften ut av området er det nødvendig å oppgradere dagens 22 kV ledning mellom Rullestad og Tøsse til 66 kV, samt bygge ny transformatorstasjon i Rullestad. Disse anleggene har vært behandlet som en egen, parallell sak. Når det gjelder konsekvenser av kraftledningen mellom Rullestad og Tøsse og videre mot Brandvik og Blåfalli III viser NVE til vedlagte notat med saks-/dokumentnr 200701095-48. (Bakgrunn for innstilling om nettilknytning av vannkraftverk i Åkrafjorden, Etne og Kvinnherad kommuner i Hordaland). Det er ikke avdekket forhold som er til hinder for at anleggene bygges.

Både Kvernhuselva, Skromme, Rullestad og Bordalen kraftverk vil bli tilknyttet nettet via nedgravde jordkabler. NVE kan ikke se at disse har negative virkninger for noen forhold som er av betydning for konsesjonsspørsmålet.

Hydrologi

Vassdragene som planlegges utbygd er typiske vestlandsvassdrag med hyppige regnflommer gjennom store deler av året. Det er lite løsmasseoverdekning og store høydeforskjeller i nedbørfeltene, slik at responstiden blir kort ved nedbør. Vannføringen stiger og synker raskt og det er stor forskjell på de laveste vannføringene og flomtoppene.

Rent hydrologisk vil vannkraftutbygging i Rullestad og Skromme medføre redusert vannføring nedstrøms alle inntak og fram til utløpet av kraftverkene. Vannføringen nedstrøms inntakene vil bestå av restvannføring, periodevis flomoverløp og eventuell minstevannføring. Utbygger har foreslått minstevannføring på alle utbygde strekninger. Det er ikke planlagt reguleringsmagasin i forbindelse med utbyggingen og det er heller ingen eksisterende magasiner oppstrøms inntakene. Alt vannet som overstiger maksimal slukeevne i kraftverket vil derfor gå som flomoverløp. På grunn av nedbørfeltene

egenskaper vil vannføringen i vassdragene nedstrøms inntakene være høy i de større flomepisodene også etter en eventuell utbygging. De største flommene vil oppleves som uendret. Mindre flomepisoder vil bli merkbart redusert eller forsvinne helt.

For alle kraftverkene er det oppgitt at det vil bli overløp over inntaksdammen i ca 50 dager i løpet av et middelår (vannføringen er større enn største slukeevne i kraftverket).

Trond Solvang er den eneste som konkret har kommentert dette. Han mener at spesielt i Dalelva vil det være nok flomoverløp til at elva vil framstå nesten som før. Han mener også at elva allerede i dag fremstår som nesten tørrlagt i lavvannsperioder, slik at folk er vant til denne situasjonen.

Virkningen av redusert vannføring på utbygde elvestrekninger er et sentralt moment i vurderingen av om det kan gis konsesjon eller ikke til den omsøkte utbyggingen. Redusert vannføring og minstevannføring som mulig avbøtende tiltak har stor betydning for virkningen av utbyggingen for flere fagtemaer og vil i det videre bli vurdert der det er relevant.

Landskap og inngrepsfrie naturområder (INON)

Landskapsvirkningene av den omsøkte utbyggingen er et av de temaene som har vist seg å være mest konfliktfylt, ikke minst sett i sammenheng med kulturminner, friluftsliv, turisme og reiseliv. De fleste som har uttalt seg om dette mener at utbyggingen vil ha store negative landskapsmessige konsekvenser. Få har likevel vært særlig konkrete på hvilke endringer i landskapet de mener at de ulike delprosjektene faktisk medfører. Høringspartene har i stor grad bare konstatert at full utbygging vil ha negative konsekvenser for landskapet og trukket sammenhengene direkte videre til virkninger for kulturminner, friluftsliv og reiseliv.

NVE vil under dette temaet forsøke å vurdere utbyggingens virkning på naturlandskapet, uavhengig av de andre elementene. Vi vil skille mellom virkninger av utbygging for de ulike delprosjektene i Bordalen, Skromme, Rullestad og Kvernhuselva før vi vil gjøre en samlet vurdering av utbygging etter hovedalternativet.

Bordalen 1, 2 og 3

Fagutredningen om landskap mener at Bordalen 1 vil få middels negativ konsekvens, mens Bordalen 2 og 3 vil få små til middels negative konsekvenser.

Rullestadområdet med Sagfossen

Bordalen 1 innebærer bl.a. inntak av Sagelva og sterkt redusert vannføring i Sagfossen, på sørsiden av Rullestadvatnet. I fagrapporten for landskap er bortfall av Sagfossen utslagsgivende for at Bordalen 1 har fått større negativ landskapsmessig konsekvens enn de øvrige alternativene for utbygging i Bordalen. Betydningen av Sagelva understrekes av DN, Fylkesmannen, Øystein Rullestad og i saksutredningen både fra Etne kommune og Hordaland fylkeskommune. Sagelva omtales som svært synlig i landskapet, noe som bl.a. oppleves av gjester på Halvfjordingen og av alle som passerer gjennom Rullestad på E134. Fylkesmannen anser at Sagelva representerer et verdifullt fosselandskap som bør forvaltes i et langsiktig perspektiv.

Inntak av Sagelva utgjør etter NVEs syn en vesentlig forskjell mellom Bordalen 1 og de øvrige alternativene for utbygging i Bordalen. Sagfossen er et viktig landskapselement i Rullestadområdet og kraftig reduksjon av vannføringen i Sagelva vil etter vårt syn være klart negativt for landskapsverdien og landskapsopplevelsen i Rullestad. Ved behandlingen av søknad om videre kraftutbygging i Saudafjellene i 2003 avslo Stortinget Nordoverføringen, som bl.a. innebar inntak i Sagelva et stykke oppstrøms planlagt inntakspunkt etter dagens søknad.

Foruten inntak av Sagelva vil Bordalen kraftverk innebære kraftverksbygg, massetipp, tilkomstveier, rørgate og tunnelportal ved Rullestadvatnet. Trond Solvang mener at konstruksjonene som er planlagt vil bli små og at kraftstasjonsbygningene vil bli pene bygg som vil gli naturlig inn i landskapet. NVE mener at inngrepene som vil følge av Bordalen kraftverk ved Rullestadvatnet vil bli synlige, men ikke spesielt fremtredende. Overskuddsmassene vil bli deponert i en senkning i terrenget (myr).

Landskapsrommet ved Rullestadvatnet er ganske stort og rommer mange ulike elementer. Ikke minst campingplassen og nye E 134, som tar mye oppmerksomhet. I anleggsfasen vil kraftanlegget virke skjemmende, men ved god istandsetting og god arkitektonisk utforming av kraftverket mener vi at landskapsendringene som vil følge av Bordalen kraftverk vil bli fullt ut akseptable. Dette samsvarer med vurderingen i fagrapporten, som sier at konsekvensene av disse anleggsselementene vil være ”*mest negative i anleggsperioden, og vil på sikt kunne gro til og underordne seg landskapet*”.

Bordalen

Fylkesmannen beskriver landskapet i Bordalen som trangt og dramatisk og omtaler Bordalselva som spektakulær. NVE kjenner seg ikke helt igjen i slike beskrivelser. Bordalselva er etter vårt syn ikke noe fremtredende visuelt landskapselement. Den bidrar derimot mye til naturopplevelsen lydmessig, da den for det meste går i stryk og små fossefall. Elvebruset vil bli sterkt redusert eller borte nedstrøms inntaket.

NVEs oppfatning er at forskjellen i rene landskapsvirkninger i selve Bordalen mellom Bordalen 1 og Bordalen 2 er små. Det er kort avstand (ca 250 m) mellom de alternative inntakspunktene. Etter vårt syn er eksponeringen av disse inntakene fra det omkringliggende landskapet ikke så ulik. Terrenget rundt er skogbevokst og småkupert, og en skal ikke gå langt unna inntaksstedene før en mister innsyn til disse. Begge alternativene har også bekkeinntak i Skårselva med omtrent samme avstand som mellom hovedinntakene og med sammenlignbar eksponering fra det omkringliggende landskapet. Slik vi ser det vil derfor endringene i naturlandskapet i Bordalen bli omtrent på samme nivå for Bordalen 1 og 2. Bordalen 3 vil bare ha ett inntakspunkt, ytterligere nedstrøms hovedinntaket for Bordalen 2.

Generelt er det vår oppfatning at alle alternativene for plassering av inntak i Bordalen vil bli relativt lite eksponert fra det omkringliggende landskapet. Vi mener derfor at de planlagte fysiske inngrepene i selve Bordalen i liten grad vil endre det store landskapsbildet her for noen av alternativene.

Både fagrapporten om landskap og mange av høringspartene har ellers fremhevet negative virkninger av Bordalen 1 pga. konflikten med dagens trasé for DNT-stien. NVE mener at virkningene på selve landskapet er uavhengig av hvor DNT-stien krysser elva. Det at dagens trasé for DNT-stien medfører at folk på tur vil bli mest berørt av Bordalen 1, slik at dette alternativet har større negativ virkning for friluftslivet, er etter NVEs mening ikke det samme som at Bordalen 1 har større negative landskapsmessige virkninger. Dette er en ikke helt uvesentlig nyanse, bl.a. fordi diskusjonen om relevante avbøtende tiltak vil avhenge av hvilke formål de avbøtende tiltakene skal tilfredsstille. Flytting av DNT-stien er en reell mulighet. Flytting av DNT-stien vil imidlertid ikke virke avbøtende for negative virkninger på selve landskapet. Utbyggingens virkning for brukerne av DNT-stien vil bli kommentert nærmere under «Friluftsliv, turisme og reiseliv».

Inngrepsfrie naturområder (INON)

Arealmessig kan en si noe om urørt natur ved hjelp av inngrepsfrie naturområder i Norge (INON), som er en kartfesting av områder uten tyngre, tekniske inngrep. Flere høringsparter er opptatt av hvordan utbygging i Bordalen vil medføre redusert INON-areal. Tap av INON-areal er beregnet til 7,2 km² for Bordalen 1, 4,7 km² for Bordalen 2, 2,1 km² for Bordalen 1 og 1 km² for Rullestad 1.

Fylkesmannen oppgir at INON-området i Etne- og Saudefjella, sammen med arealet på Folgefonna, er det eneste gjenværende området med villmarkspreg i regionen. Bevaring av disse områdene bør etter Fylkesmannens syn veie tungt ved vurderingen av konsesjonsspørsmålet. Ikke minst sett i sammenheng med at området er mye brukt i friluftslivssammenheng, med mange ruter og turlagshytter.

Når det gjelder vektlegging av tap av inngrepsfrie naturområder viser Fylkesmannen til OEDs retningslinjer for småkraftverk. Disse retningslinjene sier at villmarkspregede områder, sammenhengende inngrepsfrihet fra fjord til fjell og inngrepsfrie områder i kommuner og regioner med lite rest-INON skal gis stor verdi.

NVE vil understreke at verken Bordalen 1, 2 eller 3 er småkraftverk. Vi har likevel sett på om OEDs retningslinjer for småkraftverk kan ha relevans for vurderingen av tap av INON-områder i dette tilfellet.

I følge statistikk utarbeidet av Miljødirektoratet var det i 2012 1505,8 km² med villmarkspregede områder i Hordaland, hvorav 27 km² i Etne kommune. Ut fra Miljødirektorat sine kart ligger ca 11 km² i Etne-/Saudefjella. Resten er arealer i Folgefonna nasjonalpark. Bordalen 1 vil medføre tap av 0,1 km² villmarkspreget område, d.v.s. ca 1 % av arealet i Etne-Saudefjella, 0,4 % av arealet i Etne kommune og 0,07 promille av arealet i Hordaland. De øvrige alternativene vil ikke medføre omklassifisering av villmarkspregede areal. Reduksjonen av villmarkspregede arealer i Etne-/Saudefjella vil altså bli marginal. INON-området i Etne-/Saudefjella er ikke et sammenhengende område fra fjord til fjell. Av 33 kommuner i Hordaland har Etne kommune det 6. største arealet med gjenværende INON-arealer (ca 740 km²). Etter NVEs oppfatning kan ikke Etne kommune sies å være en kommune med lite rest-INON. Ut fra kriteriene som er gitt i OEDs retningslinjer for småkraftverk kan vi derfor ikke se at INON-arealet som vil gå tapt ved en eventuell utbygging i Bordalen bør tillegges spesielt stor vekt.

Bordalen 1 vil ellers medføre at 7,2 km² eller ca 1 % av det totale, gjenværende INON-arealet i Etne kommune bortfaller. Dette utgjør ca en halv promille av totalt gjenværende INON-areal i Hordaland (15492 km²). Isolert sett synes tapet av INON-areal som lite for kommunens del og helt uten betydning for fylkets del.

NVE vil bemerke at bygging av nye vannkraftverk i Norge vanskelig kan gjennomføres uten at det samtidig skjer en viss reduksjon av INON-arealer. INON-arealet som vil bortfalle er i dette tilfellet begrenset når en sammenligner med gjenværende INON-areal i Hordaland. NVE legger ikke vesentlig vekt på det arealmessige tapet av inngrepsfrie naturområder i denne saken.

Som både Fylkesmannen og DN påpeker er det like fullt et nasjonalt mål å ta vare på urørt natur generelt. DN viser til flere stortingsmeldinger der dette er uttrykt. Fylkesmannen er svært opptatt av at urørt natur har en egenverdi. Fylkesmannen kan ikke se at dette er vektlagt i KU, som synes å legge mest vekt på tilgjengelighet og hvor mye området er brukt. Derfor mener han at verdisettinga og konflikten med landskap i Bordalen er undervurdert i KU.

NVE er enig med Fylkesmannen i at urørt natur har en egenverdi. Dette er en kvalitet ved landskapet i Bordalen som øker verdien av det. I vurderingen av landskapets samlede verdi mener vi imidlertid det er naturlig også å ta områdets øvrige kvaliteter med i betraktningen. Bordalen har etter vårt syn ingen unike landskapskvaliteter eller spektakulære landskapselementer som gjør landskapet her spesielt verdifullt utover det å være urørt. Vi mener at verdisettinga og konflikten med landskap i Bordalen som er gjort i KU er rimelig.

NVE legger ikke avgjørende vekt på det faktum i seg selv at Bordalen etter en eventuell utbygging rent teknisk ikke lenger vil være urørt. Når det gjelder konsekvensene av inngrep i det hittil urørte området anser NVE for øvrig at forskjellen mellom utbygging og ikke utbygging er vesentlig større enn forskjellen mellom de ulike utbyggingsalternativene i Bordalen.

Selv om et område ikke har store landskapsverdier kan konflikten med en eventuell utbygging likevel være stor dersom mange bruker det. Dette er nærmere vurdert under «Friluftsliv, turisme og reiseliv».

Rullestad 2

Fagutredningen om landskap mener at Rullestad 2 vil få middels negativ konsekvens, det samme som Bordalen 1.

Rullestadjuvet

Rullestadjuvet er et dypt og trangt gjel. Naturvernforbundet beskriver Rullestadjuvet som et dramatisk og flott naturområde hvor det finnes bratte fjellsider med enorme jettegryter, og hvor elva går i fosser og stryk før landskapet åpner seg med gårder nede ved vannet. Etne kommune har i sin saksutredning vurdert at redusert vannføring i Rullestadjuvet vil være den største negative konsekvensen av en utbygging, spesielt dersom en bygger ut både Dalelva og Bordalselva. Minstevannføring anses ikke å være tilstrekkelig til å forhindre at Rullestadjuvet mister mye av sin dynamikk, dramatik og attraksjonskraft. DN og Fylkesmannen har tilsvarende vurderinger og mener landskapsrommet har høy verdi. Begge mener at konfliktnivået for landskap er undervurdert i KU. Det mener også Øystein Rullestad, som i sin tilleggssuttalelse understreker at han er sterkt imot at vannføringen i Rullestadjuvet blir svært redusert.

Rullestadjuvet er etter vårt syn det mest karakteristiske og fremtredende landskapselementet på utbyggingsstrekningen for Rullestad 2. Landskapsformen i seg selv vil ikke bli endret ved bygging av Rullestad kraftverk, men vannføringen vil bli sterkt redusert ved full utbygging. Selv om Dalelva har begrenset visuell betydning i det dypeste partiet av gjelet på grunn av manglende innsyn, er den nærværende lyden av elvebruset fra bunnen av juvet desto viktigere for landskapsopplevelsen. Bruset fra elva langt der nede bidrar vesentlig til det dramatiske inntrykket Rullestadjuvet gir. Oppstrøms og nedstrøms juvet har Dalelva stor visuell betydning ved at det vises hvilke vannmasser som går gjennom juvet. Dette er avgjørende for forståelsen av hvordan landskapsformen er dannet. Bortfall av vannføring gjennom Rullestadjuvet vil etter NVEs syn være svært negativt for opplevelsen av dette landskapselementet.

Skromsfossen

Få av høringspartene har vært konkret opptatt av Skromsfossen, men Etne kommune betegner i sin saksutredning inntaksdammen i Skromsfossen som lite tiltalende. Virkningene for fossen og omgivelsene ved bygging av Rullestad kraftverk anses som betydelige. Selv om kommunen har gått inn for full utbygging etter omsøkt alternativ, har de hele tiden ønsket å bevare Skromsfossen ved å legge inntaket nedstrøms denne. Også Fylkesmannen og DN fremhever Skromsfossen som ett av flere mindre fossefall som er viktige for opplevelsen av vassdragsnaturen i området.

Inntaket til Rullestad 2 er planlagt på toppen av Skromsfossen, slik at landskapet her både blir negativt påvirket av selve inntakskonstruksjonen og av kraftig redusert vannføring i selve fossen. Skromsfossen er mange meter høy og Dalelva har relativt høy middelvannføring, slik at fossen i store deler av året vil oppleves som stor og mektig. Samtidig er fossen relativt godt eksponert i det nærliggende landskapet. NVE mener at bortfall av vannføring i Skromsfossen vil være svært negativt.

Jettegrytene

Flere høringsparter er opptatt av jettegrytene som befinner seg på nordsiden av Rullestadjuvet/Dalelva. Jettegrytene vil ikke bli direkte påvirket av noen tekniske inngrep eller redusert vannføring i Dalelva. Rent landskapsmessig vil derfor ikke jettegrytene bli nevneverdig negativt påvirket ved en eventuell utbygging.

Skromme

Fagrapporten vurderer at de landskapsmessige konsekvensene av Skromme kraftverk vil bli små til middels negative. Slik vi oppfatter det anser fagrapporten at det største problemet ved bygging av Skromme kraftverk er redusert vannføring på utbygd elvestrekning. Elva anses som et sentralt element i et landskap som er gitt stor verdi. De tekniske inngrepene omtales som beskjedne. Ingen av høringspartene har vært spesielt opptatt av denne delen av utbyggingsplanen.

NVE er i hovedsak enig i fagrapportens vurderinger. Vi oppfatter også elva som en viktig del av landskapsbildet. Samtidig har ikke utbyggingsstrekningen for Skromme kraftverk noen spesielt fremtredende elementer som Skromsfossen eller Rullestadjuvet lenger ned.

Kvernhuselva

Fagrapportens vurdering er at de negative konsekvensene ved bygging av Kvernhuselva kraftverk vil være like store som for Skromme, dvs. små til middels store. Inngrep i forbindelse med adkomstvei opp til inntaket og rørgate vurderes som det mest negative. Fylkesmannen mener at disse inngrepene vil bli godt synlige. Andre høringsparter har ikke hatt kommentarer knyttet spesielt til denne delen av utbyggingsplanen.

NVE mener at de negative virkningene av Kvernhuselva vil bli noe mindre enn for Skromme. Adkomstveien vil bli lagt i samme trase som eksisterende skogsvei et godt stykke opp i fjellsida. Den vil slynge seg oppover den skogbevokste fjellsida og NVE forventer at mye av veien vil bli mer eller mindre skjult av skogen i driftsfasen. Rørgata vil imidlertid gå mer rett opp fjellsida og vil etter vårt syn være den delen av anlegget som vil være mest synlig i driftsfasen. Det kan ikke tillates at store trær vokser opp over rørgata, slik at rørgatetraseen vil skille seg ut fra det ellers skogbevokste terrenget så lenge kraftverket er i drift. Verken inntaket, redusert vannføring eller kraftstasjonsbygget til Kvernhuselva kraftverk vil etter NVEs syn endre landskapsbildet i Rullestad i særlig grad. NVE anser at Kvernhuselva kraftverk er den delen av utbyggingsplanen som vil ha minst negative virkninger for landskapet.

Kvernhuselva kraftverk gir for øvrig også et lite tap av INON-areal, beregnet til 0,2 km². Vi viser til våre vurderinger for Bordalen kraftverk, der vi har konkludert med at vi ikke vil legge vesentlig vekt på tap av INON i denne saken.

Samlet konsekvens av hovedalternativet

Fagutredningen for landskap har vurdert at utbygging av Kvernhuselva, Skromme, Rullestad 2 og Bordalen 1 vil få middels til store negative virkninger for landskap. Det vil si at utbyggingen samlet sett vil få større negative konsekvenser enn de ulike delprosjektene hver for seg. Både Hordaland fylkeskommune (saksutredning) og DN (nå Miljødirektoratet) har tilsvarende vurderinger. DN, Fylkesmannen, Haugesund turistforening og FNF Hordaland mener at de fleste utbyggingsalternativene har stor negativ konsekvens for landskap. Både DN og Fylkesmannen viser til at fylkesdelplanen for små vannkraftverk i Hordaland har gitt bl.a. inngrepsfri natur og de urørte delene av Åkrafjorden stor verdi. Fylkesmannen har med sin innsigelse vist at han prioriterer å unngå utbygging i Bordalen.

Etne næringsutvikling mener i motsetning til flere andre at naturinngrepene er skånsomme. De anser at inngrepene ved inntakspunktene vil bli små og at minstevannføring vil sikre tilstrekkelig vannføring i vassdragene. De påpeker også at det vil bli lite rørgater i dagen.

I tråd med KU og mange av høringspartene er NVEs vurdering at full utbygging samlet sett vil gi større negative virkninger for landskapet enn dersom en ser på kraftverkene enkeltvis. Vårt inntrykk fra høringen og befaringen er at Rullestadjuvet er det landskapselementet som de fleste høringspartene

legger aller størst vekt på. Nest etter Rullestadjuvet legger høringspartene tilsynelatende mest vekt på Sagfossen og deretter Skromsfossen. NVE har samme vurdering. Derfor er de største landskapsmessige konfliktene etter vårt syn knyttet til Rullestad 2 med bortfall av vannføring i både Skromsfossen og Rullestadjuvet. Fagrapporten har vurdert de negative landskapsmessige virkningene ved bygging av Rullestad 2 som middels negative, det samme som for Bordalen 1. Vi er enige med DN og Fylkesmannen i at KU synes å undervurdere konflikten med landskap for Rullestad 2.

NVE mener det er tungtveiende grunner til å avslå Rullestad 2 på grunn av landskapsensyn alene. Dette vil i så fall redusere samlet kraftproduksjon med 36,8 GWh, fra totalt 146,8 GWh til 110 GWh, men vil også redusere samlede negative virkninger for landskapet vesentlig. Dersom Rullestad 2 avslås vil Skromsfossen beholde samme vannføring som i dag. Redusert tilsig fra Bordalselva vil medføre at vannføringen gjennom Rullestadjuvet vil bli noe redusert. NVE mener imidlertid at vannføringen i Dalelva vil være stor nok til at hovedinntrykket ikke endres vesentlig. Vi er enige med Etne kommune (saksutredning) i at minstevannføring ikke vil være tilstrekkelig til å ivareta dynamikken og dramatikken ved Rullestadjuvet.

Vi ser også store konflikter ved Bordalen 1 på grunn av sterkt redusert vannføring i Sagfossen. NVE mener likevel at inntak i Sagelva kan være akseptabelt dersom en kun vurderer rene landskapsmessige virkninger opp mot fordelene ved kraftproduksjonen. Sagfossen går for en stor del i slør nedover den bratte fjellsida mot Rullestadvatnet. Det skal ikke så stor vannføring til før det dannes hvitt slør. Slipp av minstevannføring vil derfor til en viss grad redusere de negative landskapsvirkningene. Inntak av Sagelva (og Raudbekken) gir ca 21 GWh ny kraft. Dette kan sammenlignes med kraftmengden en oppnår ved et større småkraftverk. Av de øvrige småkraftprosjektene i Åkrafjordområdet er det kun Miljateig/Skålnes og Håfoss som er i nærheten av å kunne produsere denne kraftmengden med hhv. 19 GWh og 34 GWh (etter nye beregninger) i forventet årsproduksjon. Samtidig med denne innstillingen er det gitt avslag på søknaden om konsesjon for Miljateig/Skålnes.

Isolert sett anser vi at Skromme kraftverk vil ha akseptable landskapsvirkninger. Bygging av dette kraftverket vil imidlertid forsterke de samlede negative landskapsvirkningene ved full utbygging, og gir ytterlige grunn til å vurdere et redusert alternativ. Kvernhuselva kraftverk vil etter vårt syn ikke øke den samlede landskapspåvirkningen nevneverdig.

Kulturminner og kulturmiljø

Bordalen 1, 2 og 3

Fagrapporten om kulturminner og kulturmiljø har vurdert at Bordalen 1 vil ha liten til middels negativ konsekvens. De øvrige alternativene for utbygging i Bordalen er vurdert å ha liten negativ konsekvens.

Når det gjelder selve Bordalen, oppgir fagrapporten at få kulturminner og kulturhistoriske verdier vil bli berørt ved den planlagte utbyggingen. Inntaksdammen til Bordalen 1 vil ligge ganske tett opp til Mjølkestølen og Bordalsstølen. Etne kommune sier i saksutredningen at inntaksdammen til Bordalen 1 vil være synlig fra stølene og at bortfall av vann vil redusere opplevelsen av stølsmiljøene. NVE vil bemerke at vi ikke kunne se inntakspunktet for Bordalen 1 fra tunet på Bordalsstølen. Tvert imot oppfattet vi inntakspunktet, markert ved DNT-brua, som godt skjult i terrenget sett oppe fra stølen. Også fagrapporten sier at inntaket til Bordalen 1 ikke vil bli synlig fra stølene. Vi er likevel enige med Etne kommune (saksutredning) i at en inntaksdam såpass nær stølstunene vil forstyrre opplevelsen av kulturlandskapet for brukerne av stølene og de som ellers passerer området. Fagrapporten beskriver at det står flere, eldre velholdte bygninger på stølene. NVEs oppfatning er at vedlikeholdet konsentreres til de bygningene som er i bruk i dag. Stølene brukes i dag som hytter. Vårt inntrykk er at stølsmiljøet som sådan bærer preg av at det er lenge siden det var stølsdrift og intensiv beiting her. Vi anser at stølene gir

en fin kulturhistorisk dimensjon til landskapet, men vi opplever dem likevel ikke som spesielt verdifulle representanter for sitt slag.

Det er kun registrert ett automatisk fredet kulturminne i hele utbyggingsområdet. Dette er et forhistorisk veganlegg som går fra Rullestad til Røldal, kalt pilegrimsvegen. Veggen berøres primært av utbyggingen i Bordalen. Både Haugesund turistforening og FNF Hordaland mener at den gamle vegtraséen trolig blir berørt i nedre del, mot Rullestadvatnet. Fagutrederne kunne ikke finne spor etter denne veggen og mener den umulig kan ha gått slik den er vist på kartet på første del av strekningen. Kommunen mener at pilegrimsvegen trolig fulgte den gamle stølsvegen. RSE har kommentert at bortsett fra redusert opplevelsesverdi av Dalelva fra pilegrimsvegen, vil utbyggingsplanene i liten grad komme i konflikt med dette kulturminnet. NVE bemerker at det er vanskelig å vurdere i hvilken grad pilegrimsvegen vil bli påvirket av en eventuell utbygging når en ikke kan fastslå sikkert hvor veien har gått. Det er i alle tilfeller vanskelig å se at en utbygging i Bordalen fysisk vil ødelegge pilegrimsvegen og NVE legger ikke vekt på negative virkninger for pilegrimsvegen som kulturminne. Når det gjelder mulig framtidig bruk av veggen viser vi til omtale under "Friluftsliv, turisme og reiseliv".

Etne kommune nevner i sin saksutredning at rester av et sagbruk ved Sagelva vil bli påvirket ved utbygging av Bordalen 1. Dette er også kommentert av Haugesund turistforening og FNF Hordaland, som mener at en eventuell restaurering av saga som kulturminne og turistattraksjon vil komme i konflikt med Bordalen 1. NVE vil bemerke at det bare er rester igjen av saga og at det ikke vil være snakk om restaurering, men eventuelt gjenoppbygging fra grunnen av. Ingen har oppgitt at det eksisterer slike planer.

Verken fagrapporten eller høringspartene synes å legge vekt på negative effekter av inngrep i Rullestad som følge av selve kraftverksbygningen, adkomstveier, rørgate, tunnelportal og massetipp. NVE kan heller ikke se at disse anleggsdelene vil ha nevneverdig betydning for kulturminner og kulturmiljøet på Rullestad. Ingen kulturminner er registrert i umiddelbar nærhet og Bordalen kraftverk ligger et stykke unna gårdstun og dyrka mark. Vi viser ellers til vår vurdering under tema landskap.

Rullestad 2

Fagrapporten har vurdert Rullestad 2 til å ha middels negativ konsekvens for kulturminner, dvs. størst konsekvens av alle delprosjektene. I denne vurderingen er det lagt stor vekt på negative konsekvenser for den nylig restaurerte Postvegen fra ca 1870, som praktisk talt går langs hele utbyggingsstrekningen.

Riksantikvaren mener at Rullestad 2 må tas helt ut av planen eller flyttes på grunn av konflikt med Postvegen og Rullestadvuget. Riksantikvaren ser små muligheter for justeringer av denne delen av prosjektet for å redusere konflikten med kulturminner og landskap. Hordaland fylkeskommune har i saksutredningen karakterisert Postvegen som et regionalt verdifullt kulturminne. I vedtaket bes det om at inntaket til Rullestad 2 blir plassert slik at Postvegen så langt som mulig blir spart. Etne kommune kommenterer i saksutredningen at inntaksdammen i Skromsfossen, som ligger like ved både gamle E 134 og Postvegen, vil ha betydelig negativ virkning på omgivelsene.

Haugesund turistforening og FNF Hordaland har begge en fyldig omtale av Postvegen og oppgir bl.a. at det er brukt 700 000 – 1 mill. kr på restaurering av veggen. Foreningene mener at dersom vannstrengen langs Postvegen forsvinner, så vil dens verdi som kulturminne bli sterkt skadelidende. Gamle E 134 anses også som et kulturminne, og de forskjellige generasjoner med veger side om side anses å gi en fin opplevelse med fjellssidene rundt.

Også når det gjelder selve kraftstasjonsbygget med utløpskanal og adkomstvei synes det å være negativ påvirkning for Postveien som bekymrer høringspartene mest.

NVE er enig med høringspartene i at Postvegen er et helt spesielt og særegent kulturminne. Opplevelsen av Postvegen er uløselig knyttet til naturlandskapet den går gjennom. Dalelva er svært viktig for opplevelsen av Postvegen, både visuelt og gjennom fosseduren. Langs Rullestadjuvet er veien delvis skåret inn i den nærmest loddrette fjellsida ned i juvet, delvis går den på en gangvei i tre som henger i fjellsida. Like oppstrøms selve juvet går veien over en flott steinsetting som er laget for å komme forbi en steil fjellvegg som går rett ned i elva. Dersom en går Postvegen fra Rullestad og helt opp til Skromme krysser en Dalelva tre ganger. Sterkt redusert vannføring i Dalelva vil etter vårt syn være svært negativt for opplevelsen av Postveien.

I tillegg til Postvegen legger fagrapporten vekt på kulturmiljøet i Rullestad. Området beskrives som et jordbrukslandskap med flere gamle bygninger, steingarder og styvingstrær, og området rundt kraftstasjonen er vurdert til å ha potensial for funn av ikke-synlige automatisk fredede kulturminner.

NVE mener at selve kraftstasjonsområdet for Rullestad 2 kraftverk vil ha liten betydning både for opplevelsen av Postveien og for opplevelsen av kulturmiljøet på Rullestad. Etter vårt syn vil god arkitektonisk utforming og tilpasning til omgivelsene gjøre Rullestad kraftverk mindre fremtredende i kulturlandskapet enn hva man kanskje tenker seg i utgangspunktet. Selv om kraftstasjonen vil bli en del av kulturmiljøet vil den ligge tilbaketrukket helt i ytterkanten av innmarka. Bygningen vil trolig ikke være synlig fra gamle E134 sett ovenfra. Dersom trærne langs dagens bekkeløp (planlagt utløpskanal) tas vare på vil de skjerme for innsyn fra deler av området.

Haugesund turistforening og FNF Hordaland påpeker at Hansen (2003) omtaler Skrommesaga, hvor murene fortsatt skal være synlige og der utstyret til saga fortsatt skal være intakt. Denne saga er ikke nevnt i KU. Foreningene mener at en eventuell restaurering av denne saga vil komme i konflikt med Rullestad 2.

RSE er enig i at saga ved Skromsfossen burde ha vært omtalt i kulturminnerapporten og beklager utelatelsen på vegne av utreder. RSE forteller at saga var plassert på en flate et stykke nedstrøms Skromsfossen, med tilkomstveg fra europavegen ved Tømmerdalen. Saga hadde vannrenne i tre med inntak på Skromsfossen og var i bruk inntil ca 1940.

I likhet med saga i Sagelva vil det for Skrommesaga eventuelt være snakk om gjenoppbygging fra grunnen av. Slik NVE oppfatter det eksisterer det ikke engang rester etter Skrommesaga. NVE er ikke kjent med at det eksisterer planer om gjenoppbygging av Skrommesaga og legger ikke vekt på dette.

Skromme

Fagrapportens vurdering er at det vil bli små negative konsekvenser for kulturminner og kulturmiljø ved bygging av Skromme kraftverk. Ingen høringsparter har hatt kommentarer om kulturminner i forbindelse med Skromme kraftverk.

NVE bemerker at den restaurerte delen av Postvegen starter (eller ender) ved Skromme, slik at selve kraftstasjonsbygningen vil komme i berøring med denne. Etter NVEs syn vil ikke Postvegen bli nevneverdig negativt påvirket av dette.

Kvernhuselva

Utbygging av Kvernhuselva kraftverk er vurdert å ha liten til middels negativ konsekvens for kulturminner og kulturmiljø. Fagrapporten anser at Kvernhuselva kraftverk vil øke belastningen av inngrep som er synlige fra kulturminner (bygninger) i området. I tillegg vil kraftverket påvirke et jordbrukslandskap med steingjerder og styvingstrær. I dette inngår virkningene av den planlagte

transformatorstasjonen. NVE bemerker at selv om Kvernhuselva kraftverk ikke blir bygget, vil transformatorstasjonen fortsatt inngå i planene dersom de øvrige kraftverkene blir bygget.

Av høringspartene er det bare Riksantikvaren som har hatt vesentlige merknader til planene om Kvernhuselva kraftverk på grunn av negativ virkning for kulturmiljø. Riksantikvaren mener det bør vurderes om dette kraftverket bør tas ut av planen eller flyttes, fordi det kommer i direkte konflikt med kulturlandskapet og kulturmiljøet på Rullestad.

NVE legger til grunn at Kvernhuselva kraftverk vil bli et lite kraftverk. Kraftstasjonsbygningen behøver ikke bli større enn et uthus eller naust, og det er etter vårt syn fullt mulig å utforme den på en slik måte at den glir naturlig inn i det eksisterende kulturmiljøet. Kraftverket og nedre del av tilløpsrøret vil ligge rett i nærheten av nye E 134. Etter NVEs oppfatning er det den nye europaveien som tar mesteparten av oppmerksomheten på dette stedet. Vi mener at nye E 134 er et vesentlig større inngrep i kulturlandskapet i Rullestad enn Kvernhuselva kraftverk vil bli. Også fagrapporten nevner at miljøet rundt fundamentene etter to kvernhus ved Kvernhuselva allerede er sterkt forringet ved byggingen av E 134.

Samlet konsekvens av hovedalternativet

De samlede konsekvensene for kulturminner og kulturmiljø er i KU vurdert til å være små til middels negative ved full utbygging. Dvs. at konsekvensene ved delprosjektet Rullestad 2 isolert sett er vurdert å være større; middels negative.

Riksantikvaren legger størst vekt på Postveien og mener at Rullestad 2 må avslås. Han kommenterer generelt at kulturminnene, kulturmiljøet og naturlige landskapselementer til sammen skaper landskapsrom med stor kulturhistorisk verdi og opplevelsesverdi.

Hordaland fylkeskommune har i sin saksutredning vurdert at Postvegen, Pilegrimsvegen, gårdsmiljø og kulturlandskap ved nordøstenden av Rullestadvatnet og stølsmiljøet i Bordalen alle er kulturminner av regional verdi. Konflikten med kulturminner anses å være størst for Bordalen 1 og Rullestad 2. Fylkeskommunen har likevel vedtatt å gå inn for full utbygging, men ber om at de tekniske inngrepene berører så få kulturminner som mulig og at gjennomføring og utforming av tiltaket blir gjort slik at det blir tilpasset det kulturlandskapet de inngår i og blir så lite synlige som mulig.

Både Haugesund turistforening og FNF Hordaland mener at utbygging vil ha store negative konsekvenser for kulturminner og kulturmiljø og at det er liten forskjell på alternativene. De refererer til at Hansen klassifiserer landskapet på Rullestad som "et helhetlig kulturlandskap av nasjonal verdi." De mener at bortfall av vann i Dalelva og Sagelva over lengre perioder om sommeren, riggområde og kraftstasjonsbygg nær gamletunet på Rullestad m.m. sterkt vil redusere verdien av Rullestad som nasjonalt kulturlandskap.

NVE vil bemerke at Rullestadorrådet verken er registrert som helhetlig kulturlandskap eller kulturmiljø i Naturbase. Fagrapporten har vurdert delområde Rullestad til å ha middels og lokal verdi både når det gjelder kulturminner og kulturmiljø. NVE legger dette til grunn for vurderingen av konsesjonsspørsmålet.

NVEs inntrykk etter høringsrunden og befaringen er at Postvegen skiller seg ut som det kulturminnet som høringspartene anser som klart mest verdifullt av alle kulturminnene i området. Dette gjelder også de som er positive til full utbygging. NVE deler denne oppfatningen og mener at negative virkninger for Postvegen er av stor betydning for konsesjonsspørsmålet. Høringspartene ser ut til å vurdere de negative konsekvensene for Rullestadværet og Postveien som større enn hva fagrapporten gjør. Fagrapporten

angir at ”Opplevelsen av Rullestadjuvet kan bli noe forringet med redusert vannføring.” I likhet med flere av høringspartene synes NVE at dette er en undervurdering.

Under tema landskap har vi vurdert at negative virkninger for Rullestadjuvet har stor betydning for konsesjonsspørsmålet og at minstevannføring ikke vil være tilstrekkelig til å bevare kvalitetene ved dette landskapselementet. Disse vurderingene er i like stor grad gyldige for opplevelsen av Postveien. Vår vurdering av konsesjonsspørsmålet ut fra hensyn til kulturminner og kulturmiljø er nærmest parallell med våre vurderinger ut fra landskapshensyn.

NVE kan ikke se at de øvrige delprosjektene vil ha negative konsekvenser for kulturminner og kulturmiljø som er av avgjørende betydning for konsesjonsspørsmålet.

Friluftsliv, turisme og reiseliv

Effektene av en utbygging i Rullestad og Skromme på natur- og kulturlandskapet (kulturminner og kulturmiljø) har sterk relevans for mulige effekter på friluftsliv, turisme og reiseliv. De fleste høringspartene er svært opptatt av denne sammenhengen. Ingen av høringspartene synes å mene at det vil være akseptabelt dersom utbyggingen vil være til vesentlig skade for friluftsliv, turisme og reiseliv. Det er imidlertid delte meninger om i hvilken grad friluftsliv, turisme og reiseliv vil bli skadelidende av utbyggingen.

NVE mener det er flere aspekter ved mulige negative virkninger for friluftsliv, turisme og reiseliv. Det er i seg selv negativt dersom opplevelseskvalitetene i området blir redusert. Dette vil forringe opplevelsen for den enkelte turist og turgåer. Dersom reduserte opplevelseskvaliteter medfører redusert bruk av området til friluftsliv og fysisk aktivitet er dette negativt i et folkehelseperspektiv. Dersom reduserte opplevelseskvaliteter fører til at området tiltrekker seg færre turister og andre besøkende vil dette også ha negative økonomiske konsekvenser for næringsdrivende tilknyttet reiselivsbransjen i området. Utbyggingens virkninger for næringsliv knyttet til turisme og reiseliv er derfor i hovedsak diskutert her, men er også kommentert under ”Næringsliv, sysselsetting og befolkningsutvikling”.

KU har ikke vist at en eventuell utbygging vil ha nevneverdige negative konsekvenser for jakt og fiske og temaet har knapt vært nevnt i høringsuttalelsene. NVE kan heller ikke se at konsekvenser for jakt og fiske har betydning for konsesjonsspørsmålet. Derfor er dette ikke kommentert nærmere.

Bordalen 1, 2 og 3

Fagrapporten om friluftsliv, turisme og reiseliv vurderer konsekvensen av Bordalen 1 til å være liten til middels negativ, mens Bordalen 2 og 3 begge har bare liten negativ konsekvens.

Rullestadområdet med Sagfossen

Fagutredningen har vurdert at Sagfossen har stor verdi for friluftsliv, turisme og reiseliv. Sagfossen omtales som et landemerke, og det sies at utbygging vil medføre at opplevelsen av fossen blir redusert i perioder. Tilsynelatende er det likevel ikke lagt vesentlig vekt på dette i konsekvensvurderingen for Bordalen 1.

Både Fylkesmannen, Etne kommune (saksutredning), Haugesund turistforening og FNF Hordaland mener at redusert vannføring i Sagelva vil være negativt for turismen.

NVE er enig i at Sagfossen er et viktig landskapselement som øker attraksjonsverdien av Rullestad i forbindelse med turisme og reiseliv. Både for beboere på Halvfjordingen, turister som kommer for å oppleve Postveien og Rullestadjuvet og for forbipasserende på E 134 vil Sagfossen være en viktig del av opplevelsen. Likeledes for fjellvandrere på vei opp til Etnefjella, bl.a. som en indikator på det urørte

området de skal bevege seg inn i. Kanskje kan Sagfossen være utslagsgivende for at forbipasserende velger å raste ved Halvfjordingen. Det er også mulig å oppleve Sagfossen på nært hold ved å ta turen på den nylig etablerte stien rundt Rullestadvatnet. Kanskje kan god vannføring i Sagelva lokke flere til å ta turen rundt Rullestadvatnet, både av fastboende, gjester på Halvfjordingen og andre. Slik sett kan det ikke utelukkes at redusert vannføring i Sagelva i noen grad kan være negativt for omfanget av friluftsliv i området. Sagfossen er likevel ikke noen hovedattraksjon sammenlignet med Langfossen og Rullestadjuvet. NVE mener det er lite trolig at redusert vannføring i denne isolert sett vil medføre at den generelle turiststrømmen til området vil avta nevneverdig.

Videre vurderer fagrapporten at Rullestadvatnet har middels stor verdi for friluftsliv, turisme og reiseliv på grunn av turstien rundt vannet, samt lett tilgjengelighet for bading, fiske og båtliv. Foruten redusert vannføring i Sagfossen vil området rundt Rullestadvatnet bli påvirket av kraftstasjonsbygget med adkomstveier, rørgate, tunnelportal og massetipp, samt inntak av Raudbekken. Vi har tidligere vurdert at disse inngrepene ikke vil ha nevneverdige negative konsekvenser for natur- eller kulturlandskapet. Lokalt kan inngrepene like fullt påvirke naturopplevelsen for dem som fisker eller bader i nærheten eller som går tur langs stien rundt Rullestadvatnet. Dette er påpekt av bl.a. Fylkesmannen som mener at både turstien, fiske og andre former for friluftsutøvelse vil bli negativt berørt. FNF Hordaland mener at turstien rundt vannet har blitt mye brukt etter at KU ble skrevet.

Etter NVEs syn er det primært i byggefasen at friluftsliv, turisme og reiseliv knyttet til Rullestadvatnet vil bli negativt berørt. I driftsfasen, når området er satt i stand, kan ikke NVE se at verken kraftstasjonsbygg, rørgate, tunnelportal, massetipp eller inntak av Raudbekken vil føre til at færre mennesker fisker, bader, benytter seg av turløypa rundt vatnet eller at turopplevelsen vil være vesentlig redusert i forhold til i dag.

Bordalen

Fagrapporten gir DNT-stiene i området stor verdi. Konsekvensene av en eventuell utbygging vurderes likevel som svært begrenset for DNTs løypenett. Fagrapportens vurdering er at bruken av løypene opp fra Skomme/Rullestad neppe vil bli mindre etter utbygging.

DNT har tilrettelagt to alternative ruter opp Bordalen. Stien på østsida opp Tømmerdalen krysser Bordalselva over ei bru mellom Bordalsstølen og Mjølkestølen. Inntaket for Bordalen 1 er tenkt plassert akkurat her og vil komme i direkte konflikt med denne stien. Stien på vestsida krysser ikke Bordalselva i det hele tatt, men løper sammen med stien fra Tømmerdalen ved Mjølkestølen. Fra Mjølkestølen går stien videre inn til Simlebu i Etnefjella.

Både Fylkesmannen, fylkeskommunen og FNF Hordaland har påpekt at inntaket til Bordalen 1 vil bli svært synlig for dem som velger stien opp Tømmerdalen. Dette nevnes i saksutredningen til Etne kommune som en av de viktigste negative konsekvensene ved dette alternativet. Turistforeningen mener at inntaket for Bordalen 1 vil være en markert og fremmed konstruksjon også i forbindelse med stien på vestsida der den passerer ved Mjølkestølen. Videre mener de at selv om elva bare er synlig fra enkelte punkter fra stien, er nettopp slike punkter viktige på turen opp dalen.

Da NVE var på befaring gikk vi ned Bordalen via DNT-stien gjennom Tømmerdalen. Bortsett fra inntakspunktet for Bordalen 1 var det ikke mulig å se noen av inntakspunktene fra stien. Elva var bare synlig fra stien et kort stykke rett nedstrøms DNT-brua. Ut fra kartet og inntrykket av terrenget i området mener NVE det er rimelig å gå ut ifra at en ikke har vesentlig mer kontakt med vassdraget dersom en går opp på vestsiden av Bordalen via den nye DNT-stien fra Rullestad. I motsetning til Haugesund Turistforeningen kan vi ikke se at inntakspunktet for Bordalen 1 vil ha nevneverdig negativ virkning for denne traséen. Turistforeningen gir inntrykk av at det nå legges opp til at traséen vest for Bordalselva skal være hovedalternativet for turen fra Rullestad opp til Simlebu.

NVE mener det er fullt mulig å flytte DNT-stien fra Tømmerdalen slik at den krysser elva på et punkt der inntaket til Bordalen 1 ikke vil være synlig. Dette vil virke avbøtende for friluftslivet og turopplevelsen for de som bruker DNT-stien og vil heller ikke være spesielt kostnadskrevende sammenlignet med det en kan vinne i ny kraftproduksjon ved Bordalen 1. Vi anser imidlertid dagens krysningspunkt som et godt egnet sted. Turgåerne får i dag en fin opplevelse ved å komme i kontakt med det gamle stølsmiljøet. Dersom stien flyttes slik at turgåerne mister opplevelsen av stølsmiljøet, vil også dette etter NVEs syn forringe turopplevelsen. Dersom en ønsker å unngå nærkontakt med inntaket for Bordalen 1 er det mulig å velge den nye stien fra Halvfjordingen og opp Bordalen på vestsida av dalen opp til Mjøkestølen.

Bortsett fra konflikten mellom DNT-stien opp Tømmerdalen og inntaket for Bordalen 1 kan ikke NVE se at den visuelle opplevelsen av Bordalen for turgåere vil bli nevneverdig negativt påvirket av en eventuell utbygging. Inntaket i Sagelva vil ligge et godt stykke nedstrøms DNT-stien og vil ikke komme i direkte konflikt med denne.

Fylkesmannen mener at verdisettinga og konflikten med landskap, friluftsliv og opplevelsesverdi er undervurdert i KU, bl.a. fordi utreder tilsynelatende ikke har tillagt urørt natur noen egenverdi. NVE er som nevnt enige med Fylkesmannen i at urørt natur har en egenverdi, men mener at inngrepsfrihet ikke er en kvalitet ved Bordalen som alene har avgjørende betydning for konsesjonsspørsmålet. Etter vårt syn vil konflikten ved inngrep i et urørt naturområde være større dersom mange bruker det.

Fagrapporten oppgir at i perioden 1998 – 2008 var det årlig mellom 564 og 863 registrerte overnattinger på Simlebu. I tillegg er det mange uregistrerte dagsbesøk. Trolig har flertallet av disse gått enten opp eller ned Bordalen. NVE mener imidlertid det er rimelig å anta at det ikke er selve Bordalen som er hovedmålet med turen for det store flertallet av dem som ferdes gjennom dalen. Trolig er de fleste som benytter DNT-stien(e) gjennom Bordalen på vei opp til Simlebu, Sandvassbu og ev. videre til Blomstølen.

Opplevelsen av urørthet påvirkes både av det man konkret ser og hører og bevisstheten om hvor langt unna man er såkalte tyngre, tekniske inngrep. Opplevelsen av å vite at man befinner seg i et område uten tyngre, tekniske inngrep blir åpenbart mer negativt påvirket jo lenger opp i Bordalen en eventuelt bygger inntaket. Alle turgåere legger imidlertid ikke vesentlig vekt på den faktiske avstanden til tyngre tekniske inngrep. Fordi man rent visuelt kan tilpasse inngrepene i Bordalen slik at de blir lite synlige, vil Bordalen etter vår oppfatning oppleves som relativt urørt for mange av dem som bruker området, også etter en eventuell utbygging. Selv med utbygging av Bordalen 1 finner NVE det vanskelig å tro at redusert opplevelse av urørthet vil medføre noe kraftig fall i antall mennesker som velger å gå på tur opp til eller ned fra Etnesfjella via Bordalen. Etter vårt syn er konflikten mellom tap av urørthet i Bordalen og friluftslivet i området begrenset. Vi legger ikke avgjørende vekt på dette i vurderingen av konsesjonsspørsmålet.

Både turistforeningen og FNF Hordaland nevner at det er planer om å bygge et pilegrimssenter i forbindelse med stavkirka Røldal. Da vil Rullestad, som allerede har vært utgangspunkt for pilegrimsturer, bli høyaktuelt som startsted med dette senteret som mål. NVE oppfatter det slik at turistforeningen mener at DNT-stien langs vestsiden av Bordalen er sammenfallende med deler av den gamle pilegrimsvegen. Turistforeningen mener at de tiltenkte anleggene vil komme i direkte konflikt med denne stien. NVE kan ikke se at en utbygging av Bordalen kraftverk vil være mer i konflikt med et eventuelt økende antall pilegrimsvandrere enn med folk som benytter DNT-stien på vei opp i fjellet. Snarere vil konflikten etter vårt syn være mindre fordi pilegrimsvandrere gjerne har en motivasjon som går utover den rene naturopplevelsen. Vi mener at Rullestad vil være like aktuelt som utgangspunkt for pilegrimsvandring til Røldal selv om Bordalen kraftverk bygges. NVE legger ikke vekt på Pilegrimsvegen i sammenheng med friluftsliv, turisme og reiseliv.

Rullestad 2

Både gamle E 134 og Postveien er gitt stor verdi i fagrapporten om friluftsliv, turisme og reiseliv. Negativ påvirkning av Skromsfossen, Rullestadjuvet og Postveien er vektlagt og fagrapporten har vurdert de negative konsekvensene som middels store for Rullestad 2. Rullestad 2 er dermed vurdert å ha størst negativ konsekvens av alle delprosjektene.

Fylkesmannen mener at opplevelsesverdien av området vil bli sterkt redusert ved utbygging av Rullestadjuvet, slik at grunnlaget for pågående og framtidige reiselivs- og opplevelsesprodukter knyttet til Rullestadorrådet vil bli redusert. Konfliktnivået er etter Fylkesmannens vurdering høyt for lokalt og regionalt reiseliv.

SRN og Naturvernforbundet beskriver Dalelva og Rullestadjuvet med Postveien og jettegrytene som svært naturskjønne områder og kategoriserer dem blant de største turistattraksjonene på Vestlandet. Haugesund turistforening oppgir at Rullestadjuvet har vært både en nasjonal og regional turistattraksjon siden 1800-tallet, som er blitt særlig kjent fordi Lars Hertervig hentet motiv til flere av sine mest kjente malerier fra dette området. Turistforeningen anser at det er i dette delområdet selve vannveien har størst betydning for friluftslivet. Turistforeningen og FNF Hordaland mener at Postvegen på en enestående måte knytter sammen Sordalen, jettegryteformasjonene, natur- og kulturlandskap. Dersom vannstrengen forsvinner mener de at Postvegen med bruene vil bli sterkt skadelidende både som kulturminne og som turvei og turistattraksjon. De mener at bygging av Rullestad 2 vil være svært negativt for Halvfjordingen fordi Rullestadjuvet og Postvegen vil miste mye av sin verdi som nasjonal turistattraksjon, samtidig som kraftstasjonen og riggområdet vil være skjemmende inngrep i et kulturlandskap av nasjonal verdi.

DN (nå Miljødirektoratet) og Fylkesmannen viser til at fylkesdelplanen for små vannkraftverk i Hordaland omtaler Rullestadjuvet på linje med Åkrafjorden, Langfoss og Eikemodalen som spesielle trekkplaster for reiseliv i Sunnhordland og Haugalandet. Flere høringsparter påpeker også at Rullestad er med i prosjektet Åkrafjorden landskapspark og at det allerede er brukt en god del statlige og kommunale midler til å utvikle reiselivsprodukter i Rullestadorrådet. Det er brukt penger på informasjon og merking av stier, og rasteplass langs Postvegen og ved jettegrytene.

Ved siden av tradisjonell tilrettelegging for fjellvandring opplyser Haugesund turistforening at de i senere år har arbeidet mye med å tilrettelegge enklere turer og frilftsaktiviteter for blant annet funksjonshemmede. Postvegen på Rullestad oppgis som et eksempel på tilrettelegging for kulturvandring i kontakt med barsk natur. Gamle E 134 nevnes også som et godt eksempel på at universelle brukere kan komme i nær kontakt med vill fosse- og elvenatur. Hårnålssvingene opp Rullestadjuvet er tilgjengelig for både gåing, sykling eller bilkjøring.

NVE er enig i rangeringen av delprosjektene som fagrapporten har gjort. Vi mener imidlertid at fagrapporten har vurdert konsekvensene av Rullestad 2 for friluftsliv, reiseliv og turisme for lavt. Både KU og høringsuttalelser har vist at Rullestadjuvet og Postveien både historisk og nå er viktige turistmål. De er en del av Åkrafjorden landskapspark og markedsføres i dag som regionale turistattraksjoner. Det er allerede lagt både penger og arbeid i å legge til rette for turister, og det er planer for videre satsing. Dalelva med Rullestadjuvet er lett tilgjengelig via både Postvegen og gamle E134. Om nødvendig kan man kjøre bil, men man kan også sykle eller gå. Lett tilgjengelighet øker grunnlaget for å tiltrekke turister i stort antall.

Vi mener det er rimelig å anta at turistene som kommer til Rullestad primært tiltrekkes av Rullestadjuvet og Postvegen. Slik vi ser det vil derfor mye av den øvrige bruken av Rullestadorrådet i forbindelse med friluftsliv, reiseliv og turisme, i større eller mindre grad være knyttet til Rullestadjuvet og Postvegen sin attraksjonsverdi. Jettegrytene, kulturlandskapet og stien rundt Rullestadvatnet er med på øke den totale attraktiviteten ved området, men vil neppe tiltrekke seg turister i stort antall på selvstendig grunnlag.

Dersom opplevelsesverdiene og attraktiviteten ved Rullestadjuvet og Postvegen reduseres vesentlig mener NVE det ikke kan utelukkes at antall turister som besøker området vil gå ned.

Antall turister er åpenbart av avgjørende økonomisk betydning for reiselivsbransjen. Rullestadjuvet og Postveien er regionale attraksjoner og kan derfor ha betydning for flere reiselivsbedrifter enn Halvfjordingen. Det er umulig å tallfeste den økonomiske betydningen av disse attraksjonene for turisme og reiseliv. Det er heller ikke mulig å tallfeste hvor mange færre turister som eventuelt vil oppsøke området dersom Rullestad 2 bygges ut og den økonomiske betydningen av dette. Det som synes sikkert er at det vil få store konsekvenser for Halvfjordingen dersom antallet turister til Rullestad reduseres vesentlig. NVE mener også det må bli vanskeligere å videreutvikle Rullestad som turistmål dersom opplevelseskvalitetene ved hovedattraksjonen reduseres.

Foruten den økonomiske betydningen som turistattraksjon mener NVE at Rullestadjuvet og Postveien har betydning for friluftsliv som lett tilgjengelige mål med stor opplevelsesverdi for både turgåere, syklistene og andre. Det er ikke nødvendig å være i spesielt god form eller turvant i utgangspunktet. Vi mener også det er et viktig poeng at folk som av ulike grunner er bevegelseshemmet kan komme i nær kontakt med dramatisk fosse- og elvenatur, slik Haugesund turistforening påpeker. Når folk først er i området er også jettegrytene og turstien rundt Rullestadvatnet attraktive og lett tilgjengelige turmuligheter. Etter NVEs syn er disse kvalitetene verdifulle i et folkehelseperspektiv ved at det legges til rette for aktivitet og naturopplevelse for et bredt lag av befolkningen.

Dersom en skal sikre at antall turister til Rullestad opprettholdes i framtida og eventuelt også økes, mener NVE det er avgjørende at opplevelsesverdiene og attraktiviteten ved Rullestadjuvet og Postvegen ikke reduseres vesentlig.

Skromme

Fagrapportens vurdering er at Skromme kraftverk vil ha små negative konsekvenser for friluftsliv, reiseliv og turisme. Få høringsparter har fremhevet utbyggingsstrekningen for Skromme kraftverk som spesielt verdifull i sammenheng med dette temaet. Fylkesmannen mener at opplevelsen knyttet til hele Sør-dalen, fra fjord til fjell, vil bli redusert. Opplevelsesverdien og helheten i landskapet langs gamle E134 og Postvegen beskrives som inntrykkssterk. Skromme kraftverk vil derfor etter Fylkesmannens syn påvirke dette området på uønsket måte for tilreisende.

NVE forstår argumentet, men er ikke enig i at Skromme kraftverk vil ha vesentlig negativ virkning for friluftsliv, turisme og reiseliv. Det er Rullestadjuvet og Postvegen som er de store turistattraksjonene. Kraftstasjonen på Skromme vil etter vårt syn ikke komme i direkte konflikt med disse. I tråd med fagrapportens vurdering kan vi ikke se at bygging av Skromme kraftverk vil føre til at omfanget av friluftsliv, reiseliv og turisme vil bli redusert.

Kvernhuselva

Fagrapportens vurdering er at Kvernhuselva kraftverk vil ha små negative konsekvenser for friluftsliv, reiseliv og turisme. Bare Fylkesmannen har hatt konkrete merknader om mulige virkninger av Kvernhuselva kraftverk for dette temaet. Utbygging her vil etter Fylkesmannens syn påvirke både lokalt og regionalt friluftsliv fordi inngrepene vil bli godt synlige. Landskapsrommet ved Rullestadvatnet er allerede påvirket av mange inngrep. Fylkesmannen mener det er vanskelig å vektlegge de lokale og regionale verdiene i Kvernhuselva når dette prosjektet blir presentert som del av en stor pakke.

NVE viser til våre vurderinger under landskap. Vi er ikke enige med Fylkesmannen i at inngrepene i forbindelse med Kvernhuselva kraftverk vil bli spesielt synlige i driftsfasen. Vi kan ikke se at bygging av Kvernhuselva kraftverk vil føre til at omfanget av friluftsliv, reiseliv og turisme vil bli redusert.

Samlet konsekvens av hovedalternativet

Under vurderingen av de ulike delprosjektene er det kun referert til høringsparter som mener at utbyggingen vil få negative konsekvenser for friluftsliv, reiseliv og turisme. Flere høringsparter har gitt uttrykk for at de mener utbyggingen ikke vil gi større inngrep enn at virkningene kan aksepteres. Noen mener dessuten at utbyggingen kan ha positive virkninger for turisme og reiseliv. Disse har imidlertid ikke gått konkret inn på de ulike delprosjektene, men uttalt seg generelt om full utbygging. Derfor er disse uttalelsene ikke kommentert under hvert delprosjekt, men er tatt i betraktning her i den samlede vurderingen av det omsøkte prosjektet.

Full utbygging er i KU vurdert til å få middels negativ konsekvens for friluftsliv, turisme og reiseliv. Fagrapporten mener at delprosjektene hver for seg ikke gir så store konsekvenser, men at samlede virkninger blir store. Redusert vannføring i Dalelva anses som den mest negative virkningen. Redusert vannføring i Sagfossen fremheves også. Rullestad 2 er det enkeltprosjektet som har fått størst konsekvens; middels negativ.

Flere høringsparter mener at konfliktnivået for friluftsliv og opplevelsesverdier er undervurdert i KU og mener at de fleste utbyggingsalternativene vil ha stor negativ konsekvens for friluftsliv, reiseliv og turisme. Turistforeningen og FNF Hordaland bestrider beskrivelsen i KU om at bruken av området i dag er beskjeden.

Mange av høringspartene er opptatt både av det som allerede er investert i reiselivssatsing i området, samt mulighetene for videre utvikling. Fylkesmannen anser at Rullestadjuvet, jettegrytelandskapet, vassdragene og fosselandskapet er det viktigste grunnlaget for framtidig utvikling av turisme og reiseliv. SRN og Naturvernforbundet oppgir at natur- og kulturbasert turisme, samt friluftsliv med fotturer, klatring og sykling er under utvikling i området og mener at potensialet for økt naturbasert turisme og friluftsliv er stort.

Haugesund turistforening mener at Rullestad er godt egnet til forebyggende arbeid og helsefremmende tiltak fordi en har flere attraksjoner lett tilgjengelig her. Rullestadorrådet sitt potensial for å inspirere til videre aktivitet for barn og voksne uten erfaring anses som stort. Det påpekes at den samfunnsøkonomiske verdien av en sunnere livsstil er godt dokumentert. Av 200 turtips for regionen som turistforeningen har, gjelder 8 av forslagene turer i Rullestadorrådet. Turistforeningen oppgir at både de selv og den interkommunale turistinformasjonen i sesongen daglig gir informasjon til turister og fjellvandrere om Åkrafjorden med Langfossen og Rullestad og om Rullestadorrådet som utgangspunkt for turer til og omkring Simlebu.

Etne kommune kommenterer generelt om friluftsliv og reiseliv i saksutredningen at en kan oppleve ulemper i anleggstida, samtidig som anleggsperioden også kan gi inntekter for bl.a. Halvfjordingen. Det anses som positivt at en tenker å åpne kraftstasjon(er) for turister og spre informasjon om ren og fornybar energi, men kraftutbygginga som sådan anses å ha negative konsekvenser for reiselivet. Kommunestyret har valgt å legge vekt på de mulige positive sidene ved utbyggingen og har vedtatt å gå inn for full utbygging. I vedtaket sies det bl.a. at kommunen ser det som svært viktig at grunnlaget for turisme i området blir styrket.

Hordaland fylkeskommune har i saksutredningen kommentert at negative landskapsvirkninger kan redusere områdets attraktivitet i forhold til naturbasert reiseliv og friluftsliv. Riksantikvaren slutter seg til disse vurderingene. På den positive siden nevner fylkeskommunen at det vil bli bedre tilgjengelighet til Kvernhuselva og at besøk i kraftstasjonene kan inngå som en del av reiselivssatsingen. Også fylkeskommunen har vedtatt å gå inn for full utbygging.

Halvfjordingen er den eneste reiselivsbedriften som er lokalisert i selve Rullestadområdet. Bedriften sysselsetter i dag 2-3 årsverk, men mener selv at potensialet er vesentlig høyere. I anleggsperioden ser bedriften for seg at de vil kunne tjene på å tilby overnatting og bevertning. Selv om Halvfjordingen ser at den omsøkte utbyggingen vil ha negative konsekvenser for bedriften, forventer de at de positive konsekvensene vil bli større.

Både Halvfjordingen, Etne næringsutvikling og Hordaland Bondelag mener at tilleggssinntekter til gardsbrukene på Rullestad vil være med å gi grunnlag for fortsatt drift og vedlikehold av kulturlandskapet, noe som vil gjøre landskapet attraktivt for turister også i framtida. Bondelaget påpeker også at enklere adkomst til utmarka vil være positivt. Halvfjordingen mener det er en god idé å gjøre et av kraftverkene til besøksanlegg og Etne næringsutvikling mener at kraftstasjonsbyggene i seg selv kan bli visuelt attraktive bygg som vil være et positivt bidrag til miljø og landskap. Bondelaget er inne på det samme og mener at småkraftverk kan bli et nytt og interessant opplevelsestilbud for mange turister. Trond Solvang mener at inngrepene som følge av utbyggingen vil bli små og dermed ikke ødelegge tur- eller naturopplevelsene i området.

NVE mener det er liten tvil om at det er knyttet store friluftslivs-, turisme-, og reiselivsinteresser til utbyggingsområdet. En nedgang i bruken av området til disse formålene og/eller sterke hinder for videreutvikling vil etter vårt syn ha store negative økonomiske konsekvenser. Det vil også være negativt i et folkehelseperspektiv.

Etter vårt syn er Rullestadjuvet og Postveien i særklasse de største turistattraksjonene i hele utbyggingsområdet. Rullestadjuvet og Postveien markedsføres også som spesielle attraksjoner gjennom Åkrafjorden landskapspark og Åkrafjorden oppleving. Dersom turisme og reiselivsaktiviteter skal opprettholdes på dagens nivå mener vi det er avgjørende at opplevelsesverdiene knyttet til disse attraksjonene ikke svekkes nevneverdig. Etter vårt syn er det ikke mulig å bygge Rullestad 2 uten at det går vesentlig ut over Rullestadjuvet og Postveien. Når det gjelder Rullestad 2 er vi enige med høringspartene som mener KU ikke synliggjør konflikten med friluftsliv, reiseliv og turisme godt nok. Vi tar til etterretning at Halvfjordingen selv ikke har kritiske merknader til noen deler av utbyggingsplanen. NVE mener at Rullestad 2 uten tvil vil berøre deler av eksistensgrunnlaget for bedriften negativt. Verken kulturlandskapet eller et eventuelt besøkskraftverk vil etter NVEs syn være i nærheten av å ha samme tiltrekningskraft på turister som opplevelsen av Rullestadjuvet og Postveien. Dersom turistene først kommer til Rullestad mener vi imidlertid at både et velpleid kulturlandskap og et eventuelt besøkskraftverk vil bidra til å øke den totale attraksjonsverdien av området, slik flere høringsparter har nevnt. RSE har kommentert at de er positive til å tilrettelegge et av kraftverkene som visningsanlegg.

Også når det gjelder grunnlaget for videreutvikling av Rullestad som turistmål mener NVE det er en forutsetning at Rullestadjuvet og Postveien ikke blir vesentlig negativt berørt. I motsetning til Etne kommune, Halvfjordingen, Etne næringsutvikling og Hordaland Bondelag mener vi at det ikke er mulig å bygge ut etter hovedalternativet samtidig som grunnlaget for turisme styrkes.

NVE mener også at bortfall av vannføring i Sagfossen vil være negativt for friluftsliv, turisme og reiseliv. Redusert vannføring i Sagelva er likevel av mindre betydning for konsesjonsspørsmålet enn bortfall av vannføring gjennom Rullestadjuvet og Dalelva langs Postveien.

Utenfor området som blir direkte berørt av utbyggingen ligger Folgefonna nasjonalpark i nord og Etnefjella i sør. Flere høringsparter er svært opptatt av utbyggingsområdets betydning som innfallsport til disse viktige natur- og friluftsområdene via gamle E 134. Turistforeningen har tilrettelagt godt for turer i Etnefjella med stier og hytter. DN påpeker at Folgefonna nasjonalpark er en del av Åkrafjorden landskapspark og en viktig del av helheten i et mest mulig urørt landskapsbilde som søkes profilert i

turismesammenheng. Nasjonalparken er ifølge DN et av landets viktigste reisemål. Både DN og Fylkesmannen legger stor vekt på at høyfjellsområdene og friluftsområdene i fjellet, inngrepsfri natur og de urørte delene av Åkrafjorden er gitt stor verdi i fylkesdelplan for små vannkraftverk i Hordaland.

RSE kommenterer at det går fram av KU at flere av innfallsportene til fjellområdene ligger ved gamle E 134. De påpeker at gamle E 134 i seg selv er et stort inngrep i landskapet og at utbyggingsområdet generelt ligger nær områder som allerede er utbygd og har ulike tekniske inngrep.

NVE vil bemerke at selv om gamle E 134 opprinnelig var et stort inngrep i landskapet, vil ikke folk flest oppfatte det slik i dag. Gamle E 134 anses derimot av mange som en turistattraksjon i seg selv. RSE har likevel rett i at store deler av utbyggingsområdet generelt er preget av større og mindre tekniske inngrep.

Videre vil vi bemerke at ifølge figur 11-47 i KU er en mindre, umerket tursti med en trimpost langs Kvernhuselva den eneste stien opp mot Folgefonna i utbyggingsområdet. Denne stien følger eksisterende skogsvei så langt denne går, altså samme trasé som planlagt adkomstvei til inntaket til Kvernhuselva kraftverk. Åkrafjorden oppleving oppgir Rullestad som en av tre oppgangsmuligheter til Folgefonna, og NVE går ut ifra at det siktes til denne stien. KU beskriver at stien er lite til middels brukt, primært av lokale og at den har middels store opplevelseskvaliteter. NVE legger derfor til grunn at det er relativt få som velger Rullestad som innfallsport til Folgefonna nasjonalpark i dag.

NVE mener det er lite trolig at bruken av Etnefjella og Folgefonna nasjonalpark vil bli mindre selv om det gjøres inngrep i Rullestadområdet. Opplevelsen av Rullestadområdet vil likevel være en del av turopplevelsen for dem som er på vei opp i fjellheimen og skjemmende inngrep her vil være negativt. Igjen er det bygging av Rullestad 2, med godt synlig inntaksdam og redusert vannføring i Skromsfossen og Rullestadjuvet, som etter NVEs syn vil være mest konfliktfylt. Bordalen 1, med bortfall av vannføring i Sagfossen, vil også være negativt i denne sammenhengen, men i mindre grad enn Rullestad 2. Dersom de viktigste attraksjonsverdiene i Rullestadområdet bevares vil fjellturistene kanskje bruke noe mer tid i Rullestad. Dette kan ha en viss økonomisk betydning for Halvfjordingen og andre lokale aktører. Som Hordaland fylkeskommune har vært inne på ser vi ellers en viss mulighet for at adkomstveien til inntaket til Kvernhuselva kraftverk kan lette tilgjengeligheten inn til Folgefonna nasjonalpark, slik at flere velger Rullestad som utgangspunkt for turen. Vi legger imidlertid ikke vekt på dette i vurderingen av konsesjonsspørsmålet.

NVE mener for øvrig at det ikke bare er fjellområdene rundt Åkrafjorden og Rullestad som har stor verdi for friluftsliv. Det er en relativt liten andel av befolkningen som går fra hytte til hytte i fjellet. For folk flest er lett tilgjengelige friluftsområder i nærmiljøet av vesentlig større betydning for hvor aktive de er utendørs. Derfor mener vi at også nærområdene ved Rullestadvatnet og Dalelva med Postveien og gamle E 134 er av stor verdi for friluftsliv. Dette reflekteres bedre i KU enn ved kartleggingen som er gjort etter DN-Håndbok 25-2004.

NVEs vurdering er at sannsynlige negative virkninger for friluftsliv, turisme og reiseliv har avgjørende betydning for konsesjonsspørsmålet når det gjelder Rullestad 2. Dersom Rullestad 2 ikke bygges mener vi at konflikten vil være vesentlig mindre enn ved full utbygging.

Hensynet til friluftsliv, reiseliv og turisme gir også gode argumenter for å anbefale utbygging etter alternativ Bordalen 2 framfor Bordalen 1. Dette vil redusere konflikten ytterligere, både ved at Sagelva bevares og at en unngår direkte konflikt med DNT-stien øverst i Bordalen. I tillegg vil en i mindre grad berøre urørte naturområder. Tilstrekkelig minstevannføring vil imidlertid til en viss grad redusere de negative virkningene for Sagfossen.

Andre deler av prosjektet har etter vårt syn ikke negative virkninger for friluftsliv, reiseliv og turisme som er av avgjørende betydning for konsesjonsspørsmålet.

Naturmiljø og naturmangfold

Fagrapportens vurdering er at Bordalen 1 og Skromme kraftverk vil få liten til middels negativ konsekvens for naturmiljø og naturmangfold. Rullestad 2, Kvernhuselva samt Bordalen 2 og 3 vil bare få små negative konsekvenser. Samlet sett er fagrapportens vurdering at full utbygging vil få middels store negative konsekvenser for dette temaet.

Naturtyper og ferskvannslokaliteter

Fagrapporten om naturmiljø og naturmangfold har ikke identifisert noen ferskvannslokaliteter av særlig verdi. Ingen høringsparter har hatt spesielle merknader til dette.

Det er avgrenset 6 ulike naturtyper i utbyggingsområdet, samt elvemosevegetasjon i Dalelva.

Ved Smielvas utløp i Dalelva er det tidligere kartlagt en viktig høstingsskog (nr 6 på figur 4-14 i fagrapporten). Denne lokaliteten vil ikke bli berørt av tekniske inngrep og er uten betydning for konsesjonsspørsmålet.

Ved Kvernhuselva, omtrent midt på planlagt utbyggingsstrekning, er det registrert en lokalt viktig bekkekløft/bergvegg og en viktig forekomst av edellauvskog på vestsiden av bekkekløfta (nr. 5 og 4 på figur 4-14 i fagrapporten). Edellauvskogen er ikke knyttet til vannføringen i Kvernhuselva og vil ikke bli berørt av anleggsveien eller andre tekniske inngrep. Bekkekløfta er liten og det er oppgitt at mye av artsinventaret er knyttet til grunnvannstilsig fra terrenget over. Fossen i kløfta er for liten til at det er definert noen egen fossesprutsone i nærheten av denne. Det er ikke funnet noen rødlistearter i tilknytning til bekkekløfta. Verken edellauvskogen eller bekkekløfta har etter vårt syn nevneverdig betydning for konsesjonsspørsmålet. Vi merker oss likevel at minstevannføring anses å være gunstig.

Nederst i Bordalselva er det også avgrenset en naturtype med bekkekløft og bergvegg (nr. 3 på figur 4-14 i fagrapporten). Den er vurdert som lokalt viktig. Det ble ikke påvist rødlistearter eller truede vegetasjonstyper på lokaliteten. Fagrapporten har dermed ikke avdekket forhold som tilsier at bekkekløfta i Bordalen har særlig stor betydning for konsesjonsspørsmålet. Som diskutert i forbindelse med merknadene til KU er imidlertid nedre deler av Bordalselva svært utilgjengelig, slik at vurderingene i KU dels er basert på skjønn. Konsesjonsspørsmålet for utbygging i Bordalen må derfor avgjøres uten at det har vært mulig å undersøke hele denne bekkekløfta på nært hold og det kan ikke utelukkes at det kan finnes rødlistearter her som det ikke har vært mulig å kartlegge. Det er derfor relevant å vurdere utbygging i Bordalen etter føre-var-prinsippet i naturmangfoldloven (§ 9).

Ut fra det som har vært mulig å observere, samt kunnskap om bla. region, klima, topografi, berggrunnforhold og kjennskap til omkringliggende områder er potensialet for funn av rødlistede arter av moser og lav vurdert som relativt lite. NVE mener dette er en rimelig vurdering. Bekkekløfta er ellers nordvendt og i tillegg til elva blir fuktigheten i kløfta opprettholdt av sigevann. NVE mener derfor at minstevannføring vil være tilstrekkelig til å ivareta fuktighetsforholdene i bekkekløfta slik at vesentlig skade på naturmangfoldet unngås. Føre-var-prinsippet i naturmangfoldloven vil ved dette være hensyntatt. Forutsatt at det slippes minstevannføring i Bordalselva kan ikke NVE se at bekkekløfta nederst i Bordalen har avgjørende betydning for konsesjonsspørsmålet for Bordalen kraftverk.

Ved Sagelva er det avgrenset to naturtyper; en lokalt viktig fossesprøytsone i Sagfossen og en lokalt viktig gråor/heggeskog vest for Sagelva (Nr 1 og 2 på figur 4-14 i fagrapporten). Ingen rødlistearter er registrert i forbindelse med fossesprutsone. Vegetasjonstypen er imidlertid definert som fosse-eng. Denne vegetasjonstypen er kategorisert som truet (VU). Lite areal og noe utydelig utforming har likevel gjort at bekkekløfta ikke er vurdert som mer enn lokalt viktig. NVE mener derfor at bekkekløfta ikke har vesentlig betydning for konsesjonsspørsmålet. Vi mener likevel det er grunn til å anse denne bekkekløfta

som den mest verdifulle av de bekkekløftene som blir berørt av utbyggingen. Naturvernforbundet mener at mulig negativ påvirkning av denne fossesprøytsonen er en av de to mest alvorlige konsekvensene av den omsøkte utbyggingen for naturmangfoldet. Fagrapportens forslag til skjøtsel er å unngå omfattende reduksjon av vannføringen. Ved en eventuell konsesjon til Bordalen 1 bør det pålegges minstevannføring som ivaretar verdiene i bekkekløfta så langt som mulig.

Gråor-heggeskogen vil ikke bli berørt av fysiske inngrep og er ikke avhengig av vannføring i Sagelva. NVE anser at denne lokaliteten ikke har betydning for konsesjonsspørsmålet.

Når det gjelder natur- og vegetasjonstyper er det elvemosevegetasjonen i Dalelva som har fått størst oppmerksomhet fra høringspartene. Sammen med mulig negativ påvirkning av fossesprøytsonen i Sagelva er mulig negativ påvirkning av mosefloraen i Dalelva etter Naturvernforbundets syn den mest alvorlige konsekvensen av den omsøkte utbyggingen for naturmangfoldet. De påpeker at elvemosevegetasjonen er sterkt truet på Vestlandet. FNF Hordaland mener det ikke er riktig å si at ”en liten del av vegetasjonstypen” blir påvirket ved Rullestad 2 og anslår at det er 400 m mellom inntaket til Rullestad 2 og samløpet med Bordalselva.

RSE påpeker at formuleringen om at kun en liten del av elvemosevegetasjonen i Dalelva blir påvirket står under omfangsvurderingen av Rullestad 2. Denne delen av utbyggingen vil påvirke under 1/3 av strekningen med elvemoser i Dalelva. Skromme kraftverk vil påvirke ytterligere en strekning, slik at påvirkningen til sammen blir vesentlig. Verdien av mosevegetasjonen anses imidlertid av RSE som liten. De mener at vegetasjonstypen per i dag ikke lenger kan betraktes som truet, men vanlig forekommende med en artssammensetning som varierer ut ifra bl.a. topografiske og næringsmessige forhold. Ingen av elvemosartene som er registrert i de berørte elvene er oppført på den nasjonale rødlista. RSE mener derfor at det ikke bør legges vekt på konsekvenser for denne vegetasjonstypen.

På miljøstatus.no er elvemosevegetasjon i juni 2010 vurdert å være generelt utbredt og livskraftig (LC), men sterkt truet (EN) på Sørlandet og Vestlandet. Forurensning er oppgitt som hovedgrunn til situasjonen på Sør- og Vestlandet. NVE legger dette til grunn for vår vurdering. Negativ virkning for elvemosevegetasjonen er hovedgrunnen til at fagrapporten vurderer konsekvensen av Skromme kraftverk til liten til middels negativ for naturmiljø og naturmangfold.

Rullestad 2 og Skromme kraftverk vil til sammen berøre en stor del av strekningen med registrert elvemosevegetasjon. Vegetasjonstypen synes å være sterkere knyttet til utbyggingsstrekningen for Skromme enn for Rullestad 2. Fagrapportens vurdering er at minstevannføring vil begrense den negative effekten av redusert vannføring på denne utbyggingsstrekningen.

Ingen av artene som er funnet i Dalelva er rødlistet. Heller ikke etter rødlista fra 2010. Slik sett er NVE til dels enige med RSE i at verdien av elvemosevegetasjonen i Dalelva ikke synes å være spesielt stor i forhold til tilsvarende lokaliteter. Belastningen av forurensning i Dalelva synes marginal, men vassdraget er sannsynligvis sårbart for sur nedbør. Elvemosevegetasjonen i Dalelva har likevel overlevd den perioden hvor problemet med sur nedbør formodentlig har vært størst. NVE går derfor ut ifra at forurensning ikke vil være noe stort problem for elvemosevegetasjonen i Dalelva i overskuelig framtid.

Vi kan ikke se at elvemosevegetasjonen isolert sett er avgjørende for konsesjonsspørsmålet verken for Rullestad 2 eller Skromme kraftverk. Negativ påvirkning på elvemosevegetasjonen vil likevel være en faktor som bør tas med i betraktning i en samlet vurdering av ulemper for de ulike fagtema. Det er allerede klart at Rullestad 2 vil ha vesentlige negative virkninger for flere tema. Dersom Rullestad 2 ikke bygges vil dette redusere konflikten med elvemosevegetasjonen ved at hele strekningen fra utløpet av Skromme kraftverk og ned til samløpet med Bordalselva forblir urørt. Det er også kartlagt elvemosevegetasjon på en strekning oppstrøms inntaket til Skromme. Dersom det gis tillatelse til

utbygging bør det uansett omfang av konsesjonen slippes minstevannføring på utbygde elvestrekninger i Dalelva for å ivareta elvemosevegetasjonen.

Fugl

Naturvernforbundet og SRN mener at nesten 90 ulike fuglearter er registrert i området rundt Dalelva, hvorav flere truede arter. Konkret nevnes det at fossekall og trolig vintererle har hekke- og leveområde i Dalelva/Skrommeområdet. Øystein Rullestad synes det er en svært negativ effekt av utbyggingen at restvannføringen gjennom Rullestadjuvet vil bli for liten til å opprettholde hekkemulighetene for fossekall.

NVE viser til at ingen av de registrerte, rødlistede fugleartene er spesielt sårbare for vannkraftutbygging. Vi kan derfor ikke se at noen av disse kan bli negativt berørt av den omsøkte utbyggingen.

Fossekall og vintererle derimot er vanntilknyttede arter som begge er sårbare for vannkraftutbygging. Hekkende fossekall er påvist både ved Skromme og i Rullestadjuvet. NVE har også observert hekkende fossekall ved Skromme. I tillegg er det sannsynlig at fossekall hekker i Sagelva. Hekkende vintererle ble ikke påvist, men arten ble observert i flukt og hekkeforholdene for vintererle i Rullestadjuvet vurderes i fagrapporten som svært gode.

Det hekkende paret med fossekall ved Skromme ble observert på næringssøk langs den stilleflytende delen av elva, nedstrøms det planlagte kraftverket. Denne strekningen vil ikke bli berørt av redusert vannføring. Minstevannføring på utbyggingsstrekningene vil sørge for at en fortsatt får produksjon av bunndyr på berørte elvestrekninger, selv om det totale volumet sannsynligvis vil bli redusert. Den mest negative konsekvensen for fossekall ved den omsøkte utbyggingen vil etter NVEs syn være at hekkeplasser kan bli mindre attraktive på grunn av redusert vannføring. Fossekall er imidlertid ikke en truet art. Nyere undersøkelser (rapport 3/2011 i rapportserien "Miljøbasert vannføring") viser også at det er mulig å gjøre effektive avbøtende tiltak for fossekall i forbindelse med vannkraftutbygging. For eksempel bygging av reirkasser på egnede steder til erstatning for eventuelle tapte hekkeplasser. Dette er enkle tiltak med små kostnader som det bør være mulig å gjennomføre dersom det gis konsesjon til utbygging. På denne bakgrunnen anser NVE av de negative virkningene for fossekall vil bli små og at de ikke er av nevneverdig betydning for konsesjonsspørsmålet.

Vintererle er heller ingen truet art, men Hordaland er i ytterkanten av utbredelsesområdet slik at den er fåtallig her. Som fossekallen finner den næring i rennende vann, men redusert vannføring vil ikke påvirke vintererlas hekkeplasser. NVE kan ikke se at negative konsekvenser for vintererle har nevneverdig betydning for konsesjonsspørsmålet.

Fisk

Det er ikke funnet andre fiskearter enn ørret på de berørte elvestrekningene og i Rullestadvatnet. Ingen av høringspartene har vært spesielt opptatt av negative konsekvenser for ørreten. Derimot er mulige positive virkninger for ørretbestanden i Rullestadvatnet nevnt av enkelte. Det forventes at en viss reduksjon av egnede gyteområder kan medføre at den noe overbefolkede ørretbestanden blir redusert og at en derved får bedre kvalitet på den fisken som finnes. NVE legger ikke vekt på dette.

Strekningen som berøres av Skromme kraftverk har tilsynelatende liten verdi for ørret i dag. Det er få egnede områder for rekruttering og ørret kan heller ikke i dag vandre oppover på denne strekningen fra kraftstasjonsområdet. Det antas derfor at ørreten som finnes her i hovedsak har kommet ovenfra. Fagrapporten vurderer at nedvandringmulighetene vil bli betydelig redusert ved bygging av inntaksdammen til Skromme kraftverk. NVE er i hovedsak enig i denne vurderingen, men vil påpeke at

det fortsatt vil bli flomoverløp ca 50 dager i året i et middelår. Det vil fortsatt være mulig for fisk å slippe seg nedover i vassdraget i slike perioder.

Elvestrekningen mellom Skromsfossen og Rullestadjuvet, inkludert nedre del av Bordalselva, synes å ha liten verdi for ørret. Det er ikke funnet områder som er egnet for gyting på denne strekningen og områder egnet for 0+ var svært begrenset. Det antas derfor at fisken som lever her for det meste slipper seg ned ovenfra. Strekningen mellom Rullestadjuvet (vandringshinder) og Rullestadvatnet synes å ha noe større verdi for ørret. På nedre del er det relativt god rekruttering. Generelt er det likevel lave tettheter. Vannføringen nedstrøms samløpet med Kvernhuselva vil ikke bli endret.

Nedre del av Bordalselva utgjør et vandringshinder for ørret. Fagrapporten oppgir at det er ørret i hele Bordalselva, som enten er stasjonær elvefisk eller fisk som har sluppet seg ned fra ovenforliggende vann. Foruten stasjon 5 nederst i elva ble det imidlertid ikke elektrofisket etter ørret på berørt elvestrekning. Ut fra inntrykket fra befaringen mener vi likevel det er rimelig å anta at heller ikke strekningen nedstrøms inntaket til Bordalen 1 har særlig store arealer med godt egnede gyte- og oppvekstområder, slik at bygging av Bordalen kraftverk uansett alternativ ikke vil medføre nevneverdige negative konsekvenser for ørret. Som for Skromme vil ørret kunne slippe seg over inntaksdammen i perioder med overløp.

Kvernhuselva vurderes å ha mindre betydning for rekruttering av ørret til Rullestadvatnet enn forventet. De best egnede gyte- og oppvekstarealene for ørret i Kvernhuselva finnes ellers nedstrøms utløpet av det planlagte kraftverket. Fagrapporten mener det ikke er nødvendig å slippe minstevannføring i Kvernhuselva av hensyn til ørret.

Utbyggingen vil ikke påvirke vannstanden i selve Rullestadvatnet. Fagrapporten antar at ørret gyter i selve innsjøen i tillegg til at nedre deler av Dalelva og Løyningsbekken er de viktigste gyteområdene på elv. Løyningsbekken er ikke omfattet av den omsøkte utbyggingsplanen og nedstrøms samløpet med Kvernhuselva vil vannføringen i Dalelva være uendret.

KU vurderer at luftinnblanding med gassovermetning som konsekvens kun er relevant å vurdere for Bordalen 1 og 2 på grunn av bekkeinntakene som inngår i disse alternativene. Mulige negative konsekvenser for fisk er vurdert å være minimale fordi eventuelt gassovermettet vann vil tynnes ut i vann fra hovedinntaket, samt at utløpet fra Bordalen kraftverk vil være direkte i Rullestadvatnet og dermed bare vil ha effekt i umiddelbar nærhet til utløpet. NVE er i hovedsak enig i denne vurderingen. Vi vil likevel bemerke at gassovermetning sannsynligvis også er et problem ved en del småkraftverk. Vi mener at gassovermetning potensielt kan oppstå også ved Skromme og Kvernhuselva kraftverk i gitte tilfeller. Det er imidlertid mulig å forebygge problemet ved å konstruere anlegget slik at en både sørger for minst mulig luftinnblanding i inntaket, samt god utlufting av vannet før det ledes tilbake i elva. Fare for gassovermetning er derfor uten betydning for konsesjonsspørsmålet.

NVE kan ikke se at utbyggingen vil ha nevneverdige negative konsekvenser for ørret. Minstevannføring vil til en viss grad kunne ivareta gyte- og oppvekstmuligheter på alle berørte elvestrekninger.

Foruten ørret har Rullestadvatnet tidligere hatt en ålebestand. Siste sikre registrering av ål ble gjort i 2000 under et prøvafiske for å undersøke potensialet for næringsfiske etter ål. Det ble gjennomført en grundig undersøkelse av ål i Rullestadvatnet i 2009 i forbindelse med søknaden om Håfoss kraftverk, samt at det ble dykket etter ål ved fiskeundersøkelsen i Rullestadvatnet i 2010, uten at det ble fanget eller observert ål i innsjøen. Det er derfor usikkert om det fortsatt finnes ål i Rullestadvatnet.

SRN og Naturvernforbundet mener at et eventuelt kraftverk i Håfoss totalt vil ødelegge mulig restaurering av ålebestanden i Rullestadvatnet. Mulige problemer for ål ved bygging av Håfoss kraftverk er også kommentert av FNF Hordaland.

Om ål kommenterer RSE blant annet at Håfossen sannsynligvis er vandringshemmende og at de planlagte bekkene til Rullestadvatnet trolig er av liten verdi for ål. En utbygging av disse til vannkraft vurderes derfor å være av liten betydning for en eventuell ålebestand i Rullestadvatnet.

NVE mener det er lite relevant å vurdere virkninger for ål i sammenheng med konsesjonsspørsmålet for utbygging i Rullestad. Det er derimot relevant å vurdere forekomsten av en mulig restbestand av ål i Rullestadvatnet i sammenheng med vurderingen av konsesjonsspørsmålet for Håfoss kraftverk, som er planlagt nedstrøms Rullestadvatnet. Mulige negative virkninger for ål ved en eventuell utbygging av Håfoss er vurdert i KV-notat nr. 5/2014 (bakgrunn for vedtak), dokument nr 29 i sak 200801172.

Forholdet til naturmangfoldloven

Alle myndighetsinstanser som forvalter natur, eller som fatter beslutninger som har virkninger for naturen, plikter å vurdere planlagte tiltak opp mot naturmangfoldlovens relevante paragrafer. I NVEs vurdering av søknaden om vannkraftutbygging i Rullestad og Skromme legger vi til grunn bestemmelsene i naturmangfoldlovens §§ 4 og 5 samt §§ 8-12.

Vi har allerede vurdert at kravet til kunnskapsgrunnlag i naturmangfoldloven § 8 er oppfylt. Vi viser til vår vurdering av konsekvensutredningen og det samlede kunnskapsgrunnlaget.

Videre viser vi til ovenstående vurderinger angående utbyggingens påvirkning på de ulike naturtypene som er avgrenset i forbindelse med KU og artene som utbyggingen kan komme i konflikt med. En eventuell utbygging som omsøkt vil etter vårt syn ikke være i konflikt med forvaltningsmål verken for naturtyper, arter eller økosystemer gitt i naturmangfoldloven §§ 4 og 5. Dette forutsetter slipp av minstevannføring fra inntaksdammen til Skromme kraftverk av hensyn til elvemosevegetasjon, fra inntaksdammen til Bordalen kraftverk av hensyn til bekkekløfta nederst i Bordalen og fra inntaket i Sagelva av hensyn til bekkekløfta ved Sagfossen.

Etter NVEs vurdering foreligger det i hovedsak tilstrekkelig kunnskap om virkninger tiltaket kan ha på naturmiljøet. Kunnskapen om artsinventaret nederst i Bordalselva er noe mangelfull, men her mener NVE at føre-var-prinsippet blir ivaretatt ved slipp av minstevannføring. Utover dette mener NVE at naturmangfoldloven § 9 (føre-var-prinsippet) ikke skal tillegges vekt.

Fylkesmannen forventer at NVE pålegger tiltakshaver å benytte teknikker og måter som tar hensyn til naturverdier i anleggsfasen jf. naturmangfoldloven §§ 11 og 12. NVE bemerker at bestemmelsene i naturmangfoldloven §§ 11 og 12 også har relevans for driftsfasen. Eventuelle avbøtende tiltak og krav til utformingen av anlegget vil ellers bli nærmere omtalt i våre merknader til vilkårene dersom vi anbefaler å gi konsesjon. Tiltakshaver vil da være den som bærer kostnadene ved dette, i tråd med de nevnte paragrafene.

Vurdering av samlet belastning jf. naturmangfoldloven § 10 inngår i punktet om sumvirkninger og samlet belastning.

Flom

Etne kommune forutsetter at NVE vurderer helheten i forhold til flomfare i Fjærevassdraget. NVE bemerker at alle de planlagte kraftverkene i Rullestad og Skromme er rene elvekraftverk, som i svært liten grad vil endre flomforholdene i vassdraget. Helt lokalt kan inntaksdammene muligens medføre noe høyere vannstand rett oppstrøms disse ved flomvannføring, men dette vil være marginalt og utbyggingen vil ikke innvirke på flomfaren i Fjærevassdraget som sådan.

Anton Rogde og Maria Ribesen har hytte som grenser til det planlagte inntaksområdet for Skromme kraftverk. Adkomst til hytta er over ei hengebru. De har planer om å bygge ny, fast bru over elva som

adkomst og er bekymret for at inntaksdammen skal medføre forverring av flomforholdene på stedet. RSE sier i sine kommentarer at de vil ta kontakt med Rogde og Ribesen om å etablere avlesning av flomvannstand under framtidige flommer som en del av grunnlaget for å vurdere flomrisiko. Overløpsterskelen vil bli utformet med tanke på å minimere faren for økte flomproblemer. NVE mener at dersom overløpsterskelen utformes med tilstrekkelig avledningskapasitet, vil ikke flomvannstandene oppstrøms inntaket til Skomme kraftverk øke nevneverdig. Dersom det gis konsesjon forutsetter vi at RSE følger opp det de selv sier om å utforme inntaket til Skromme kraftverk slik at faren for flomproblemer minimeres.

Etter NVEs syn har ikke mulig lokal påvirkning på flomforhold betydning for konsesjonsspørsmålet.

Skred

Flere deler av det planlagte anlegget vil ligge i områder med en viss risiko for ras, steinsprang og isnedfall. Inntaket til Kvernhuselva kraftverk vil ligge i et område med høy rasrisiko. For å minske risikoen for skader av eventuelle skred, angir KU at en gjennom den tekniske planleggingen vil ta høyde for at det kan gå ras, steinsprang og isnedfall som kan skade anlegget. I tillegg må det vises aktsomhet i anleggsperioden under arbeid i områder der det kan gå ras.

NVE vil bemerke at store deler av anlegget vil være lokalisert i umiddelbar nærhet til områder der det jevnlig ferdes folk i dag. Dvs. alle anleggsdeler som er planlagt i selve Rullestadområdet, langs Dalelva/gamle E 134 og delvis langs Bordalselva. Ras, steinsprang og isnedfall er ikke et hinder for bruk av området til turisme og friluftsliv. NVE kan heller ikke se at skredproblematikk bør være til hinder for ferdsel i forbindelse med anleggsarbeid eller drift av kraftverkene. Som for annen ferdsel i området vil det, som KU angir, være nødvendig å ta hensyn til rasfare ved anleggsarbeidet og ved planlegging av teknisk utforming av enkelte deler av anlegget. Dersom det gis konsesjon til hele eller deler av prosjektet må RSE forholde seg til sikkerhetskravene i byggt teknisk forskrift (TEK10).

NVE anser ikke at fare for ras, steinsprang og isnedfall har betydning for konsesjonsspørsmålet.

Næringsliv, sysselsetting og befolkningsutvikling

KU har vurdert at full utbygging vil få liten til middels positiv konsekvens for næringsliv og sysselsetting i anleggsperioden og liten positiv konsekvens i driftsfasen. Flere av høringspartene mener at utbyggingen vil medføre positive virkninger for næringsliv, sysselsetting og bosetting i området og legger stor vekt på dette i sin vurdering av konsesjonsspørsmålet.

Vurderingene rundt konsekvenser for disse forholdene er til dels overlappende med vurderingene rundt utbyggingens forventede virkninger for turisme og reiseliv. NVE viser i hovedsak til tidligere diskusjon om dette.

I tillegg til å styrke grunnlaget for turisme er Etne kommune opptatt av at vannkraftutbyggingen vil styrke grunnlaget for et levende landbruk i området. Etne næringsutvikling mener tilleggsinntekter til bøndene vil gi grunnlag for videre drift ved gårdsbrukene og dermed også vil ha positive ringvirkninger for bosettingen i området. Hordaland bondelag legger også vekt på at varige inntekter til de lokale bøndene vil styrke grunnlaget for å gjennomføre nødvendig fornying av driftsapparatet. Generelt ser de klart positive virkninger for lokal næringsvirksomhet og mener at de samlede positive virkningene for landbruk, lokal verdiskaping, bosetting og matproduksjon er klart større enn ulempene av utbygginga.

Haugesund turistforening og FNF Hordaland ser at småkraftutbygging kan gi verdifulle tilleggsinntekter til gårdsdrift og at det ikke er nok med bygdeturisme. De mener imidlertid at prosjektene i Rullestad og Skromme ikke kan regnes i kategorien småkraftverk, men er en større utbygging. Begge foreninger

anser at en utbygging uten Rullestad 2 og Bordalen 2 vil gi tilstrekkelig tilleggsinntekt for de tre gårdsbrukene på Rullestad, samtidig som de negative konsekvensene for bl.a. turisme blir mindre fordi Dalelva og Sagelva ikke vil bli bygget ut.

Fylkesmannen mener det er liten dokumentasjon på at utbyggingen vil generere tilleggsinntekter til landbruket. Fylkesmannen stiller bl.a. spørsmål ved lønnsomheten i å importere matjord for å etablere dyrkingsareal på massetippen. Etter Fylkesmannens syn er konklusjonene om konsekvenser for befolkningsutvikling og lokalt næringsliv basert på usikre forutsetninger.

Øystein Rullestad er skeptisk til om inntekter fra kraftutbyggingen egentlig vil komme gårdbrukerne på Rullestad og dermed lokalsamfunnet til gode. Han påpeker at fallrettene er fradelt gårdsbrukene og kan omsettes uavhengig av disse. RSE gir Rullestad rett i at fallretten ikke nødvendigvis vil følge med grunneiendommen den er utskilt fra, men mener at inntektene fra en eventuell kraftproduksjon vil styrke grunneiernes økonomi, enten de driver jordbruksproduksjon eller annet.

NVE vil bemerke at det ifølge KU konkret er to gårdsbruk i drift i Rullestad. Det er dermed begrenset hvor mange arbeidsplasser som er knyttet til jordbruksdrift i Rullestad. Samtidig er det åpenbart at fortsatt jordbruksdrift i Rullestad har stor betydning for å opprettholde kulturlandskapet, som igjen er en viktig del av områdets attraksjonsverdi for turister. Prosjekter som kan gi tilleggsinntekter til gårdsbrukene kan derfor ha betydning for næringsliv og sysselsetting utover den rene landbruksdriften. For øvrig er også økt matproduksjon og opprettholdelse av eksisterende landbruksarealer nasjonale mål. Det er ellers flere bebodde bruk med fallretter der jorda leies ut. Inntil videre vil inntekter fra falleie til disse ha positive lokale ringvirkninger. Fallretter kan imidlertid skilles fra grunneiendommen. Etne kommune har opparbeidet praksis på å tillate dette, og flere i Rullestadorrådet har allerede gjort det. Det er således ingen garanti for at fallrettene som i dag er knyttet til gårdsbrukene i Rullestad vil følge bruket videre.

NVE regner tilleggsinntekter til de som i dag driver jordbruk i Rullestad som en positiv virkning av en eventuell utbygging. Ikke så mye av hensyn til den enkelte brukers økonomi, men på grunn av positive ringvirkninger for samfunnet. Fordi fallrettene ikke er varig knyttet til brukene mener vi likevel det ikke er riktig å legge nevneverdig vekt på dette. En eventuell etablering av nytt dyrkingsareal på massetippen vil gi en liten positiv effekt for brukeren, men er uten betydning for konsesjonsspørsmålet.

Mange har kommentert planene om å opprette et lokalt utviklingsfond. Fondet er viktig for Etne kommune og det kreves at Småkraft må bidra. Halvfjordingen regner med at de vil kunne søke om midler fra det planlagte utviklingsselskapet for å videreutvikle bedriften. Fylkesmannen mener at planene om utviklingsfondet er positivt, men synes planene er for lite konkretisert i søknaden og derfor vanskelig å vektlegge. FNF Hordaland etterspør også opplysninger om når en kan forvente overskudd, hvordan utbygger vil bli forpliktet og hvem som skal styre over midlene. Etne kommune er inne på det samme i sin saksutredning der det blir kommentert at en ikke vet hvor bindende planene er, om f.eks. kommunen får delta i utviklingsselskapet, hva som blir kriteriene for å få støtte, hvilket geografisk område selskapet skal virke innenfor osv. Kommunen mener at bestemmelser om disse forholdene må konkretiseres og gjøres bindende overfor kommune og lokalsamfunn. Vedtaket i Etne kommune var at dette måtte ferdigstilles før sluttbefaringen med NVE. RSE har kommentert at det er grunneierne som har opprettet fondet og at formålet med dette og vedtekter ikke er Småkraft sitt anliggende.

NVE anser at intensjonen om å opprette et lokalt utviklingsfond er god. Dette vil kunne være viktig fødselshjelp til småskala, lokal næringsutvikling og vil sikre at deler av overskuddet kommer lokalsamfunnet til gode uavhengig av hvem som sitter med fallrettene. Så lenge fondet ikke er opprettet, med konkrete vedtekter, legger vi imidlertid ikke vekt på dette i vurderingen av konsesjonsspørsmålet.

Etter NVEs syn vil de viktigste positive virkningene for næringsliv og sysselsetting i området være knyttet til økt aktivitet i anleggsfasen. Anleggsarbeidet vil vare i flere år og lokale underentreprenører kan profitere på aktiviteten.

I driftsfasen vil 2-3 personer engasjeres lokalt til ettersyn og enklere vedlikehold. Dette er ikke snakk om årsverk, men om mindre oppdrag som vil fordeles på 2-3 personer med ulik kompetanse. Utbyggingen vil altså ikke generere nevneverdig økt behov for sysselsetting i driftsfasen.

Trolig vil Halvfjordingen kunne tilby tjenester til anleggsarbeiderne. Spørsmålet er om andre gjester ved Halvfjordingen vil velge å legge ferien et annet sted i anleggsfasen, slik at den positive effekten av økt kundegrunnlag utlignes. Det er også avgjørende at utbyggingen ikke er til hinder for at både gamle og nye gjester kommer tilbake etter at utbyggingen er gjennomført og området satt i stand. Vi har tidligere vurdert at Rullestad 2 vil ha vesentlig negativ virkning for friluftsliv, reiseliv og turisme, noe som igjen vil være negativt for næringsliv og sysselsetting knyttet til denne sektoren.

NVE legger mest vekt på driftsfasen. Vi mener at flere av høringspartene har urealistiske forventninger til utbyggingens effekt for lokalt næringsliv og sysselsetting. En mindre omfattende utbygging vil også generere positive virkninger både i anleggsperioden og i driftsperioden. I driftsfasen mener NVE at Halvfjordingen og annen reiselivsvirksomhet vil være viktigere for lokalt næringsliv, sysselsetting og bosetting enn kraftutbyggingen. Ut fra hensynet til næringsliv, sysselsetting og bosetting synes derfor den beste løsningen samlet sett å være utbygging etter et redusert alternativ. Dvs. primært unngå bygging av Rullestad 2 slik at Rullestadvuget og Postveien beholder sin attraksjonsverdi. Sagfossen er ingen hovedattraksjon, men bidrar likevel i stor grad til å øke opplevelsesverdiene i Rullestad. Dette er et argument for å velge utbygging etter alternativet Bordalen 2 framfor Bordalen 1.

Kommunal økonomi

KU har tatt utgangspunkt i kommunens driftsbudsjetter og skatteinntang og vurderer ut fra det at utbygging etter hovedalternativet vil få middels positive konsekvenser for kommuneøkonomien både i anleggs- og driftsfasen. Bordalen 1 bidrar vesentlig mer til kommuneøkonomien enn de øvrige delprosjektene og er alene vurdert å ha middels positiv konsekvens for kommuneøkonomien. Bordalen 2 vil også bidra vesentlig mer enn Rullestad 2. Disse alternativene er vurdert til å ha hhv. liten til middels positiv konsekvens og liten positiv konsekvens. Både Skromme og Kvernhuselva har isolert sett ubetydelig konsekvens.

Det er kun Etne kommune selv som har vært opptatt av hva en utbygging vil bety for kommuneøkonomien. Etne kommune oppgir i saksutredningen at utbygging etter hovedalternativet på 147 GWh vil gi en årlig inntekt til kommunen på ca 3 mill. kr fra 7. driftsår. I KU går det fram at 3 mill. kr utgjør ca 1,5 % av kommunens driftsbudsjett og ca 3,3 % av skatteinntektene. Kommunen har lagt stor vekt på dette og gått inn for full utbygging.

I saksutredningen har kommunen også beregnet at utbygging etter alternativet Kvernhuselva, Skromme og Bordalen 2 vil gi 1,8 mill. kr. fra 7. driftsår. D.v.s. ca 1,2 mill. kr. mindre pr. år og lavere lokale ringvirkninger i byggefasen. Det påpekes at 89 GWh likevel vil være det største kraftprosjektet i Etne kommune på 40 år.

NVE viser til vår vurdering om konsekvenser for næringsliv, sysselsetting og bosetting. Det er ikke bare kraftutbygging som har stor betydning for næringsliv, sysselsetting og bosetting i kommunen og dermed også betydning for kommuneøkonomien. Dersom kraftutbyggingen medfører negative konsekvenser for annet næringsliv i kommunen vil dette kunne medføre redusert skatteinntang og redusert grunnlag for sysselsetting og bosetting.

Sumvirkninger og samlet belastning

NVE skal i sine vurderinger ta hensyn til den samlede belastningen som økosystemet er eller vil bli utsatt for, jf. naturmangfoldloven § 10. De samlede virkningene av flere inngrep i et større område kan imidlertid dreie seg om flere forhold enn kun virkninger på økosystemet. Begrepsbruken rundt slike vurderinger er uavklart og det er ikke etablert noen anerkjent metode for å vurdere verken samlet belastning etter naturmangfoldloven eller samlede virkninger for andre tema. I det følgende vil NVE bruke begrepet samlet belastning om vurderinger etter naturmangfoldloven § 10 og sumvirkninger om samlede virkninger for andre forhold.

Mange høringsparter har hatt innspill som går på sumvirkninger og/eller samlet belastning. Tema som går igjen er samlede virkninger for landskap og INON, turisme og reiseliv, samt naturmiljø og naturmangfold. I tillegg har flere kommet med innspill om at Dalelva bør tas inn i verneplan for vassdrag. Dette hører ikke direkte inn under sumvirkninger eller samlet belastning, men er likevel kommentert her.

Landskap, friluftsliv, turisme og reiseliv

I saksutredningen til Etne kommune nevnes det at NVE har ca 10 andre søknader om elvekraftverk i Åkrafjorden til behandling og at dette samlet kan gi negative virkninger for bl.a. landskap og reiseliv. Saksutreders vurdering er imidlertid at ingen av de øvrige planlagte kraftverkene berører landskapsverdier, friluftslivs- og reiselivsinteresser tilsvarende de som er knyttet til Rullestadjuvet og Sagelva.

Fylkesrådmannen mener at dersom alle de omsøkte planene blir realisert vil det føre til negative virkninger for reiselivet og for totalopplevelsen av landskapet. Av andre prosjekter enn Rullestad/Skromme nevnes Håfoss kraftverk spesielt, med negative konsekvenser for landskap pga redusert vannføring i Håfossen. Vassendelva (Vassvikelva) nevnes også, med negative konsekvenser for en foss som er synlig fra E134.

Fylkesmannen mener at selv om Langfoss er den mektigste og mest kjente fossen i regionen, er både Sagfossen, Håfossen, Skromsfossen og andre mindre fossefall viktige for opplevelsen av vassdragsnaturen i området. I tillegg mener både Fylkesmannen og fylkesrådmannen at negative virkninger av andre inngrep enn vannkraftutbygging, som ny E134, settefiskanlegget i Fjæra og ny 66 kV overføringsledning mellom Rullestad og Tøsse må inngå i vurderingen.

DN (nå Miljødirektoratet) synes å legge særlig vekt på landskapsverdier i forbindelse med vurdering av sumvirkninger, og mener at alle typer inngrep og påvirkningsfaktorer området er og vil bli utsatt for må tas med i vurderingen.

NVE mener det er riktig å se Åkrafjorden og Rullestadorrådet i sammenheng når det gjelder samlede virkninger for landskap, friluftsliv, turisme og reiseliv. Vi anser likevel at det er et naturlig skille mellom Åkrafjorden og området fra Fjæra og østover til Vassvikelva og at det først og fremst er viktig å vurdere samlede virkninger for Håfoss, Kvernhuselva, Rullestad, Bordalselva, Skromme, Bergstø og Vassvikelva kraftverker. Vassvikelva kraftverk vil medføre at fossen som er synlig fra E 134 vil få sterkt redusert vannføring. NVE legger liten vekt på denne fossen i forbindelse med sumvirkninger. Av de planlagt utbygde landskapselementene i Fjæraelvas nedbørfelt er det etter NVEs syn Skromsfoss og Rullestadjuvet som har klart størst verdi for landskap, friluftsliv, turisme og reiseliv, bl.a. på grunn av sammenhengen med Postveien. Dernest anser vi Sagfossen som mest verdifull, både fordi den er godt synlig i et relativt stort landskapsrom og fordi området besøkes av mange turister. Det siste landskapselementet av stor verdi i dette området er Håfoss. Håfoss er en stor og mektig foss, men er lite eksponert i landskapet. Den er ikke markedsført som turistattraksjon og det er ikke tilrettelagt spesielle

turstier for turister som ønsker å oppleve den. Samtidig med denne innstillingen er det gitt konsesjon til bygging av Håfoss kraftverk, slik at Håfoss vil få kraftig redusert vannføring utenom i flomperioder. Dermed står en igjen med Sagfoss, Skromsfoss og Rullestadjuvet. På bakgrunn av ovenstående betraktninger mener NVE at store sumvirkninger er et tungtveiende argument for å unngå utbygging av Rullestadjuvet og Skromsfossen. Bortfall av Sagfossen vil også øke samlede virkninger betydelig.

Settefiskanlegget i Fjæra fikk konsesjon 16.10.2013. Dette anlegget vil ikke medføre merkbare konsekvenser for vannstanden i Rullestadvatnet eller vannføringen i Fjæraelva utover konsekvensene som vil følge av Håfoss kraftverk. Bortsett fra selve settefiskanlegget nede ved fjorden, vil det heller ikke innebære noen synlige tekniske anlegg utover konstruksjonene som vil bli bygget i forbindelse med kraftverket. Dersom Håfoss kraftverk ikke blir realisert vil settefiskanlegget medføre at det uansett bygges en terskel i utløpet av Rullestadvatnet, samt at Rullestadvatnet kan reguleres med inntil 0,5 m i sommerhalvåret og 1,0 m i vinterhalvåret. Vannbehovet i settefiskanlegget er imidlertid svært lite i forhold til middelvannføringen i Dalelva og driften av anlegget vil derfor sjelden medføre behov for å benytte reguleringsmuligheten. Vannføringen i Håfossen/Fjæraelva vil heller ikke påvirkes nevneverdig av settefiskanlegget, uten eventuelt i perioder med svært lavt tilsig. Etter NVEs oppfatning vil ikke settefiskanlegget ha nevneverdig negativ effekt for landskap, friluftsliv, turisme og reiseliv i noe tilfelle. Bygging av dette anlegget har derfor liten betydning for samlede virkninger av eksisterende og planlagte nye utbygginger i området. Settefiskanlegget var ellers høyt prioritert fra kommunen sin side og er omtalt i kommunens saksutredning som det viktigste enkelttiltaket.

For å tilknytte den omsøkte produksjonen til nettet, må det bygges en ny ledning. NVE har vurdert at en ny 66 kV ledning fra Rullestad via Tøsse til Blåfalli III, er den beste tekniske og økonomiske løsningen for utløse den omsøkte produksjonen på. På strekningen fra Rullestad til Tøsse, skal ny 66 kV ledning erstatte dagens 22 kV ledning på samme strekning og vil ikke berøre nye arealer. Ledningen krysser gjennom Folgefonna nasjonalpark på en strekning på ca 700 meter og krysser over Mosneselva som er et verna vassdrag. NVE kan ikke se at ledningen på denne strekingen vil medføre økte negative virkninger for landskap, friluftsliv, turisme og reiseliv sammenlignet med dagens situasjon. Dette gjelder også for nye Rullestad transformatorstasjon som vil bli liggende nær nye E 134.

På strekningen fra Tøsse til Brandvik vil 66 kV ledningen berøre områder som per i dag ikke er berørt av tekniske inngrep gjennom Skredalen. Her vil en ledning bli godt synlig i landskapet når man er i dalen, men godt gjemt fra omkringliggende områder. Selv om ledningen på denne strekningen kan ha betydning for hvordan landskapet oppleves i Skredalen, vurderer NVE at belastningen på friluftsliv og reiseliv knyttet til Eikemo-området, er beskjedne. På strekningen fra Brandvik til Blåfalli III, er ny 66 kV ledning planlagt parallelt med eksisterende 66 kV ledning og vei og NVE kan ikke se at tilleggseffekten utgjør vesentlig forskjell fra dagens situasjon verken for landskap, friluftsliv eller naturmangfold.

Totalt sett mener NVE at 66 kV ledningen mellom Rullestad og Blåfalli III vil være et inngrep som gir få nye virkninger for landskap. NVE legger derfor ikke avgjørende vekt på virkninger av ledningen i vurderingen av eventuelle kraftverk i Rullestad og Skromme. Det planlegges også vannkraftverk i Tøsse/Eikemo-området som i seg selv vil kunne utløse behov for en ny ledning herfra til Blåfalli III. Behovet for denne ledningen kan altså fortsatt være tilstede selv om det ikke gis konsesjon til kraftverkene i Rullestadorrådet.

Nye E134 har etter vårt syn en sterk negativ landskapspåvirkning. Vi kan imidlertid ikke se at nye E134 har vesentlig betydning i vurderingen av sumvirkninger. Gode og trafiksikre veier er en nødvendighet for dagens samfunn. Vi mener det ville vært urimelig å stanse annen utbygging i et område på grunn av

at nærhet til større ferdselsårer gir for store samlede negative virkninger. Tvert imot anses det ofte som en fordel å konsentrere andre inngrep rundt hovedferdselsårer.

Når det gjelder Åkrafjorden vil NVE bemerke at Eikemo og Tøsse ennå ikke er ferdigbehandlet. De eneste kraftverkene som er satt i drift er Saltåno og Rafdal. Viskjer kraftverk har gyldig konsesjonsfritak fra 2010, mens konsesjonsfritakene for Ørnesbekkjen og Skidalsvatnet ikke lenger er gyldige fordi byggefristen på 5 år er overskredet. Realisering av disse kraftverkene forutsetter et nytt konsesjonsfritak eller konsesjon. To søknader er nylig ferdigbehandlet. Kvanndalselva ble avslått bl.a. på grunn av for stor negativ påvirkning på et fjordlandskap med verdi for friluftsliv og reiseliv. Djuvselva fikk konsesjon under forutsetning av at plasseringen av kraftstasjonen ble justert, bl.a. av hensyn til landskap. Ytterligere tre kraftverk er ferdigbehandlet samtidig med denne innstillingen: Ripelselva, Hetleflåt og Miljateig/Skålnes. Alle tre ligger i randsonen til de urørte områdene i Etnefjella, men Ripelselva og Hetleflåt vil ikke berøre landskapsrom som er viktige for friluftsopplevelsen for fjellvandrere i dette området. Miljateig/Skålnes avslås, bl.a. på grunn av konflikt med DNT-stien fra Markhus til Sandvasshytta, en av innfallsportene til Etnefjella. Dette viser at hensyn til landskap, friluftsliv og reiseliv tillegges stor vekt ved NVEs vurderinger av kraftverkene som er omsøkt i Åkrafjorden.

INON

Fylkesmannen mener at en må vurdere samlet tap av INON fra flere utbyggingsprosjekter i området og påpeker at Eikemo-overføringen fører til bortfall av 15,7 km² INON-areal mens Bergstø kraftverk har medført tap av 2,1 km².

NVE har beregnet at dersom tallet for gjenværende INON-areal i Hordaland i 2012 legges til grunn (her er trolig Bergstø medregnet), vil det totale INON-tapet fra de prosjektene som Fylkesmannen nevner, sammen med utbygging etter alternativ Bordalen 1, utgjøre ca 1,6 promille av det gjenværende INON-areale i Hordaland. Det er også oppgitt at Vassvikelva kraftverk vil medføre tap av INON-areal, men byggingen av Bergstø kraftverk har medført at INON-tapet ved byggingen av Vassvikelva vil bli marginalt. Derimot vil flere prosjekter på sørsida av Åkrafjorden medføre noe tap av INON-areal. Noen av disse prosjektene har allerede fått konsesjonsfritak. Samtidig med denne innstillingen gis det konsesjon til bygging av Hetleflåt og Ripelselva kraftverk. Av disse gir Hetleflåt det største tapet av INON med bortfall av 2,64 km². Ny overføringsledning mellom Tøsse og Brandvik medfører også tap av INON-areal, men Eikemo-overføringen innebærer at bortfallet vil bli vesentlig mindre enn de 8,0 km² som er oppgitt i søknaden. Det samlede tapet av INON er fortsatt marginalt dersom en legger gjenværende INON-areal i Hordaland til grunn.

NVE har ikke lagt nevneverdig vekt på arealmessig reduksjon av INON-areal ved vurderingen av det omsøkte utbyggingsprosjektet i Rullestad og Skromme. Vi legger heller ikke avgjørende vekt på samlet reduksjon av INON-areal for utbyggingene i Dalelva/Fjæraelva og Åkrafjorden.

Når det gjelder vurdering av redusert INON-areal for ny 66 kV overføringsledning isolert sett, viser vi til saks-/dokumentnr 200701095-48, bakgrunn for innstilling om nettilknytning av vannkraftverk i Åkrafjorden, Etne og Kvinnherad kommuner i Hordaland.

Naturmiljø og naturmangfold

Under dette temaet vurderes samlet belastning etter naturmangfoldloven § 10.

Etne kommune påpeker i saksutredningen at de omsøkte kraftverkene i Åkrafjorden samlet sett kan gi negative virkninger for natur som for eksempel fossesprøytoner, bekkekløfter og fossefall.

SRN og Naturvernforbundet omtaler Dalelva som et av de siste fjord- til fjellvassdragene uten kraftutbygging på Vestlandet. De mener at slike vassdrag både har store naturverdier, og at de vil bli enda viktigere i framtida fordi de antar at en rekke arter må flytte sitt utbredelsesområde som følge av et endret klima. SRN anser derfor at utbygging i Rullestad og Skromme vil være i strid med § 10 i naturmangfoldloven og denne lovens intensjoner. SRN og Naturvernforbundet omtaler ellers konsekvenser av vannkraftutbygging i et nasjonalt perspektiv og mener Norge har et internasjonalt ansvar for å ta vare på urørte fosser og elver. De påpeker at det finnes et stort mangfold av økosystemer i elver og bekker og at det er over 300 sjeldne og truede arter knyttet til elveløp i Norge. Fossesprøytsoner og bekkekløfter trekkes fram som spesielt sårbare for vannkraftutbygging.

NVE vil bemerke at det ikke foreligger noen nasjonale føringer som tilsier at alle søknader om ny vannkraftutbygging skal avslås med begrunnelse i at vi har et internasjonalt ansvar for å ta vare på urørte fosser og elver. NVE vurderer hver enkelt sak konkret og ser på hvilke konkrete verdier som finnes i det aktuelle utbyggingsområdet.

Når det gjelder samlet belastning på økosystemet mener NVE det er mest hensiktsmessig å avgrense området som vurderes til Dalelva/Fjæraelva med sidevassdrag. Vi viser til våre vurderinger under «Naturmiljø og naturmangfold» tidligere. Naturmiljø og naturmangfold vil i liten grad bli negativt berørt ved den omsøkte utbyggingen. Heller ikke for Bergstø og Vassvikelva kraftverker ble det dokumentert vesentlige natur- og miljøverdier. Håfoss kraftverk skiller seg ut fra de øvrige kraftverkene i dette området ved at anadrom fisk og ål kan bli negativt berørt. Siden dette kun angår Håfoss kraftverk er det imidlertid etter vårt syn ikke relevant å ta med i vurderingen av samlet belastning, men blir en konkret vurdering i forbindelse med konsesjonsspørsmålet for Håfoss kraftverk.

Den samlede belastningen som økosystemene knyttet til Dalelva med sidevassdrag er eller vil bli utsatt for, er etter vårt syn akseptabel. Prinsippet om samlet belastning i naturmangfoldloven § 10 er ikke avgjørende for konsesjonsspørsmålet.

Vi har ikke funnet det hensiktsmessig å inkludere hele Åkrafjordområdet i vurderingen av samlet belastning, men vil bemerke at Kvanndalselva ble avslått dels på grunn av konflikt med to rødlistearter og to viktige naturtyper med potensial for oppklassifisering til svært viktig. Djuvselva kraftverk fikk konsesjon under forutsetning av at plasseringen av kraftstasjonen ble justert av hensyn til biologisk mangfold. Negativ påvirkning av to bekkekløfter, hvorav den ene med en rødlistet art, er en del av grunnlaget for avslag til Miljatieg-Skålnes kraftverk. Dette viser at hensynet til naturmiljø og naturmangfold veier tungt i NVEs vurderinger. Vi mener at de generelle hensynene som tas i våre konsesjonsvurderinger i stor grad ivaretar bestemmelsene i naturmangfoldloven § 10.

Når det gjelder den nye 66 kV kraftledningen er det ikke funnet at ledningen vil berøre kjente rødlistede arter utover potensiell forstyrrelse av en jaktfalklokalitet. Totalt sett mener NVE at ledningen mellom Rullestad og Blåfalli III vil gi få nye virkninger for naturmangfold.

Ellers mener NVE at også gjenværende, urørte områder bør tas med i vurderingen av samlet belastning. Selv om det er mange planer om større og mindre kraftutbygginger i Etne kommune, er det store arealer i kommunen som er båndlagt ved vassdragsvern eller annet vern. Dette tilsier at det finnes flere urørte/mindre berørte økosystemer i nærheten av utbyggingsområdene, noe som etter vårt syn vil medvirke til at den samlede belastningen i et større område ikke blir for stor.

Utbygging i områder som ikke er vernet

Naturvernforbundet og FNF Hordaland påpeker at Dalelva var med på lista over de 10 høyest prioriterte vassdragene hos både Naturvernforbundet, WWF, Den Norske Turistforening og Norges Jeger- og Fiskerforbund allerede ved utvidelsen av verneplanen i 1994. Dalelva nådde imidlertid ikke opp verken i

1994 eller i 2005. I 2009 vedtok Naturvernforbundet likevel å satse videre på å bevare Dalelva for natur og friluftsliv, som ett av seks vassdrag som Naturvernforbundet anser som særlig viktig å verne mot kraftutbygging. Også SRN og Haugesund turistforening sier i høringsuttalelsen at de primært ønsker at Rullestadvassdraget blir tatt inn i verneplan for vassdrag.

Naturvernforbundet i Hordaland har i en tilleggsuttalelse understreket betydningen av å se på sumvirkninger. De mener at en må se utover hvilke arealer som er vernet i Etne kommune og se på hele regionen, som omfatter Hardanger, Sunnhordland og Ryfylke. I et slikt perspektiv mener de det blir tydelig at en stor del av de større vassdragene allerede er utbygd og at de som er igjen bør vernes fra utbygging.

I kommunens vedtak påpekes det at mye av kommunens areal allerede er båndlagt til ulike verneformål og at en miljøvennlig utbygging av øvrige vassdrag må kunne gjennomføres. Hordaland Bondelag mener også at områder som ikke er vernet må kunne utnyttes til næringsformål og dermed bidra til å opprettholde levende bygder.

NVE viser til at verneplan for vassdrag har blitt utvidet flere ganger, sist supplert i 2005, uten at Dalelva har blitt inkludert. Etter vårt syn er det ikke en aktuell problemstilling å vurdere Dalelva i forhold til verneplan for vassdrag. Vi mener at utbygging i vassdrag og på arealer som ikke er omfattet av vernebestemmelser må vurderes konkret i hvert tilfelle.

Vi vil også påpeke at området mellom Håfoss og Vassvikelva er mer eller mindre omkranset av de vernede vassdragene Vaula med Langfossen, Saltåna, Mosneselva og det store nedbørfeltet til Opo med Låtefoss.

Samlet kraftproduksjon, næringsliv, sysselsetting og bosetting

De fleste forbinder sumvirkninger med negative virkninger. NVE vil påpeke at dersom en skal vurdere samlede negative virkninger bør disse veies mot samlede positive virkninger.

Etter vårt syn er det åpenbart at økt samlet kraftproduksjon av flere utbygginger i et større område ikke bare fører til økte negative virkninger, men også økte positive virkninger. Med utbygging i Rullestad og Skromme etter hovedalternativet (146,8 GWh), Bergstø kraftverk (9 GWh ved idriftsatt anlegg), Vassvikelva kraftverk (ca 9 GWh) og Håfoss kraftverk (ca 34 GWh etter justert alternativ) vil den totale kraftproduksjonen i Dalelva/Fjæravassdraget bli nesten 200 GWh. Dette er en betydelig kraftproduksjon, som også i større eller mindre grad vil komme både lokalt og regionalt næringsliv og sysselsetting til gode både i anleggsfasen og driftsfasen. Settefiskanlegget i Fjæra er beregnet å gi inntil 15 permanente arbeidsplasser. Som nevnt har dette hatt høy prioritet i Etne kommune. Etter NVEs syn har settefiskanlegget potensiale til å bli av større betydning for sysselsetting og bosetting i Rullestad og Fjæra-området, enn noen av de nevnte kraftutbyggingene.

Dersom også Indre Åkrafjord tas med i betraktningen vil de hittil utbygde/konsesjonsgitte prosjektene samlet gi en kraftproduksjon på ca 103,2 GWh (Ripelselva - 8,5 GWh, Hetleflåt - 6,2 GWh, Saltåna - 1 GWh, Rafdal - 2 GWh, Viskjer - ca 10 GWh, Djuvselva - 9,5 GWh og Eikemooverføringen - 66 GWh.) Prosjektene som fortsatt venter på en avklaring vil maksimalt kunne gi ytterligere ca 25,5 GWh (Eikemo - 11,5 GWh og Tøsse - ca 14 GWh). Sammen med 199 GWh i Dalelva/Fjæravassdraget kan dette gi inntil 327,7 GWh.

Forholdet til Nordoverføringen

Flere høringsparter er opptatt av at planene om utbygging i Bordalen må sees på bakgrunn av hvilke vurderinger som lå til grunn for å avslå Nordoverføringen som var planlagt i forbindelse med

Saudautbyggingen. Nordoverføringen omfattet bl.a. inntak av Sagelva og flere bekkeinntak i nedbørfeltet til Bordalen, men lenger oppstrøms enn hva dagens alternativ Bordalen 1 vil innebære.

Haugesund turistforening og FNF Hordaland mener at inngrepene i Bordalen ville blitt mindre med Nordoverføringen enn de vil bli etter nåværende utbyggingsplan. Dette begrunner de med at det ikke var planlagt noen anleggsvei opp Bordalen i det siste planutkastet for Nordoverføringen, samt at inntaket ville ligget høyere til fjells slik at det ville blitt større restvannføring i Bordalselva enn dersom det bygges ut etter nåværende planer. Turistforeningen påpeker videre at Nordoverføringen kun hadde ett berøringspunkt med DNT-stien, ved Sagelva. De andre inntakene ville ligge mer skjult til.

Øystein Rullestad mener også at nåværende utbyggingsplan er langt mer konfliktfylt enn Nordoverføringen. Han viser til at en nå får inngrep lenger nedover i dalen, med bl.a. inntakskonstruksjoner, tipper og kraftverksbygg, at vannføringen i nedre del av Bordalen og i Rullestadjuvet vil bli langt mer redusert ved dagens planer og at Dalelva ikke var en del av Nordoverføringen i det hele tatt.

RSE påpeker at heller ikke foreliggende utbygging vil medføre anleggsveger i Bordalen. Videre påpeker de at Nordoverføringen bl.a. ville gitt lengre berørte elvestrekninger og inntak i snaufjellet som ville blitt mer synlig. RSE mener derfor at nåværende utbyggingsplan vil være mindre negativt for landskap og friluftsliv.

NVE mener det ikke er relevant å vurdere hele den nåværende utbyggingsplanen i forhold til Nordoverføringen. Vi vil kun vurdere om beslutningen om å avslå Nordoverføringen har noen konsekvenser for vurderingen av utbyggingsalternativene i Bordalen.

NVE anbefalte i sin innstilling om Saudautbyggingen at deler av Nordoverføringen ble tatt ut. Dette gjaldt bl.a. Langfoss, som nå er vernet. NVE anbefalte imidlertid å beholde både inntaket i Sagelva og inntakene øverst i Bordalen, men med pålegg om minstevannføring i Sagelva og justert plassering av dette inntaket for å unngå konflikt med DNT-stien. NVE mente da at de negative virkningene av Nordoverføringen ville bli akseptable.

OED valgte å ta ut hele Nordoverføringen fra Saudaprojektet. OED la vekt på å bevare omfanget av inngrepsfrie naturområder i Indre Etnefjell og karakteren av urørte naturkvaliteter i dette området for fotturisme. OED mente at bortfall av Nordoverføringen ville være gunstig for områder i nærheten av turstien og hytta til Turistforeningen.

Saudautbyggingen ble fremlagt for Stortinget, som gikk inn for OEDs anbefaling. 01.08.2003 ble det gitt konsesjon til fortsatt regulering av Storelvvassdraget og videre kraftutbygging i Saudafjellene, men uten Nordoverføringen. NVE legger til grunn at de hensynene som OED og Stortinget la vekt på i sin vurdering av Nordoverføringen har relevans også for dagens utbyggingsplaner i Bordalen.

Nordoverføringen ville medført større bortfall av inngrepsfrie naturområder enn det største av dagens alternativer for utbygging av Bordalen. Videre er inntaket i Sagelva for Bordalen 1 lenger nedstrøms enn det planlagte inntaket til Nordoverføringen, slik at det ikke er direkte konflikt med DNT-stien der den krysser Sagelva. Til gjengjeld kommer isteden hovedinntaket for Bordalen 1 i konflikt med DNT-stien(e) øverst i Bordalen.

NVE mener at konflikten med inngrepsfrie naturområder og mye brukte friluftsområder er mindre for Bordalen 1 enn den var for Nordoverføringen. Samtidig vil omfanget av inngrepsfrie naturområder i Indre Etnefjell bli redusert også ved Bordalen 1 og karakteren av urørte naturkvaliteter for fotturisme vil bl.a. bli påvirket av inntaket ved DNT-stien(e). NVE anser at OEDs og Stortingets begrunnelse for å avslå Nordoverføringen har stor betydning for konsesjonsspørsmålet for Bordalen 1. Bordalen 2 har etter

vårt syn vesentlig mindre negative konsekvenser for friluftslivet og vil også medføre mindre tap av INON-areal. Vi mener at Bordalen 2 ikke er i nevneverdig konflikt med de hensynene som ble vektlagt da Nordoverføringen ble avslått.

Behovet for kostnadsdekning av ny 66 kV kraftledning

Både Etne kommune og Hordaland fylkeskommune forutsetter i sine vedtak at NVE ser helhetlig på kjente kraftplaner i Fjærevassdraget og Åkrafjorden ellers, slik at omsøkt 66 kV ledning får kostnadsinndekning fra tilstrekkelig mange anlegg i området totalt.

Hordaland bondelag anser det som positivt at det blir bygget ny kraftledning fra Rullestad til Tøsse og videre til Blåfalli fordi dette også vil gjøre det mulig å realisere flere småkraftprosjekter i området.

RSE sier i sin kommentar til Hordaland fylkeskommune at utbygging av ny 66 kV ledning ut Åkrafjorden er avgjørende for utbygging av småkraftpotensialet i området og at prosjektene på Rullestad og Skromme er den viktigste og største kostnadsbæreren for å oppfylle dette. Ved å redusere utbygging på Rullestad og Skromme vil kostnaden øke for de mindre prosjektene lengre ut i fjorden.

Som oppsummert ovenfor kan eksisterende og mulige framtidige vassdragsutbygginger i Dalelva/Fjæraelva og mindre vassdrag som drenerer til Indre Åkrafjord utbringe inntil 327,7 GWh. Sammen med Håfoss utgjør utbygging i Rullestad og Skromme etter hovedalternativet en vesentlig del av dette, med til sammen nærmere 200 GWh. Dersom det ikke bygges ny overføringsledning med større kapasitet enn i dag, vil store deler av dette potensialet ikke bli realisert. Etter NVEs syn er den samlede kraftmengden av en størrelse som er av stor samfunnsmessig betydning.

Vår gjennomgang av den omsøkte utbyggingen har vist at det er knyttet store konflikter til Rullestad 2 og Bordalen 1. Dersom det ikke gis konsesjon til disse alternativene vil Kvernhuselva, Skromme, Bordalen 2 og Håfoss etter NVEs beregninger likevel bære nærmere 70 % av kostnadene ved oppgradert overføringsledning. Da er Kvanndalselva og Miljateig/Skålnes ikke med i beregningen. Av de enkeltstående småkraftprosjektene i Åkrafjordområdet er det Håfoss som har klart størst betydning som kostnadsbærer for ny overføringsledning. Ved eventuell redusert utbygging i Rullestad og Skromme i forhold til omsøkt hovedalternativ øker betydningen av Håfoss vesentlig.

NVE har også gjort noen anslag for hvordan redusert utbygging i Rullestad og Skromme, samt avslag for Kvanndalselva og Miljateig/Skålnes, vil slå ut på utbyggingsprisene for de øvrige planlagte kraftverkene som vil måtte bidra til kostnadene med ny ledning. Etter våre beregninger vil utbyggingsprisen ikke overstige 6 kr/kWh for noen av prosjektene. For de fleste prosjektene vil utbyggingsprisen ikke overstige 5 kr/kWh. NVE mener det er realistisk å legge til grunn at kraftverk med utbyggingspriser inntil 6 kr/kWh blir bygget.

På bakgrunn av ovenstående betraktninger mener NVE at et eventuelt avslag på alternativene Rullestad 2 og Bordalen 1 isolert sett ikke vil være avgjørende verken for realisering av ny overføringsledning ut fra Rullestad, eller for bygging av noen av de øvrige kraftverkene i Indre Åkrafjord. Dersom Rullestad 2 og Bordalen 1 avslås blir imidlertid utbygging av Håfoss kraftverk en forutsetning. NVE har vurdert at bygging av Håfoss kraftverk er miljømessig akseptabelt uavhengig av hensynet til behovet for ny kraftledning (KV-notat nr. 5/2014 (bakgrunn for vedtak), dokument nr 29 i sak 200801172). Våre beregninger om utbyggingspriser og kostnadsdekning for ny kraftledning underbygger likevel avgjørelsen om å gi konsesjon til Håfoss kraftverk.

Oppsummerende vurdering

Etne kommune, Hordaland fylkeskommune, Halvfjordingen, Etne næringsutvikling, Hordaland bondelag og Trond Solvang er alle positive til full utbygging i Rullestad og Skromme.

Fylkesmannen i Hordaland kan akseptere utbygging av Kvernhuselva, Skromme og Rullestad 2 dersom vassdrags- og opplevelsesverdiene ved Skromsfossen og Rullestadjuvet blir ivaretatt gjennom konsesjonsvilkårene.

Riksantikvaren motsetter seg ikke utbygging, men ber om at Rullestad 2 tas ut pga konflikt med Postvegen og Rullestadjuvet.

Direktoratet for naturforvaltning (Miljødirektoratet), Samarbeidsrådet for naturvernsaker (SRN), Naturvernforbundet, Haugesund turistforening og FNF Hordaland sine primære standpunkt er at det ikke bør bygges ut i Rullestad og Skromme i det hele tatt.

Haugesund turistforening kan sekundært akseptere utbygging av Skromme, Kvernhuselva og Bordalen 2. FNF Hordaland anser også de negative konsekvensene av en slik utbygging som lavere enn full utbygging.

Øystein Rullestad har foreslått et redusert alternativ for noen av fallrettshaverne og er spesielt opptatt av å ivareta Rullestadjuvet og Sagelva.

Av dem som har sagt noe om prioritering av alternativer er det således kun Fylkesmannen som prioriterer utbygging av Rullestad 2 framfor utbygging i Bordalen.

Vannressursloven § 19 angir at for vannkraftverk over 40 GWh skal selve konsesjonsspørsmålet vurderes etter vassdragsreguleringsloven § 8 istedenfor etter vannressursloven § 25. Dette gjelder alle alternativer for Bordalen kraftverk. Selve konsesjonen gis eventuelt etter vannressursloven.

For Rullestad 2, Kvernhuselva og Skromme gjelder kun bestemmelsene i vannressursloven. Når det gjelder konsesjonsspørsmålet ser NVE samlet på fordeler og ulemper ved den omsøkte utbyggingen i Skromme og Rullestad.

Gjennom EUs fornybardirektiv er Norge forpliktet til at 67,5 % av energien som forbrukes i landet skal komme fra fornybare kilder innen 2020. I 2005 var fornybarandelen i Norge på 59,8 %. I 2012 var fornybarandelen ifølge Statistisk sentralbyrå steget til 64,5 %. Vi er således godt i rute, men det er fortsatt nødvendig å gjennomføre tiltak som øker fornybarandelen av kraftforbruket i Norge. I tillegg har Norge inngått avtale med Sverige om et felles elsertifikatmarked, som innebærer at Sverige og Norge til sammen skal øke kraftproduksjonen basert på fornybare energikilder med 26,4 TWh, også dette innen 2020. Dette tilsvarer strømforbruket i mer enn halvparten av alle norske husholdninger. For å oppfylle dette målet har NVE ansvar for å legge til rette for å få fram gode kraftprosjekter gjennom konsesjonsbehandlingen. I motsetning til kravet i fornybardirektivet, som teoretisk sett delvis kan oppfylles ved en reduksjon av forbruket av ikke-fornybare energikilder, kan målet med elsertifikatmarkedet kun oppnås ved en ren økning av fornybar kraftproduksjon. I praksis vil dette for Norges del bety at fornybarmålet må innfris ved bygging av nye vannkraftverk og vindkraftverk på land. For å nå målet om 26,4 TWh innen utgangen av 2020, må det i gjennomsnitt idriftsettes 2,93 TWh fornybar kraftproduksjon hvert år. Derfor er det helt nødvendig at flere vann- og vindkraftprosjekter får konsesjon i årene som kommer.

Den viktigste samfunnsmessige nytten med en utbygging som omsøkt, vil være tilgang på produksjon av inntil 146,8 GWh ny, fornybar kraft. I tillegg til å ha regional betydning for kraftforsyningen i Norge vil

kraftmengden som kan produseres ved full utbygging i Rullestad og Skromme ha relativt stor betydning for vår oppfyllelse av internasjonale forpliktelser, grovt sett like stor betydning som 15 småkraftverk.

Etter vårt syn er det ikke mulig å gjennomføre full utbygging i Rullestad og Skromme samtidig som grunnlaget for friluftsliv, reiseliv og turisme opprettholdes. Den viktigste forutsetningen for å sikre at aktiviteten opprettholdes på dagens nivå og det viktigste grunnlaget for å trekke flere turister til området er etter vårt syn at attraksjonsverdien av Rullestadjuvet med Postveien opprettholdes. Vesentlig reduksjon av vannføringen gjennom Rullestadjuvet er etter vårt syn ikke forenlig med dette. Stor aktivitet knyttet til friluftsliv, reiseliv og turisme har samfunnsmessig nytteverdi i form av arbeidsplasser og ren økonomisk gevinst som har ringvirkninger for samfunnet for øvrig. Det har også samfunnsmessig nytteverdi i form av mindre målbare størrelser som opplevelsesverdi og folkehelse. Rullestadjuvet med Postveien har stor opplevelsesverdi og er lett tilgjengelig, slik at fysisk utrustning i liten grad er begrensende for muligheten til å oppleve dramatisk natur. NVEs vurdering er at samlede negative virkninger av Rullestad 2 for landskap, kulturminner (Postveien) og dermed for friluftsliv, turisme og reiseliv er klart større enn den samfunnsmessige nytten ved 36,8 GWh ny, fornybar kraft. NVE fraråder derfor bygging av Rullestad 2.

Bordalen kraftverk er presentert med tre ulike alternativer for plassering av inntak i Bordalselva med tilhørende alternativer for overføringer og bekkeinntak. Bygging etter ett alternativ utelukker de andre alternativene. Når det gjelder Bordalen 1, som er det største alternativet, mener NVE at de negative virkningene for landskap, friluftsliv, turisme og reiseliv er betydelige, og vesentlig større enn for Bordalen 2. Dette skyldes primært at Bordalen 1 innebærer redusert vannføring i Sagfossen, som er et viktig landskapselement i Rullestad. Tilstrekkelig minstevannføring i Sagelva kan imidlertid redusere de negative virkningene. Kraftmengden som oppnås ved utbygging i Rullestad og Skromme er av stor betydning for muligheten til å realisere mye av kraftpotensialet i Åkrafjorden for øvrig, fordi det økonomiske grunnlaget for å få realisert ny overføringsledning med større kapasitet avhenger av en større utbygging i Rullestad og Skromme. På denne bakgrunnen får 21 GWh, som er forskjellen mellom Bordalen 1 og 2, økt betydning. NVE legger imidlertid avgjørende vekt på Stortingets avslag på Nordoverføringen, som var planlagt som en del av Saudautbyggingen. Nordoverføringen innebar overføring av Sagelva og flere bekkeinntak i Bordalselva. Stortinget avsto denne delen av Saudaprojektet på grunn av hensynet til inngrepsfrie naturområder og friluftsliv. Vi fraråder derfor også utbygging av Bordalen 1. Bordalen 2 innebærer ikke inntak av Sagelva og berører ikke inngrepsfrie naturområder og friluftsliv i en slik grad som Bordalen 1. Etter NVEs syn er ikke Bordalen 2 i nevneverdig konflikt med de hensynene som ble vektlagt da Nordoverføringen ble avslått.

Etter at alle relevante fagtemaer, sumvirkninger og behovet for kostnadsdekning av ny 66 kV kraftledning er vurdert, mener vi at de samlede, negative virkningene av utbygging av Bordalen 2, Skromme og Kvernhuselva vil være fullt ut akseptable, sett i forhold til den samfunnsmessige nytten ved 88,7 GWh ny, fornybar kraftproduksjon. Selv om kraftmengden ved dette alternativet er betydelig mindre enn ved full utbygging er den etter vårt syn likevel stor nok til å ha stor betydning for både lokal og regional kraftforsyning. Den er også stor nok til at NVE legger vekt på at utbyggingen vil bidra til å oppfylle våre internasjonale forpliktelser. Også Bordalen 3, som har inntak i Bordalselva ytterligere nedstrøms inntaket til Bordalen 2, er et fullt ut akseptabelt alternativ. Dersom Bordalen kraftverk blir realisert legger imidlertid NVE til grunn at søker vil prioritere utbygging etter alternativ Bordalen 2 da dette vil produsere 15,2 GWh mer kraft enn Bordalen 3.

Samtidig med denne innstillingen har NVE fattet vedtak i sakene om Håfoss, Ripelselva, Helteflåt og Miljateig/Skålnes kraftverk. Vi har gitt konsesjon til Håfoss, Ripelselva og Hetleflåt kraftverk. Det er gitt avslag til Miljateig/Skålnes kraftverk. NVE har i nødvendig grad sett vedtakene i sammenheng. Ved vurdering av sumvirkninger for et større område øker argumentene for å unngå inntak av Sagelva. Med

bakgrunn i vurdering av sumvirkninger mener vi det er en riktig prioritering at det gis konsesjon til utbygging av Håfoss framfor Sagelva.

Rullestad 1 er ikke spesielt omtalt under de enkelte fagtema. Dette alternativet ville hatt de samme konsekvensene som Rullestad 2 og i tillegg ytterligere inngrep som følge av overføring av Bordalselva til Dalelva. Dvs. inntak nederst i Bordalen og overføringstunnel med tunnelåpning og en kunstig kanal på sørsida av Dalelva oppstrøms kraftverksinntaket. Dersom NVE hadde ment at det ville være akseptabelt å bygge Rullestad kraftverk, og samtidig ønsket minst mulig inngrep i Bordalen, ville det vært aktuelt å vurdere Rullestad 1. Vi mener derimot at det er klart viktigere å bevare opplevelsesverdiene knyttet til Postveien og Rullestadjuvet enn å unngå inngrep i Bordalen. Rullestad 1 vil i enda større grad ha negative konsekvenser for opplevelsen av Dalelva fra Postveien og gamle E 134 enn Rullestad 2. Samtidig vil kraftproduksjonen ved Rullestad 1 være vesentlig større enn ved Rullestad 2, slik at de samfunnsmessige fordelene også vil veie tyngre. Kraftproduksjonen ved Bordalen 2 er imidlertid omtrent like stor som for Rullestad 1, med betydelig mindre negative konsekvenser. Bygging av Bordalen 2 vil derfor etter vårt syn åpenbart være en vesentlig bedre løsning enn bygging av Rullestad 1. Bygging av Bordalen 2 utelukker Rullestad 1. Vi ser derfor ingen grunn til å vurdere nærmere hvorvidt fordelene ved Rullestad 1 isolert sett overstiger ulempene ved dette alternativet.

NVE tar innsigelsen fra Fylkesmannen til etterretning, men ser ingen grunn til å endre vår oppfatning om hvilket utbyggingsalternativ for kraftverk i Rullestad og Skromme som samlet sett er det beste, alle relevante hensyn tatt i betraktning. Vi mener også at konflikten med de forholdene som ligger til grunn for innsigelsen er betydelig mindre ved utbygging etter alternativ Bordalen 2 enn utbygging etter alternativ Bordalen 1.

NVEs konklusjon

Vannressursloven

NVE anbefaler at Rullestad og Skromme Energi AS får konsesjon etter § 8 i vannressursloven til bygging og drift av Kvernhuselva, Skromme og Bordalen kraftverk etter alternativ 2 eller 3. NVE mener at fordelene ved 88,7 GWh ny, fornybar kraftproduksjon er klart større enn de samlede skadene og ulempene for allmenne og private interesser ved utbygging av Bordalen 2 eller 3, samt Skromme og Kvernhuselva kraftverker. Kravene i vassdragsreguleringsloven § 8, jf. vannressursloven § 19, er dermed oppfylt for disse alternativene. Vi anbefaler at tillatelsen gis på de vilkår som følger vedlagt.

NVE frarår at det gis konsesjon etter vannressursloven § 8 til Rullestad 2 og Bordalen kraftverk etter alternativ 1. NVE mener at skadene og ulempene for allmenne og private interesser ved utbygging av disse delprosjektene er klart større enn den samfunnsmessige nytten ved hhv. 36,8 og 21 GWh ny, fornybar kraftproduksjon. Kravene i vassdragsreguleringsloven § 8, jf. vannressursloven § 19, er dermed ikke oppfylt for disse alternativene.

Energiloven

Ny 66 kV overføringsledning

Spørsmålet om konsesjon etter energiloven for ny transformatorstasjon i Rullestad og ny 66 kV ledning fra Rullestad til Tøsse (og videre til Blåfalli) er vurdert av seksjon for nettkonsesjon i et eget notat med saks-/dokumentnr 200701095-48. NVEs anbefaling er at det gis konsesjon til ny overføringsledning og transformatorstasjon. Notatet og utkast til anleggskonsesjon etter energiloven for disse anleggene følger som vedlegg til denne innstillingen. Det er Sunnhordland Kraftlag Nett AS som vil stå for bygging og drift av transformatorstasjonen og overføringsledningen.

Generatorer og lokal tilknytning

Det er i utgangspunktet søkt etter energiloven om å installere planlagte generatorer i kraftverkene og om å legge kabler for tilknytning av Kvernhuselva, Rullestad og Bordalen kraftverk til strømmettet. Etter vår anbefaling faller generator og 2,5 km kabel for Rullestad kraftverk bort. Det er ikke søkt om anleggskonsesjon for tilknytningskabel for Skromme kraftverk fordi planen er at Skånevik Ølen Kraftlag SA (SØK) skal stå som eier og driver av 22 kV-anlegget her. I forbindelse med høringsrunden har SØK også meddelt at de ønsker å stå som eier og driver av øvrige 22 kV-anlegg som er nødvendige for transport av kraftproduksjonen fram til 66/22 kV transformatorstasjon på Rullestad.

NVE har vurdert at ingen av kablene som er planlagt for tilknytning av kraftverkene til nettet har negative virkninger for noen forhold som er av betydning for konsesjonsspørsmålet. SØK er områdekonsesjonær i bl.a. Åkraffjorden. Dersom SØK skal bygge og drive anleggene for tilknytning av kraftverkene, kan dette gjøres i medhold av selskapets områdekonsesjon. Dette inkluderer opptransformering til 22 kV. Det er i så fall ikke nødvendig med egen anleggskonsesjon etter energiloven for disse delene av høyspentanlegget.

RSE, eller den som skal være ansvarlig for driften, må imidlertid ha anleggskonsesjon etter energiloven for høyspentanlegg inne i kraftverkene.

22 kV-anlegg for tilkobling til strømmettet kan bygges og drives av SØK i medhold av SØK sin områdekonsesjon. Dersom det ikke er områdekonsesjonær som skal bygge og drive anlegget må det søkes om egen anleggskonsesjon etter energiloven. Forslag til anleggskonsesjon etter energiloven for høyspentanlegg i kraftverkene er vedlagt.

Vurdering etter forurensningsloven

Det er søkt etter forurensningsloven om tillatelse til å gjennomføre tiltaket.

Måling av vannkvalitet i utløpet av Rullestadvatnet har vist at vannkvaliteten for ulike parametere var god eller meget god. Det er ikke avdekket verken punktkilder for forurensning eller diffus avrenning av nevneverdig betydning som tilsier at redusert resipientkapasitet vil være noe problem i driftsfasen. Ingen av høringspartene har hatt kommentarer angående forurensning. NVE kan ikke se at det per i dag er behov for tillatelse etter forurensningsloven for driftsfasen.

Samtidig vil vi understreke at det må sendes egen søknad til Fylkesmannen i Hordaland om nødvendig tillatelse etter forurensningsloven for anleggsfasen.

Forholdet til annet lovverk

Industrikonsesjonsloven

Ingen av fallene som skal utnyttes er i nærheten av å utbringe 4000 naturhestekrefter, som er grensen for konsesjonsplikt etter industrikonsesjonsloven.

Plan- og bygningsloven

”Forskrift om saksbehandling og kontroll i byggesaker” gir saker som er underlagt konsesjonsbehandling etter vannressursloven fritak for byggesaksbehandling etter plan- og bygningsloven. Dette forutsetter at tiltaket ikke er i strid med kommuneplanens arealdel eller gjeldende reguleringsplaner. Forholdet til plan- og bygningsloven må avklares med kommunen før tiltaket kan iverksettes.

EUs vanndirektiv

Ny aktivitet eller nye inngrep skal vurderes etter vannforskriften § 12.

For Dalelva oppstrøms Rullestadvatnet er det i vann-nett ikke registrert data for noen kvalitetselementer. Det er registrert at elva i middels grad er påvirket av langtransportert forurensning og annen påvirkning. Elva er også noe påvirket av hydromorfologiske endringer på grunn av forbygningene ved utløpet i Rullestadvatnet. Ut fra dette er økologisk tilstand antatt å være moderat. Bordalselva og Kvernhuselva er slått sammen med øvrige sideelver og –bekker til Dalelva i samme vannforekomst. Økologisk tilstand er også her antatt å være moderat på grunn av middels grad av langtransportert forurensning.

NVE har vurdert praktisk gjennomførbare tiltak som vil kunne redusere skadene og ulempene ved tiltaket. Vi har foreslått konsesjonsvilkår som vi mener er egnet til å avbøte en negativ utvikling i vannforekomstene. Forslagene til vilkår omfatter bl.a. krav om minstevannføring og ellers vilkår som gir både NVE og Miljødirektoratet/Fylkesmannen mulighet til å gi pålegg om ytterligere avbøtende tiltak i ettertid. NVE mener at samfunnsnyttien av en utbygging etter vår anbefaling vil være større enn skadene og ulempene ved tiltaket. Vi kan ikke se at hensikten med inngrepet, dvs. 88,7 GWh ny, fornybar energiproduksjon, med rimelighet kan oppnås med andre midler som miljømessig er vesentlig bedre. Både teknisk gjennomførbarhet og kostnader er vurdert.

Merknader til konsesjonsvilkårene

Skromme og Kvernhuselva kraftverker har begge en installert effekt på mindre enn 10 MW. NVE har i utgangspunktet myndighet til å fatte endelig vedtak i slike saker. Siden kraftverkene hele veien har blitt behandlet som en samlet utbygging inngår likevel alle kraftverkene i vår innstilling.

Skromme og Kvernhuselva kraftverker er kun underlagt reglene i vannressursloven. Bordalen 2 vil produsere mer enn 40 GWh i året. For kraftverk av denne størrelsen henvises det i vannressursloven til en del regler i vassdragsreguleringsloven som skal gjøres gjeldene, bl.a. skal det betales konsesjonsavgift. NVE har derfor funnet det mest hensiktsmessig å utforme separate vilkårssett for de tre kraftverkene. Vilkårene for Skromme og Kvernhuselva kraftverker er utformet med utgangspunkt i standard vilkårssett for kraftverk under 40 GWh som går som innstilling til OED. Vanligvis er slike kraftverk større enn 10 MW. Etter vanlig praksis er manøvreringsreglementet for Skromme og Kvernhuselva en del av selve vilkårssettet (post 1), mens det for Bordalen 2 er utformet et eget manøvreringsreglement i samsvar med praksis for saker der også reguleringsloven gjelder.

Vilkårssettene er kommentert enkeltvis.

Skromme kraftverk

Post 1: Vannslipping

Følgende data for vannføring og slukeevne er hentet fra konsesjonssøknaden og lagt til grunn for NVEs tilråding og forslag til minstevannføring:

Middelvannføring:	3,55 m ³ /s
Alminnelig lavvannføring:	230 l/s
5-persentil sommer	488 l/s
5-persentil vinter	239 l/s
Maksimal slukeevne	8,0 m ³ /s
Maksimal slukeevne i % av middelvannføring	225 %
Minste driftsvannføring	0,8 m ³ /s

Søker foreslår å slippe minstevannføring fra inntaksdammen for Skromme kraftverk tilsvarende 5-persentilen for sommer og vinter, dvs. 488 l/s om sommeren og 239 l/s om vinteren. Med en minstevannføring av denne størrelsen vil Skromme kraftverk i snitt produsere 11,5 GWh i året.

Etne kommune ber NVE om å se på om det er mulig å redusere minstevannføringa på Skromme for å øke lønnsomheten, siden bare 68 % av vannet her går til kraftproduksjon. Fylkesutvalget i Hordaland fylkeskommune (saksutredning) mener derimot at de minstevannføringene som er foreslått må være minstekrav og at de ikke må reduseres slik Etne kommune foreslår for Skromme kraftverk.

Haugesund turistforening og FNF Hordaland mener på generelt grunnlag at en minstevannføring på 5 % i tørrår vil medføre nærmest uttørkede elver over lange perioder om sommeren. En slik minstevannføring vil derfor etter deres syn ikke virke tilstrekkelig avbøtende verken for naturmangfoldet, landskapet eller turistnæringen.

NVE mener at hovedhensikten med å slippe minstevannføring ved Skromme må være å ivareta elvemosevegetasjonen på den berørte elvestrekningen i størst mulig grad. Vi mener det er rimelig å anta at lavvannføringer av en viss varighet er begrensende for utbredelsen av elvemosesamfunnet i dag. Vi viser til at det i et middelår, med 2004 som eksempel, naturlig er lange perioder med svært lav vannføring om vinteren. Med slipp av minstevannføring på nivå med 5-persentilen for vinterhalvåret mener NVE at vintersituasjonen på utbygd elvestrekning ikke vil bli vesentlig verre enn i dag med tanke på overlevelsesmulighetene for elvemosevegetasjonen. 5-persentil betyr at en også i naturlig tilstand må regne med vannføring på dette nivået eller også lavere i 5 % av tiden. Det vil ellers være relativt lange perioder om vinteren da vannføringen er så lav at kraftverket må stanses. I slike perioder vil alt naturlig tilsig gå i elva. Om sommeren gir 5-persentilen dobbelt så høy vannføring som om vinteren. NVE mener at slipp av minstevannføring på nivå med 5-persentilen vil være nok til at elvemosevegetasjonen blir ivaretatt i tilstrekkelig grad. Vi anser det ikke som kritisk om elvemosesamfunnet blir noe redusert i forhold til før utbygging av Skromme kraftverk så lenge en vesentlig strekning med elvemosevegetasjon nedstrøms utløpet av Skromme ikke vil få endret vannføring, samt at det også finnes elvemosevegetasjon oppstrøms inntaket.

Utover ivaretagelse av elvemosesamfunnet mener vi at slipp av minstevannføring på nivå med 5-persentilen i stor grad vil ivareta det begrensede antallet ørret som finnes på strekningen ved å sørge for at det alltid er vann i kulpene og at det er en viss gjennomstrømming.

Etter NVEs syn er ikke landskapshensyn noe argument for å pålegge større minstevannføring enn det som er foreslått. Vi mener at de viktigste landskapshensynene allerede er tatt ved å fraråde at det gis konsesjon til Rullestad kraftverk, slik at Skromsfossen og Rullestadjuvet bevares. Strekningen som

berøres ved utbygging av Skromme kraftverk har i langt mindre grad betydning som landskapselement og turistattraksjon. Etter vårt syn er det en bedre samlet ressursutnyttelse å bruke så mye av vannet som mulig til kraftproduksjon ved Skromme og heller la de viktigste landskapselementene forbli urørt.

Ut fra dette foreslår NVE at det fastsettes en minstevannføring på 490 l/s i tiden 1. mai – 30. september og 240 l/s i resten av året, i tråd med søkers forslag.

Det skal etableres en måleanordning for registrering av minstevannføring. Den tekniske løsningen for dokumentasjon av slipp av minstevannføringen skal godkjennes gjennom detaljplanen. Data skal fremlegges NVE på forespørsel og oppbevares så lenge anlegget er i drift.

Ved alle steder med pålegg om minstevannføring skal det settes opp skilt med opplysninger om vannslippbestemmelser som er lett synlig for allmennheten. NVE skal godkjenne merking og skiltenes utforming og plassering.

NVE presiserer at start-/stoppkjøring av kraftverket ikke skal forekomme. Kraftverket skal kjøres jevnt. Inntaksbassenget skal ikke benyttes til å oppnå økt driftstid, og det skal kun være små vannstandsvariasjoner knyttet til opp- og nedkjøring av kraftverket. Dette er primært av hensyn til naturens mangfold og mulig erosjonsfare.

Post 2: Konesjonstid og revisjon

Vannressursloven § 26 gir mulighet for å fastsette at konsesjonen skal revideres etter en viss tid. Praksis har hittil vært at revisjonsadgang kun fastsettes for utbygginger av en viss størrelse. NVE anser bygging av Skromme kraftverk som en del av en større utbygging og foreslår derfor å gi revisjonsadgang med samme revisjonstidspunkt for alle delprosjektene. Vilårene og for eksempel krav til minstevannføring bør i dette tilfellet kunne sees i sammenheng for hele utbyggingen ved en eventuell vilkårsrevisjon.

Post 5: Godkjenning av planer, landskapsmessige forhold, tilsyn m.v.

Dersom det gis konsesjon til utbyggingen skal detaljerte planer for sikkerhet og planer for miljø og landskap forelegges NVE og godkjennes av NVE før anleggsstart.

Dammer og trykkrør for alternativet/alternativene som inngår i NVEs innstilling skal klassifiseres etter reglene i damforskriften. Informasjon om dette finnes på <http://www.nve.no/no/Sikkerhet-og-tilsyn1/Damsikkerhet/KLassifisering1/>. Konsekvensklassen er bestemmende for sikkerhetskravene som stilles til planlegging, bygging og drift. NVEs tilsynsavdeling ved seksjon for damsikkerhet må derfor fatte endelig vedtak om konsekvensklasse for gitt alternativ før tekniske planer for sikkerhet kan utarbeides og sendes NVE til godkjenning.

NVEs miljøtilsyn vil ikke ta planer for landskap og miljø til behandling før anlegget har fått vedtak om konsekvensklasse. Informasjon om utarbeidelse av planer for landskap og miljø finnes på <http://www.nve.no/no/Sikkerhet-og-tilsyn1/Natur--og-miljotilsyn/Detaljplaner/>.

Nedenstående tabell søker å oppsummere føringer og krav som ligger til grunn for NVEs innstilling. Det kan likevel forekomme at det er gitt føringer andre steder i dokumentet som ikke har kommet med i tabellen. NVE presiserer at alle føringer og krav som er nevnt i dokumentet gjelder.

Dersom det gis konsesjon til utbyggingen ber vi OED om å synliggjøre/oppsummere eventuelle endringer i forhold til NVEs innstilling på samme måte, for eksempel ved å legge til en egen kolonne i samme tabell.

NVE har gitt konsesjon på følgende forutsetninger:

Valg av alternativ	Søknaden beskriver kun ett alternativ. NVE har ingen merknader til dette.
Inntak	Inntaksdammen skal plasseres i tråd med det som er beskrevet i søknaden. Den må konstrueres slik at flomforholdene oppstrøms inntaket ikke forverres. Teknisk løsning for dokumentasjon for slipp av minstevannføring skal godkjennes av NVE.
Vannvei	Søknaden oppgir at rørgata skal legges i gravd/sprengt grøft i gamle E134. Dette kan ikke endres ved detaljplan. Dokumentasjon på nødvendig avklaring med Vegvesenet om praktisk gjennomføring sendes NVE sammen med planer for landskap og miljø.
Kraftstasjon	Kraftstasjonen skal plasseres i tråd med det som er oppgitt i søknaden.
Største slukeevne	8 m ³ /s.
Minste driftsvannføring	0,8 m ³ /s. Kun ubetydelige justeringer kan tillates i detaljplan.
Installert effekt	3,5 MW.
Antall turbiner/turbintype	Søknaden oppgir 2 Francisturbiner. Antall turbiner og turbintype kan justeres ved detaljplan.
Avbøtende tiltak	Det skal vurderes om det bør legges til rette for hekking av fossefall i kraftverksutløpet i forbindelse med utarbeidelse av detaljplan. Se kommentarer til post 6 – Naturforvaltning.
Annet	Detaljplanen sendes kommunen for uttalelse, jf. post 5. Anlegget skal utformes med tanke på å forebygge mulige problemer med gassovermetning. Inntaket skal konstrueres slik at faren for luftinnblanding blir minst mulig. Samtidig bør en sørge for god utlufting av vannet før det ledes tilbake i elva.

Det er angitt i tabellen hvorvidt det kan gjøres justeringer i forbindelse med detaljplanleggingen. Dersom det ikke er oppgitt spesielle føringer kan mindre endringer godkjennes av NVE som del av detaljplangodkjenningen. Anlegg som ikke er bygget i samsvar med konsesjon og/eller planer godkjent av NVE, herunder også planlagt installert effekt og slukeevne, vil ikke være berettiget til å motta el-sertifikater. Dersom det er endringer skal dette gå tydelig frem ved oversendelse av detaljplanene.

Post 6: Naturforvaltning

Eventuelle pålegg i medhold av dette vilkåret må være relatert til skader forårsaket av tiltaket og stå i rimelig forhold til tiltakets størrelse og virkninger.

NVE mener det er svært aktuelt å legge til rette for alternative hekkeplasser for fossekall. Dette er i utgangspunktet noe som naturforvaltningsvilkåret gir hjemmel til å pålegge. Vilkåret forvaltes av Miljødirektoratet/ Fylkesmannen. Det har imidlertid vist seg at det kan være et godt alternativ å legge til rette for reirbygging i kraftverksutløpet. Dette må i så fall avklares i forbindelse med NVEs godkjenning av detaljplanene fordi det da må støpes en hylle som fossekallen kan bygge reir på samtidig med at anlegget bygges. NVE mener derfor at et eventuelt pålegg om å tilrettelegge for hekking av fossekall i kraftverksutløpet bør avklares i detaljplanfasen. Fylkesmannen bør kontaktes, men NVE er myndighet for endelig godkjenning av detaljerte planer for miljø og landskap. Fylkesmannen kan likevel pålegge i ettertid at det i tillegg bygges reirkasse, for eksempel under brua som gir adgang til Postveien.

Post 7: Automatisk fredete kulturminner

NVE forutsetter at utbygger tar nødvendig kontakt med fylkeskommunen for å klarere forholdet til kulturminneloven § 9 før innsending av detaljplan. Vi minner videre om den generelle aktsomhetsplikten med krav om varsling av aktuelle instanser dersom det støtes på kulturminner i byggefasen, jamfør kulturminneloven § 8.

Post 9: Ferdsel m.v.

Trond Solvang foreslår at det bygges kjøresterk bro over damkrona ved inntaket til Skromme kraftverk for å lette adkomsten til hyttene, legge til rette for turgåing og nyttetransport fra Skromme gård. Videre mener han at utbygger bør pålegges å ruste opp brua ved Skromme gård for å sikre framtidig adkomst til Postvegen og nyttetransport for Skromme gård.

NVE mener at skadene og ulempene som vil følge av Skromme kraftverk er små. Samtidig anser vi at behovet for å kunne krysse elva oppe ved inntaket er relativt begrenset. Kraftstasjonsbygget vil ikke være til hinder for å krysse elva over eksisterende bru. Etter NVEs syn er det ikke grunnlag for å pålegge tiltakshaver noen spesielle forpliktelser verken i forbindelse med krysningsmuligheter over inntaksdammen eller en eventuell opprustning av brua ved Skromme. I den grad brua ved Skromme blir skadet som følge av anleggsvirksomheten vil det imidlertid være utbyggers ansvar å utbedre dette.

Post 10: Terskler m.v.

Dette vilkåret gir hjemmel til å pålegge konsesjonær å etablere terskler eller gjennomføre andre biotopjusterende tiltak dersom dette skulle vise seg å være nødvendig.

Kvernhuselva kraftverk

Post 1: Vannslipping

Følgende data for vannføring og slukeevne er hentet fra konsesjonssøknaden og lagt til grunn for NVEs tilråding og forslag til minstevannføring:

Middelvannføring:	570 l/s
Alminnelig lavvannføring:	30 l/s
5-persentil sommer	57 l/s
5-persentil vinter	31 l/s
Maksimal slukeevne	1,3 m ³ /s
Maksimal slukeevne i % av middelvannføring	228 %
Minste driftsvannføring	60 l/s

Søker foreslår å slippe minstevannføring fra inntaksdammen for Kvernhuselva kraftverk tilsvarende kun halvparten av 5-persentilen for sommer og vinter, dvs. 29 l/s om sommeren og 15 l/s om vinteren. Med en minstevannføring av denne størrelsen vil Kvernhuselva i snitt produsere 9,88 GWh i året.

Ingen høringsparter har hatt konkrete innspill til minstevannføringskrav for Kvernhuselva kraftverk, men Haugesund turistforening og FNF Hordaland mener generelt at en minstevannføring på 5 % i tørrår vil medføre nærmest uttørkede elver over lange perioder om sommeren. En slik minstevannføring vil derfor etter deres syn ikke virke tilstrekkelig avbøtende verken for naturmangfoldet, landskapet eller turistnæringen.

NVE viser til våre betraktninger angående virkninger av utbygging av Kvernhuselva kraftverk for ulike fagtema. Etter vårt syn er ikke Kvernhuselva noe fremtredende landskapselement i utgangspunktet. Nedbørfeltet er lite, bare 5,2 km², og vannføringen i elva er svært nedbøravhengig. I lavvannsperioder er det så å si ikke vannføring i elva (alminnelig lavvannføring = 30 l/s). Elvebunnen på den mest synlige delen av berørt elvestrekning består av svært grovt substrat. På lave vannføringer forsvinner vannet ned i substratet og blir nærmest usynlig også i dag. Slipp av minstevannføring vil derfor ha minimal landskapsmessig betydning med mindre en pålegger et minstevannføringsslipp opp mot middelvannføring. NVE anser ikke det som verken et reelt eller aktuelt alternativ.

Bekkekløfta som er registrert i Kvernhuselva er liten og det er oppgitt at mye av artsinventaret er knyttet til grunnvannstilsg fra terrenget over. NVE kan derfor ikke se at slipp av minstevannføring er avgjørende for opprettholdelse av artsinventaret i bekkeløfta. Berørt elvestrekning har liten eller ingen betydning som gyte- og oppvekstområde for ørret. Det finnes egnede gyte- og oppvekstarealer for ørret nedstrøms utløpet av det planlagte kraftverket, men KU fant at Kvernhuselva har mindre betydning for rekruttering av ørret til Rullestadvatnet enn forventet. Fagrapporten mener det ikke er nødvendig å slippe minstevannføring i Kvernhuselva av hensyn til ørret.

NVEs utgangspunkt er at det skal slippes minstevannføring på alle elvestrekninger som bygges ut til vannkraftproduksjon. Selv en liten minstevannføring vil gi grunnlag for opprettholdelse av et visst biologisk mangfold på utbyggingsstrekningen. Ut fra de forhold som er vurdert mener NVE at minstevannføring i den størrelsesorden som er foreslått av søker er tilstrekkelig.

NVE foreslår at det fastsettes en minstevannføring på 30 l/s i tiden 1. mai – 30. september og 15 l/s i resten av året, i tråd med søkers forslag.

Når det gjelder kommentarer om måleanordning for minstevannføring, teknisk løsning for dokumentasjon av vannslippet, opplysningsskilt og regler for drift viser vi til våre avsluttende kommentarer til post 1 for Skromme kraftverk.

Post 2: Konesjonstid og revisjon

På samme måte som for Skromme kraftverk foreslår NVE å gi revisjonsadgang for Kvernhuselva kraftverk jf. vannressursloven § 26.

Post 5: Godkjenning av planer, landskapsmessige forhold, tilsyn m.v.

Innledende kommentarer til nedenstående tabell er de samme som for Skromme kraftverk.

NVE har gitt konsesjon på følgende forutsetninger:

Valg av alternativ	Søknaden beskriver kun ett alternativ. NVE har ingen merknader til dette.
Inntak	Inntaksdammen skal plasseres i tråd med det som er beskrevet i

	søknaden.
Vannvei	Vannveien konstrueres og plasseres i terrenget i tråd med det som er oppgitt i søknaden. Den skal i minst mulig grad sprenges ned i fjell. Nøyaktig trasé fastsettes i samråd med NVE i detaljplanfasen.
Kraftstasjon	Kraftstasjonen skal plasseres i tråd med det som er oppgitt i søknaden. Dokumentasjon på nødvendig avklaring med Vegvesenet om løsning i forbindelse med kryssing av både nye og gamle E 134 sendes NVE sammen med detaljerte planer for landskap og miljø
Største slukeevne	1,3 m ³ /s
Minste driftsvannføring	0,06 m ³ /s. Kun ubetydelige justeringer kan tillates i detaljplan.
Installert effekt	3,2 MW
Antall turbiner/turbintype	Søknaden oppgir ett vertikalt Peltonaggregat. Antall turbiner og turbintype kan justeres ved detaljplan.
Vei	Anleggsveien opp fjellsida skal så langt det er mulig følge traséen til eksisterende traktorvei. Det skal legges vekt på å gjøre veien så smal som mulig og eksisterende skogsvegetasjon skal ivaretas i størst mulig grad. NVE har ingen merknader til at veien gjøres permanent.
Avbøtende tiltak	Kraftstasjonsbygget skal utformes slik at det glir naturlig inn i det omkringliggende kulturlandskapet
Annet	Detaljplanen sendes kommunen for uttalelse, jf. post 5. Anlegget skal utformes med tanke på å forebygge mulige problemer med gassovermetning. Inntaket skal konstrueres slik at faren for luftinnblanding blir minst mulig. Samtidig bør en sørge for god utlufting av vannet før det ledes tilbake i elva.

Det er angitt i tabellen hvorvidt det kan gjøres justeringer i forbindelse med detaljplanleggingen. Dersom det ikke er oppgitt spesielle føringer kan mindre endringer godkjennes av NVE som del av detaljplangodkjenningen. Anlegg som ikke er bygget i samsvar med konsesjon og/eller planer godkjent av NVE, herunder også planlagt installert effekt og slukeevne, vil ikke være berettiget til å motta el-sertifikater. Dersom det er endringer skal dette gå tydelig frem ved oversendelse av detaljplanene.

Etne kommune ber om at det må vurderes om bekkeinntakene skal steinsettes. RSE henviser til eventuelle krav fra NVE, men mener det ikke vil være hensiktsmessig å transportere masser inn med helikopter for å plastre. NVE viser til at inntaket for Kvernhuselva kraftverk vil bli lite synlig for omgivelsene. Inntaket bør tilpasses terrenget så godt som mulig, men vi anser ikke at det er nødvendig å pålegge utbygger å steinsette dammen.

Post 6: Naturforvaltning

Vilkår for naturforvaltning tas med i konsesjonen selv om det i dag synes lite aktuelt å pålegge ytterligere avbøtende tiltak. Eventuelle pålegg i medhold av dette vilkåret må være relatert til skader forårsaket av tiltaket og stå i rimelig forhold til tiltakets størrelse og virkninger.

Post 7: Automatisk fredete kulturminner

NVE forutsetter at utbygger tar den nødvendige kontakt med fylkeskommunen for å klarere forholdet til kulturminneloven § 9 før innsending av detaljplan. Vi minner videre om den generelle aktsomhetsplikten med krav om varsling av aktuelle instanser dersom det støtes på kulturminner i byggefasen, jmfør kulturminneloven § 8.

Post 10: Terskler m.v.

Dette vilkåret gir hjemmel til å pålegge konsesjonær å etablere terskler eller gjennomføre andre biotopjusterende tiltak dersom dette skulle vise seg å være nødvendig.

Bordalen kraftverk etter alternativ 2*Post 2: Konsesjonsavgifter*

Vannressursloven § 19 angir bl.a.: «Hvis det for et elvekraftverk med midlere årsproduksjon over 40 GWh ikke er gitt konsesjon etter lov 14. desember 1917 nr. 16 om erverv av vannfall mv., fastsettes konsesjonsavgifter etter reglene i dennes § 2 tredje ledd nr. 13.» Post 2 om konsesjonsavgifter er i samsvar med dette.

Post 7: Godkjenning av planer, landskapsmessige forhold, tilsyn m.v.

Innledende kommentarer til nedenstående tabell er de samme som for Skromme kraftverk.

NVE har gitt konsesjon på følgende forutsetninger:

Valg av alternativ	Bordalen 2. NVE kan også godta utbygging etter Bordalen 3.
Inntak	Inntaksdammen skal plasseres i tråd med det som er beskrevet i søknaden. Teknisk løsning for dokumentasjon for slipp av minstevannføring skal godkjennes av NVE.
Vannvei	Vannveien bygges i tråd med det som er oppgitt i søknaden, i hovedsak tunnel.
Kraftstasjon	Kraftstasjonen skal plasseres i tråd med det som er oppgitt i søknaden.
Overføringer	Bekkeinntak i Skårselva plasseres i tråd med det som er oppgitt i søknaden. Inntak via sjakt og boret tunnel.
Største slukeevne	6,2 m ³ /s
Minste driftsvannføring	150 l/s. Kun ubetydelige justeringer kan tillates i detaljplan.
Installert effekt	20,8 MW

Antall turbiner/turbintype	Søknaden oppgir to like, vertikale Peltonaggregater. Antall turbiner og turbintype kan justeres ved detaljplan.
Vei	Adkomstveier bygges i tråd med det som er oppgitt i søknaden. Det skal legges vekt på å gjøre veien så smal som mulig. Eksisterende skogsvegetasjon skal ivaretas i størst mulig grad.
Avbøtende tiltak	Kraftstasjonsbygget skal utformes slik at det glir naturlig inn i landskapet.
Annet	Detaljplanen sendes kommunen for uttalelse, jf. post 5. Anlegget skal utformes med tanke på å forebygge mulige problemer med gassovermetning. Både bekkeinntaket i Skårselva og hovedinntaket skal konstrueres slik at faren for luftinnblanding blir minst mulig. Samtidig bør en sørge for god utlufting av vannet før det ledes ut i Rullestadvatnet. Massetippen plasseres i tråd med det som er oppgitt i søknaden. Eventuell alternativ bruk av masser kan avklares i detaljplanfasen.

Det er angitt i tabellen hvorvidt det kan gjøres justeringer i forbindelse med detaljplanleggingen. Dersom det ikke er oppgitt spesielle føringer kan mindre endringer godkjennes av NVE som del av detaljplangodkjenningen. Anlegg som ikke er bygget i samsvar med konsesjon og/eller planer godkjent av NVE, herunder også planlagt installert effekt og slukeevne, vil ikke være berettiget til å motta el-sertifikater. Dersom det er endringer skal dette gå tydelig frem ved oversendelse av detaljplanene.

Etne kommune ber om at det må vurderes om bekkeinntakene skal steinsettes. RSE henviser til eventuelle krav fra NVE, men mener det ikke vil være hensiktsmessig å transportere masser inn med helikopter for å plastre. NVE viser til at inntak i Sagelva og i Raudbekken bortfaller etter vår tilråding. Både inntaket i Skårselva og inntaket i Bordalselva vil bli lite synlig for omgivelsene. Selv om det kan forventes at enkelte turgåere aktivt vil oppsøke inntaksdammene for å se, mener NVE det er tilstrekkelig at inntakene tilpasses terrenget så godt som mulig. Etter vårt syn overstiger kostnadene med å steinsette dammene nytteverdien av dette.

Post 8: Naturforvaltning

Eventuelle pålegg i medhold av dette vilkåret må være relatert til skader forårsaket av tiltaket og stå i rimelig forhold til tiltakets størrelse og virkninger.

Post 9: Automatisk fredete kulturminner

NVE forutsetter at utbygger tar den nødvendige kontakt med fylkeskommunen for å klarere forholdet til kulturminneloven § 9 før innsending av detaljplan. Vi minner videre om den generelle aktsomhetsplikten med krav om varslings av aktuelle instanser dersom det støtes på kulturminner i byggefasen, jmfør kulturminneloven § 8.

Post 12: Terskler m.v.

Dette vilkåret gir hjemmel til å pålegge konsesjonær å etablere terskler eller gjennomføre andre biotopjusterende tiltak dersom dette skulle vise seg å være nødvendig.

Post 13: Manøvreringsreglement m.v.

Følgende data for vannføring og slukeevne er hentet fra konsesjonssøknaden og lagt til grunn for NVEs tilråding og forslag til minstevannføring:

Middelvannføring:	2,7 m ³ /s
Maksimal slukeevne	6,2 m ³ /s
Maksimal slukeevne i % av middelvannføring	230 %
Minste driftsvannføring	150 l/s

Bordalselva ved inntaket

Alminnelig lavvannføring:	189 l/s
5-persentil sommer	431 l/s
5-persentil vinter	156 l/s

Skårselva

Alminnelig lavvannføring:	68 l/s
5-persentil sommer	156 l/s
5-persentil vinter	56 l/s

Søker foreslår å slippe minstevannføring fra inntaksdammen i Bordalselva og bekkeinntaket i Skårselva tilsvarende halvparten av 5-persentilene for sommer og vinter. Dette utgjør 215 l/s om sommeren og 78 l/s om vinteren for Bordalselva og 78 l/s om sommeren og 28 l/s om vinteren for Skårselva. Med en minstevannføring av denne størrelsen vil Bordalen 2 kraftverk i snitt produsere 67,6 GWh i året.

Få høringsparter har hatt konkrete merknader om minstevannføring i Bordalen. Fylkesmannen er opptatt av at endringer i vannføring ikke må føre til for store negative konsekvenser for landskaps- og opplevelsesverdi, men synes det er vanskelig å danne seg et klart bilde av forskjellen mellom dagens situasjon og foreslått minstevannføring ut fra søknaden. Fylkesmannen mener at minstevannføring i Bordalselva ikke er tilstrekkelig for å redusere negativ effekt av utbygginga.

Som tidligere nevnt mener Haugesund turistforening og FNF Hordaland generelt at en minstevannføring på 5 % i tørrår vil medføre nærmest uttørkede elver over lange perioder om sommeren. En slik minstevannføring vil derfor etter deres syn ikke virke tilstrekkelig avbøtende verken for naturmangfoldet, landskapet eller turistnæringen.

NVE viser til våre vurderinger under de ulike fagtemaene. Etter vårt syn er det en vesentlig forskjell mellom alternativ Bordalen 1 og Bordalen 2 når det gjelder konsekvenser for landskap og friluftsliv. Ved utbygging etter alternativ Bordalen 1 ville størst mulig avbøtende effekt for Sagfossen og krysningspunktet med DNT-stien ved Bordalsstølen vært viktige formål med et eventuelt minstevannføringsslipp. Ved utbygging etter alternativ Bordalen 2 faller begge disse hensynene bort. Som vi har argumentert for tidligere mener vi at utbygging av Bordalen 2 vil ha begrensede negative effekter på naturlandskapet. Etter vårt syn er det derfor ikke behov for noen spesielt høy minstevannføring for å ivareta Bordalselva som landskapselement. Vi tar også utgangspunkt i at flertallet av dem som går opp eller ned Bordalen sannsynligvis vil følge DNT-stiene og dermed ikke bevege seg i umiddelbar nærhet til elva. Vi mener likevel at minstevannføringen i Bordalselva bør være stor nok til at den som beveger seg nær elva får et visst inntrykk av rennende vann både når en er nær

nok til å se elveløpet og via lyden på litt lenger avstand. Minstevannføringen bør også være tilstrekkelig til at ørreten som lever på berørt elvestrekning til en viss grad blir ivaretatt ved å sikre noe gjennomstrømming og vann i kulpene hele året. Perioder med flomoverløp vil gi ørreten mulighet til å vandre opp eller ned elva også etter utbygging. Slipp av minstevannføring hele året vil ellers sikre en viss produksjon av bunndyr på utbyggingsstrekningen, samt bidra til å opprettholde fuktighetsforholdene i bekkekløfta nederst i Bordalen. Siden bekkekløfta nederst i Bordalen er nordvendt og også sigevannspåvirket mener NVE at en relativt liten minstevannføring vil være tilstrekkelig til at fuktighetsforholdene her i stor grad opprettholdes.

I tillegg til forventet kraftproduksjon ved utbyggers forslag til minstevannføringsslipp, er det i søknaden oppgitt hva kraftproduksjonen forventes å bli dersom en slipper minstevannføring lik 5-persentilen for hele året og 5-persentilen for sommer og vinter. Dersom det pålegges minstevannføring lik 5-persentilen for sommer og vinter vil kraftproduksjonen i snitt bli ca 62,7 GWh pr år, det vil si ca 4,9 GWh mindre enn produksjonen ved utbyggers forslag. NVEs anbefaling om å avslå utbygging av Bordalen 1 og Rullestad 2 innebærer at kraftproduksjonen i utgangspunktet blir 57,8 GWh mindre enn hva som primært er omsøkt. Med avslag for disse alternativene forblir etter vårt syn de viktigste verdiene enten helt urørt eller svært lite påvirket. Behovet for kostnadsdekning for ny kraftledning gjør at det er av stor betydning at kraftproduksjonen fra prosjektene som NVE tilrår ikke blir ytterligere redusert. Samtidig ser vi ingen avgjørende argumenter for å fastsette noen spesielt stor minstevannføring i Bordalselva. På denne bakgrunnen mener vi at en minstevannføring i størrelsesorden som foreslått av søker kan aksepteres.

NVE foreslår at det fastsettes en minstevannføring på 200 l/s fra inntaket i Bordalselva og 80 l/s fra inntaket i Skårselva i tiden 1. mai – 30. september og 80 l/s fra inntaket i Bordalselva, samt 30 l/s fra inntaket i Skårselva resten av året, i tråd med søkers forslag.

Det skal etableres måleanordninger for registrering av minstevannføring ved begge inntakspunktene. Den tekniske løsningen for dokumentasjon av slipp av minstevannføring skal godkjennes gjennom detaljplanen. Data skal fremlegges NVE på forespørsel og oppbevares så lenge anlegget er i drift.

Dersom tilsiget er mindre enn minstevannføringskravet, skal hele tilsiget slippes forbi.

Ved alle steder med pålegg om minstevannføring skal det settes opp skilt med opplysninger om vannslippbestemmelser som er lett synlig for allmennheten. NVE skal godkjenne merking og skiltenes utforming og plassering.

NVE presiserer at start-/stoppkjøring av kraftverket ikke skal forekomme. Kraftverket skal kjøres jevnt. Inntaksbassenget skal ikke benyttes til å oppnå økt driftstid, og det skal kun være små vannstandsvariasjoner knyttet til opp- og nedkjøring av kraftverket. Dette er primært av hensyn til naturens mangfold og mulig erosjonsfare.

Øvrige merknader

Private drikkevannskilder

Mattilsynet har på generelt grunnlag bedt om at en tar hensyn til eventuelle private drikkevannskilder i utbyggingsområdet slik at disse ikke blir forurenset. I sine kommentarer sier RSE at de vil ta nødvendig hensyn både i anleggs- og driftsfasen. De mener ellers at utbyggingen ikke vil medføre risiko for verken drikkevann eller generell vannkvalitet etter at anleggsperioden er over.

NVE kan ikke se at dette temaet har relevans for konsesjonsspørsmålet og har ingen kommentarer.

Massedeponier, bruk av overskuddsmasse

Etne kommune har vedtatt at de er positive til å utnytte overskuddsmasser slik det er skissert i søknaden, inkludert heving av flomutsatt dyrka mark på Rullestad. RSE kommenterer at dersom dette aksepteres av NVE vil det bli sendt egen søknad til kommunen om dette. De mener ellers at en slik løsning vil bidra til lokal verdiskapning ved å øke kvaliteten på landbruksareal.

Mulig utnyttelse av overskuddsmasser til heving av flomutsatt mark eller etablering av nytt landsbruksareal har ingen betydning for konsesjonsspørsmålet. Videre oppfølging av dette kan skje i detaljplanfasen.

Trond Solvang foreslår at overskuddsmasser brukes til å bygge ny vei fra Skrommesvingene og et stykke innover mot turløypa til Simlebu, med parkeringsplass i enden. Formålet er å lette adkomst til hytter og stølshus på Rullestadstølene, samt lettere tilgang til hogstmoden skog.

NVE bemerker at en slik vei er helt uavhengig av vannkraftanlegget og må eventuelt planlegges og avklares via andre kanaler og prosesser.

NVE vurderer ellers den planlagte plasseringen av massetippen som et godt alternativ. Når det gjelder deponering av masser kan dette imidlertid løses på flere måter. Eventuell alternativ bruk av massene avklares med NVE og kommunen i detaljplanfasen. Det er NVE som skal godkjenne de endelige detaljplanene.

Ny og gammel E 134

Statens vegvesen har ikke tatt noe spesielt standpunkt til søknaden om utbygging, men påpeker en rekke forhold som berører deres ansvarsområde. Etter NVEs syn er det lite av det Vegvesenet kommenterer som er relevant for konsesjonsspørsmålet som sådan. Vegvesenet peker imidlertid på mange forhold som RSE må sørge for å følge opp i ettertid dersom det blir gitt konsesjon til tiltaket. NVE merker seg at gamleveien om Rullestadjuvet fortsatt har riksveistatus og er omkjøringsvei ved vedlikeholdsarbeid og i krisesituasjoner i vegtunnelen. Det nevnes også at gamleveien er sykkeltrasé og har kvaliteter som turistvei. Dette er forhold som Vegvesenet mener det må tas hensyn til ved en eventuell utbygging, for eksempel ved at gamleveien holdes åpen for sykkeltrafikk i sommerhalvåret, at den må kunne åpnes på kort varsel i krisesituasjoner og at det tas estetiske hensyn ved bygging av anlegg langs veien.

RSE kommenterer at de har samme intensjon som vegkontoret når det gjelder den estetiske utformingen på tiltakene.

Dersom det gis konsesjon til utbygging i Rullestad og Skromme er det RSEs ansvar å følge opp overfor Vegvesenet i forbindelse med bygge- og driftsfasen slik at nødvendige hensyn blir tatt.

Videre saksbehandling

Saken oversendes med dette til Olje- og energidepartementet for videre behandling. Sakens dokumenter er tilgjengelig i elektronisk format på SeDok.

Med hilsen

Per Sanderud
vassdrags- og
energidirektør

Rune Flatby
avdelingsdirektør

Dokumentet sendes uten underskrift. Det er godkjent i henhold til interne rutiner.

Vedlegg:

- Detaljkart Kvernhuselva kraftverk
- Detaljkart Skromme kraftverk
- Detaljkart Bordalen 2 kraftverk
- Forslag til vilkår for Kvernhuselva kraftverk
- Forslag til vilkår for Skromme kraftverk
- Forslag til vilkår for Bordalen 2 kraftverk
- Forslag til manøvreringsreglement for Bordalen 2 kraftverk
- Innstilling til nettilknytning
- Vedlegg A og B til innstilling til nettilknytning
- Oversiktskart for nettilknytningen
- Forslag til anleggskonsesjon for høyspentanlegg i kraftverkene
- Forslag til anleggskonsesjon for 66 kV kraftledning og transformatorstasjon
- Oversiktskart over kraftverkene
- Situasjonsplan og fasadetegning for Blåfalli III transformatorstasjon
- Situasjonsplan og fasadetegning for Rullestad transformatorstasjon

Kopi:

Rullestad og Skromme Energi AS
SKL Nett AS
Småkraft AS